EVGHENIA GHINZBURG

DESTIN ÎN BĂTAIA VÂNTULUI

JURNAL

„Un volum care trebuie să stea alături de memoriile Nadejdei Mandelștam și de *Arhipelagul Gulag* al lui Aleksandr Soljenițîn."
HANNAH ARENDT

CORINT ISTORIE

EVGHENIA GHINZBURG

DESTIN ÎN BĂTAIA VÂNTULUI

JURNAL

Coordonatorul colecției
ALEXANDRU JIPA-TEODOROS

EVGHENIA GHINZBURG

DESTIN ÎN BĂTAIA VÂNTULUI

JURNAL

Traducere din limba rusă de Antoaneta Olteanu
Prefață de Armand Goşu
Cuvânt-înainte de Antonina Aksionova

CORINT
ISTORIE

Scriitoarei EVGHENIA SEMIONOVNA GHINZBURG (1904-1977) îi datorăm una dintre cele mai complexe și dureroase mărturii legate de experiența trăită în închisorile staliniste și lagărul de muncă din Gulag. Profesoară la Universitatea din Kazan (capitala Republicii Tatarstan), este anchetată din 1935 și i se interzice munca la catedră. În 1937, în cadrul Marii Terori, este arestată pentru activitate contrarevoluționară. Refuzând să mintă și să depună false mărturii împotriva colegilor, este condamnată la zece ani de detenție. Urmează munca forțată în lagărele din Kolîma. Calvarul se prelungește, însumând la final 18 ani de privare de libertate, dureri și suferințe de neimaginat. A fost reabilitată în anul 1955. Opera sa autobiografică a fost tradusă în numeroase limbi, continuând să reprezinte un reper și un valoros document istoric.

Redactare: Antonia Kacso
Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustrație copertă: Fotografie cu deportați în Siberia din anii 1920 © Getty Images

EVGENYA GINZBURG
Journey into the Whirlwind
Evgenya Ginzburg's Russian texts copyright © 2012 by Antonina Aksenova
Translation rights into Romanian language are acquired via FTM Agency, Ltd., Russia, 2012.
All rights reserved.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-8723-48-8

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GHINZBURG, EVGHENIA
Destin în bătaia vântului / Evghenia Ghinzburg; trad.: Antoaneta Olteanu; pref.: Armand Goșu. - București: Corint Books, 2015
ISBN 978-606-8723-48-8

I. Olteanu, Antoaneta (trad.)
II. Goșu, Armand (pref.)

821.161.1-94=135.1

Această carte a apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. Conținutul volumului nu reprezintă obligatoriu poziția oficială a Institutului.

Prefață

Evghenia Semionovna Ghinzburg (1904–1977) a pus, împreună cu Varlam Șalamov și Aleksandr Soljeniţîn, bazele literaturii concentraționare. Volumul pe care autoarea îl numea de „amintiri beletristice", intitulat în limba rusă *Krutoi marşrut. Hronika vremen kul'ta licinosti* („Drumul abrupt. Timpul cultului personalității. O cronică"), a apărut în ianuarie 1967, la Milano, la Editura Mondadori. A fost primul roman autobiografic, publicat în Occident, despre viața în Gulag. A fost precedat cu doar câteva luni înainte de un text al lui Varlam Șalamov, apărut la Londra, în 1966[1]. La mai bine de un an de la lansarea cărții Evgheniei Ghinzburg, s-au publicat în Occident, în 1968, *Primul Cerc* și *Pavilionul canceroșilor,* pentru ultimul Soljeniţîn primind în 1970 Premiul Nobel pentru literatură[2].

Așadar, Evghenia Ghinzburg deschide lista marilor autori de memorii despre viața în Gulagul sovietic, fiind – în mod nedrept – și cea mai puțin cunoscută.

De formație istoric, de profesie profesor de istorie în învățământul superior și jurnalist, Evghenia Ghinzburg s-a născut la Moscova, în familia unui farmacist evreu. Solomon Abramovici Ghinzburg se mută la Kazan, capitala de astăzi a republicii Tatarstan din

---

[1] De altfel, autorul extraordinarelor *Povestiri de la Kolîma* se afla în plin proces de redactare a celor șase cicluri ale cărții sale, pe care a încheiat-o în 1973 și care apare în ediție completă, tot la Londra, în 1978.

[2] Abia în 1973, cele trei volume din *Arhipelagul Gulag* au văzut lumina tiparului, evident tot în Occident, fiind picătura care a umplut paharul răbdării Kremlinului, care a decis expulzarea lui Soljeniţîn și ridicarea cetățeniei sovietice, în februarie 1974.

Federația Rusă, unde fiica sa va urma Științele Sociale, pentru a se transfera în anul trei la Institutul Pedagogic Oriental din Kazan. A lucrat la catedra de istoria Europei Occidentale a Universității comuniste tătare, pentru doar un an, mai apoi ca asistent la catedra de metodică a predării istoriei la Institutul Pedagogic (1925–1930). A citit lecții despre Istoria Partidului Comunist bolșevic la o Școală Superioară Tehnică, iar între 1933–1935 a ocupat poziția de conferențiar la Universitatea din Kazan, unde preda istoria partidului. Îmbrățișase fără rezerve ideologia comunistă, a aderat din credință sinceră, și naivă la idealurile bolșevice[1]. Prin căsătoria cu Pavel Aksionov, președintele Sovietului orășenesc din Kazan și mai apoi membru al Comitetului Central Executiv, Evghenia Ghinzburg intrase în eșaloanele inferioare ale nomenklaturii sovietice. Drama ei are însă legătură cu poziția de șefă a secției cultură a publicației regionale *Krasnaia Tataria* (1932–1937), unde a fost colegă de redacție cu profesorul N. Elvov, care a intrat în 1935 în mașina de tocat destine a NKVD-ului. Arestarea lui în februarie a determinat și apariția „dosarului Ghinzburg" pe biroul comisiilor de control ale partidului.

Teroarea roșie care începuse imediat după ce bolșevicii au pus mâna pe putere în Rusia a fost specifică perioadei Războiului Civil și comunismului de război și s-a încheiat în 1922. A doua etapă a represiunii a început în 1928, odată cu lansarea colectivizării forțate. Dacă în 1918 represiunea a vizat diferite categorii sociale și profesionale sau pe foștii opozanți politici, Stalin lansează periodic operațiuni de „curățire" a rândurilor propriului partid, răspândind teroarea cu scopul de a-și consolida astfel propria dictatură. În ianuarie 1928, Lev Troțki este exilat la Alma Ata, pentru a fi expulzat din URSS un an mai târziu. Valul de represiune împotriva vechilor bolșevici s-a mai domolit, astfel că, înaintea Congresului al XVII-lea al PC(b) au fost reprimiți în partid G. Zinoviev, L. Kamenev, E. Preobrojenski.

[1] A fost membră de partid din 1932.

Asasinarea conducătorului de partid de la Leningrad, S. Kirov, la 1 decembrie 1934, a fost pretextul pentru un nou val de represiune politică care a lichidat vechii bolșevici. Au fost arestate, condamnate fără judecată și executate sute de persoane în doar câteva săptămâni, în primul rând apropiații lui Zinoviev. Toate erau dosare fabricate la ordinul lui Stalin, care a făcut personal lista cu cei care urmau să fie împușcați, după cum o dovedesc documentele găsite în arhiva secretarului general. Cei care nu erau uciși erau deportați.

Un rol important în lichidarea vechii gărzi bolșevice l-au jucat trei procese publice. Primul i-a vizat pe Zinoviev și Kamenev, acuzați că au complotat pentru asasinarea lui Kirov și că plănuiau uciderea lui Stalin. Al doilea, împotriva a 17 vechi lideri bolșevici, printre care Radek, Piatakov și Sokolnikov, iar ultimul, în martie 1938, l-a avut protagonist pe Buharin.

Acesta a fost contextul general în care, la 7 februarie 1937, Evghenia Ghinzburg a fost exclusă din partid, iar la 16 februarie a fost arestată de NKVD. La 1 august 1937, Secția Militară a Tribunalului Suprem a condamnat-o la 10 ani închisoare, 5 de interdicție a unor drepturi civile, ca și la confiscarea întregii averi personale pentru colaborarea cu o organizație trotkistă contrarevoluționară, și alte crime imaginare, prevăzute la celebrul articol 58 din Codul Penal al RSFS Ruse. După 730 de zile de izolator în închisoarea Iaroslavl, a fost trimisă în GULAG, în Orientul Îndepărtat. După eliberare a fost deportată în Magadan, iar în octombrie 1949, a fost arestată din nou și exilată pe termen nelimitat. Abia după moartea lui Stalin, prin hotărârea Secției Militare a Tribunalului Suprem al URSS, la 25 iunie 1955, a fost reabilitată și eliberată.

A locuit până în 1966 la Lvov, unde a început să-și scrie amintirile, după care la Moscova. Publică diverse amintiri despre anii 1920 în Kazan, în revista *Iunost*. În paralel, lucrează la cartea care avea s-o facă celebră. Manuscrisul avea două variante, una mai critică, pe care a ars-o de teama KGB-ului, cealaltă cu titlul *Krutoi marșrut* a prezentat-o redacțiilor *Novîi mir* și *Iunost*, care însă au

refuzat s-o publice. Manuscrisul a început să circule în samizdat, ocazie cu care a fost înregistrat pe bandă audio și dus în Italia, unde a văzut lumina tiparului în ianuarie 1967. Cartea s-a bucurat de un enorm succes, a fost imediat tradusă și publicată în mai multe limbi, a fost citită în serial la radio BBC. Sub presiunea autorităților sovietice, E. Ghinzburg a dat un interviu oficiosului comunist italian *L'Unità*, în care a afirmat că *Krutoi marșrut* a apărut „fără permisiunea și acordul" ei. Cartea a văzut lumina tiparului în URSS în 1989.

Spre deosebire de Șalamov și Soljenițîn, al căror obiectiv a fost descrierea grozăviilor GULAG-ului, cartea Evgheniei Ghinzburg reflectă drumul transformării comunistei naive, idealiste, într-un om care prin suferință continuă să caute adevărul. Acest „drum abrupt" interior este ceea ce ajunge la cititor. De aici și emoția pe care o stârnește lectura acestei cărți.

ARMAND GOȘU

Despre mama

Cuvânt-înainte

Aveam trei ani când am simțit un lucru până atunci necunoscut: de undeva, din aerul casei de copii din Magadan, a apărut și s-a conturat – fie prin miros, fie prin pipăit, dar poate că am și văzut-o – și am realizat imediat că era ea, mama! Deasupra mea se aplecase mama! Știam asta prin toate simțurile mele și am ținut minte acest lucru toată viața. Și oriunde m-aș afla de atunci, uneori și acum, se concentrează acest ceva alături de mine, și toate simțurile se fac ghem și-mi vorbesc clar de prezența ei în viața mea.

Despre faptul că sunt copil adoptiv mama mi-a spus abia peste cincisprezece ani, temându-se să nu aflu acest lucru de la vreunul dintre cititorii *Destinului în bătaia vântului*, deja publicat pe atunci în Occident și care s-a răspândit repede și la noi, în samizdat. Multă vreme nu mi-au arătat cartea, în mod evident, temându-se de noi represiuni care, în cazul inițierii mele, puteau să mă afecteze și pe mine. Și am fost înfiată într-un an groaznic pentru mama, în 1949, când o amenința primirea unei alte condamnări.

Mama fusese foarte tristă că se publicase cartea fără știrea ei, nu pentru că se temea de răzbunarea autorităților, ci pentru că în manuscris toate persoanele menționate erau pomenite cu numele lor reale. Ea ofta: „Uite, fătuca asta care mă privise la Kazan[1] plină de admirație, ce se va întâmpla dacă va afla că în urma denunțului tatălui ei eu…", și dădea din cap mâhnită.

[1] Capitala Republicii Tatarstan, situată în partea europeană a Rusiei, la confluența râurilor Volga și Kazanka (n. coord.).

Mai ţin minte cât se supărase mama când A.Tvardovski[1], în timpul călătoriei în Italia, presupunând că va putea apăra tema lagărului care apăruse în literatura sovietică, începută de Soljeniţîn, a spus că *Novîi mir* nu intenţionează să publice cartea Evgheniei Ghinzburg, pentru că e „un fel de mâncare prea pipărat" (s-au rostit acolo şi nişte expresii mai puţin plăcute).

„El s-a întors", povestea mama, „s-a închis în casa lui de vacanţă şi de nu ştiu câte zile bea întruna, sărmanul!" Niciun cuvânt de reproş, numai părere de rău.

Nu e treaba copiilor să vorbească despre cărţile părinţilor lor, nu-mi asum un asemenea rol. Există însă o mulţime de ecouri, atât ale tovarăşilor de lagăr, cât şi ale confraţilor de condei, istorici literari, prieteni, adversari, persoane deloc binevoitoare, sau pur şi simplu cititori. Nu intenţionez nici să polemizez cu nimeni, nici să apăr poziţia cuiva, şi nici nu am niciun drept să fac asta. Dar îmi este foarte greu să vorbesc şi despre ea, despre Evghenia Semionovna Ghinzburg. Se poate spune că mă împiedică recunoştinţa de fiică adoptivă. Nicidecum! Am trăit în familie şi nu am ştiut că această familie îmi este dăruită, eram convinsă că mă născusem în sânul ei. Ca în orice familie, aici se întâmplau de toate, şi bune, şi rele. Mă tem că i-am produs mamei mai multe supărări decât bucurii. Dar iată ce lucru ciudat: despre Anton Walter, tatăl meu adoptiv, mi se pare că aş putea să spun mai multe, intrând în toate detaliile. Despre Evghenia Ghinzburg, nu! De ce? Nu ştiu, nu mă întrebaţi.

Pot să spun numai ceea ce oricum poate fi citit în carte, ce a fost înregistrat de anumiţi memorialişti. Era o femeie deosebită. Frumoasă, deşteaptă, cu un simţ ascuţit al umorului. O erudiţie colosală şi o putere de muncă uriaşă. Un discurs strălucit şi un magnetism feminin (pe care nu l-a pierdut până în ultimele zile

[1] Aleksandr Trifonovici Tvardovski (1910-1971), poet rus, redactor-şef al publicaţiei *Novîi mir* (1950-1954; 1958-1970) (n. red.).

ale vieții ei). Putea să recite versuri pe de rost ore întregi. Legat de aceasta, ea putea judeca un om după felul în care el aprecia anumite poezii. Ţin minte că odată ea a reuşit să şocheze o adunare foarte liberală, când a început să apere un scriitor care fusese obiectul unor atacuri permanente ale progresiştilor.

— Ce spuneți, a început ea pătimaş, am vorbit cu el multă vreme despre Vladimir Soloviov[1]. Şi ştie pe de rost poezia mea preferată:

Prieten drag, tu nu vezi oare
Că tot ce e vizibil pentru noi
E numai un reflex, numă' o umbră
A unor ochi nevăzători?

Şi atunci ea a fost luată de val şi a recitat până la capăt versurile:

Prieten drag, tu nu auzi oare
Că larma mare, cotidiană,
E numai un ecou deformat
Al unor consonanțe solemne?

Prieten drag, tu nu simți oare
Că doar un lucru contează-n lumea asta,
Momentul când, într-un salut tăcut,
O inimă vorbește cu o alta?

Am remarcat că versurile acestea erau de fapt un test pe care ea, din când în când, îl dădea unor oameni, mai ales celor mai puțin cunoscuți (în jurul ei se afla mereu multă lume, inclusiv persoane de calitate mai îndoielnică). Din punctul ei de vedere, era un examen greu. Dar de fapt, în ciuda întregii ei experiențe dure de viață, era extrem de deschisă, credulă şi, aş putea spune, chiar naivă.

[1] Vladimir Sergheievici Soloviov (1853–1900), poet, filosof religios, critic literar rus (n. red.).

Ar fi ciudat dacă, în paginile acestea, bătând la o uşă deschisă, aş încerca să povestesc despre rolul deosebit pe care l-a jucat cartea Evgheniei Ghinzburg sau personalitatea ei în viaţa mea. Dar pentru mine ar fi extrem de interesant de aflat influenţa pe care cartea şi autoarea ei au avut-o asupra oamenilor din generaţia mea, adică asupra şaizeciştilor – oameni care au prins o parte a epocii staliniste şi au trecut în era post-Brejnev, iar acum deja în epoca post-Elţîn.

L-am întrebat acest lucru pe unul dintre cei pe care mama, în anii '60, îi numea prietenii săi tineri (în jurul ei se aflau mereu mulţi tineri). Iată ce mi-a scris el într-o scrisoare, permiţând să citez din ea fără să-i divulg însă numele:

„Am văzut-o pentru prima oară pe Evghenia Semionovna în casa părinţilor mei, când împlinisem 17 sau 18 ani. Pe atunci avea deja terminate nişte capitole din carte şi în aceeaşi seară tata mi-a permis să citesc puţin din manuscrisul intitulat *Vagonul nr. 7.*

Am citit şi m-am gândit la chipul şi la glasul femeii pe care tocmai o văzusem şi am corelat imaginea ei cu cele scrise. Nici nu puteam ghici existenţa iadului descris în manuscris – citeam aşa ceva pentru prima oară, dar uite, femeia aceasta, cu ochii plini de un umor scânteietor, trecuse prin asemenea calvar. Şi ţin minte foarte clar că furtuna emoţională stârnită în mine de manuscris a fost provocată nu în ultimul rând de meritele estetice ale naraţiunii, precum şi de orientarea ei umanistă.

Evghenia Semionovna povestea (despre asta se spune şi în carte, dar eu ţin minte clar mijloacele ei expresive orale) că poate stabili dintr-o privire care persoană este fost deţinut din lagăr şi-l năuceşte adesea pe câte un om necunoscut cu întrebarea unde şi-a ispăşit pedeapsa, şi nu a greşit niciodată! Am încercat să

înțeleg ce anume îi trădează pe foștii deținuți din lagăr și le-am privit multă vreme ochii – erau uimitori! În primul rând, străluceau mereu. În al doilea rând, erau mereu gata să reacționeze la o vorbă de spirit, a lor sau a altuia. În al treilea rând, în ochii lor vedeai mereu tristețe – permanentă și... misterioasă, pentru că deasupra acestei tristeți mereu apăreau scântei.

Mi se părea că am înțeles cum arată o amprentă de lagăr rămasă în pupila unui om și odată, când eram deja student la USM[1] și mă aflam într-un cabinet stomatologic, mi s-a părut că recunosc acea amprentă la doctorița care mă trata. Mi s-a stabilit o nouă consultație a doua zi și m-am dus acolo cu un buchet uriaș de flori. Însă la ora fixată, cabinetul era închis și am așteptat în fața ușii până când, în fine, a apărut asistenta medicală și mi-a spus că va reprograma consultația deoarece Anna Mihailovna, doctorița, se simțea rău. «Vă rog să-i dați aceste flori», i-am spus și i-am întins buchetul. Și nu a mai fost nevoie să verific dacă am identificat cu precizie un deținut de lagăr; dar dentista era încântătoare, în ciuda frezei din mână, am reușit să aflu asta comparând imaginea ei cu imaginea Evgheniei Ghinzburg.

Tu știi, Tonia, că eu mereu am ținut-o minte pe Evghenia Semionovna, adică nu am păstrat-o în memorie pur și simplu, ci parcă mereu comparam cu ea totul, ea mi-a dat o anumită măsură în viață în comparație cu care tot ce putea fi considerat neplăcere – delațiuni, suspiciunea serviciilor speciale ș.a.m.d. – devenea o chestiune măruntă, neînsemnată.

Am discutat cu prietenii mei care nu o cunoșteau pe autoare, cum era cazul meu, despre gradul în care ne influențează *Destinul în bătaia vântului*. Și ei, ca și mine, sunt înclinați să vadă în ea un veritabil educator. *Destin în bătaia vântului* pregătește și face mai ușoară pentru oameni trecerea de la epoca lui Brejnev

[1] Universitatea de Stat din Moscova (n. red.).

la zilele noastre. Oricât de măreață (și plină de patos!) ar fi fapta eroică de opoziție a lui Soljenițîn față de sistemul comunist, el nu va înlătura niciodată viziunea luminoasă și binevoitoare ce apare din paginile cărții Evgheniei Ghinzburg. Bunătatea din ochii scânteietori ai femeilor poate că e mai puternică decât forța sumbră, bărbătească, dură. (Să mă ierte Evghenia Semionovna, deoarece ea se supăra mereu dacă cineva încerca s-o compare cu Soljenițîn. «Nu confundați harul Domnului cu o omletă», spunea ea. Vai, Doamne, nu le confund, Evghenia Semionovna, acum asta se vede extrem de clar.) Evghenia Semionovna m-a învățat, iar tu, Tonia, probabil că ai repetat la rândul tău aceste cuvinte: «Momentul când, într-un salut tăcut, / O inimă vorbește cu o alta.»

Tonia, eu nu scriu memorii, nu vreau, dar despre cazul mamei tale poate că nici nu am dreptul să vorbesc. Am fost de multe ori la ea, în casa din Moscova, țin minte metoda mnemonică cu ajutorul căreia mă sfătuia să reții numărul ei de telefon (nu l-am uitat până acum: AD-1-37-18): «IADUL[1] e unul singur, asta nu e greu; 37 este anul când am fost arestată; 18 sunt anii cât am stat închisă.» Dar amintirile mele sunt, în primul rând, mărunțișuri care există deja în numeroase memorii, iar în al doilea rând, aproape mereu, invariabil, erou al povestirii devine chiar memorialistul. Mai departe e tăcere."

Aceasta este scrisoarea de la un om cu care m-am întâlnit, aproape printr-o minune, după ce nu-l mai văzusem vreme de patruzeci de ani.

Mulțumesc, mamă!

ANTONINA AKSIONOVA, 2007

[1] În limba rusă, *ad* (n. tr.).

PRIMA PARTE

Capitolul 1

Un apel telefonic în zori

Anul 1937 a început, de fapt, de la sfârşitul anului 1934. Mai bine zis, de la 1 decembrie 1934.

La ora 4 dimineaţa, s-a auzit soneria pătrunzătoare a telefonului. Soţul meu, Pavel Vasilievici Aksionov, membru al biroului Comitetului Regional de partid din Tatarstan, era în delegaţie. Din camera lor, se auzea respiraţia liniştită a copiilor care dormeau.

— Veniţi la 6 dimineaţa la Comitetul Regional. Camera 38.

Mi se ordona mie, unui membru de partid.

— E război?

Dar a închis. De fapt, şi aşa era clar că se întâmplase ceva rău.

Fără să mai trezesc pe cineva, am ieşit fuga din casă cu multă vreme înainte să înceapă să circule transportul în comun. Îmi aduc bine aminte fulgii moi de zăpadă care cădeau fără zgomot şi uşurinţa ciudată cu care mergeam.

Nu voi folosi cuvinte mari, dar, pentru a respecta adevărul, trebuie să spun că dacă mi s-ar fi ordonat în noaptea aceea, în zorii aceştia acoperiţi de zăpadă, să mor pentru partid nu o dată, ci de trei ori, aş fi făcut asta fără cea mai mică ezitare. Nu aveam nici cea mai mică umbră de îndoială în justeţea liniei partidului. Numai pe Stalin nu puteam să-l idolatrizez (ce să spun, instinctiv!), aşa cum era pe atunci la modă. De fapt, sentimentul acesta de prudenţă faţă de el îl ascundeam cu grijă chiar şi faţă de mine.

Pe coridoarele Comitetului Regional se înghesuiau deja vreo patruzeci de comuniști, activiști pe probleme științifice. Toți oameni cunoscuți, colegi de serviciu. Sculați în toiul nopții, toți păreau palizi, tăcuți. Îl așteptau pe secretarul Comitetului Regional, Lepa.

— Ce s-a întâmplat?

— Cum? Nu știți? A fost omorât Kirov[1]...

Lepa, un leton cam flegmatic, mereu implacabil și cu gânduri greu de descifrat, membru de partid din anul 1913, nu era în apele sale. Mesajul lui a durat numai cinci minute. Se pare că nici el nu știa nimic despre circumstanțele crimei. Repeta numai ceea ce se spunea în comunicatul oficial. Fusesem chemați doar pentru a fi trimiși prin întreprinderi. Trebuia să adresăm scurte mesaje la adunările muncitorilor.

Eu am primit fabrica de țesături din Zarecie, raionul uzinelor din Kazan. Când stăteam pe sacii cu bumbac, chiar în atelier, repetam conștiincioasă cuvintele lui Lepa, dar gândurile, într-un haos confuz, îmi zburau departe.

Când m-am întors în oraș, am intrat să beau un ceai la cantina Comitetului Regional. Alături se mine s-a nimerit să fie Evstafiev, directorul Institutului de Marxism. Era un om simplu, bun, un vechi proletar din Rostov, membru de partid cu stagiu de dinainte de Octombrie. Eram prietenă cu el, în pofida diferenței de vârstă de aproape douăzeci și cinci de ani, când ne întâlneam mereu discutam cu interes. Acum bea ceaiul în tăcere, fără să privească spre mine. Apoi s-a uitat în jur, s-a aplecat spre urechea mea și, cu o voce oarecum ciudată, străină, la auzul căreia în sinea mea am avut presentimentul unei mari nenorociri, a spus:

— Și doar criminalul e un comunist...

---

[1] Serghei Mironovici Kirov (1886-1934), revoluționar bolșevic și lider comunist sovietic. Asasinarea lui a marcat începutul epurărilor staliniste (n. red.).

Capitolul 2

Profesorul roşcovan

Coloanele lungi de ziar cu rechizitoriul în cazul uciderii lui Kirov te făceau să te înfiori, dar încă nu stârneau îndoieli. Foşti comsomolişti[1] din Leningrad? Nikolaev? Rumianţev? Katalînov? Asta era ceva fantastic, incredibil, dar despre asta se scria în *Pravda*, deci nu avea cum să fie nicio îndoială.

Dar uite, procesul a început să se extindă în cercuri concentrice, ca acelea făcute pe suprafaţa apei de o piatră aruncată în ea.

Într-o zi însorită din februarie 1935, a venit la mine profesorul Elvov. Acesta apăruse la universităţile din Kazan după povestea cunoscută cu *Istoria PC (b) din toată Uniunea Sovietică,* în patru volume, sub redacţia lui Emelian Iaroslavski. În articolul despre anul 1905, scris de Elvov pentru această carte, au fost descoperite greşeli teoretice în problema teoriei revoluţiei permanente. Toată cartea, şi în special articolul lui Elvov, au fost condamnate de Stalin în celebra lui scrisoare către redacţia revistei *Proletarskaia revoliuţia*[2]. După această scrisoare, greşelile au primit o calificare mult mai precisă: „contrabandă troţkistă".

Dar, pe atunci, înainte de împuşcarea lui Kirov, toate aceste probleme nu se puneau atât de acut. Şi Elvov, după ce a venit la

---

[1] Membru al Organizaţiei Revoluţionare a Tineretului Sovietic (*Komsomol*) (n. coord.).

[2] „Revoluţia proletară" (l. rusă) (n. tr.).

Kazan trimis de Comitetul Central al partidului, a devenit profesor la Institutul Pedagogic, a fost ales membru al Comitetului Orășenesc de partid, lua cuvântul cu rapoarte la adunările orășenești ale intelectualității, la activul organizației de partid. Chiar și raportul prezentat la activul de partid al orașului, consacrat uciderii lui Kirov, a fost făcut tot de Elvov.

Era un personaj care-ți sărea în ochi. Un păr roșcovan aprins, un cap foarte mare, așezat direct pe umeri. Nikolai Elvov aproape că nu avea gât și de aceea silueta lui înaltă, vânjoasă, îți lăsa impresia și de forță, dar și de anumită neputință fizică. Oriunde și-ar fi făcut apariția, oamenii se uitau la el. Nu putea trece neobservat nici în manifestările sale spirituale. Conferințele sale strălucite și uneori grandilocvente, discursurile sale, tranșante și dogmatice, cascadele de erudiție pe care le revărsa asupra capetelor profesorilor modești din Kazan – toate acestea l-au transformat într-o figură odioasă a orașului. În anul 1935 avea 33 de ani.

...Și iată, acum se află în fața mea în această zi geroasă, însorită de februarie, anul 1935. Nu stă în fotoliul de lângă birou, ci pe un scaun, într-un colț. Fără să-și întindă picioarele lungi, încălțate cu niște ghete elegante, ci strângându-le sub scaun. Și nu mai are fața roz-alburie, cum o au toți roșcații, așa cum o avea mereu, ci cenușie, întunecată. Și îl ținea în brațe pe Vasika al meu, de doi ani, care intrase în biroul meu. Și spune cu buzele tremurătoare:

— Și eu am un copil... Seriojka... Patru ani. E un băiat bun...

După aceea, am văzut mulți ochi de felul acesta, așa cum îi avea în acea zi profesorul roșcovan. Nu știu cum să definesc asemenea ochi. În ei este chin, neliniște, oboseala de animal hăituit și undeva, chiar în adâncul lor, un licăr aproape nebunesc de speranță. Probabil mai târziu și ochii mei erau la fel.

Dar eu nu mi i-am văzut aproape deloc pe ai mei, din simplul motiv că mulţi ani nu am putut să-mi văd reflectarea în oglindă.

— Ce s-a întâmplat, Nikolai Naumîci?

— Gata. Totul s-a terminat. Am venit numai pentru o clipă. Am vrut numai să vă spun ca nu cumva să credeţi... Doar nimic nu e adevărat. Jur, nu am făcut nimic împotriva partidului.

Mi-e ruşine să-mi aduc aminte cum am început să-l „liniştesc" cu fraze goale, banale. Chipurile, că el exagerează totul... Ei, poate că, din cauza situaţiei actuale, se va da un vot de blam mai târziu pentru acest articol greşit... ş.a.m.d...

Apoi a spus nişte cuvinte absolut ciudate:

— Mă doare foarte mult că şi dumneavoastră aţi putea avea de suferit din cauza legăturii cu mine... Nu am vrut aşa ceva...

Atunci m-am uitat la el în mod clar cu teamă. Oare nu a înnebunit? Eu pot să sufăr din cauza legăturii cu el? Ce legătură? Ce prostie mai e şi asta?

Soarta m-a legat de el chiar din ziua sosirii lui la Kazan, se pare că din toamna anului 1932. Lucram pe atunci la Institutul Pedagogic. El a apărut ca şef de catedră de istorie a Rusiei. I s-a dat apartament în clădirea institutului. A iniţiat imediat câteva lucrări şi a început pentru asta să-i adune în apartamentul său pe cercetătorii ştiinţifici. Ţin minte că am fost invitată acolo pentru a lua parte la pregătirea unei crestomaţii de istorie a Tatariei.

Şi a mai trebuit să lucrez cu Elvov la redacţia ziarului regional *Krasnaia Tataria*[1]. După un conflict puternic între noul redactor Krasnîi şi vechii colaboratori ai acestui ziar, Comitetul Regional a decis să împrospăteze aparatul redacţiei şi a trimis acolo „ca întăriri" câţiva oameni din rândurile cercetătorilor ştiinţifici. Eu am fost numită şefă a secţiei de cultură, Elvov – şef al secţiei de informaţie internaţională.

[1] „Tataria roşie" (l. rusă) (n. tr.).

— De când această activitate comună într-o universitate sovietică şi în presa de partid a început să fie numită „legătură", şi încă una în urma căreia „să am de suferit"?

Era clar că în acest moment cumplit al vieţii sale, lăsând la o parte încrederea în sine şi orgoliul, căpătase darul înţelegerii oamenilor. Pentru că vedea foarte bine în spatele cuvintelor mele nu laşitate, nu făţărnicie, ci o naivitate politică fără margini. Da, eram membră de partid, istoric şi scriitor, aveam deja un titlu ştiinţific, dar eram mică din punct de vedere politic. El a intuit asta.

— Nu înţelegeţi momentul. O să vă fie greu. Şi mai greu decât îmi este mie. Rămâneţi cu bine.

În anticameră, multă vreme s-a chinuit să-şi bage mâna pe mâneca hainei sale de piele. Fiul meu cel mare, Alioşa, pe atunci de nouă ani, a apărut în uşă, privindu-l atent şi serios pe „roşcovan". Apoi l-a ajutat să-şi îmbrace haina. Iar când uşa s-a închis în urma lui Elvov, băiatul a spus:

— Mămico, nu e deloc un om simpatic. Dar acum are un mare necaz. Şi îţi pare rău de el, nu-i aşa?

A doua zi dimineaţă, aveam un curs la institut. Portarul bătrân, care mă cunoştea din vremea studenţiei, a dat fuga la mine imediat ce am intrat în hol:

— Pe profesorul nostru... ăla roşcovan... L-au luat în noaptea asta... L-au arestat...

Capitolul 3

Preludiul

Anii care au urmat pot fi numiţi un preludiu al acelei simfonii a nebuniei şi groazei care a început pentru mine în februarie 1937.

La câteva zile după arestarea lui Elvov, la redacţia ziarului *Krasnaia Tataria* a avut loc o şedinţă de partid la care mi s-au prezentat pentru prima dată nişte acuzaţii legate de ceea ce NU am făcut.

Se dovedeşte că NU l-am demascat pe contrabandistul troţkist Elvov. NU am ripostat cu o recenzie distrugătoare la culegerea de materiale despre istoria Tatariei care a ieşit sub redacţia lui, ci chiar am luat parte la ea. (Articolul meu, care se referea la începutul secolului al XIX-lea, nu fusese criticat deloc.) NU am luat niciodată cuvântul împotriva lui la adunări.

Tentativele mele de a apela la bunul-simţ au fost respinse cu fermitate.

— Dar nu am fost numai eu, nimeni din organizaţia noastră de partid regională nu a luat cuvântul împotriva lui…

— Nu vă neliniştiţi, fiecare va răspunde pentru sine. Dar acum e vorba de dumneavoastră!

— Dar Comitetul Regional de partid a avut încredere în el. Comuniştii l-au ales membru al Comitetului Orăşenesc.

— Dumneavoastră trebuia să semnalaţi că nu este corect. De aceea aveţi pregătire universitară şi un titlu ştiinţific.

— Dar ce, deja s-a demonstrat că e troţkist?

Ultima întrebare, naivă, a stârnit o explozie de indignare sacră.

— Dar este deja arestat! Oare dumneavoastră credeţi că poate fi cineva arestat dacă nu există dovezi clare împotriva lui?

Am reţinut pentru întreaga viaţă toate detaliile acestei adunări memorabile pentru mine prin faptul că m-am ciocnit pentru prima oară de acea încălcare a logicii şi a bunului-simţ de care nu am încetat să mă minunez în decursul celor peste douăzeci de ani de după aceea, chiar până la Congresul al XX-lea al partidului, sau, cel puţin, până la Plenul din septembrie 1953.

...În pauza şedinţei de partid m-am dus la biroul meu de la redacţie. Voiam să fiu singură, să mă gândesc la comportamentul meu în continuare. Cum să rezist fără să-mi pierd ceva din demnitatea mea de membru de partid şi de om? Obrajii îmi ardeau. Din când în când, mi se părea că înnebunesc de durere în faţa acuzaţiilor nemeritate.

Uşa a scârţâit. A intrat stenografa redacţiei, Aleksandra Aleksandrovna. Îi dictam adesea diverse materiale. Eram prietenă cu ea. O femeie în vârstă, închisă, care avusese un eşec personal, îmi era devotată.

— Nu vă comportaţi cum trebuie, Evghenia Semionovna. Recunoaşteţi că sunteţi vinovată şi spuneţi că vă pare rău.

— Dar nu sunt vinovată de nimic. De ce să mint adunarea de partid?

— Oricum o să vă sancţioneze. O să vă dea o sancţiune politică. Asta e foarte rău. Şi dumneavoastră tot nu vă căiţi. O complicaţie de prisos.

— N-o să mă prefac. O să-mi dea o sancţiune, o să mă lupt pentru anularea ei.

Ea s-a uitat la mine cu nişte ochi blânzi, înconjuraţi de o reţea de riduri, şi a rostit aceleaşi cuvinte pe care mi le spusese şi Elvov la ultima întâlnire:

— Nu înţelegeţi evenimentele care au loc. O să vă fie foarte greu.

Probabil că acum, dacă aş ajunge într-o situaţie asemănătoare, m-aş „căi". Cel mai probabil. La urma urmei, „nici eu nu mai sunt cel de dinainte: onest, mândru, pur, rău"[1]. Dar pe atunci chiar aşa eram: onestă, mândră, pură, rea. Nicio forţă nu mă putea face să iau parte la campania de „căinţă" care începuse şi la „recunoaşterea greşelilor".

Sălile şi amfiteatrele mari, numeroase, se transformaseră în locuri de spovedanie. În ciuda faptului că iertarea de păcate se făcea cu greutate (cel mai adesea declaraţiile de mustrări de cuget erau considerate „insuficiente"), valul de „căinţă" creştea de la o zi la alta. Subiectul revenea la orice adunare. Se căiau că nu înţeleseseră cum trebuie teoria revoluţiei permanente şi că se abţinuseră la votarea programului de opoziţie în 1923. Regretau eructaţia şovinismului marilor puteri şi subaprecierea celui de-al doilea plan cincinal. Se căiau de relaţiile pe care le aveau cu unii „păcătoşi" şi de admiraţia pentru teatrul lui Meyerhold[2].

Bătându-se cu pumnii în piept, „vinovaţii" strigau că „au manifestat miopie politică", „şi-au pierdut vigilenţa", „au acceptat conciliere cu elemente dubioase", „au dat apă la moară", „au manifestat un liberalism putred".

Şi încă multe, multe alte formule de acest fel răsunau sub bolţile instituţiilor publice. Şi presa fusese inundată de articole pe aceeaşi temă a căinţei. O frică evidentă punea în mişcare

[1] Versuri din poezia *În faţa judecăţii*, de A. Blok (1915) (n. tr.).

[2] Vsevolod Meyerhold (1874-1940), actor, teoretician şi regizor rus de teatru. Provenea dintr-o familie ruso-germană (n. coord.).

condeiele multor „teoreticieni". Din zi în zi creşteau rolul şi semnificaţia organelor NKVD[1].

Adunarea de partid din cadrul redacţiei m-a sancţionat cu mustrare „pentru slăbirea vigilenţei politice". Editorul Kogan, care-l înlocuise între timp pe Krasnîi, a insistat în mod special asupra acestui aspect. A rostit împotriva mea un adevărat rechizitoriu de procuror, în care eu figuram ca o „potenţială tovarăşă de idei a lui Elvov".

După o vreme, s-a aflat că şi Kogan avusese un trecut de opozant, iar soţia lui fusese secretara personală a lui Smilga[2] şi a luat parte la celebra „conducere a lui Smilga", de la Moscova, la plecarea lui Smilga în exil. Pentru a distrage atenţia de la propria persoană, Kogan manifesta un zel deosebit în „demascarea" altor comunişti, inclusiv a unor oameni lipsiţi de experienţă politică, aşa cum eram şi eu. La sfârşitul anului 1936, Kogan, mutat pe atunci la Iaroslavl, s-a aruncat sub roţile trenului, nefiind în stare să îndure aşteptarea arestului.

Mi s-a mai ridicat puţin moralul pentru că secretarul Comitetului Raional de partid se dovedise la fel de „nepriceput" ca şi mine. Când sancţiunea mea a ajuns la biroul lui de la Comitetul Raional, a fost surprins:

— Şi de ce i-aţi dat sancţiune? Doar pe Elvov îl ştiau toţi. Avuseseră încredere în el şi Comitetul Regional de partid, şi Comitetul Orăşenesc de partid. Sau pentru că a mers pe aceeaşi stradă cu el?

Şi mustrarea mi-a fost anulată, rămânând (la insistenţa altor membri ai biroului, care se pricepeau mai bine decât secretarul la ce se cerea de la ei „în această etapă") să mi se pună în vedere „insuficienta vigilenţă".

---

[1] Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne (n. tr.).

[2] Ivar Smilga (1892-1938) a fost un lider revoluţionar bolşevic. În perioada 1917-1918 a fost preşedinte al Comitetului Regional al Sovietelor din Finlanda, iar în 1917 a fost ales în Comitetul Central al Partidului Bolşevic (n. coord.).

Capitolul 4

Bulgărele de zăpadă

La şapte kilometri de oraş, pe malul pitoresc al Kanzankăi, se afla casa de vacanţă a Comitetului Regional de partid, „Livadia". Fusese construită de predecesorul lui Lepa, fostul secretar al Comitetului Regional, Mihail Razumov. Un grăsun cu picioare scurte şi nişte ochi albaştri pătrunzători, cu un profil de Ludovic al XVI-lea, membru de partid din anul 1912, care legase o mare prietenie cu soţul meu, Aksionov. De aceea îl ştiam foarte bine pe acest „cel dintâi brigadier al Tatarstanului" (o asemenea formulă de măgulire era la modă pe atunci).

Era un om plin de calităţi contradictorii. În condiţiile unei fidelităţi incontestabile faţă de partid, ale unor calităţi organizatorice deosebite, era foarte înclinat spre „cultul" propriei sale personalităţi. Am făcut cunoştinţă cu el în anul 1929 şi a devenit un om mare chiar sub ochii mei. Încă din anul 1930 ocupa numai o cameră în apartamentul Aksionovilor; când îi era foame, tăia cu briceagul salam pe o foaie de hârtie. În anul 1931, el a construit „Livadia" şi, acolo, un mic conac numai pentru sine. Iar în anul 1933, când, pentru succesele obţinute în construcţia colhozurilor, Tataria fusese decorată cu Ordinul „Lenin", portretele lui Razumov, însoţite de cântece, erau purtate prin oraş, iar la expoziţia agricolă aceste portrete fuseseră realizate, de către câţiva artişti cu iniţiativă, din cele mai variate cereale – de la ovăz la linte.

Noi, prieteni apropiaţi ai lui Razumov, cu multă vreme înainte ca o situaţie asemănătoare să fie descrisă de Ilf şi Petrov, îl tachinam pe secretarul nostru:

— Mihail Osipovici, noaptea vrăbiile v-au ciugulit ochii. Ia uitaţi-vă pe Lacul Negru!

Vara, la „Livadia" se odihneau membrii biroului Comitetului Regional de partid cu familiile. Tot anul veneau aici în zilele libere.

Într-una din zilele primăverii anului 1935, am venit şi noi cu familia în ziua de odihnă. La una din mese am observat o faţă nouă.

— Cine e Motele[1] ăsta roşcovan? l-am întrebat în şoaptă pe soţul meu.

— Nu e roşcovan, ci e brunet, şi nu e Motele, ci tovarăşul Beilin, noul preşedinte al colegiului de partid al Comisiei de Control a partidului.

Mă gândeam eu oare pe atunci că în spatele înfăţişării de croitor local bonom se ascunde primul meu inchizitor?

Ni s-a făcut cunoştinţă. A strălucit ceva în ochii lui când a fost menţionat numele meu, dar şi-a stins imediat această privire, aţintind-o în farfuria cu celebrele plăcinte de la „Livadia". Am aflat ulterior că pe masa lui de lucru se afla deja „dosarul" meu.

La câteva zile de la această primă întâlnire, mă aflam deja în faţa ochilor sadici, fanatici ai tovarăşului Beilin, în biroul său, şi el, cu tot rafinamentul său talmudic, îmi preciza şi rafina formulările referitoare la „crimele" mele. Un bulgăre de zăpadă o luase la vale pe munte, tot crescând dramatic şi ameninţând să mă strivească.

Tovarăşul Beilin avea o voce liniştită. Mă tutuia, ca între membrii de partid.

---

[1] Nume evreiesc des întâlnit (n. red.).

— Nu ai citit articolul tovarăşului Stalin? Doar ai calificare înaltă, nu aveai cum să nu-l înţelegi.

— Oare nu ştiai că Elvov greşise în privinţa revoluţiei permanente?

— Nu ţi-ai recunoscut vina la adunarea de partid. Deci nu vrei să te dezarmezi în faţa partidului?

Nu înţelegeam ce înseamnă „să mă dezarmez" şi încercam să-l conving pe Beilin că niciodată nu m-am înarmat împotriva partidului.

El clipea leneş, coborându-şi pleoapele peste ochii aprinşi şi cu o voce liniştită o lua de la capăt.

— Cel care nu vrea să se dezarmeze în faţa partidului în mod obiectiv alunecă pe poziţiile duşmanilor lui...

Am avut din nou tentative disperate de a mă menţine la suprafaţă, amintindu-i duhovnicului meu sever că, de fapt, nu am făcut nimic rău, în afară de faptul că l-am cunoscut pe Elvov în cadrul serviciului, drept coleg, aşa cum au făcut-o şi toţi angajaţii de la universitatea noastră.

— Iar nu pricepi că împăciuitorismul faţă de elementele ostile partidului duce în mod obiectiv la alunecarea...

Fără să asculte obiecţiile mele, el rostogolea bulgărele înainte, împingându-l după un plan clar, bine chibzuit, pe care încă nu reuşeam să-l intuiesc.

În curând, discuţiile noastre cotidiene au încetat să se mai desfăşoare între patru ochi. A venit un tovarăş de la Moscova, al cărui nume nu mi-l mai amintesc, dar pe care în gând îl numeam mereu Maliuta Skuratov[1]. Era antipodul lui Beilin în ceea ce priveşte metodele anchetei, dar, în acelaşi timp, dublul lui în privinţa rafinamentului sadic.

---

[1] Maliuta Skuratov (?-1573), apropiat al ţarului Ivan cel Groaznic, conducătorul gărzii personale a acestuia (n. tr.).

Ochii lui Beilin, acoperiți de pleoapele umflate, se luminau de o bucurie înăbușită, văzând cum acționează bătaia de joc asupra unui om. Ochii lui Maliuta radiau fățiș sute de raze strălucitoare violente. Beilin vorbea cu o voce joasă, guturală. Maliuta urla. Chiar înjura. E adevărat, înjurăturile lui erau încă departe de cele pe care am fost nevoită mai târziu să le aud la NKVD. Erau niște înjurături politice. Oportuniști! Stârpituri de extremă stânga! Emanații de-ale lui Troțki! Împăciuitoriști căcăcioși!

M-au tot torturat două luni și spre primăvară făcusem o veritabilă depresie nervoasă, acutizată de niște crize de malarie.

Când compar aceste trăiri ale mele din perioada „preludiului" cu ceea ce a trebuit să îndur mai târziu, din anul 1937 până la moartea lui Stalin, mai bine zis, până la Plenul din iulie 1953 al Comitetului Central, care l-a demascat pe Beria[1], mă uimește discrepanța reacției mele la stimulii externi. De fapt, înainte de 15 februarie 1937, am suferit numai moral. În privința condițiilor externe, viața mea încă nu se schimbase. Familia mea era încă întreagă. Copiii mei dragi erau cu mine. Locuiam în apartamentul obișnuit, dormeam într-un pat curat, mâncam pe săturate, făceam muncă intelectuală. Dar, din punct de vedere subiectiv, suferințele mele din această perioadă au fost mult mai profunde decât cele din anii următori, când am fost închisă într-o celulă la izolare sau am tăiat cu fierăstrăul copaci seculari în taigaua din Kolîma.

Cum se explică asta? Oare prin faptul că așteptarea nenorocirii ireversibile e mai rea decât nenorocirea însăși? Sau prin faptul că suferințele fizice atenuează durerea chinurilor sufletești? Sau pur și simplu omul se poate obișnui cu orice, chiar și cu cea mai îngrozitoare ticăloșie, și de aceea loviturile repetate

[1] Lavrenti Pavlovici Beria (1899-1953), om politic, șef al aparatului polițienesc în timpul regimului lui Stalin, executor al epurărilor staliniste (n. red.).

primite de la sistemul cumplit de persecuție, inchiziție, de la călăi mă răniseră mai puțin dur decât la primele întâlniri cu acest sistem?

Oricum ar fi, dar anul 1935 a fost îngrozitor pentru mine. Nervii erau gata să cedeze. Mă urmărea insistent gândul sinuciderii.

În acest sens, un medicament (e adevărat, temporar), l-a constituit pentru mine povestea tragică a comunistei Pitkovskaia, care a avut loc la începutul toamnei anului 1935. Pitkovskaia lucra la secțiunea școlară a Comitetului Regional de partid. A fost una dintre acelea care a adus, în anii '30, toate obiceiurile din perioada războiului civil. Este chiar cea despre care Pilniak[1] spunea: „Bolșevicii... Jachete din piele... Acționează energic..." Nu pot să-mi amintesc acum numele ei. Dar, de fapt, nimeni nu-i spunea pe nume. Pitkovskaia! Putea fi încărcată cu muncă de partid cât pentru patru, i se puteau lua bani fără să i se dea înapoi, puteai să glumești ușor pe seama ei. Ea nu se supăra pe ai săi. Uite cine aprecia cu adevărat partidul ca pe o mare frăție! Fire plină de abnegație, ea își îngreuna conștiința meschină cu sentimentul permanent de vină față de partid. Vina aceasta consta în faptul că soțul Pitkovskăi, Donțov, făcuse parte în anul 1927 din rândul opoziției. Pitkovskaia își iubea cu tandrețe soțul, dar îl condamna sever și direct pentru trecutul său. Până și fiului său de cinci ani încercase să-i explice, în cuvinte simple, cât de profund greșise tatăl său față de partid. Ea îi cerea soțului să se transforme într-un proletar veritabil. Mai exact, ea nu-i permitea să trăiască într-un oraș așa de mare cum era Kazanul, ci-l obliga să lucreze la strung pe șantierul naval din Zelenodolsk.

În toamna anului 1935, au început să-i aresteze pe toți cei care fuseseră asociați la un moment dat cu opoziția. Atunci aproape nimeni nu înțelegea că acțiunile de acest fel se desfășoară după

[1] Boris Andreievici Pilniak (1894-1941), scriitor rus (n. red.).

un plan strict, absolut în afara oricărei legături cu comportamentul real al anumitor persoane care făceau parte din acea categorie programată a fi înlăturată. Cel mai puțin putea înțelege acest lucru Pitkovskaia.

Când au venit noaptea de la NKVD după Donțov, care se întorsese duminică la Kazan din Zelenodolsk, ea a făcut o scenă demnă de o tragedie antică. Inima ei, desigur, era sfâșiată de durere pentru soțul iubit, tatăl copilului ei. Dar și-a înăbușit această durere și a exclamat patetic:

— Deci m-ai mințit? Totuși ai mers împotriva partidului?

După ce au zâmbit ambiguu, anchetatorii au pufnit:

— Mai bine adunați-i niște lenjerie...

Ea a refuzat să facă acest lucru pentru un „dușman al partidului". Când Donțov s-a apropiat de pătuțul copilului care dormea, pentru a-și lua rămas-bun de la el, ea i-a blocat calea:

— Fiul meu nu are tată.

Apoi a dat fuga să strângă mâinile agenților și a jurat în fața lor că fiul ei va fi educat în spiritul fidelității față de partid.

Toate acestea mi le-a povestit chiar ea. Exclud în mod absolut cel mai mic element de calcul sau de fățărnicie în comportamentul acestei femei. Cu toată absurditatea faptelor ei, ele au fost declanșate de credința naivă și sinceră ce o purta în suflet, de ideile combative care o animau. Gândul că cineva se poate transforma, existența unor nemernici cuprinși de patima puterii, trădarea, bonapartismul nu-și găseau locul în această inimă curată.

Chiar a doua zi după arestarea lui Donțov, Pitkovskaia a fost îndepărtată din serviciul de la Comitetul Regional de partid. Nu avea nicio pregătire de specialitate. Și chiar dacă ar fi avut, puțin probabil că ar putut să se angajeze undeva după ce a fost demisă pe motivul „legăturii cu un dușman al partidului". Cu aceeași motivare a fost în curând dată afară și din partid.

I-am dat paltonul meu şi bani de drum până la Moscova, unde s-a dus să facă demersuri pentru a-şi recâştiga drepturile, dar nu a reuşit.

Revenind în Kazan, o scurtă vreme a lucrat la strung, la fabrica de maşini de scris. Apoi s-a accidentat la mâna dreaptă.

Nu mai avea ce să mănânce. Băiatul a fost dat afară de la grădiniţă. Încet, încet, nimeni nu mai vorbea cu ea. Când venea la noi, o recunoşteam după felul în care suna la uşă, precaută şi nesigură. Încercam s-o liniştim, îi dădeam de mâncare. Apoi soţul mi-a spus că şi eu sunt luată în vizor şi „legătura cu Pitkovskaia" poate influenţa negativ finalul „cazului". Treceam printr-un chin sufletesc. Dorinţa firească de a-l ajuta pe un tovarăş bun, un comunist fidel, se lovea de o teamă josnică: numai să nu afle Beilin şi Maliuta despre aceste vizite zilnice ale Pitkovskăi. O să mă sfâşie.

Dar, la un moment dat, nu a mai apărut. O zi, două, trei. În a patra zi s-a aflat că, după ce i-a trimis o scrisoare lui Stalin, ca expresie a iubirii şi devotamentului ei, Pitkovskaia a băut un pahar cu esenţă de oţet. În biletul de adio nu învinuia pe nimeni, considera totul o neînţelegere, implora să fie considerată comunistă.

În urma sicriului ei au mers Vovka, de cinci ani, femeia de serviciu de la Comitetul Regional de partid, căreia răposata îi dăduse adesea bani, şi doi-trei foşti tovarăşi „înverşunaţi".

Când am văzut moviliţa asta jalnică de pământ, fără o cruce sau o stea, am înţeles că eu nu voi face aşa ceva. O să lupt pentru viaţa mea. Să mă omoare ei dacă vor putea, dar eu n-o să-i ajut să facă asta.

Spre toamnă, Beilin şi Maliuta au dat sentinţa: una severă, cu avertisment pentru „împăciuitorism cu elemente ostile partidului" şi retragerea licenţei mele de a preda.

Dar acest lucru, desigur, nu a reprezentat sfârşitul. Bulgărele de zăpadă continua să se rostogolească la vale.

Capitolul 5

„Unde e minte multă, e prostie și mai multă…”

Soacra mea, Avdotia Vasilievna Aksionova, născută încă în regimul iobăgiei, o „muiere din Riazan” simplă, analfabetă, se remarca printr-o structură filosofică profundă a minții și prin capacitatea uimitoare de a-și exprima precis, ca un scriitor, aproape la modul aforistic, opiniile în cele mai variate probleme de viață. Vorbea cu o voce cântătoare specifică graiului de sud, înzestrând cu dărnicie vorbirea cu proverbe și zicători. Asemeni vechiului rege Solomon, care spunea, în momentele dure ale vieții sale, „Și asta o să treacă”, bunica noastră, după ce asculta povestirea despre o întâmplare ieșită din comun, spunea de regulă: „Păi a mai fost așa ceva…”

Țin minte ce uimiți am fost de cuvintele pe care le-a rostit la masă în legătură cu uciderea lui Kirov.

— Păi a mai fost așa ceva…

— Cum a mai fost?

— Păi a mai fost. Doar și pe țar l-au omorât… (Ea avea în vedere, nici mai mult, nici mai puțin, decât uciderea lui Alexandru al II-lea). Pe atunci eram încă tinerică… Numa' că acum nu au tras unde trebuia… Doar acum la noi țar nu e Kirov, ci Stalin… Și atunci de ce în Kirov? Ei, da' asta o să se vadă mai târziu…

Până în cele mai mici detalii țin minte ziua de 1 septembrie 1935, când eu, îndepărtată de Colegiul de partid de la

activitatea de catedră, m-am încuiat în camera mea, trecând cu adevărat prin chinurile lui Tantal[1]. Toată viaţa fie am învăţat, fie i-am învăţat pe alţii. Ziua de 1 septembrie era pentru mine mereu chiar mai importantă decât ziua Anului Nou. Şi iată, acum stau singură în ziua asta, respinsă, iar de afară se aud sunetele obişnuite ale universităţilor, şcolilor care renasc după vară. E larmă mare în Kazan – oraş studenţesc. Dar eu n-o să mai trec pe lângă coloanele universităţii dragi.

Baba Avdotia îşi târşâie intenţionat papucii în spatele uşii şi oftează. Dar eu nu ies şi nici nu o chem. Acum nu pot să văd pe nimeni. Nici pe copii. Sunt singură ca Robinson Crusoe.

Stau aşa până la amiază, când ce se aude la uşă soneria puternică şi vocea grăbită a bunicii:

— Evghenia, drăguţă, pentru tine e. Hai, ieşi...

La uşă văd un băiat-curier necunoscut. Îmi întinde un buchet mare de flori triste de toamnă – dumitriţe. În buchet e un bilet cu cuvintele calde ale studenţilor mei de anul trecut.

Nu mai am putere să rezist nici măcar până la plecarea băiatului. Încep să plâng în hohote, pur şi simplu să urlu în gura mare, să ţip şi să bocesc ca la ţară, încât baba Avdoţia începe şi ea să-mi ţină isonul, bocind:

— Of, bolnăvioara mea... Of, căpşorul tău sărman...

Apoi bunica îşi întrerupe brusc bocetul, închide uşa şi spune în şoaptă:

— Ce mai nechibzuiţi şi studenţii ăştia... Ce-o să mai păţeşti tu şi din cauza florilor astea... Evghenia, drăguţa mea, uite ce-ţi spun eu... Da' tu să mă asculţi, chiar de sunt bătrână şi neînvăţată... E o capcană, Evghenia, e o capcană ce se ţese

[1] Tantal, personaj din mitologia greacă, rege al Frigiei, condamnat de zei să sufere de foame şi de sete în Infern, cufundat în apă până la brâu (n. red.).

în jurul tău... Fugi cât mai eşti întreagă, fugi până nu-ţi aruncă laţul de gât. Minte zicătoarea – cum l-ai pierdut din ochi, ţi-a ieşit şi din inimă! Dacă treaba e aşa, trebuie să pleci cât mai departe de aici. Ia hai să te trimitem la noi în sat, la Pokrovskoe, mai bine...

Eu bocesc în continuare, încă nepricepând cum se cuvine sensul propunerii ei.

— Aşa e... Acolo tare mare nevoie mai este după unii aşa de deştepţi ca tine. Şi casa noastră e goală, părăsită. Şi în grădiniţă sunt meri... Cincisprezece cuiburi.

Eu încep să ascult.

— Ce spui tu, Avdotia Vasilievna? Cum să las eu toate astea: copiii, serviciul?

— Păi de la serviciu, vezi şi tu, te-au dat afară. Iar pe copiii tăi n-o să-i necăjim.

— Păi eu trebuie să demonstrez în faţa partidului că am dreptate! Păi ce, eu, o comunistă, să mă ascund de partid?

— Evghenia, drăguţa mea... Nu mai face aşa gălăgie. Doar nu sunt o străină. Cui o să-i arăţi tu dreptatea ta? Până la Dumnezeu e cale lungă, până la Stalin e departe...

— Nu, ce spui, ce spui... O să mor, dar o să demonstrez! O să mă duc la Moscova. O să mă lupt...

— Ei, Evghenia, drăguţa mea! Tu ai minte multă, dar prostie şi mai multă!

Soţul meu a zâmbit doar condescendent când i-am povestit despre propunerea bunicii. Cum să nu! Doar noi dispuneam de adevăr în forma lui finală, iar ea era numai o „muiere din Riazan"

Mai târziu, când am plecat la Moscova să calc pragul Comisiei de Control a partidului, am fost nevoită să mă întâlnesc încă o dată cu o propunere ce amintea de varianta Avdotiei Vasilievna.

Acolo, pe Ilinka, se întâlneau pe atunci mulţi comunişti care nimeriseră primii în „plasa lui Lucifer". La rândul format la cabinetul anchetatorului de partid l-am întâlnit pe un tânăr medic cunoscut, Dikoviţki. Ca naţionalitate era ţigan. Ne cunoşteam încă din tinereţe şi acum el îmi povestea cu încredere „drăcovenia" sa. Nici el „nu manifestase vigilenţă" ci, dimpotrivă, „manifestase un liberalism putred". Şi el „alunecase obiectiv" într-o anumită direcţie ş.a.m.d.

— Ascultă, Jenia, mi-a spus el. Dacă este să ne gândim bine, situaţia noastră e proastă. Puţin probabil că ne ajută mersul la Ilinka. Trebuie să căutăm alte variante. Ce părere ai avea, de exemplu, dacă ţi-aş cânta o romanţă populară, „Să plecăm, prietene, să plecăm în corturi, la ţigani?"

În albul albăstrui al ochilor lui apăruse parcă o rază ghiduşă.

— Mai poţi să glumeşti?

— Deloc. Ascultă. Eu sunt ţigan natural, şi tu o să arăţi foarte bine ca ţiganca Aza. Hai să dispărem de la orizont pentru o perioadă de timp. Pentru toţi, chiar şi pentru familiile noastre. La un moment dat o să apară în ziar un anunţ cu chenar negru. P.V. Aksionov anunţă cu durere sfârşitul prematur al soţiei sale şi al prietenului... Ei, şi aşa mai departe. Mă rog, şi atunci Beilin al tău, vrând-nevrând, va trebui să închidă dosarul. Iar noi o să ne lipim de vreo şatră şi vreo doi ani am hoinări ca nişte turişti liberi, până ce mai scade valul. Ce zici?

De fapt, şi această propunere înţeleaptă mi s-a părut aventuroasă, demnă numai de un zâmbet. Dar, de fapt, peste câţiva ani, când priveam înapoi la trecut, mi-am adus aminte cu uimire că mulţi într-adevăr s-au salvat tocmai în acest fel. Unii plecaseră în raioanele îndepărtate, pe atunci exotice, din Kazahstan sau din Orientul Îndepărtat. Aşa a făcut, de exemplu, Pavel Kuznețov, secretar executiv al ziarului din Kazan, care

figura în rechizitoriul meu ca fiind acuzat de apartenenţă la „grup", dar care nu a fost niciodată arestat, pentru că plecase în Kazahstan, unde nu l-au găsit imediat, iar după aceea nici nu l-au mai căutat. Şi mai târziu a publicat în *Pravda* traducerile sale de ode ale akânilor[1] kazahi, care-l proslăveau pe „tatăl Ejov[2]" şi pe „marele Stalin".

Unii „au pierdut" carnetele de partid şi au fost excluşi pentru asta, după care au plecat şi ei în alte oraşe şi sate. Unele femei au rămas deodată însărcinate, presupunând cu naivitate că asta le va salva de braţul „justiţiei" lui Ejov şi Beria. Sărmanele astea au greşit enorm, nefăcând decât să sporească numărul orfanilor părăsiţi.

Într-adevăr, oamenii căutau tot felul de variante de salvare, şi cei care au avut minte, spirit de observaţie şi capacitatea de a gândi cu capul lor au depăşit efectele unei educaţii demagogice, cei asupra cărora nu apăsa prea tare forţa mistică a „sloganurilor de partid" au găsit uneori această ieşire.

În ceea ce mă priveşte, rămânând pe acelaşi teren al adevărului, nu se poate să nu recunosc că am ales cea mai aberantă dintre toate variantele posibile de autoapărare: dovezile înflăcărate ale nevinovăţiei mele, asigurările fierbinţi de loialitate faţă de partid, consumate în faţa unor indivizi sadici sau în faţa unor funcţionari năuciţi de realitatea fantastică a acelor zile şi care tremurau pentru pielea lor. Da, bunica Avdotia avusese dreptate. Nu ştiu dacă „era minte multă", dar prostie într-adevăr „era şi mai multă".

---

[1] Rapsozi populari (n. red.).

[2] Nikolai Ivanovici Ejov (1936-1938), şef al NKVD în perioada epurărilor (n. red.).

Capitolul 6

Ultimul an

A fost uimitor de contradictoriu pentru mine acest ultim an al primei mele vieți care s-a întrerupt în februarie 1937. Pe de o parte, era evident că mă îndreptam cu toată viteza spre prăpastie. Nori tot mai negri acopereau cerul politic. Se desfășurau procese. Procesul lui Zinoviev-Kamenev[1]. Dosarul Kemerovo[2]. Procesul lui Radek și al lui Piatakov[3].

Paginile ziarelor ardeau, înțepau, cu niște tentacule de scorpion se înfigeau chiar în inimă. După fiecare proces, lucrurile erau din ce în ce mai grele. A început să se folosească termenul înfricoșător de „dușman al poporului". Fiecare regiune și

[1] Grigori Zinoviev și Lev Kamenev au fost acuzați de Iosif Stalin că s-ar fi raliat unei coaliții troțkiste care viza înlăturarea liderului sovietic. În închisoare sunt manipulați să își recunoască vina, cu promisiunea de a nu fi executați. Ca umare a mărturiei lor, cei doi vor fi eliminați. Episodul face parte din Marea Teroare stalinistă din anii 1937-1938 (n. coord.).

[2] Procese în care sunt supuse analizei condițiile deplorabile din minele sovietice, acolo unde lucrau numeroși „exilați", foști aliați ai regimului sovietic. Troțkiștii au fost acuzați că au organizat o explozie la o mină din Kuzbass, la 22 septembrie 1936, în urma căreia 12 persoane și-au pierdut viața, iar 14 au fost grav rănite. Atunci când acest dosar a fost redeschis în anii '50, s-a descoperit faptul că echipa care investigase incidentul nu părăsise vreme de două săptămâni clădirea NKVD-ului din Kemerovo (n. coord.).

[3] Este vorba de Karl Radek și Iuri Piatakov, care vor fi eliminați de Stalin, tot în urma unui proces de genul celui al lui Zinoviev și Kamenev (n. coord.).

fiecare republică națională, conform unei logici monstruoase, trebuiau să aibă și ele „dușmanii" lor, pentru a nu rămâne în urma centrului, ca și cum s-ar fi desfășurat o campanie pentru livrările de cereale sau de lapte. Iar eu eram însemnată. Și în fiecare clipă simțeam asta... Aproape tot anul am locuit la Moscova, pentru că „dosarul", care se afla, în urma contestării mele, la Comisia de Control a partidului, impunea să vizitez mereu sediul din strada Ilinka.

Soțul meu încă rămăsese membru al Comitetului Executiv Central al URSS și de aceea am locuit într-o cameră confortabilă de la hotelul „Moskva", iar în călătoriile mele frecvente spre Kazan și de la Kazan eram așteptată mereu de mașinile reprezentanței tătărești de la Moscova. Aceleași mașini mă duceau și pe strada Ilinka, unde mi se hotăra soarta. Acestea au fost paradoxurile timpului și „inegalitatea" originală a evoluției evenimentelor.

În vara aceea a murit Gorki și la înmormântarea lui l-am văzut, pentru prima și ultima dată în viață, pe Stalin. Mergeam în delegația Uniunii Scriitorilor, așa că am avut posibilitatea să-l văd de aproape.

Ar fi exagerat dacă acum, *post factum*, aș începe să-mi atribui niște gânduri extrem de profunde despre rolul lui Stalin în tragedia ce cuprinsese partidul și țara. Gândurile acestea mi-au venit mai târziu, pe măsură ce am făcut cunoștință cu stalinismul în acțiune. Dar n-o să mint dacă voi spune că îi priveam pe atunci chipul fără nicio adorație, un chip care mă frapase prin urâțenia lui și prin nepotrivirea cu acel chip imperial care ne privea cu bunăvoință din milioane de portrete. Chiar era mai mult decât „fără nicio adorație". Ar fi mai bine să spun – cu o ostilitate ascunsă, deși încă neconștientizată, slab motivată, instinctivă.

Dar ce se întâmpla în jurul meu în acest sens! Alături de mine mergea Fiodor Gladkov[1], pe atunci deja bătrân. Trebuia să-i fi văzut entuziasmul religios de pe chip când îl privea pe Stalin. Iar, pe de altă parte, se afla şi o scriitoare începătoare din Vologda. Am reţinut frenezia extatică cu care şoptea: „L-am văzut pe Stalin. Acum pot să mor..."

Şi am reţinut foarte bine sentimentul de iritare care pusese stăpânire pe mine şi care rostise clar în creierul meu cuvântul: „Idioata!"

Probabil un al şaselea simţ îmi şoptea că omul acesta va fi călăul meu şi al copiilor mei. În orice caz, când responsabilul cu problemele de învăţământ de la Comitetul Central, Makarovski, extrem de favorabil în ceea ce mă priveşte, mi-a propus odată „să vorbească cu Stăpânul dacă va avea ocazia", m-am îngrozit. Nu, nu, lasă să nu mă ştie personal! Pe atunci, în primele etape ale drumului meu în bătaia vântului, ideea naiv monarhică despre bunul conducător care nu cunoaşte abuzurile funcţionarilor săi răi nu găsea niciun ecou în sufletul meu.

(Nu ştiu dacă mai apoi Makarovski şi-a adus aminte de câtă dreptate am avut; şi el a ajuns la închisoare.)

...Cele mai diverse caractere se întâlneau printre „însemnaţii" care luau cu asalt coridoarele de pe strada Ilinka. Vedeai femei care plângeau şi bărbaţi care înjurau. Erau oameni care aşteptau supuşi să li se hotărască soarta; şi erau oameni care îşi vărsau furia pe anchetatori. Îmi amintesc de o conversaţie cu directorul unei fabrici din Harkov, care zăcea neconsolat pe o bancă rigidă de lemn de lângă mine.

[1] Fiodor Vasilievici Gladkov (1883–1958), scriitor rus, reprezentant al realismului socialist (n. red.).

— Vă rog!

Mi-a întins portţigaretul deschis.

— Mulţumesc. Nu fumez.

— Cum nu fumaţi? E posibil aşa ceva în situaţia noastră? Şi atunci cum rezistaţi la...

— Cu teatrul. Mă duc în fiecare zi la teatru. Ieri am fost la Ohlopkov. Azi la Teatrul Mic.

— Şi chiar ajută?

— Până la un punct, da...

Un muncitor de vreo patruzeci de ani, cu nişte ochi căprui blânzi şi o gură cu buze moi, intervine în discuţie.

— Încă mai glumiţi, tovarăşi. Dar mie nu-mi arde de glume... Femeia mea suferă de reumatism, e paralizată, de doi ani nu mai merge pe picioare. Trei copii. Şi eu, uite, am fost dat afară din partid şi de la serviciu... Oare de teatru îmi arde mie? Îmi cheltui ultimii bani aici, la Moscova. Sunt din Zaporojie. Culegător. Tipograf vechi.

Directorul din Harkov îi întinde portţigaretul:

— Fumează, frate. Şi nu te supăra de glume. E umorul celor aflaţi în faţa ştreangului. Şi tu pentru ce eşti aici?

Muncitorul tace o vreme, apoi, aplecat în faţă, parcă sub o povară imposibil de dus, se loveşte peste turetcile cizmelor vechi şi exclamă disperat:

— Din cauza lui Plehanov o să mor!

— Cum aşa?

— Păi aveam noi un cerc de partid. Instructaj politic, într-un cuvânt. Ne-au dat să învăţăm despre partidul de tip nou... Iar eu... Sigur, sunt vinovat, nu am învăţat. Copiii, înţelegi..., iar ea, nevasta, stă întinsă, înţelegi tu... în pat. Nu mai aveam deloc putere şi timp. Oare de învăţat îmi ardea mie? Şi atunci mă întreabă la cerc: „Cine, zice, a întemeiat partidul de tip nou?" Eu,

prostu', ar fi trebuit să fi spus drept: „Vă rog să mă iertați, nu sunt pregătit de răspuns", dar zic „nu am deschis cartea, am multe necazuri în familie". Dar eu... M-a împins păcatul. Mi s-a părut că cineva îmi șoptește, îmi suflă: „Plehanov!" Ei, și atunci dă-i și turuie răspunsul: „Plehanov, zic, l-a întemeiat." Uite, de atunci a început totul. Mai întâi mi-au dat mustrarea, iar după aceea, dă-i și dă-i. Au început să-mi spună menșevic, mă credeți? Cică ei erau mulți înainte printre tipografi, și tu, zice, ești contaminat. M-au dat afară din partid, de la serviciu. Mor de foame copilașii. Iar nevasta...

Chipul i s-a schimonosit de durere.

— Nu o să reziste. O să-și dea duhul...

A mai tăcut puțin și a spus:

— Și totul din cauza lui Plehanov...

El a fost chemat primul de anchetatorul de partid și am auzit din spatele ușii întrebarea care i s-a pus:

— Vă recunoașteți vinovat că ați folosit activitatea de la cercul de partid pentru propaganda unor opinii menșevice, ostile partidului?

La un moment dat, mi s-a părut că am avut oarecare noroc pe Ilinka. Un membru al colegiului de partid, Sidorov, lucrător la Conducerea Politică a Sovietului Militar Revoluționar, a manifestat atenție și compătimire față de mine. A fost indignat de formularea deciziei dată de Beilin în care se spunea, printre altele: „să i se interzică promovarea marxism-leninismului".

— Ce naiba mai e și asta! Să interzici unui comunist propaganda marxismului! Asta nu are niciun sens! S-a făcut exces de zel!

El mi-a dat speranțe că sancțiunea va fi redusă. Și, într-adevăr, în noiembrie am primit o notă „de schimbare a deciziei

date de colegiul de partid din Tataria", mustrarea severă cu avertisment a fost înlocuită cu mustrare. Punctul referitor la interdicţia predării şi a activităţii de propagandă fusese scos de tot, iar motivarea „pentru împăciuitorism faţă de elemente ostile partidului" a fost înlocuită cu una mai blândă – „pentru slăbirea vigilenţei politice".

— Şi, cum se mai calmează puţin situaţia, peste vreun an, să faceţi o cerere pentru eliminarea totală a pedepsei, mi-a spus la despărţire Sidorov, compătimitor şi, după expresia sinceră a feţei sale, se vedea clar că omul acesta serios, cu un mare trecut în partid, chiar speră în posibilitatea „liniştirii" situaţiei.

Însă amploarea evenimentelor viitoare nu putea să fie prevăzută nici măcar de membrii de partid cu o mare experienţă. Ce să ne mai mirăm că o asemenea fericită posesoare a unei mustrări, ca mine, a şi plecat imediat la Kazan, aproape total liniştită.

Din păcate, iluziile s-au risipit foarte repede! Efectiv nici nu am apucat să-mi despachetez lucrurile, că mi s-a trimis o telegramă de la Comisia de Control a partidului: „O nouă audiere a dosarului dumneavoastră a fost stabilită în ziua de cutare. Veniţi imediat la Moscova. Emelian Iaroslavski."

Mai târziu am aflat că Beilin, aflându-se la Moscova în momentul atenuării pedepsei mele, şi neputând suporta o asemenea lovitură în orgoliul personal, i s-a adresat lui Iaroslavski cu o reclamaţie la adresa lui Sidorov şi protestând împotriva soluţiei dată de el, Beilin. Mai mult, i-a prezentat lui Iaroslavski acuzaţii suplimentare împotriva mea. Se dovedeşte că eram vinovată nu numai de legături cu „Elvov, azi condamnat", dar şi cu „Mihail Korbut, de asemenea condamnat".

Şi din nou bunica Avdotia mi-a spus:

— Nu te duce la Moscova, Evghenia, te rog, nu te duce! Hai la Pokrovskoe, pe ascuns…

Şi am răspuns din nou:

— Cum să fac aşa ceva! Oare un comunist poate să fugă de partid?

Şi m-am dus. M-am dus la Emelian Iaroslavski, care m-a acuzat că „nu am demascat" greşelile din articolul lui Elvov, pe care CHIAR EU l-am băgat mai apoi în *Istoria partidului*… în patru volume redactată de el, de Iaroslavski. Îţi venea să te iei cu mâinile de cap!

În aceeaşi seară am plecat înapoi la Moscova.

Capitolul 7

Numărătoarea secundelor

De atunci, evenimentele au început să zboare cu o viteză ameţitoare. Ultimele două luni şi jumătate până la momentul arestării le-am petrecut într-o luptă chinuitoare între argumentele bunului-simţ şi acea senzaţie confuză pe care Lermontov o numea „angoasă profetică".

Raţiunea îmi spunea că nu au pentru ce să mă aresteze. Desigur, în acele acuzaţii monstruoase care zilnic erau adresate de ziare „duşmanilor poporului" se simţea în mod clar exagerarea, totuşi, îmi ziceam, ceva-ceva o fi fost în realitate, or fi spus ei vreodată ceva nelalocul lui. Dar eu nu făcusem niciodată parte din opoziţie. Nu am avut niciodată nicio umbră de îndoială cu privire la corectitudinea liniei partidului.

— Dacă sunt luaţi oameni ca tine, atunci trebuie arestat tot partidul! îmi susţinea concluziile logice soţul.

Totuşi, în ciuda acestor argumente ale raţiunii, nu mă părăsea presentimentul unui pericol iminent. Mi se părea că stau în mijlocul unui cerc de fier care se tot strânge şi care în curând o să mă strivească.

Călătoria mea înapoi la Moscova, la chemarea lui Iaroslavski, a fost cumplită. Am fost foarte aproape de sinucidere!

În compartimentul vagonului confortabil de clasa întâi eram numai două persoane: eu şi un medic pediatru cunoscut,

doctorița Makarova, care se întorcea de la Kazan după susținerea disertației.

Era o femeie plăcută, tăcută, cu mișcări lente și o privire foarte atentă.

Mi se părea că-mi maschez destul de bine starea mea vorbind cu ea despre toate fleacurile. Dar deodată, ea, fără vreo legătură aparentă cu tema discuției, m-a mângâiat pe mână și mi-a spus:

— Îmi pare tare rău pentru toți comuniștii pe care îi cunosc. Este o perioadă dificilă pentru tine. Dar oricine poate fi acuzat.

În timpul nopții au început să mă copleșească gânduri cumplite, astfel că, încercând să nu fac zgomot, am ieșit din compartiment mai întâi pe coridorul pustiu al vagonului, mai apoi chiar pe platformă. Parcă mintea mi se golise, dar în fluxul neîntrerupt al conștiinței s-a cristalizat deodată un catren al lui Nekrasov[1], care parcă se îmbina cu ritmul trenului:

Cel a cărui viață s-a frânt
Mai poate arăta prin moarte
Că-n pieptul lui a bătut o inimă curajoasă,
Că a știut să iubească și...

Roțile trenului trosneau, tâmplele îmi zvâcneau. Ieșisem pe platformă tocmai pentru a scăpa de acest zgomot enervant. În primele momente, vântul de noiembrie, desfăcându-mi ușor haina, mi-a distras atenția de la problemele mele. M-am simțit oarecum ușurată. Dar după aceea chinul a revenit.

Am întredeschis ușa vagonului. M-a lovit în față aerul rece. M-am uitat în jos în întunericul zgomotos al roților. Realitatea

[1] Nikolai Alekseievici Nekrasov (1821–1878), poet, scriitor, critic și editor rus (n. red.).

se contopise cu un fel de vis cumplit. Un pas... O clipă... Și nu va mai fi nevoie să mă duc la Iaroslavski. Și nu va mai fi nevoie să mă tem de nimic...

Cineva m-a apucat ușor, dar totodată ferm de braț, mai sus de cot. Ea nu ar fi trebuit să fie pediatru, ci neuropatolog sau psihiatru, Makarova asta. Nu a țipat, nu m-a copleșit cu vorbe, pur și simplu m-a dus autoritară înapoi în compartiment, m-a mângâiat pe păr. A spus doar atât:

— Totul o să treacă... Dar viața e numai una...

...Nu m-am gândit niciodată că Iaroslavski, care era numit conștiința partidului, poate construi niște silogisme atât de false. Din gura lui am auzit pentru prima dată teoria, devenită populară în anul 1937, despre faptul că „obiectiv și subiectiv sunt, de fapt, același lucru". Dacă ai greșit fie prin lipsa ta de atenție, prin lipsa vigilenței, „ai dat apă la moara" infractorului, oricum ești vinovat. Chiar dacă tu habar nu ai avut despre ce este vorba, totuna e. În privința mea rezulta un asemenea lanț „logic": Elvov a făcut în articolul său niște greșeli teoretice. Dacă a vrut sau nu, nu mai are nicio importanță. Obiectiv este din nou „apa la moara" dușmanilor. „Dumneavoastră, lucrând cu Elvov și știind că el a fost autorul acelui articol, nu l-ați demascat. Iar asta înseamnă chiar complicitate cu dușmanul."

În felul acesta s-a pus punctul pe i. Complicitatea cu dușmanul este o faptă pedepsită de justiție.

Stăpânirea de sine m-a părăsit. Am început să strig la acest bătrân respectabil, am început să bat cu picioarele în podea. Eram în stare să sar la bătaie cu pumnii, dacă între noi nu ar fi existat suprafața lăcuită a biroului.

Deja nu mai țin minte ce am tot țipat acolo, dar esența cuvintelor mele s-a redus la o contraacuzație. Da, am fost adusă

la un asemenea grad de disperare, că am început să-i arunc în față întrebări simple ce rezultau dintr-un bun-simț elementar. Iar asemenea întrebări erau considerate pe atunci de un prost gust extrem. Toți trebuiau să lase impresia că silogismele fanaticilor reflectă modul firesc de gândire al tuturor. Era suficient ca cineva să pună o întrebare care să demaște nebunia, că toți cei din jur se indignau sau zâmbeau superior, considerându-l pe cel care întreba idiot.

Dar în starea aceea de spirit în care mă aflam în cabinetul lui Iaroslavski mi-am permis să-i strig:

— Ei, bine că nu am luat poziție! Dar nici dumneavoastră nu ați luat poziție, dumneavoastră chiar ați redactat articolul acesta și l-ați publicat în *Istoria* în patru volume a partidului! Și atunci de ce mă judecați pe mine, și nu pe dumneavoastră? La urma urmei, eu am 30 de ani, iar dumneavoastră 60. La urma urmei, eu sunt un tânăr membru de partid, iar dumneavoastră – conștiința partidului! De ce trebuie să mă sfâșiați pe mine, iar dumneavoastră să stați, uite, la masa asta? Și nu vă e deloc rușine pentru asta?

Pentru o clipă, în ochi a început să-i licărească spaima. În mod clar mă considera nebună. Mult prea îndrăznețe erau cuvintele mele rostite în această cameră ce semăna cu un altar sau cu un tribunal. Dar imediat i-a revenit pe chip masca obișnuită de severitate ipocrită și de obtuzitate de quaker. Apoi a spus cu un tremurat aproape firesc în voce:

— Nimeni nu-și dă mai bine seama de greșelile mele. Da, eu, un om care nu se poate vedea în afara partidului, sunt vinovat în acest sens în fața partidului.

Deja îmi apăruse pe vârful limbii o nouă întrebare nebunesc de îndrăzneață: „Și atunci de ce greșeala dumneavoastră este numai o conștientizare a ei, iar eu de ce trebuie să plătesc cu sânge, cu viața, cu copiii?"

Dar nu am rostit aceste cuvinte. Enervarea mi-a trecut. În locul ei a apărut groaza. Ce am spus? Ce se va întâmpla acum cu mine? Apoi, groaza a dispărut şi ea, lăsându-mă să înţeleg totul cu o claritate nemiloasă: totul este indiferent, nimic nu mai are niciun rost. A venit vremea fie să mor, fie să merg în tăcere pe Golgota mea împreună cu alţii, cu alte mii de oameni.

Când mi s-a spus să mă duc la Kazan, unde va fi trimisă în scurtă vreme decizia, am început să mă grăbesc. Acum ştiam clar că numărătoarea vieţii mele nu se mai face cu anii şi nici măcar cu lunile. Începuse numărătoarea secundelor şi trebuia să mă grăbesc să ajung la copii. Ce se va întâmpla cu ei, cu orfanii mei?

Capitolul 8

A venit anul 1937

Şi iată, a venit acest an 1937, devenit un an de cotitură pentru milioane de oameni. Am petrecut acest ultim An Nou din prima mea viaţă în apropiere de Moscova, în casa de odihnă a Comitetului Executiv Central al URSS, la Astafievo, lângă Podolsk.

Când m-am întors la Kazan, după discuţia cu Iaroslavski, l-am găsit pe Alioşa, băiatul cel mare, bolnav de malarie. Medicii ne-au sfătuit să schimbăm clima. Venea vacanţa de iarnă şi puteam să plecăm cu el de acolo. Soţul a făcut rost de bilete la Astafievo. Era foarte mulţumit că o să plec din nou.

— E bine ca acum să stai cât mai puţin în Kazan, în ochii tuturor...

Acum neliniştea chinuitoare îl frământa şi pe el. Deja se făceau arestări. Deja se ajunsese la oameni pe care îi cunoşteam foarte bine. Printre primii a fost luat directorul Institutului de Tuberculoză, profesorul Aksianţev, vechi membru de partid. A urmat directorul Universităţii, Vekslin, al cărui devotament faţă de partid devenise proverbial în Kazan. Omul acesta a făcut tot războiul civil într-un palton ponosit, trecând de pe un front pe altul. A fost un erou la Perekop...

Soţul meu a început acum să stea mai mult pe acasă. Îl epuizaseră şedinţele la care, ca membru al biroului Comitetului

Regional, stătea în prezidiu şi trebuia să asculte în tăcere cum era dezbătut pe toate părţile cazul lui Elvov şi al meu, în calitate de complice a lui.

Nu era obişnuit să stea seara acasă. Tot umbla tăcut dintr-un capăt în altul al camerei, se oprea din când în când şi spunea:

— Cine să-l mai ştie şi pe Vekslin ăsta... Un om aşa de devotat! Poate că o fi făcut într-adevăr el ceva...

Începuse acum să aibă mai mare grijă de copiii cu care înainte numai glumea. Chiar remarcase că Vasia are paltonaşul uzat. Trebuia unul nou.

Dar cum începeam o discuţie sinceră despre ceea ce se întâmpla în jurul nostru, el lua imediat o atitudine principială. Desigur, în mine credea necondiţionat, ştia că nu sunt vinovată de nimic. Dar el, ca membru al Comitetului Regional, nu împărtăşea acele aprecieri ale situaţiei care începuseră deja să se formeze destul de clar în conştiinţa mea. Pentru el, cea mai comodă era supoziţia că, în privinţa mea, se produsese o greşeală. Se purta ca un adevărat cavaler la numeroasele adunări unde i se cerea „să se delimiteze" de soţie. Acolo declara că ştie că soţia lui este o comunistă onestă. Dar acasă, uneori...

— Paşa, ce se întâmplă cu adevărat în partidul nostru? întrebam eu.

— E greu de spus, Jeniuşa, e complicat. Dar ce să faci? E o etapă specială în evoluţia partidului nostru...

— Păi ce etapă mai e şi asta? Că toţi membrii de partid trebuie să treacă prin etapa închisorii? glumesc eu amar.

El se supără.

— Iartă-mă, Jeniuşa, dar glumele astea sunt de prost gust. Lasă la o parte supărarea ta personală. Nimeni nu se supără pe partid.

Uneori între noi apăreau în acest sens conflicte serioase. Ţin minte o scenă tristă, seara târziu, în parcul pustiu, Diadski,

vizavi de casa noastră. Am ieşit să ne plimbăm puţin înainte de culcare. Fără să vreau, discuţia a luat-o pe aceeaşi cale. Am spus ceva răutăcios şi ironic la adresa lui Iaroslavski. Soţul meu a izbucnit:

— Ce spui! Cu tine chiar o să ajung la închisoare!

Mi-am smuls mâna din mâna lui. El, speriat de cuvintele dure, a vrut să o ţină, dar m-am smuls din nou, dar atât de puternic, încât micul meu ceas de aur a căzut într-un nămete de pe marginea aleii parcului. L-am căutat mai apoi peste o oră, dar nu l-am găsit.

Când stăteam aşa, aplecaţi deasupra nămetelui şi îl scormoneam cu mâinile goale, pe chipurile noastre, tulburate de ceartă, se simţea deja umbra catastrofei iminente ce se apropia. Lucrul cel mai groaznic era că fiecare dintre noi citea pe faţa celuilalt un gând clar: doar lăsam impresia că suntem tulburaţi de pierderea ceasului şi vrem neapărat să-l găsim. De fapt, puţin ne păsa de el. Însă vieţile noastre erau cele care se pierdeau. Şi fiecare lăsa impresia că cearta aceasta este importantă pentru el şi-l tulbura. Dar, în realitate, ce însemna ACUM o ceartă între soţi? Doar eram deja în afara vieţii, în afara relaţiilor umane obişnuite. Dar acesta era numai subtextul, care încă nu se manifestase.

...Astafievo – un loc puşkinian, fosta moşie a prinţului Viazemski[1] – a fost la vremea sa o „Livadie" a celor din capitală. În vacanţa de iarnă, acolo veneau foarte mulţi „copii de şefi", care-i împărţeau pe cei din jur în categorii în funcţie de marca maşinii. Cei cu Lincoln şi Buick erau cotaţi bine, cei cu Ford

[1] Piotr Viazemski (1792–1878), poet şi traducător rus, bun prieten al lui Puşkin. A deţinut funcţii înalte în serviciul public, ajungând viceministru al educaţiei (n. coord.).

erau disprețuiți. Noi făceam parte din ultima categorie și Alioșa a înțeles asta imediat.

— Sunt niște copii respingători, spunea el, ascultă numai, mamă, ce spun ei despre profesori...

În ciuda faptului că la Astafievo primeai mâncare ca în cel mai bun restaurant, iar fructierele din toate camerele erau mereu pline și se umpleau imediat ce se goleau, unele femei, când se adunau în sala de tratament, criticau cu dispreț mâncarea, comparând-o cu cea de „Sosnî"[1] și „Barviha"[2].

Era un adevărat ospăț în vremea ciumei. La urma urmei, 90% din populația de atunci de la Astafievo era condamnată și aproape toți, în următoarele luni, au schimbat camerele confortabile de acolo cu priciurile de sus și de jos de la închisoarea Butîrki. Copiii lor, care se pricepeau așa de bine la mărcile de automobile, au devenit elevii unor case de copii speciale. Chiar și șoferii au fost acuzați de „complicitate" la ceva. Dar, deocamdată, nimeni încă nu știa că ciuma era aproape și banchetul era în toi.

Se apropia revelionul. În cantină s-a întins o masă mare, bogată. Doamnele s-au gătit. Alioșa a cerut să-mi pun și eu o rochie nouă.

— Ei, mamă ce-i asta? Nu se poate să porți o rochie veche. Îmi place când te îmbraci frumos...

La ora 12 fără 5 minute, când deja se umpluseră paharele, am fost chemată la telefon. M-am dus bucuroasă, am crezut că este soțul meu. La începutul lui ianuarie trebuia să aibă loc sesiunea Comitetului Executiv Central. Probabil că venise la Moscova și dorea să-mi spună La mulți ani.

---

[1] Sanatoriu rezidențial, aflat azi în Belarus (n. tr.).

[2] Localitate în vestul regiunii Moscova, unde este amplasată o stațiune balneară a președinției Rusiei (n. tr.).

Dar în receptor a răsunat vocea de bas a unei cunoştinţe întâmplătoare, nu foarte simpatice, care, nu se ştie de ce, se hotărâse să-mi ureze La mulţi ani.

Până i-am ascultat urările, până am ajuns fuga în cantină, Anul Nou deja venise. Am intrat în cantină când gongul bătea pentru a douăsprezecea oară. Alioşa, întors într-o parte, ciocnea un pahar cu cineva. Când s-a întors la mine, deja trecuseră două minute din anul 1937.

Nu am avut norocul să-l întâmpin cu Alioşa. Şi el ne-a despărţit pentru totdeauna.

Capitolul 9

Excluderea din partid

La începutul lunii februarie, ne-am întors în Kazan şi am aflat imediat că sunt chemată la Comitetul Raional de partid. De ce Iaroslavski s-a hotărât să transfere analiza „dosarului" meu la Kazan, nu ştiu. Poate că, după ieşirea mea nervoasă, nu mai voia să se întâlnească cu mine? Dar cel mai probabil era o decizie generală de a transmite cazurile de excludere la organizaţiile de nivel local. Asemenea cazuri deveneau, de la o zi la alta, tot mai numeroase. Comisia de Control a partidului nu mai făcea faţă volumului de muncă.

Am fost citată pe data de 7 februarie. Secretarul Comitetului Raional de partid era fostul meu student de la Universitatea Comunistă din Tataria, Biktaşev. Trebuia să fi văzut ce grimasă de durere i-a schimonosit faţa când era citit „dosarul" meu. Aproape că nu mai ţin minte ce acuzaţii mi se aduceau de data aceasta, ce formulări înlocuiseră acum ultima variantă moscovită. Aproape nu le ascultam. Şi eu, şi toţi membrii biroului Comitetului Raional ştiam că problema excluderii e decisă dinainte. Şi eu, şi ei voiam să reducem cât mai mult procedura greoaie.

— Întrebări?

— Nu.

— Luări de cuvânt?

— Nu.

— Poate că vreţi să mai spuneţi ceva, Evghenia Semionovna? a întrebat Biktaşev cu o voce răguşită, fără să-şi ridice privirea din dosarul aflat în faţa lui.

Se vede că se temea să nu încep să vorbesc. Oare nu era evident că suferea şi el, că nu poate să facă nimic?

Dar eu înţeleg tot şi deja nu mai vreau să spun nimic. Mă îndrept cu paşi mici spre uşă şi spun numai în şoaptă:

— Decideţi şi fără mine...

Ştiam toţi că este o încălcare a statutului, că în lipsa membrului de partid nu se poate lua o decizie referitoare la el. Dar oare acum de statut ne mai arde? Şi Biktaşev e preocupat numai de un singur lucru:

— Carnetul... e la dumneavoastră?

Şi tuşeşte, de parcă s-ar fi înecat:

— Lăsaţi-l...

Pauză. Acum, eu şi Biktaşev ne privim. În faţa noastră apar aceleaşi tablouri din trecut... În urmă cu zece ani, eu, o profesoară începătoare tânără, îl învăţ pe el, un băietan tătar semianalfabet, venit de la ţară. Faptul că acest băiat a devenit secretar al Comitetului Raional se datorează în mare parte şi eforturilor mele. Şi câte au mai fost – dificultăţi, bucurii când le-am depăşit, caiete corectate! Ce veseli şi curioşi mai erau ochişorii ăştia înguşti, mongoloizi! Şi ce tulburi şi roşii sunt acum...

Toate acestea trec prin faţa ochilor mei şi, sunt sigură, şi prin ai lui. Şi vocea îi tremură sincer când repetă:

— Lăsaţi carnetul... deocamdată.

În acest scurt „deocamdată" se vede un efort timid de a mă linişti, de a-mi da speranţă. Adică, lasă-l deocamdată, că o să-l primeşti înapoi. Doar lucrurile astea nu pot continua la infinit!

Mi se face milă de fostul meu elev Biktaşev, un băiat bun, curios. Acum e mai rău pentru el, decât pentru mine. În acest

teatru de groază unii actori au primit rolul de victime, alţii – de călăi. Pentru ultimii e mai rău. Eu am măcar conştiinţa curată.

— Da, am carnetul la mine.

Este încă nou-nouţ. Chiar în 1936 se făcuse înlocuirea carnetelor în toată uniunea. Ce l-am mai păzit, cât mă mai temeam să nu-l pierd! Îl pun pe masă.

Afară, la uşa Comitetului Raional de partid, mă aştepta soţul meu. Am pornit pe jos. Nu puteam urca în tramvai cu asemenea feţe. O jumătate de drum am tăcut. Apoi el a întrebat:

— Ei, cum a fost?

— Am lăsat carnetul de partid...

El a gemut încet. Acum şi lui îi era clar cât de aproape era marginea prăpastiei.

Capitolul 10

În acea zi...

Între excluderea din partid și arest au trecut opt zile. În toate aceste zile am stat acasă, închisă în camera mea, fără să mă apropii de telefon. Am așteptat... Și toți apropiații mei așteptau. Ce? Ne spuneam unul altuia că așteptam concediul soțului, care i se promisese într-o perioadă atât de neobișnuită. Cum va primi concediul, vom pleca la Moscova, să facem din nou demersuri. Să-l rugăm pe Razumov... El e membru al Comitetului Central.

În sufletul nostru, știam cu toții foarte bine că nu se va întâmpla nimic de felul acesta, că așteptăm cu totul altceva. Mama și soțul meu făceau pe rând de serviciu pe lângă mine. Mama făcea cartofi prăjiți. „Mănâncă puțin, fetițo. Mai ții minte ce-ți mai plăceau când erai mică?" Soțul meu, când venea acasă, suna într-un mod convenit de noi și mai și striga tare: „Eu sunt, eu sunt, deschideți!" Și în gândul lui își spunea: „Încă mai sunt eu, nu ei."

Am „curățat" biblioteca de acasă. Doica scotea cu căldările cenușa. Arseseră *Portrete și pamflete*, de Radek, *Istoria Europei Occidentale*, de Friedland și Sluțki, *Politică economică*, de Buharin[1]. Mama, cu lacrimi în ochi, mă implora chiar să ard

[1] Nikolai Ivanovici Buharin (1888-1938), important om politic rus, intelectual și revoluționar bolșevic. A fost judecat și executat de NKVD, fiind reabilitat în anul 1988 (n. red.).

Istoria celui mai nou socialism, de Kautski[1]. Indexul se mărea cu fiecare zi. Autodafeul căpăta dimensiuni grandioase. Până şi cărţulia lui Stalin, *Despre opoziţie*, am fost nevoiţi s-o ardem. În noile condiţii şi ea părea ilegală.

Cu câteva zile înainte de arestarea mea, a fost săltat al doilea secretar al Comitetului Orăşenesc de partid, Biktaghirov. Chiar de la şedinţa de birou pe care o conducea. A intrat secretara şi a spus:

— Tovarăşe Biktaghirov, întreabă cineva de dumneavoastră.

— În timpul şedinţei? Cine e?... Sunt ocupat, spuneţi...

Dar secretara s-a întors.

— Dumnealor insistă.

El a ieşit din sală. I s-a cerut să se îmbrace şi „să vină puţin, nu departe".

Arestarea aceasta l-a pus pe gânduri pe soţul meu şi l-a cutremurat şi mai mult decât excluderea mea din partid. Secretarul Comitetului Orăşenesc! Şi el „s-a dovedit" tot...?

— Nu, de-acum cekiştii[2] noştri chiar au sărit peste cal. Va trebui să-i elibereze pe mulţi...

El voia să se convingă că este o verificare, o neînţelegere de moment şi pe undeva chiar comică. Poate că, în duminica următoare, Biktaghirov va sta din nou la masă la „Livadia" şi va povesti zâmbind că era cât pe ce să fie considerat duşman al poporului.

Dar nopţile era cel mai greu. Câte maşini treceau pe lângă ferestrele dormitorului nostru care dădeau în stradă! Şi pe fiecare trebuia s-o „asculţi", îngheţând când ţi se părea că încetineşte mersul în faţa casei noastre. Noaptea până şi optimismul

[1] Karl Kautski (1854-1938), filosof, jurnalist şi teoretician al marxismului (n. coord.).

[2] Membri ai CEKA, organizaţie a poliţiei secrete (n. red.).

soțului meu ceda locul GROAZEI, unei GROAZE cumplite, care strângea gâtul întregii țări.

— Pavel, o mașină!

— Ei, ce-i, Jeniușa? Orașul e mare, sunt multe mașini...

— S-a oprit! Așa e, s-a oprit...

Soțul meu țopăie desculț spre fereastră. E palid. Spune cu o voce exagerat de liniștită:

— Uite, vezi? E un camion!

— Și ei vin mereu cu mașini mici, da?

Adormeam abia după 6 dimineața. Iar dimineața veneau din nou vești despre alții care au fost ridicați.

— Ați auzit? S-a dovedit că Petrov era dușman al poporului! Ca să vezi, ce bine s-a putut deghiza!

Asta însemna că în noaptea aceea fusese săltat Petrov.

Apoi aduceau un teanc de ziare. Și nu mai puteai să-ți dai seama care dintre ele e *Literaturnaia*[1], care, să zicem, *Sovetskoe iskusstvo*[2]. Toate urlau la fel și țipau despre dușmani, conspirații, execuții...

Erau niște nopți groaznice. Dar s-a întâmplat tocmai ziua.

Eram în sufragerie: eu, soțul meu și Alioșa. Fata mea vitregă, Maika, era la patinoar. Vasia stătea un camera lui. Eu călcam rufe. Acum preferam să fac muncă fizică. Îmi alunga parcă gândurile. Alioșa lua micul dejun. Soțul meu citea cu voce tare o carte, povestiri de Valeria Gherasimova. Atunci s-a auzit telefonul. Suna la fel de strident ca în acea zi de decembrie 1934.

Câteva minute nu răspundem. Acum nu ne mai plac telefoanele. Apoi soțul meu spune cu o voce extrem de nefirească și liniștită, așa cum vorbește de fapt de la o vreme:

---

[1] Denumire colocvială pentru „Ziarul literar" (n. tr).

[2] „Arta sovietică" (n. tr.).

— Probabil e Lukovnikov. L-am rugat să mă sune.

Ia receptorul, ascultă, se face alb ca hârtia şi spune şi mai liniştit:

— Jeniuşa, e pentru tine... Vevers... NKVD...

Şeful secţiei de poliţie secretă de la NKVD, Vevers, era foarte drăguţ şi amabil. Vocea lui susura ca un pârâu de primăvară.

— Vă salut, tovarăşa. Spuneţi-mi, vă rog, cum staţi cu timpul azi?

— Acum sunt mereu liberă. Ce este?

— Oooo! Mereu sunteţi liberă! Staţi aşa de rău cu moralul?... Totul o să treacă. Aşa deci, aţi putea să vă întâlniţi azi cu mine? Vedeţi dumneavoastră, avem nevoie de câteva informaţii despre Elvov ăsta. Nişte informaţii suplimentare. Ce v-a mai păcălit! Ei, nu-i nimic! Acum totul se va lămuri.

— Când să vin?

— Când doriţi. Dacă vreţi acum, dacă nu, după-amiază.

— Dar o să mă reţineţi multă vreme?

— Vreo patruzeci de minute. Ei, poate o oră...

Soţul meu, care stătea alături, aude tot şi prin semne, în şoaptă, mă sfătuieşte insistent să mă duc acum.

— Ca să nu creadă că te temi. Nu ai de ce să te temi!

Şi îl asigur pe Vevers că vin acum.

— Poate să trec pe la mama?

— Nu e nevoie. Du-te acum. Cu cât se vor lămuri mai repede toate astea, cu atât mai bine.

Soţul meu mă ajută să mă îmbrac repede. Îl trimit pe Alioşa la patinoar. El pleacă fără să-şi ia rămas-bun de la mine... Nu l-am mai văzut.

Printr-o coincidenţă stranie, cel mic, Vasia, obişnuit cu deplasările mele permanente şi cu plecările şi care reacţiona

foarte calm la ele, de data aceasta vine în fugă în hol și începe să mă întrebe insistent:

— Mamă, unde te duci? Unde? Nu vreau să pleci...

Dar acum nu pot să-mi privesc copiii, nu pot să-i sărut. Altfel o să mor imediat, pe loc. Îi întorc spatele lui Vasia și strig:

— Doică, ia copilul! Nu pot să-l văd acum...

Da, mă rog, poate e mai bine să n-o văd nici pe mama. Oricum se întâmplă inevitabilul și nu poți să-i ceri nicio amânare. Ușa se trântește. Și acum țin minte acest sunet. Gata. Nu am mai deschis niciodată ușa aceasta în spatele căreia am trăit alături de copiii mei dragi.

Pe scară m-am întâlnit cu Maika. Venea de la patinoar. Ea mereu înțelegea totul intuitiv. Nu a întrebat nimic, nu s-a interesat unde mergem pe o vreme așa de nepotrivită. S-a lipit doar de perete și a deschis ochii mari. Erau niște ochi uriași, albaștri. Și o înțelegere atât de matură a durerii și groazei se citea pe chipul acesta de 12 ani, că mai târziu am visat-o ani de-a rândul.

Jos, la intrare, am întâlnit-o și pe bătrâna noastră doică, Fima. Dăduse fuga jos după noi, să-mi spună ceva. Dar s-a uitat la fața mea și nu a mai spus nimic, a făcut doar încet o cruce în spatele nostru.

— Pe jos?

— Da, să mergem puțin pe jos pentru ultima oară.

— Nu spune prostii. Nu te arestează. Pur și simplu au nevoie de niște informații.

— Nu am nicio informație.

Mergem în tăcere. Vremea e minunată. O zi luminoasă de februarie. Zăpada căzuse abia de dimineață. Este încă curată.

— Mergem pentru ultima oară împreună, Pașa. Deja sunt acuzată oficial.

— Nu spune asemenea prostii, Jeniușa. Ți-am spus deja. Dacă sunt arestați oameni ca tine, atunci trebuie să fie arestat tot partidul.

— Uneori îmi trece și mie prin minte un asemenea gând nebunesc. Oare nu s-or pregăti să-i aresteze pe toți?

Deja aștept reacția obișnuită a soțului meu, gândindu-mă că o să mă certe ca de obicei pentru cuvintele jignitoare. Dar, în loc de așa ceva... Constat că și el este molipsit de vorbele „eretice". Își exprimă convingerea că mulți dintre cei arestați ca „dușmani ai poporului" sunt oameni onești, rostește cuvinte pline de indignare la adresa... La adresa unor persoane importante. Și sunt bucuroasă că iar gândim la fel. Atunci îmi imaginam că înțelesesem aproape tot. Dar de fapt mă așteptau încă multe descoperiri pline de amărăciune.

Și uite și clădirea cunoscută – Lacul Negru.

— Ei, Jeniușa, te așteptăm la prânz...

Ce față jalnică are acum, cum îi mai tremură buzele! Îmi aduc aminte de vechiul lui ton sigur, de stăpân, de comunist vechi, de lucrător de partid.

— Rămâi cu bine, Pașa. Am trăit bine cu tine...

Nici nu mai spun „ai grijă de copii". Știu că el nu va putea să aibă grijă de ei.

Încearcă să mă liniștească din nou, rostește cuvintele cunoscute, pe care eu deja nu le mai disting. Mă îndrept repede spre biroul de permise, dar aud deodată o voce tremurătoare:

— Jeniușa!

Mă uit înapoi.

— La revedere, Jeniușenka!

Și privirea... O privire pătrunzătoare de animal hăituit, de om chinuit. Acea privire pe care o s-o întâlnesc mai apoi adesea ACOLO.

Capitolul 11

Căpitanul Vevers

Am deschis uşa foarte curajoasă. Era un adevărat curaj al disperării. E mai bine să sari în prăpastie cu elan, nu să te opreşti pe marginea ei şi să te uiţi în jur la lumea minunată lăsată în urmă pentru totdeauna.

Dar lentoarea oficială cotidiană cu care mi se eliberase permisul, pe care era marcată ora sosirii mele şi alături un loc gol, pe care trebuia să fie trecută ora plecării mele de aici – toate acestea, pentru o clipă, îmi insuflaseră o speranţă trecătoare: poate că urma doar să fiu interogată în legătură cu Elvov.

Urc la primul etaj, apoi la al doilea. Pe coridoare trec oameni preocupaţi, din spatele unei uşi de sticlă se aude ţăcănitul unor maşini de scris. Uite un tânăr pe care l-am mai văzut undeva, chiar a dat din cap distrat şi a rostit un „bună". O instituţie ca oricare alta!

Şi abia acum urc liniştită la etajul trei şi pentru o clipă mă opresc la uşa camerei nr. 47. Bat la uşă şi, fără să aud vreun răspuns, trec pragul. Şi imediat întâlnesc privirea lui Vevers. Suntem faţă în faţă.

Ochii aceştia ar trebui să apară într-un film, în prim-plan. O privire goală. Fără nici cea mai mică încercare de a masca cinismul, cruzimea, anticiparea voluptuoasă a torturilor la care va fi supusă acum victima. Mai mult, privirea aceasta nu avea nevoie de niciun comentariu.

Trebuia i rezist. Continuam să las impresia că mă consider în continuare un om, un comunist, o femeie. Îl salut politicoasă şi, fără să mai aştept invitaţia de a lua loc, întreb:

— Pot să tau jos?

— Luaţi loc, dacă aţi obosit, aruncă el dispreţuitor.

Are pe faţă aceeaşi grimasă – un amestec de ură, dispreţ, ironie pe care mai apoi, de sute de ori, l-am văzut la alţi lucrători din acest aparat, precum şi la comandanţii de închisori şi lagăre. Grimasa aceasta, după cum am aflat mai târziu, intra în programul pregătirii lor profesionale şi ei o repetau în faţa oglinzii. Dar în acel moment, când m-am ciocnit de ea pentru prima oară, eram sigură că ea exprimă atitudinea personală a lui Vevers faţă de mine.

Câteva minute se scurg în tăcere deplină. Apoi el ia o foaie de hârtie şi scrie pe ea mare, încet, ca să văd şi eu: „Proces-verbal de interogatoriu…" După care scrie numele meu după soţ. Îl corectez, pun numele meu de fată.

— Încercaţi să-l protejaţi? N-o să vă ajute…

Ridică din nou ochii spre mine. De data aceasta emană deja o plictiseală otrăvitoare, grea.

— Ei bine, care este situaţia dumneavoastră de partid?

— Doar ştiţi. Am fost exclusă din partid.

— Asta bună! Oare trădătorii sunt ţinuţi în partid?

— De ce vorbiţi aşa urât?

— Vorbesc urât? Păi asta nu e nimic, pot şi să vă omor! Sunteţi o renegată! Agent al imperialismului internaţional!

Cu siguranţă asta trebuie să fie o glumă. Oare poţi lua în serios aşa ceva? Dar el nu, nu glumeşte. Inflamându-se din ce în ce mai mult, urlă în toată camera, revărsând asupra mea tot felul de invective. E adevărat, deocamdată sunt numai jigniri cu tentă politică. Dar este abia februarie 1937. Spre iunie, deja îşi va servi arestaţii cu cele mai alese înjurături de pe stradă.

Își încheie fraza lungă cu o lovitură de pumn în birou. Geamul de pe birou zornăie. Acompaniat de acest sunet subțire se revarsă asupra mea ca un acord final al torturii de doi ani o frază scurtă:

— Sper că ați înțeles că sunteți arestată!

Cercurile verzi-aurii de pe tapetul din biroul lui Vevers au început să salte în fața ochilor mei. Se legăna odată cu ele și cabinetul.

— E ilegal! Nu am săvârșit nicio infracțiune, spun eu abia mișcându-mi limba uscată.

— Ce? E ilegal? Dar asta ce e? Uite aprobarea procurorului pentru arestarea dumneavoastră. E datată 5 februarie. Iar azi e 15. Nu ne-am văzut capul de treabă. Azi am fost sunat de undeva. Ce-i asta, spuneți, la dumneavoastră dușmanii poporului se plimbă liberi prin oraș?

M-am ridicat și am făcut un pas în direcția telefonului.

— Permiteți-mi să-mi anunț familia.

El râde vesel.

— Mor de râs! Credeți că deținuților le sunt permise convorbirile telefonice?

— Atunci sunați dumneavoastră.

— Toate la timpul lor. Lui Aksionov nu-i mai pasă prea mult ce se întâmplă, să știți. Deja v-a renegat. Ce să spun, e destul de picant totul! Membru al guvernului, membru al biroului Comitetului Regional și cu o asemenea soție! Dar acum nu de asta e vorba. Trebuie să completez procesul-verbal. Răspundeți la întrebările mele.

El scrie ceva, apoi îmi citește o întrebare:

— Investigația a demonstrat că ați fost membră a unei organizații teroriste ilegale de pe lângă redacția ziarului *Krasnaia Tataria*. Confirmați acest lucru?

— Este o aiureală! Nu a fost nicio organizaţie. Nu am făcut parte din nimic.

— Gura!

Din nou o lovitură cu pumnul şi ecoul subţire al sticlei.

— Ia să lăsaţi în faţa mea tonul ăsta de doamnă. Gata cu domnia. Acum în spatele gratiilor!

— Aveţi cumva dreptul să strigaţi şi să bateţi aşa în masă în faţa mea? O să cer să mă întâlnesc cu şeful instituţiei, tovarăşul Rud.

— Ah, cereţi? Ei, o să vă arătăm noi ce cereţi!

Apasă butonul unei sonerii. Apare o femeie în uniformă de gardian de închisoare.

— Percheziţionaţi-o!

Sunt încă o deţinută fără experienţă. Toate informaţiile mele despre regulile din închisoare se limitează la amintirile unor vechi bolşevici şi la cărţile despre „Narodnaia volia"[1]. De aceea urmăresc nu numai cu repulsie, dar şi cu uimire mişcările acestor mâini nerușinate care îmi cotrobăie prin buzunare, se preling ca nişte melci lipicioşi pe trupul meu.

Percheziţia e terminată. Dintre armele terorii a fost descoperită din întâmplare în poşetă o forfecuţă de unghii.

Căpitanul Vevers apasă un alt buton. Apare un soldat de escortă, un bărbat. Vevers se uită din nou la mine fix, cu ură şi dispreţ în ochii lui plumburii.

— Şi acum în celulă! În beci! Şi o să staţi până când o să recunoaşteţi şi o să semnaţi tot!

---

[1] Organizaţie revoluţionară de la sfârşitul secolului al XIX-lea din Rusia imperială (n. tr.).

Capitolul 12

Beciul de la Lacul Negru

Lacul Negru este, de fapt, denumirea unuia dintre parcurile din orașul Kazan. Cândva, înainte de revoluție, era locul preferat al negustorilor cheflii. Aici se afla un restaurant scump, un teatru de estradă. Acum suprafața parcului era folosită pentru diferite expoziții, iar iarna aici era patinoar.

Dar, după ce direcția regională a NKVD s-a mutat pe strada Ciornoozerskaia, chiar vizavi de parc, denumirea „Lacul Negru" nu s-a mai folosit în legătură cu parcul. Cuvântul a căpătat același sens ca și „Lubianka" pentru Moscova.

— Nu mai trăncăni, că o să ajungi la Lacul Negru!

— Ați auzit că l-au dus noaptea la Lacul Negru?

Beciul de la Lacul Negru. Sintagma aceasta producea groază. Și uite, eu mă îndrept, escortată de un soldat, chiar spre acest beci. Câte trepte sunt până jos? O sută? O mie? Nu mai țin minte. Țin minte numai că fiecare treaptă reverbera ca un spasm în inimă, deși în conștiință a început să-mi licărească deodată o idee aproape ghidușă: uite așa, probabil, se simt păcătoșii care de multe ori au folosit în viață, fără să se gândească, cuvântul „iad", iar acum, după moarte, trebuie să vadă aievea acest loc.

Ușa grea de metal scârțâie foarte tare. Dar aceasta este numai anticamera iadului. O încăpere afumată, fără ferestre, luminată de un bec mic ce atârnă din tavan. În spatele unui

birou stă un bărbat palid, în uniformă de gardian. Sub ochi îi atârnă nişte pungi umflate, iar privirea îi este goală, indiferentă, ca de şalău marinat. Se uită la mine, dar parcă nu mă vede. Singurul lucru care-l interesează la persoana mea este ceasul. Doar nu am curea, sunt femeie. Curelele şi ceasurile sunt luate de la noii deţinuţi. Ca să nu ştie cât e ceasul şi ca să nu aibă cu ce să se spânzure. Îi place ceasul meu. E frumos, adus din străinătate. Mi l-a făcut cadoul soţul meu, după ce l-am pierdut pe cel vechi atunci, în nămeţi. El se uită cu încântare la ceas şi în ochii lui de peşte licăresc parcă scântei. Apoi trece la completarea formularului. Se dovedeşte că ai nevoie de formular şi pentru intrarea în iad. Apoi ei fac un schimb de replici scurte, a căror semnificaţie se reduce, după cum se vede, la celula în care să mă închidă.

Şi iată că am ajuns şi în iad. O a doua uşă de fier duce într-un coridor îngust, luminat slab de un bec mic, atârnat de tavan. Becul răspândeşte o lumină ciudată, de închisoare, cu reflexe de un roşu purpuriu. În dreapta e peretele, cenuşiu, plin de pete. E greu de spus că este unul dintre pereţii acelei case în care este amplasat cabinetul confortabil al căpitanului Vevers... Iar în stânga...

În stânga sunt uşi, uşi, uşi... Închise cu zăvoare şi cu lacăte mari, ruginite. Unele foarte vechi, cu care probabil, înainte de revoluţie, se încuiau hambarele negustorilor. Iar în spatele acestor uşi sunt oameni? Cum să nu! Comunişti, tovarăşi de-ai mei, care ajunseseră în iad înaintea mea. Profesorul Aksenţev, secretarul Comitetului Orăşenesc, Biktaghirov, directorul Universităţii, Vekslin... Şi mulţi alţii...

O disperare rece, care îmi inundă pieptul, mă face să arăt în exterior perfect liniştită. În interior sunt pregătită de singurătate. De aceea, când se deschide cu un zgomot sinistru una dintre uşi

pe care scrie numărul 3 şi văd o siluetă omenească în interiorul celulei, iau asta ca pe un dar neaşteptat al soartei. Deci n-o să fiu singură? Asta înseamnă deja o adevărată fericire.

Uşa se închide din nou cu acelaşi zgomot, paşii dispar înăbuşit şi eu îi spun cu o voce liniştită femeii tinere care stătea lângă perete:

— Bună ziua, tovarăşa!

Ea continuă să stea câteva secunde lângă perete, în aceeaşi poziţie în care am găsit-o. E frumoasă, îmbrăcată cu un palton scump, elegant, de lutru, pe fondul căruia se conturează de mare efect părul ei auriu. Apoi începe să mă privească atent, neliniştită, de parcă ar căuta pe chipul meu răspunsul la o întrebare, apoi zâmbeşte trist şi spune:

— Bună ziua. Luaţi loc uite aici, pe scaun. Nu vă daţi jos paltonul. Aici e frig... Sunteţi aşa de liniştită... Probabil că nu v-a mai rămas nimeni acasă?

— Copiii... Trei copii. Doi ai mei şi o fată vitregă. Cel mic are patru ani şi jumătate.

— Ce nenorocire! Sărmana de tine!

Se apropie repede mine, se lasă pe vine şi-şi aţinteşte din nou aceeaşi privire căutătoare în ochii mei.

— Ce vreţi să mă întrebaţi?

Ezită o clipă, apoi mă ia de mâini şi, râzând, spune:

— N-o să vă întreb nimic. Ştiu răspunsul. Sunteţi bună. Problema e că mi-e frică mereu să nu pună alături de mine vreo spioană care să-mi ceară să vorbesc despre mine şi tata. Tatăl meu este închis tot aici. Şi fratele... Iar mama a rămas complet singură. E bolnavă. Are mâinile mutilate după atacul *hunhuzilor*[1].

[1] Denumire colocvială pentru bandele de hoţi din China de Nord şi Manciuria (n. tr.).

Deocamdată nu pricep nimic. Ceea ce spune femeia asta tânără e așa de departe de lumea mea mică, închisă, a intelectualității de partid științifică și literară. Asta o fi oare în străinătate? Ce spune ea despre *hunhuzi*? Dar mă cuprinde un sentiment de simpatie. Fața aceasta frumoasă, simplă, ochii căprui care mă privesc direct nu pot aparține unui om rău. Și îi strâng mâinile subțiri pe care mi le-a întins. Spun liniștitor:

— Nu, nu sunt spioană. Nu o să vă întreb despre nimic. Puteți să nu-mi spuneți nimic, dacă nu doriți. Dar eu o să vă povestesc tot. Ca să nu vă temeți de mine. Doar suntem împreună într-o nenorocire așa de mare... Mă cheamă Jenia. Spuneți-mi așa, deși sunteți mai mică decât mine. Dar pe dumneavoastră cum vă cheamă?

O chema Liama Șapel. Prenumele ei adevărat era Lidia, dar toată lumea i se adresa cu numele cu care se prezenta chiar ea în copilărie.

— Sunt din spița *kavejedeilor*[1].

— De unde?

În mod clar nu știam nicio asemenea profesie, nici naționalitate. O să mai treacă vreo câteva luni și o să dau în închisoarea Butîrki de zeci de oameni care se prezentau cu acest cuvânt îngrozitor. Pe scurt – erau ruși, în marea majoritate muncitori calificați care lucraseră la Calea Ferată a Chinei Orientale și care veniseră în patria sovietică după ce calea ferată fusese vândută de ai noștri. Mulți dintre ei au locuit acolo mulți ani și s-au întors în patrie cu sentimentul de mare emoție, iubire și dorință de a câștiga bine. Aproape toți au fost arestați ca spioni, tuturor li se aduseseră acuzații monstruoase că ar fi fost „recrutați" de serviciile secrete japoneze sau manciuriene.

[1] Muncitori la Calea ferată a Chinei Orientale (n. tr.).

Liama avea 22 de ani. Terminase gimnaziul la Harbin şi lucrase ca dactilografă la biroul căii ferate. Tatăl ei era un vechi lucrător de cale ferată. Fratele ei, mai mare cu câţiva ani decât ea, simpatiza cu comuniştii, fusese chinuit în Manciuria, venise pentru câţiva ani la familia lui din URSS şi se instalase în apropiere de Kazan, în oraşelul industrial Zelenodolsk. Liama, împreună cu tatăl şi mama ei veniseră la el abia după ce fusese vândută calea ferată, acum câteva luni. Deja trecuse o lună de când ea, tatăl şi fratele ei fuseseră arestaţi. Toţi erau acuzaţi de spionaj.

— Au născocit un întreg roman! Tata nu va rezista. Are inima slabă. Iar mama, v-am spus deja, nu va putea să se întreţină. *Hunhuzii* au mutilat-o, i-au tăiat degetele de la mâini.

Ceea ce-i povestisem Liamei despre mine era mai presus de înţelegerea ei. Cu toate deprinderile mele pedagogice nu puteam să-i explic acestui copil dintr-o altă lume de ce anume sunt acuzată eu. Toate aceste „pierderi ale vigilenţei", „împăciuitorismul", „liberalismul putred" sunau pentru ea ca un fel de chineză, mai degrabă un fel de păsărească, pentru că ea cu chineza se descurca cât de cât. Dar ea era un deţinut cu experienţă şi m-a introdus imediat în toate detaliile existenţei ce mă aştepta.

— Acum o să ne dea în curând cina, după care o să lase şi paturile. Numai să nu vă cheme noaptea la interogatoriu, să vă lase să vă odihniţi după primul şoc...

Abia atunci am remarcat că cele două paturi de fier erau ridicate pe perete, prinse cu nişte cârlige. Se permitea să fie coborâte între 11 seara şi 6 dimineaţa, la un semnal special. La 6 se dădea deşteptarea, şi înainte de 11 nu puteai să stai culcat. Erai obligat să stai doar în picioare sau să şezi pe taburet.

— Astăzi e un planton bun, ne dă mereu mai multă caşă. Dar cu ăla saşiu poţi să mori de foame... La toaletă o să mergem probabil după cină. Azi au început din partea cealaltă.

În curând pe coridor au început să se audă niște ciocănituri ritmice, care se contopeau cu huruitul lacătelor ce se deschideau. Treptat, în celulă a început să pătrundă un miros puturos de pește fiert care te făcea să vomiți. Chiar și pe fondul mirosului atotprezent de umezeală și closet, acest miros grețos de pește îți stârnea repulsia.

Mă uitam cu uimire cum Liama, elegantă, frumoasă, a dat gata cu poftă mai întâi porția ei, apoi și pe a mea, constând din acest pește și cașă de ovăz.

— Azi nu vă refuz porția, știu că în primele zile oamenii nu mănâncă.

După ce a terminat de mâncat, Liama s-a dus la ușă și imediat ce s-a auzit strigătul scurt: „Gamela!" și s-a întredeschis puțin ușa grea, a pus gamela jos.

— Nu avem dreptul să dăm nimic în mână.

După cină ne-au dus la „toaletă". Trebuia să mergem în șir pe coridor, în tăcere absolută. Toaleta se afla chiar în capătul coridorului și am trecut pe lângă toate celulele. Am sorbit din privire fiecare ușă, de parcă prin grosimea ei puteam să-i văd pe oamenii care zăceau în celule.

Liama mă iniția grijulie în toate secretele regulamentului acestui loc și mă instruia în privința metodelor folosite pentru a-i induce în eroare pe gardieni și pe anchetatori.

— Stați cu spatele la ușă, repede! mi-a șuierat ea, de îndată ce am rămas singure la toaletă.

Apoi, cu o mișcare rapidă, a presărat pe fâșia îngustă de lemn de sub lavoar puțin praf de dinți și a scris la fel de repede inițialele mele cu periuța de dinți pe fondul alb ce se formase.

— Cei care vor veni după noi o să citească și poate vor ști cine sunteți, dacă sunt din Kazan. O să le transmită vecinilor. Lucrul cel mai important e să stabilești legătura.

— Dar cum o să transmită?

— Prin ciocănit.

— Dumneavoastră știți cum?

— Învăț. Vecinul mă învață în fiecare zi după masa de prânz, când se face schimbul gardienilor. Uite ce e: când o să ne întoarcem în celulă, încercați să călcați clar și apăsat pe tocuri, să se audă că e mers de femeie. Iar când treceți pe lângă nr. 5, să tușiți puțin. Acolo se pare că e închis unul dintre marii activiști de partid din Kazan. Poate o să vă recunoască...

Fereastra celulei, în afară de grilajul gros, mai era protejată și de un panou înalt de lemn, ce permitea să se vadă numai o mică porțiune de cer.

— Ziua e întuneric aici? Poți să citești?

Liama zâmbește de naivitatea mea.

— Sigur că e întuneric. Doar e beci, și fereastra mai e și acoperită cu scânduri... Dar în privința cititului să nu vă faceți griji. Aici nu este permis să citiți...

Liama continuă apoi să vorbească în șoaptă:

— Priviți cu atenție oblonul nostru de la fereastră. Nu remarcați nimic?

Nu, în mod clar nu remarcam nimic. Grilajul... Scândurile... Totul e închis. Dar ea îmi arată că există totuși acolo o crăpătură minusculă. Între a doua și a treia scândură era un interval, lat cam de un deget.

— Numai să nu observe și ei. Iar așa, acum că suntem două, o să ne uităm pe crăpătură în timpul plimbării și o să vedem cine unde este închis. Iar acolo se poate stabili și legătura. Ăsta e lucrul cel mai important. Ca să știi pe cine să întrebi și cine ce a răspuns. Că doar anchetatorii mint așa de mult, așa de mult...

Și Liama, care tăcuse așa de mult în luna de singurătate, îmi tot povestește, până la „stingere", cu o șoaptă fierbinte, despre tot: și despre viclenia anchetatorilor, și despre niște picnicuri de demult de pe râul chinezesc Sungari, și despre cum se distrug lucrurile. „Uite, de exemplu, haina de pe mine. E din lutru natural, într-o sută de ani nu mai faci așa ceva, și aici am stricat-o de tot, cu atâta umezeală, mizerie în jur... trebuie să duci și hârdăul..."

O ascult cu atenție, plină de compătimire și chiar cu un anumit sentiment ciudat de rușine față de această fată drăguță dintr-o lume necunoscută mie. Deși stau jos alături de ea, în aceeași închisoare, încă mi se pare că eu, în calitate de comunist, port o răspundere pentru faptul că țara asta, pe care și-au dorit-o părinții ei, a primit-o astfel pe Liama, o fată veselă, inteligentă, frumoasă, tocmai în această celulă.

Stingerea. Scrâșnetul cutremurător al paturilor de fier umple tot beciul cu un zgomot infernal. Îmi examinez noul pat. Deocamdată încă mai privesc lung și încerc să acopăr perna umplută cu paie, cu o față de pernă cenușie, cu fularul meu și cu batista. Liama mă liniștește:

— Poate că o să vă permită să primiți pachet...

Ne culcăm. Liama adoarme cu un zâmbet fericit. Înainte de a adormi, îmi spune:

— Noapte bună, draga mea Jenecika! Ce bucuroasă sunt că sunteți cu mine! Abia acum văd ce groaznic a fost să stau singură o lună întreagă! Vai, ce proastă sunt că am spus asta! Ce prostie! Sunt bucuroasă! Desigur, nu sunt bucuroasă că sunteți arestată, ci că ați ajuns în celula mea. Înțelegeți ce vreau să spun, nu?

Înțeleg tot. Mai bine zis, deja nu mai înțeleg nimic. Ziua aceasta a fost tare lungă. Închid ochii și în fața mea plutesc tot

felul de arătări: ba chipurile copiilor mei, ba privirea hăituită a soţului meu, ba ochii înfierbântaţi ai lui Vevers, ba „şalăul marinat" care se uită la ceasul meu, ba râuşorul chinezesc Sungari, pe care plutesc bărci cu oameni ciudaţi. Sunt din neamul kavejedeilor. Ce denumire absurdă... Liama... Acum câteva ore, nici nu ştiam de existenţa ei. Acum îmi este ca o soră...

Deja mă cufund într-un somn agitat şi nesigur, de închisoare, plin de coşmaruri. Dar nu mi-e dat să dorm în această primă noapte de închisoare. Din nou bubuitul, zăngănitul zăvoarelor şi al lacătelor şi o voce plictisită care anunţă:

— Pregătiţi-vă de interogatoriu!

Capitolul 13

Ancheta dispune de informaţii precise

M-am gândit adesea la tragedia oamenilor care au executat epurarea din 1937. Cum a fost şi pentru ei? Doar nu toţi au fost sadici. Şi numai câţiva dintre ei au avut curajul să se sinucidă.

Pas cu pas, îndeplinind noi şi noi directive, au coborât treptele de la statutul de om la cel de fiară, de animal. Pe măsură ce timpul trecea, chipurile lor deveneau din ce în ce mai greu de descris. Cel puţin eu nu pot găsi cuvinte pentru a reda expresia chipurilor celor care deveniseră deja Neoameni.

Dar totul s-a desfăşurat treptat. Iar în noaptea aceea, anchetatorul Livanov, la care am fost dusă, arăta ca orice alt funcţionar, poate cu o uşoară înclinaţie spre birocraţie. Un chip liniştit, bine hrănit, un scris îngrijit cu care completase deja coloana din stânga a procesului-verbal (întrebările), nişte intonaţii în vorbire puţin cam provinciale, cu adevărat din Kazan, şi chiar nişte cuvinte anume. El spunea „poi" în loc de „apoi", „mai înainte" în loc de „mai devreme". Asta îmi amintea de doica Fima şi-mi stârnea o serie de amintiri de acasă.

Pentru o clipă, a licărit din nou speranţa că nebunia asta se poate termina. Ea, nebunia, rămăsese acolo, jos, unde existau zăngănitul zăvoarelor, ochii plini de suferinţă ai fetei cu părul auriu de pe râul Sungari. Iar aici era lumea obişnuită a oamenilor normali. Dincolo de fereastră se întinde vechiul şi

cunoscutul oraş Kazan, cu tramvaiele sale zgomotoase. Şi aici fereastra nu are grilaj şi nici oblon de lemn, ci o perdea frumoasă. Şi farfuria care rămăsese de la cina anchetatorului Livanov nu e pusă pe jos, ci pe un scăunel, într-un colţ al camerei.

Poate că Livanov ăsta este un om absolut decent, care notează liniştit răspunsurile mele la întrebările lui directe, nesemnificative, aproape ca într-un banal chestionar: de când am lucrat acolo şi acolo, când am făcut cunoştinţă cu cutare şi cutare... După ce pagina a fost umplută, anchetatorul mi-o dă să o semnez.

Dar ce-i asta? El tocmai mă întrebase din ce an îl cunosc pe Elvov şi eu am răspuns „din anul 1932". Iar aici scrie: „Din ce an îl cunoaşteţi pe TROŢKISTUL Elvov?" Şi răspunsul meu: „Pe TROŢKISTUL Elvov îl cunosc din anul 1932."

— Nu aşa am răspuns.

El s-a uitat la mine foarte uimit, de parcă ar fi fost într-adevăr doar o chestiune legată de precizia formulării.

— Dar el este troţkist.

— Asta nu ştiu.

— Dar noi ştim asta. Noi am stabilit. Ancheta dispune de informaţii precise.

— Dar eu nu pot confirma ceea ce nu ştiu. Puteţi să mă întrebaţi când am făcut cunoştinţă cu PROFESORUL Elvov. Iar dacă el este troţkist sau dacă eu l-am cunoscut ca troţkist, asta e deja o altă întrebare.

— Dar vă rog să mă scuzaţi, aici eu pun întrebările. Nu aveţi dreptul să-mi dictaţi formulările. Dumneavoastră doar răspundeţi.

— În acest caz, notaţi răspunsul meu nu cu cuvintele dumneavoastră, ci exact aşa cum îl formulez eu. Şi legat de asta, de ce nu există stenograf? Ar fi fost totul foarte clar.

Aceste cuvinte ale mele, un record de naivitate, sunt acoperite de un hohot subit de râs. Desigur, nu hohotea Livanov. Intrase din nou Nebunia însăşi, în persoana locotenentului de securitate Ţarevski.

— Aaaa... Sunteţi deja în spatele gratiilor? Dar nu aţi făcut oare recent în clubul nostru un referat despre Dobroliubov? Mai ţineţi minte?

— Ţin minte. Asta a fost cu adevărat o prostie. Ce vă trebuie dumneavoastră Dobroliubov!

Sensul replicii nu ajunge însă până la acest băiat ciufulit, slăbuţ, cu faţă de maniac.

— Prin urmare, cereţi un stenograf, nici mai mult, nici mai puţin! Ce glumă! Mi se pare că aveţi impresia că sunteţi la redacţie!

Se apropie de birou cu nişte paşi mari, săltăreţi, îşi aruncă privirea peste procesul-verbal, apoi ridică ochii spre mine. Ochii lui se deosebesc de cei ai lui Vevers prin faptul că în ei, alături de plăcerea de a fi călău, se mai află şi o nelinişte obscură, un fel de groază ascunsă.

— Aşa deci, sunteţi deja în spatele gratiilor? mi se adresează din nou ironic, cu o intonaţie plină de ură, de parcă i-aş fi omorât copilul sau i-aş fi dat foc casei.

Apoi continuă, deja mai liniştit:

— Înţelegeţi, desigur, că arestarea dumneavoastră este aprobată de Comitetul Regional? Totul e dat pe faţă. Elvov v-a trădat. Dar şi soţul dumneavoastră, Aksionov, şi el e arestat şi a povestit tot. Şi el e troţkist.

Compar în minte această afirmaţie cu cuvintele lui Vevers despre renunţarea lui Aksionov la o „asemenea soţie". Da, Liama avusese dreptate. Sunt nişte mincinoşi cu toţii.

— Elvov e închis şi el aici?

— Da! E alături de dumneavoastră, în celula vecină. Şi a semnat tot împotriva dumneavoastră.

— Atunci confruntaţi-mă cu el. Vreau să aud ce a spus despre mine. Să-mi spună în faţă.

— Aha, aţi vrea să vă vedeţi cu prietenul? întreabă el insinuant.

După care adaugă o frază mizerabilă, obscenă şi injurioasă, pe care cu greu am putut să o suport. Pentru prima oară în viaţă suportam o asemenea atitudine.

— Cum îndrăzniţi? Cer să mă duceţi la şeful instituţiei. Aici e o instituţie sovietică. Aici nimeni nu are dreptul să jignească astfel un om.

— Păi pentru noi duşmanii poporului nu sunt oameni. Cu ei totul ne e permis.

Şi din nou începe să hohotească cu un grohăit. Apoi urlă la mine din toţi plămânii, bate în masă cu aceeaşi mişcare ca şi Vevers, mă ameninţă că mă împuşcă. Îmi cere să semnez procesul-verbal.

Văd cu uimire cum Livanov, liniştit, politicos, urmăreşte toate acestea cu o indiferenţă totală. Se vede că asta e pentru el ceva obişnuit.

— De ce permiteţi să se amestece în ancheta pe care o conduceţi dumneavoastră? îl întreb.

Livanov zâmbeşte aproape bonom.

— Fiindcă numai Ţarevski are dreptate. O căinţă sinceră v-ar uşura situaţia. Împotrivirea nu are niciun rost. Doar ancheta dispune de informaţii precise.

— Ce informaţii?

— Despre activitatea dumneavoastră contrarevoluţionară din organizaţia clandestină condusă de Elvov. Semnaţi mai bine procesul-verbal. Atunci o să avem faţă de dumneavoastră o atitudine mai politicoasă, civilizată. O să vă permitem să primiţi pachete. Întâlnire cu copiii şi soţul.

Cât timp vorbește Livanov, Țarevski face o pauză, pentru ca apoi, cu forțe noi, să se năpustească din nou asupra mea. După trei-patru ore de prelucrare, combinată în acest fel, mă conving definitiv că venirea lui Țarevski, considerată de mine drept ceva întâmplător, face parte dintr-o metodologie bine gândită.

Zorii albaștri de februarie se văd deja prin deschizătura ferestrei, când apare gardianul chemat de Țarevski. În urma mea se aud aceleași cuvinte cu care mă petrecuse în ajun căpitanul Vevers. Numai că vocea lui Țarevski este mai puternică și mai ascuțită.

— În celulă! Și o să stați până când vă hotărâți să semnați!

Când cobor scara în beci, îmi dau seama că mă grăbesc să ajung în celulă. Până la urmă, acolo se pare a fi mai bine. Acolo mă privesc ochii omenești ai tovarășei mele de suferință. Și zgomotul lacătelor e mai bun decât țipetele demente ale Neoamenilor.

Capitolul 14

Bățul și morcovul

Într-o săptămână am învățat așa de bine toate rânduielile, încât atunci când mergeam la interogatoriu în fața gardianului, nu mai așteptam indicațiile lui, ci o coteam singură mereu la dreapta, spre cabinetul lui Livanov, unde uneori, în locul lui, mă aștepta Țarevski, iar alteori amândoi. De aceea am fost uimită când, ajungând la etajul unu, am auzit deodată în spatele meu vocea surdă, dar clară a gardianului:

— La stânga!

Acest birou era mult mai bine mobilat decât cel al lui Livanov. Perdelele de la ferestrele mari erau trase în lături și nu mi-am putut stăpâni o exclamație ușoară de uimire și încântare când am văzut afară, ca pe un ecran, patinoarul Lacului Negru. Becuri colorate îl împodobeau cu niște ghirlande de sărbătoare. Vedeam orchestra de suflători care se afla pe un podium și siluetele mișcătoare ale patinatorilor.

Pentru o clipă am rămas așa, nefiind în stare să mă desprind din fața acestei priveliști. Oare mai se poate vedea pe lume și așa ceva? Pe lumea asta unde există carcere în care se stă în picioare și „metode speciale" cu care sunt amenințată în fiecare zi.

— E frumos, nu? întreabă atunci o voce catifelată de bariton.

Abia atunci remarc o siluetă scundă, vânjoasă, de militar, care stătea lângă o fereastră laterală.

— Azi e sărbătoare, e Ziua Armatei Roşii. Se desfăşoară un mare concurs al patinatorilor, explică el pe un ton de parcă ne aflam la un ceai. Şi mai adaugă, cu aceeaşi voce plăcută: Probabil că şi copiii dumneavoastră mai mari sunt tot aici? Alioşa şi Maia... Doar şi ei patinează, nu?

Oare am halucinaţii? Cine a rostit între aceşti pereţi numele copiilor mei? Şi nu mai rezist. De câte ori mi-am dat cuvântul că nu voi plânge niciodată în faţa „lor"... Dar acum lovitura primită este mult prea neaşteptată. Şi lacrimile îmi curg şiroaie.

— Ooo... vă rog să mă iertaţi, v-am tulburat. Dar luaţi loc, vă rog. Aici, în fotoliu, aici e mai comod.

Interlocutorul meu nu seamănă deloc cu „aceia". Mai degrabă îmi aduce aminte de lumea universitară părăsită. Ochii senini mă privesc cu compătimire. Poartă cu mine o discuţie simplă, parcă fără nicio legătură cu „cazul" meu. Despre menirea în viaţă. El este convins că am făcut o greşeală când am ales calea pedagogului, a cercetătorului ştiinţific.

— Dumneavoastră sunteţi un scriitor înnăscut. Mi s-au dat ieri extrase din articolele dumneavoastră de ziar...

Deocamdată încă nu-mi dau seama ce rost are o asemenea discuţie. Dar, în curând, totul se lămureşte.

— O asemenea fire impulsivă, emotivă. Nu e greu de înţeles că aţi căzut pradă falsului romantism, unei conspiraţii ascunse...

Maiorul Elîşin mă priveşte şi aşteaptă. Dar şi eu am învăţat ceva în această săptămână. Acum ştiu sigur că nicio justificare pătimaşă nu va dovedi nimic nimănui, dau numai prilejul unor noi ironii. Mi-am dat seama că „tăcerea e de aur", că trebuie să răspund numai la întrebări puse direct şi, pe cât se poate, scurt şi la obiect.

— Mda, bine, continuă maiorul. Toţi am fost tineri, toţi am fost pătimaşi, toţi am putut greşi.

La naiba cu tine! Oare el crede că nu am citit şi eu romane şi povestiri din istoria mişcării revoluţionare? În ele, căpitanii de jandarmi, chiar cu asemenea cuvinte, îi ameţeau de cap pe tinerii studenţi terorişti.

— Nu fumaţi? îşi deschide el amabil portţigaretul şi continuă, de parcă ar discuta singur. Romantism... Auguste Blanqui..., Stepniak-Kravcinski... Mai ţineţi minte *Căsuţa de pe Volga*?

Se vede că maiorul e foarte mulţumit că are ocazia de a-şi manifesta o erudiţie atât de strălucită. Este luat de val şi rosteşte o întreagă cuvântare, vreo zece minute, al cărei sens se reduce la faptul că eu nu mă comport cum trebuie. Doar nu am ajuns la Gestapo. Acolo ar fi fost potrivită o tăcere mândră, refuzul de a semna procesele-verbale, refuzul de a-mi dezvălui complicii. Dar aici, doar mă aflu într-o închisoare din propria noastră ţară. El e convins că în suflet am rămas comunistă, în ciuda greşelilor grave pe care le-am făcut. Trebuie să depun armele, să mă aşez în genunchi în faţa partidului şi să spun numele celor care au împins o fire impulsivă, emotivă ca a mea, să participe la o conspiraţie. Iar apoi să mă întorc la copii. Apropo, îmi trimit salutări. Maiorul a discutat ieri la telefon cu tovarăşul Aksionov. Acest comunist onest suferă tare mult, aflând că soţia lui se cufundă în greşeală printr-o comportare nesovietică – maiorul o spune deja direct...

Tac de parcă sunt moartă, încercând să mă uit într-un colţ, deasupra capului maiorului. El îmi interpretează greşit privirea, crezând că mă uit spre farfuria cu sandvişuri ce se află pe un dulăpior.

— Vă rog să mă iertaţi, nu mi-a trecut prin minte să vă ofer. Vă rog. Poate că vi s-a făcut foame? Sunteţi cam palidă. De fapt, vă stă bine. Sunteţi o femeie interesantă. Nu e greu de înţeles că Elvov ăsta şi-a pierdut capul, nu-i aşa?

Grămada de sandvișuri cu șuncă de un roz delicat și cașcaval care-l imită pe cel elvețian este pusă acum în fața mea.

Oare mi s-a făcut foame? Toată săptămâna nu am mâncat aproape nimic, în afară de o bucată de pâine neagră cu apă fiartă – nu am fost în stare să depășesc repulsia față de gamelele din închisoare și de peștele care mirosea groaznic.

— Mulțumesc. Nu mi-e foame.

— Vai, vai, vai! Uite, și asta e rău. Ne considerați dușmani? Nu vreți să primiți mâncare din mâinile noastre?

Tac din nou, încercând acum să nu mă uit nici la maior, dar nici la sandvișuri. Atunci el, cu un oftat slab, le ia de pe masă și pune în locul lor câteva foi de hârtie de scris și un pix.

— Scrieți-ne tot. Tot ce a fost, chiar de la început. Acum eu o să mă ocup de treburile mele, iar dumneavoastră scrieți. Cât mai detaliat. Să-i evidențiați pe principalii responsabili. Scrieți care dintre reacționari și universitari a fost extrem de activ în atacarea liniei partidului. Și în mediul scriitorilor tătari... Ei, dar n-o să vă învăț eu să scrieți.

— Tovarășe maior, mă tem că nu e genul meu.

— Și de ce nu?

— Păi chiar dumneavoastră ați spus că specialitatea mea sunt traducerile, publicistica. Dar romanul polițist nu este genul meu. Nu s-a nimerit. Puțin probabil că voi putea compune ceea ce ați dori dumneavoastră.

Maiorul Elîșin zâmbește strâmb, dar continuă să rămână amabil. După cum se vede, rolul lui e strict limitat la „morcov", nu poate folosi bățul.

— Scrieți. O să vedem ce iese.

— Și ce să scriu despre universitari? Doar toți sunt deja arestați, încerc eu să smulg vreo informație de la interlocutorul meu amabil.

— Cum adică toţi? Uite, de exemplu, profesorul Kamai. Cine să-l aresteze? N-ai pentru ce! Fost hamal, tătar, devenit profesor de chimie, membru fidel de partid.

— Da, probabil a rămas ultimul profesor provenit din rândul hamalilor. Acum o să faceţi mai mulţi profesori din această categorie.

Nu mai am ce pierde, acum sunt convinsă de asta, şi de aceea, din când în când, îmi permit să fiu mai obraznică.

— Vai, vai, vai, mă mustră părinteşte maiorul Elîşin, ei, recunoaşteţi, oare această mică glumă a dumneavoastră nu are o notă de troţkism? Oare nu provine chiar din arsenalul troţkist?

În cele din urmă, trebuie să folosesc hârtia şi pixul. Şi scriu. Scriu întruna patru ore, o cerere adresată şefului direcţiei NKVD, pe care nu l-am văzut aici, dar cu care am făcut cunoştinţă încă înainte de a fi arestată, la una din şedinţele cu activul de partid. Scriu despre metodele inacceptabile de anchetă, despre ameninţările şi nopţile nedormite, despre Ţarevski şi Vevers. Cer o confruntare cu Elvov, o întâlnire cu soţul meu. Descriu întregul mers al „dosarului" meu, mai întâi în instanţele de partid, apoi în beci. Închei cu o declaraţie că m-am decis ferm să nu mint partidul şi să nu-mi atribui, nici mie, şi cu atât mai mult altor comunişti, fapte negative, inventate de anchetatori în scopuri pe care nu le cunosc.

Maiorul Elîşin este deja foarte obosit. Cam peste vreo două ore sună undeva şi în locul lui vine... acelaşi Ţarevski. Tocmai lui va trebui să-i predau cererea pe care am scris-o.

Îl apucă criza: împroaşcă salivă, scoate numai înjurături, pune mâna pe pistol. Dar ştiu că le e interzis să mă omoare, mai ales că ancheta încă nu s-a încheiat. Asta mi-a explicat în detaliu Liama, dragul meu instructor din închisoare.

Și tac. Tac și visez la celula mea. Dar el mă ține chiar până la deșteptare, până la ora 6 dimineața.

Mai târziu am aflat ce număr norocos am primit la loteria politică. Ancheta mea se încheiase încă din aprilie, adică înainte ca alde Țarevski și Vevers să fie autorizați nu numai să-mi adreseze cuvinte necuviincioase, dar și să recurgă la tortură fizică.

Capitolul 15

Pereții prind viață

La un moment dat, nu am mai fost chemată la interogatorii. Zilele au început să curgă unele după altele, rutina închisorii începuse să capete un oarecare ritm stabilit de aducerea apei fierte, de plimbarea de cincisprezece minute în curtea mică a închisorii, sub paza gardienilor înarmați, masa de prânz, „toaleta". Anchetatorii parcă uitaseră de existența mea.

— O fac intenționat, spunea Liama, uite, pe mine de trei săptămâni nu m-au mai chemat. Vor ca omul să înnebunească din cauza închisorii și, de disperare, să înceapă să semneze orice tâmpenie.

Dar eu eram atât de epuizată de primul contact cu „justiția" de la Lacul Negru, încât mă bucuram de pauza asta.

— Dar noi hai să nu înnebunim, Liama. Să folosim timpul pentru studierea anturajului. Chiar dumneavoastră ați spus că e important să stabilim legături. Se tot aud lovituri în perete, nu?

Într-adevăr, vecinul nostru din stânga, în fiecare zi după masa de prânz, bătea în zid. Dar, epuizată de interogatorii, încă nu ascultasem cu atenție zgomotul ăsta. Dar Liama era disperată să reușească să cunoască tainele alfabetului folosit în închisoare.

Treptat, am stabilit o regulă: în zilele în care vecinul nostru din stânga mergea la „toaletă" înaintea noastră – iar asta

stabileam fără greș după pașii pe care îi auzeam pe coridor - acolo, la toaletă, pe polița pentru săpun, în stratul subțire de praf pentru dinți, trasam neapărat cu ceva subțire, poate cu un ac, cuvântul „Salut!". Și cum ne întorceam în celulă, vecinul ciocănea imediat în peretele care îl despărțea de noi ceva scurt, laconic, și amuțea imediat. Bătăile acestea se deosebeau de transmisiunile lui lungi de după-amiază, prin care încerca stăruitor să ne învețe alfabetul.

Asta s-a tot repetat și, în sfârșit, am avut o revelație.

— Salut! El ciocănește „salut!" Scrie și ciocănește același cuvânt. Acum, când știm cuvântul, putem să aflăm cum sunt formate literele care intră în componența lui.

Am studiat problema.

— Am înțeles! a șoptit la un moment dat entuziasmată Liama. Fiecare literă e marcată prin două feluri de ciocănituri – apăsate și dese. A marcat numai cinci litere. Da? Cinci? Adică s-a-l-u-t!

În cele din urmă, după ce am stat luni întregi în închisoare, chiar ani, am avut posibilitatea să observ la ce virtuozitate ajunge memoria omenească, sensibilizată de singurătate, izolată complet de orice influență exterioară. Îmi aduc aminte cu mare precizie de tot ce am citit cândva. Citești în gând pagini întregi de texte pe care le considerai uitate de mult. În fenomenul acesta chiar există ceva misterios. În orice caz, în ziua în care am recunoscut salutul ciocănit în zid, am fost uimită de claritatea cu care în mintea mea a apărut o pagină de carte citită pe la douăzeci de ani. Era o pagină din cartea Verei Figner, *O muncă ce a lăsat urme adânci*. În pagina respectivă era dat alfabetul închisorii.

M-am luat cu mâinile de tâmple și, cu un ton de somnambulă, i-am spus Liamei, uimindu-mă și eu de cuvintele mele:

— Tot alfabetul se împarte în cinci şiruri. În fiecare sunt cinci litere. Fiecare literă e marcată prin două ciocănituri: unele apăsate şi unele dese. Primele arată şirul, celelalte – locul literei în şirul respectiv.

Cutremurate de descoperire, întrerupându-ne una pe alta, uitând pentru o clipă de pericolul de a fi auzite de gardianul de serviciu, am făcut prima noastră transmisiune. Ea a fost scurtă.

— C-i-n-e s-u-n-t-e-ţ-i? l-am întrebat noi pe vecin.

Da! Totul era corect. Simţeam prin zidul de piatră entuziasmul destinatarului nostru. În fine am înţeles! Răbdarea lui nemăsurată fusese încununată de succes.

— Pam-pam-pam-pam-pam-pam!

Prin acest mic motiv ciocănea că ne înţelesese. De atunci sunetul acesta a devenit semnul convenţional al înţelegerii reciproce.

Şi uite, ne ciocăneşte răspunsul. Acum nu se mai adresează unor prostuţe cărora trebuia să le repete de o mie de ori „salut", ci unor oameni care înţeleg, cărora le transmite numele lui.

— S-a-g-h-i-d-u-l-l-i-n!

— Ce? Saghidullin?

Liamei acest nume nu-i spune nimic, dar mie... Ciocănesc mai cu curaj:

— Chiar el?

Da, confirmă el, e „chiar acel" Garei Saghidullin, al cărui nume fusese pomenit deja de mulţi ani în Kazan numai cu sufixul „-şcina". „Saghidullşcina". Era una dintre varietăţile programului în reţeaua sistemului de învăţământ de partid. „Sultangaleevşcina" şi „saghidullinşcina". Dar el fusese arestat în anul 1933. Şi cum de a ajuns acum aici?

În spatele zidului se simţea tulburarea mea. I s-a înţeles motivul. Şi uite ce receptez:

— Am fost și am ră-mas le-ni-nist. Jur pe cea de-a șap-tea în-chi-soa-re...

Apoi a urmat ceva total ininteligibil:

— Vă rog să mă credeți, Jenia!

De unde știe că eu sunt Jenia, de unde, prin perete, într-o asemenea izolare, a aflat cine este alături? Ne-am uitat una la alta speriate. Nu era nevoie de cuvinte. Totul devenea foarte limpede. Spectrul provocării apărea în fața noastră.

Și el a simțit din nou tulburarea noastră. Ne-a explicat totul răbdător. Se pare că și în oblonul lui de la fereastră exista o crăpătură. Ne-a văzut de multe ori la plimbare. M-a recunoscut, pentru că știa cum arăt, deși nu ne cunoșteam. Mă văzuse la Moscova, la Institutul Profesorii Roșii[1]. E singur. A fost adus să fie anchetat din nou. I se prezintă acuzații suplimentare. Miroase a glonț.

Din acest moment, zilele noastre din închisoare deveniseră mai dense prin conținutul interesant, deși în exterior nu se schimbase nimic. Deja de dimineață visam la ceasul de după-amiază în care se schimbau gardienii, când ei, predându-și inventarul uman, erau distrași de la privitul prin vizieră și trasul cu urechea. Atunci era ora cea mai potrivită pentru telegraful din perete.

O lume nouă se deschidea în fața mea în ciocăniturile laconice ale lui Garei. Lumea lagărelor, a exilului și închisorilor, lumea deznodămintelor tragice, lumea care îi ducea pe oamenii care nimeriseră în ea fie la un eșec sufletesc total, la distrugere, la golire, fie la nașterea curajului adevărat.

Am aflat de la Garei că toți cei care au fost arestați în anii 1933 și 1935 fuseseră aduși acum la un fel de „redeschidere a cazului". Nu există și nici nu a existat nicio circumstanță nouă

[1] Fondat în 1921 la Moscova, în cadrul acestui institut erau formați studenți care urmau cursuri de marxism și științe sociale predate sub paradigma marxismului. Institutul a fost desființat în 1938 (n. coord.).

care să impună redeschiderea cazurilor. Pur şi simplu trebuia, aşa cum se exprimau cinic anchetatorii, „să transpună toate aceste dosare în limba anului 1937", adică să înlocuiască termenele de cinci şi de trei ani de detenţie primite de aceşti oameni cu nişte măsuri mai radicale de eradicare a complotului. Un alt scop era şi mai important – obligarea acestor oponenţi „cu experienţă" (pentru unii dintre ei toată opoziţia se reducea la vreo idee neaprobată în chestiuni de teorie, cum ar fi, de exemplu, cazul lui Vasili Slepkov în *Probleme de metodologie a ştiinţelor naturii*) să-şi pună semnăturile sub listele monstruoase fabricate de anchetatori ale aşa-numitelor persoane „racolate". Semnăturile erau smulse cu ameninţări, înjurături, promisiuni false, carceră. (La bătăi au început să apeleze abia din iunie-iulie, după procesul lui Tuhacevski[1] şi al celorlalţi.)

Garei îl ura cu patimă pe Stalin şi, la întrebarea mea referitoare la motivele celor întâmplate, a ciocănit scurt şi ferm:

— Koba[2]. 18 Brumar[3]. Distrugerea fizică a celor mai buni oameni ai partidului care îl împiedică sau îl pot împiedica să-şi instituie tirania.

Pentru prima oară în viaţă m-am confruntat cu necesitatea de a gândi lucrurile pentru mine, de a-mi analiza propria situaţie şi de a decide linia de conduită pentru viitor.

„Doar nu aţi ajuns la Gestapo", îmi răsunau în urechi cuvintele maiorului Elîşin.

---

[1] Mihail Nicolaevici Tuhacevski (1893-1937), mareşal al Uniunii Sovietice, una dintre marile victime ale epurării staliniste (n. red.).

[2] Nume pe care Iosif Stalin obişnuia să şi-l atribuie, pornind de la personajul eroic Koba din romanul *Patricidul*, scris de Aleksandr Kazbegi în 1881 (n. coord.).

[3] Aluzie la episodul din 9 noiembrie 1799, atunci când Directoratul este înlocuit cu Consulatul. Prin această lovitură de stat, Napoleon Bonaparte preia puterea în Franţa în calitate de Prim Consul (n. coord.).

Da, totul ar fi fost mai simplu și mai ușor dacă aș fi fost la Gestapo! Știam foarte clar cum trebuie să se comporte un comunist care ar fi ajuns acolo. Dar aici? Trebuia să aflu singură cine sunt oamenii aceștia care mă țineau aici. Niște fasciști deghizați? Sau victime ale unei înșelătorii subtile, ale unei provocări sofisticate? Și cum trebuie să se comporte un comunist în închisoarea „din propria sa țară", ca să folosesc cuvintele aceluiași maior?

Toate aceste întrebări chinuitoare i le-am ciocănit lui Garei care era cu câteva zeci de ani mai mare decât mine și cu cincisprezece ani în privința stagiului de partid.

Dar ce m-a sfătuit el nu m-a satisfăcut și mi-a stârnit uimirea: cum poate să-mi propună așa ceva? Nici acum nu înțeleg ce l-a împins pe el, pe Slepkov și pe mulți alții din cei „reprimați la început" să se comporte așa cum m-au sfătuit.

— Spune direct despre dezacordul cu linia lui Stalin, spune cât mai multe nume ale unor oameni cu care nu sunt nici ei de acord. N-o să aresteze tot partidul. Și dacă vor fi mii de asemenea procese-verbale, o să apară ideea convocării unui congres extraordinar al partidului, o să apară speranța în răsturnarea „lui". Crede-mă, în interiorul Comitetului Central este urât la fel de mult ca și în celulele noastre. Poate că o asemenea linie nouă ne va aduce moartea, dar e singura cale pentru salvarea partidului.

Nu, eu nu puteam proceda așa. Deși simțeam vag, fără să știu încă precis, că inspiratorul întregului coșmar ce se declanșase în partidul nostru este chiar Stalin, nu puteam să declar că nu sunt de acord cu linia lui. Ar fi fost o minciună. Doar eu susținusem așa de pătimaș și sincer și industrializarea țării, și colectivizarea agriculturii. Iar asta era doar fundamentul liniei.

Cu atât mai mult, nu ar fi fost cinstit să spun numele cuiva, știind că numai menționarea unui nume de comunist între

aceste ziduri ar fi suficientă pentru condamnarea lui la moarte sigură, pentru ca copiii lui să rămână orfani.

Nu. Dacă deprinderile dogmatice ce-mi fuseseră insuflate de educaţie prinseseră în conştiinţa mea rădăcini aşa de adânci încât acum nu puteam să fac o analiză independentă a situaţiei din ţară şi din partid, o să mă ghidez pur şi simplu după vocea conştiinţei. Iar asta înseamnă să spun numai adevărul despre mine, să nu semnez nicio invenţie provocatoare nici despre mine, nici despre alţii, să nu rostesc numele altora. Să nu cred în niciun argument care să justifice minciuna şi fratricidul. De ele nu poate avea nevoie acel partid în care crezusem aşa de mult, căruia mă decisesem să-i dedic întreaga mea viaţă.

Toate acestea, desigur, mult mai pe scurt, i le-am ciocănit lui Garei.

Timp de două, trei zile mi-am însuşit aşa de bine tehnica ciocănitului, iar peste o săptămână o stăpâneam atât de bine, că eu şi Garei ne trimiteam adesea versuri. Ne înţelegeam din jumătate de vorbă, lăsând să se ştie asta cu un semnal special, care ne accelerase şi el comunicarea, reducând cuvintele. O lovitură de pumn însemna pericol din partea gardienilor, şi trebuie să recunosc că Garei dădea mult mai des decât mine acest semnal. Probabil că eu aş fi fost prinsă, dacă nu ar fi fost el. El nu-şi pierdea vigilenţa nici în timpul celei mai captivante discuţii.

Nu l-am văzut niciodată pe omul acesta. A fost executat. Nu am avut posibilitatea să-i cunosc exact opiniile politice. Cu multe dintre cele pe care le declara el nu eram de acord. Dar ştiu un singur lucru: a îndurat cu mare curaj cea de-a şaptea închisoare, izolatorul, perspectiva execuţiei. A fost un bărbat puternic, adevărat.

Capitolul 16

„Oare o să mă ierți?”

A trecut a doua lună de închisoare. După primele interogatorii active, au continuat să mă ignore. O singură dată am fost chemată la anchetatorul Krohicev care mi-a transmis un bilet de la mama, care cuprindea trei cuvinte: „Copiii sunt bine.” Apoi el mi-a spus că am primit permisiunea de a primi pachete și la sfârșit, privindu-mă fix cu ochii roșii, ca ai tuturor anchetatorilor, a bombănit ceva despre faptul că a avut loc ședința de plen a Comitetului Central, plenul din februarie-martie, și că probabil situația mea încă nu e așa de gravă, numai că trebuie să mă port cu chibzuință.

Totuși nu am putut să-mi fac prea multe iluzii, pentru că Garei, a doua zi, a ciocănit spunându-mi că stăpânii noștri locali nu au înțeles corect sensul real al deciziilor plenului. Dar acum s-au primit deja instrucțiuni suplimentare. Trebuie înțeles totul pe dos, se fac noi arestări, iar la interogatorii au început să folosească din ce în ce mai mult metode tot mai dure.

Odată, după masa de prânz, la o oră neobișnuită, am auzit zgomotul sinistru al lacătului și al zăvorului de la ușa noastră. Au intrat doi gardieni care aduceau un pat de fier și pe care l-au pus în mijlocul celulei.

— Vine a treia! a șoptit tulburată Liama.

— Sezonul e în toi. Nu mai sunt bilete la stațiune, am spus eu în glumă.

Peste zece minute, ușa a huruit din nou și în celulă a intrat o femeie tânără cu pete roșii în obraji, cu niște ochi mari, îngroziți. Fața mi se părea cunoscută. Am aflat că era Ira Eghereva, absolventă a Facultății de Biologie a Universității, hidrobiolog. O întâlnisem pe coridoarele universității, știam că e singura fată, răsfățată, dintr-o familie de profesori. Ce putea avea ea în comun cu „criminalii" politici? Ce căi întortocheate au adus-o aici?

Acum patru ani frecventase seminarul lui Slepkov și chiar cochetase puțin cu frumosul și talentatul profesor. Acum fusese arestată cu acuzația de participare la o grupare de dreapta. Nu era membru de partid și habar nu avea prin ce se deosebesc cei de dreapta de cei de stânga și, de fapt, cu ce se mănâncă toate acestea.

Nici nu a apucat Ira să ne pună pe scurt la curent cu istoria ei tragicomică, că s-a auzit un ciocănit scurt în perete.

— Nu sunt singur, anunța Garei.

Noul lui vecin era Bari Abdullin, al doilea secretar al Comitetului Regional de partid.

Cu puțin timp înainte de excluderea mea din partid, avusesem o întâlnire neplăcută cu el. Venisem la Comitetul Regional să mă plâng că nu mi se ia cotizația de membru. Secretarul organizației de partid se temea s-o primească de la un om vizat, cum eram eu. Oricât de mult aș fi încercat eu să-l conving, demonstrând că, din moment ce încă nu sunt exclusă, sunt obligată să plătesc cotizația, nimic nu a ajutat.

Abdullin m-a primit la Comitetul Regional. L-am întrebat ce să fac: să rămân în partid într-o asemenea situație, când nu vor să-mi primească cotizația? Sau să pun carnetul pe masă, dând astfel apă la moară învinuirilor?

Fără să-și ridice ochii din hârtiile lui, el a răspuns pe un ton care tăia categoric orice speranță pentru o discuție ulterioară:

— Partidul are temei să nu aibă încredere în dumneavoastră, mai ales după ce aţi refuzat să vă recunoaşteţi greşelile.

Dar înainte de asta eram prieteni, câţiva ani am locuit alături la casa de vacanţă.

Şi iată, alături de mine, în beciul de la Lacul Negru, în aceeaşi celulă cu acel Saghidullin al cărui nume îl rostea înainte numai pe un ton de adâncă nemulţumire.

Secretar al Comitetului Regional. Un om cu care se mândrea clasa muncitoare tătărească. Oare Garei are dreptate când afirmă că Stalin a decis să distrugă fizic toată floarea partidului?

Spre seară, din ciocănitul neliniştit al lui Garei am aflat că lui Abdullin i s-a adus acuzaţia de legături cu Turcia, de spionaj, precum şi, probabil, de faptul că beiul Algerului are un neg sub nas.

— Ancheta presupune că Abdullin voia să includă fosta gubernie Kazan în componenţa Imperiului Otoman, a comentat acru Garei.

Totuşi peste câteva zile nu mai era nimic de râs. Tonul mesajelor s-a schimbat brusc.

— Abdullin a fost ţinut la anchetă două zile şi două nopţi fără oprire. Iar când totuşi a refuzat să semneze aiureala ce i se prezentase, nu l-au adus înapoi în celulă, ci în carcera în care nu poţi să stai decât în picioare.

Respectiva carceră făcea parte din „metodele speciale" cu care mă ameninţa mereu Ţarevski. Ea se afla în „subsolul subsolului", adică în beciul în care nu pătrundea nicio rază de soare. Mai înainte credeam că se numeşte carceră de stat în picioare pentru că acolo nu sunt scaune. Câtă naivitate! Adevărul este că suprafaţa carcerei nu permite decât poziţia de stat în picioare, şi asta cu mâinile lăsate de-a lungul trupului. Pur şi simplu NU E LOC să stai jos.

— Adică omul e îngropat în zid?

— Chiar așa!

Abătute, am stat așa aproape două zile, în tăcere totală. Până și Ira încetase să mă mai întrebe ce înseamnă devierea de dreapta de care e acuzată. Nici Garei nu mai trimite mesaje. Starea de spirit nu s-a schimbat nici când mi s-a adus pachetul promis de Krohicev. Mă uitam numai tâmp la halatul de baie scurt, de prosop, trimis de mama, care-mi amintea de plajă, de mare, de oameni zâmbitori și fericiți. Pe fondul acestor amintiri se contura și mai puternic silueta bărbatului îngropat în zid. Și nu un om oarecare, ci Bari Abdullin, care încă nu demult prezentase în fața activului de partid un raport despre situația internațională; care alerga pe aleile din satul de vacanță, purtându-și pe umeri fetița, iar duminica juca volei în aceeași echipă cu mine.

În fine s-a auzit ciocănitul lui Garei.

— L-au târât aici fără simțiri. Au permis să i se lase patul. Acum e mai bine. Cere țigări. Nu ai cumva?

Da, aveam. Două pachete. Nu știu de ce mamei i-a trecut prin minte să le pună în pachet. Nu fumam niciodată. Se gândea poate că, într-o asemenea situație, o să vreau să fumez? Sau luase în calcul posibilii tovarăși? Cum o fi, le aveam. Dar cum să le transmit?

Garei a ciocănit instrucțiunile precise. Dacă mâine o să ne ducă la toaletă mai devreme decât pe ei, trebuie să luăm cu noi țigările, să le ținem sub prosop. Cea care le duce trebuie să meargă prima. Celelalte două, care vin în șir indian după ea, să lase o distanță cât mai mare între ele. Cea cu țigările, când o să intre pe micul coridor care duce la toaletă și la duș, trebuie să se aplece și să pună repede țigările într-o mică deschizătură de sub ușa de la duș. Este în stânga. Cea care vine a treia

trebuie să se împiedice de prag chiar în uşă şi să-l întârzie astfel pe gardian.

Am început să ne pregătim cu încordare de operaţiunea de mare răspundere şi finețe. În primul rând, a apărut o discuţie chiar în interiorul celulei noastre. Ira cea precaută a protestat împotriva transmiterii pachetului întreg. Aşa poate fi observat, o să iasă din deschizătură. Atunci o să fim trimise toate la carceră. Liama, dimpotrivă, a susţinut să lăsăm ambele pachete. Ce înseamnă câteva ţigări pentru un om într-o asemenea stare? Amândouă pachetele! Şi în plus şi nişte săpun! Da, să-i dea Jenia săpunul de toaletă trimis de mama. Măcar el, săracul, să se spele bine după un asemenea chin. Că doar lor probabil le dau şi mai puţin decât nouă, nişte coji de săpun.

Eu am ocupat poziţia de mijloc. Fie ambele pachete de ţigări fără săpun, fie un pachet şi săpunul. Altfel chiar că o să fim prinse. După lungi discuţii am stabilit: un pachet de ţigări şi săpunul.

— Atunci haideţi şi o bucată de unt. Doar în pachet sunt 300 de grame. Ştiţi doar ce importantă e acum alimentaţia pentru el. Fosfor. Pentru creier. Ca să nu-şi piardă rezistenţa!

Draga de Liama! Ea nu făcuse cursuri de marxism-leninism, pe când Ira îşi susţinuse recent teza de doctorat. Liama fusese o simplă dactilografă şi în majoritatea timpului ne povestea despre hainele ei aduse din străinătate care se pierduseră. Dar ori de câte ori după aceea am avut de-a face cu tot felul de ticăloşi, am încercat să mă liniştesc cu gândul la Liama, la curajul ei autentic şi la generozitatea ei fără margini.

Am ambalat pachetul nostru cu mare atenţie. Expresia „pachet" de ţigări era o simplă formulă, pentru că pachetul în sine fusese rupt şi aruncat de gardieni. Ţigările se transmiteau numai vărsate, după ce fiecare era verificată cu atenţie – dacă o fi ascuns vreun bilet în ea? Şi săpunul se transmitea tot fără

ambalaj şi fusese înţepat în multe locuri cu un briceag. Săpunul se pune într-o cutie de conservă. Până şi cea mai neînsemnată bucăţică de hârtie e considerată aici o mare crimă.

Şi cu ce să legăm ţigările? Am încercat cu fire de păr. Eu şi Liama ne-am smuls una alteia câteva şuviţe. Dar părul aluneca şi se desfăcea.

— Ah, ce proaste suntem! s-a lovit cu palma peste frunte Liama. Doar avem fire câte vrem...

Halatul meu de pluş... Am smuls din el nişte fire minunate, rezistente. Ţigările au fost legate strâns, bine. De săpunul care mirosea a căpşuni am legat două bucăţele de pâine unse din plin cu unt.

Operaţiunea propriu-zisă a fost executată de mine. Sarcina cea mai de răspundere şi mai grea – de a merge prima şi de a pune pachetul în deschizătura de sub uşa de la duş – şi-a asumat-o Liama. Eu trebuia să merg a treia, întinzând cât mai mult alaiul, şi, lucrul cel mai important, să mă împiedic firesc în pragul toaletei, reţinându-l astfel pe gardian. Ira trebuia să meargă între noi şi, în felul acesta, i-am trasat, cum să spun, o sarcină specială: să nu facă nişte ochi speriaţi şi să păşească natural.

Totul s-a desfăşurat ca la carte. Liama s-a strecurat ca un şarpe pe uşa micului coridor, când Ira, eu şi gardianul care încheia procesiunea eram încă destul de departe. Ea apucase să pună foarte bine lucrurile în deschizătură şi chiar să verifice dacă nu se vede ceva. Eu am jucat atât de bine scena cu durerea la genunchi, după ce m-am împiedicat de prag, că gardianul chiar a pufnit: „Trebuie să te uiţi..."

Cele şapte-opt minute care s-au scurs între întoarcerea noastră de la toaletă şi sosirea vecinilor noştri au trecut foarte greu. Dar se aude din nou zgomotul lacătului. Să încuie mai repede! Gata. Gardianul de serviciu se îndepărtează spre capătul coridorului.

— Pam-pam-pam-pam-pam! ciocănește vesel Garei.

Iar mai apoi deja mai încet și distinct:

— Ce in-te-li-gen-te! Cu-ra-joa-se! Bu-ne!

Toate suntem cuprinse de un sentiment pe care probabil îl încearcă soldații după o luptă. Oboseală și uimire față de propriul nostru eroism. Cel mai repede iese din gândurile eroice Liama. Mă întreabă dacă Abdullin are o soție frumoasă și dacă se îmbracă bine.

Spre seară, peretele a început să vorbească cu un ton neobișnuit. Cineva ciocănea încet și precaut, cu o mână neexperimentată.

— Je-nia! Je-nia! mă chema peretele.

Este Abdullin. Ciocăniturile lui precaute formează în fine o frază pe care o înțeleg numai eu:

— Oare o să mă ierți?

— Pentru ce îți cere iertare? Poate că ați avut o aventură, Jenia?

Dar Abdullin, probabil cutremurat din temelii de toate cele întâmplate, nu se poate liniști deloc. Ciocănește întruna.

— Cum de ai putut să rișți așa? Ca răspuns la nebunia mea? Dacă ați fi fost prinse?

— Păi nu trebuie să fim prinse. Trebuie să ne însușim tehnica închisorii. Iar tehnica, așa cum se știe, rezolvă totul în perioada reconstrucției.

Capitolul 17

Interogatoriul „pe bandă”

S-au luat din nou de mine. Am fost pusă „pe bandă”. Interogatoriu non-stop. Ei se schimbă, iar eu rămân pe loc. Şapte zile şi şapte nopţi fără somn şi fără mâncare, chiar fără să mă întorc în celulă. Bine raşi, odihniţi, ei apăreau în faţa mea ca în vis. Livanov, Ţarevski, Krohicev, Vevers, Elîşin şi „asistentul” lui, locotenentul Bikcentaev – un băietan dolofan, roz în obraji, cu părul creţ, care semăna cu un curcan mic îndopat cu alune.

Scopul acestui interogatoriu non-stop este acela de a epuiza nervii, de a-l epuiza pe om fizic, de a frânge împotrivirea, de a-l face să semneze ceea ce au ei nevoie.

În primele zile, încă mai remarcam trăsăturile individuale ale fiecăruia dintre anchetatorii care se schimbau. Livanov e ca de obicei liniştit, oficial. El insistă să semnez cea mai monstruoasă prostie, susţinând că este cea mai normală şi mai neînsemnată parte a unei proceduri birocratice. Ţarevski şi Vevers urlă mereu, ameninţă. Vevers mai şi adulmecă un praf alb – cocaină. După ce adulmecă pe săturate, nu numai ameninţă, râde în hohote în faţa mea.

— Ha, ha, ha! Ce s-a ales de fosta frumuseţe universitară! Păi acum arătaţi ca de patruzeci de ani! Nu şi-ar mai recunoaşte nici Aksionov regina. Şi dacă vă mai încăpăţânaţi puţin, o să vă transformăm într-o bunică în toată regula. Încă nu aţi

fost în carcera de cauciuc, nu? A, nu! Ei, deci ce-i mai bun abia acum urmează...

Maiorul Elîșin rămâne invariabil galant și „uman". Îi place să vorbească despre copiii mei. A auzit că sunt o mamă bună. Și se dovedește că nu-mi pare deloc rău de copii. „Se minunează" după ce mă întreabă plin de interes de ce sunt așa de „palidă", iar eu îi răspund că sunt interogată fără să fiu lăsată să dorm și să mănânc deja de patru sau cinci zile.

— Oare merită să vă chinuiți așa, să nu semnați, uite, procesul ăsta verbal de doi bani, pur formal? Semnați repede și apoi o să vă culcați. Chiar aici, pe canapea. O să cer să nu fiți deranjată.

În procesele-verbale de doi bani se menționa că eu, la însărcinarea lui Elvov, am organizat, pe lângă Uniunea Scriitorilor din Tataria, o filială a unui grup terorist redacțional, recrutând în el următorii oameni. Urma lista unor scriitori tătari, începând cu președintele de atunci al uniunii, Kavi Hadjmi.

— Vă pare rău de Hadjmi? Dar lui nu i-a părut rău de dumneavoastră..., spune misterios maiorul.

— Este problema lui de conștiință.

— Păi ce, dumneavoastră sunteți creștină evanghelică?

— Sunt pur și simplu un om cinstit.

Maiorul nu scapă din nou ocazia să-și etaleze erudiția și să rostească un scurt discurs pe tema învățăturii marxist-leniniste despre morală. E cinstit ceea ce e folositor proletariatului și statului său.

— Pentru statul proletar nu poate fi folositoare distrugerea primei generații de intelectuali creatori tătari sovietici, care mai sunt și membri de partid.

— Noi avem informații precise că oamenii aceștia sunt dușmani ai poporului.

— Şi atunci de ce aveţi nevoie şi de depoziţia mea, în completare la aceste informaţii precise?

— Pentru documentarea dosarului.

— Eu nu pot documenta ceva ce nu ştiu.

— Nu ne credeţi?

— Cum pot să vă cred, când mă ţineţi în închisoare pentru nimic, şi mai apelaţi şi la nişte metode ilegale de anchetă?

— Ce facem noi ilegal?

— Deja de multe zile nu mă lăsaţi să dorm, să beau şi să mănânc, ca să mă forţaţi să dau depoziţii mincinoase.

— Vă rog, mâncaţi. O să vi se aducă imediat. Semnaţi mai întâi. Vă chinuiţi singură...

Locotenentul Bikcentaev, care vine mereu împreună cu maiorul, face practică, stă „la prindere", repetând sfârşitul frazelor, ca un copil de un an care începe să vorbească.

— Chiar dumneavoastră sunteţi de vină, spune maiorul.

— ...de vină, răspunde locotenentul ca un ecou.

— Nu faceţi decât să întârziaţi ancheta.

Asta spune maiorul.

— ...ancheta! confirmă locotenentul.

Într-o zi, maiorul Elîşin a întocmit un proces-verbal referitor la contactele mele cu intelectualii tătari.

— De ce dumneavoastră, un om educat, care vorbeşte franceza şi germana, a trebuit să vă apucaţi de învăţarea limbii tătare?

— Pentru activităţi literare şi de traducere.

— Dar este o limbă necivilizată...

— Necivilizată? Dumneavoastră aveţi aceeaşi opinie, locotenente?

Curcănaşul tace, zâmbeşte tulburat. După acest preludiu, mi se propune să semnez procesul-verbal în care se spune că,

la indicația centrului troțkist, am încercat să creez o grupare neprincipială cu elementele burghezo-imperialiste ale intelectualității tătare. Mai îmi arde și de glume când răspund:

— Da, toată viața am visat să unesc lumea musulmană pentru victoria islamului.

Maiorul începe să hohotească ușor, dar nu mă lasă să merg să mănânc, să beau și să dorm.

Atunci mi se părea că suferințele mele depășesc orice limită. Dar peste câteva luni, am aflat că interogatoriul meu „pe bandă" era o jucărie de copil în comparație cu ceea ce se practica mai târziu, începând cu iunie 1937. Nu eram lăsată să dorm și să mănânc, dar stăteam jos, nu în picioare cu zilele. Uneori mi se dădea apă din carafa anchetatorului. Nu eram bătută.

E adevărat, odată Vevers era cât pe ce să mă omoare, dar asta s-a întâmplat sub influența cocainei, când nu știa ce face, și s-a speriat foarte tare chiar el.

Asta s-a petrecut, se pare, în noaptea a cincea sau a șasea a interogatoriului non-stop. Eram deja într-o stare aproape delirantă. Pentru a „exercita presiune asupra psihicului", se practica așezarea arestatului foarte departe de anchetator, uneori în celălalt capăt al camerei. În ziua aceea, Vevers mă așezase lângă peretele opus și a început să-și urle întrebările de răsuna întregul birou. M-a întrebat din ce an îl cunosc pe profesorul Korbut, care a aderat în 1927 la opoziția troțkistă.

— Nu mai țin minte precis din ce an, dar de mult, încă înainte de votul lui în favoarea opoziției.

— Ceee?

Vevers, inflamat de cocaină și de încăpățânarea mea, turbează de furie.

— Opoziție? Numiți această bandă de criminali și de spioni opoziție! Ah, dumneavoastră…

În clipa următoare, masivul prespapier de pe biroul lui Vevers zboară direct spre mine. Numai când am văzut urma lăsată în perete, la distanță de un centimetru de tâmpla mea, mi-am dat seama în ce pericol m-am aflat.

Vevers s-a speriat atât de tare, că mi-a dat chiar el un pahar cu apă. Mâinile îi tremurau. Încă nu li se permisese anchetatorilor să-i omoare pe anchetați. Îl cam luase valul.

În cea de-a șaptea noapte de interogatoriu, am fost dusă un etaj mai jos, la un colonel al cărui nume nu mi-l pot aminti. Aici mi s-a cerut pentru prima oară să stau în picioare în timpul interogatoriului. Adormeam pur și simplu stând așa. Atunci, în stânga și în dreapta mea au fost puși doi soldați care tot timpul mă înghionteau și repetau: „Nu aveți voie să dormiți!"

În acele momente cumplite, mi-a venit în minte o scenă similară din filmul *Palatul și cetatea*. Eroul, Karakozov, fusese interogat exact la fel. Tot așa îl torturau cu privarea de somn. Ca printr-o ceață densă, zăream expresia plină de dispreț a colonelului, am remarcat pistolul pus pe birou, în mod evident pentru intimidare. Mă iritau foarte tare, țin bine minte, cercurile de pe tapet. La fel ca în cabinetul lui Vevers. Îmi tot jucau în fața ochilor.

Nu mai țin minte ce i-am răspuns acestui colonel. Se pare că mai mult tăceam, repetând doar din când în când: „Nu semnez!" El ba mă amenința, ba încerca să mă convingă, promițându-mi vizita soțului, a copiilor. Apoi totul a devenit confuz. M-am prăbușit.

Leșinul profund a durat, după cum se pare, atât de mult, încât au fost obligați să-și întrerupă acțiunea. M-am trezit în celulă, în patul meu. După ce am deschis ochii, am văzut chipul Liamei aplecat asupra mea, plin de lacrimi. Îmi turna în gură câte o picătură de suc de portocală, primit atunci în pachet de Ira.

În curând s-au auzit întrebări precipitate în perete. Garei şi Abdullin erau îngrijoraţi.

— Şi-a revenit? Minunat. Sărutaţi-o din partea noastră.

A fost adusă cina. Am mâncat două porţii de fiertură respingătoare, numită în celula noastră „supă ratatouille". La micul dejun, Ira mi-a oferit solemn două pătrăţele de ciocolată, din pachetul său.

Abia am apucat să mă gândesc ce buni sunt unii oameni, că am fost chemată din nou la anchetator. Interogatoriul non-stop continua.

Capitolul 18

Confruntările

Al doilea tur al interogatoriului „pe bandă" a durat numai cinci zile şi cinci nopţi şi a fost mai puţin sever. Cam trei ore pe zi eram trimisă în celulă. E adevărat, asta se întâmpla mereu după ora 6 dimineaţa, aşa că, atunci când reveneam în celulă, găseam patul deja fixat pe perete şi nu mai apucam să stau întinsă. Dar stând puţin jos pe taburet, cu capul pe umărul Liamei, şi mâncând câteva bucăţele de zahăr (în aceste zile mi se cedase tot zahărul repartizat celulei, în total şase bucăţele tăiate), reuşeam să-mi revin cât de cât. E adevărat, gardienii de serviciu urmăreau vigilenţi să nu închid ochii. „Nu e voie să dormi ziua", mi se explica.

În aceste zile, am aflat de la Garei de moartea lui Ordjonikidze[1]. Nici acum nu ştiu de unde a primit informaţia, dar în anul 1956, în perioada Congresului al XX-lea al partidului, după reabilitarea mea şi reintrarea în partid, am auzit în cadrul unei reuniuni de partid, în raportul prezentat de Hruşciov, aceeaşi poveste a morţii lui Ordjonikidze pe care o aflasem în telegraful din perete de la Garei, în 1937.

---

[1] Grigori Ordjonikidze (1886–1937), revoluţionar bolşevic georgian, care a fost unul din apropiaţii lui Stalin, dar a căzut victimă politicii de epurare a liderului sovietic (n. coord.).

...Nici cel de-al doilea interogatoriu „pe bandă" nu şi-a atins scopul. Nu am semnat nici varianta lui Elîşin despre „celula reacţionară a burghezilor naţionalişti tătari", nici fanteziile lui Vevers despre actele teroriste care ar fi fost îndreptate chipurile împotriva secretarului Comitetului Regional de partid.

Nu vreau să-mi atribui rolul de erou sau de martir. Sunt departe de a crede că refuzul meu de a semna procesele lor verbale provocatoare, mincinoase, s-a datorat vreunul curaj deosebit din partea mea. Nu-i condamn pe acei tovarăşi care, torturaţi dincolo de orice limită, au semnat tot ce li s-a cerut.

Eu, pur şi simplu, am avut noroc: ancheta mea s-a încheiat înainte de a se folosi pe scară largă „metodele speciale". E adevărat, în sensul condamnării, încăpăţânarea mea nu mi-a adus niciun avantaj. Am primit tot zece ani ca şi cei care au căzut pradă provocărilor şi au semnat aşa-numitele „liste de persoane recrutate". Dar eu am avut un mare avantaj – conştiinţa curată, conştiinţa faptului că niciun om nu a ajuns în „reţeaua lui Lucifer" din vina mea sau din laşitatea mea.

Astfel, renunţând la intenţia de a primi „mărturisile mele sincere", conducătorii anchetei i-au încredinţat locotenentului Bikcentaev sarcina să încheie cazul. Acum eram chemată la interogatoriu numai ziua. După două-trei şedinţe fără nici un rezultat, Bikcentaev, cu o înfăţişare plină de importanţă, mi-a declarat că, din moment ce am refuzat să fac mărturisiri, a doua zi „o să mă prindă" cu ajutorul unor confruntări. Informaţia respectivă mă intriga şi mă tulbura, deşi, de regulă, consideram ridicole declaraţiile „curcănaşului". Cu câtă aroganţă stătea acest personaj de operetă la biroul cu trei telefoane, cu obrajii lui roşii şi lucitori, cu botişorul grăsuţ din care prostia ţâşnea precum seul de oaie!

Despre ce confruntări va fi vorba? Oare Elvov chiar se află aici? Nu-i exclus. Se poate să se fi hotărât şi o redeschidere a

cazului, ca în situaţia lui Garei. Oare el va mărturisi ceva în prezenţa mea? Ce ar putea afirma? Putem înţelege că oamenii semnează declaraţii mincinoase despre sine, dar cum să spui o minciună chiar în faţa tovarăşului pe care îl trădezi?

Totuşi omul pe care l-am găsit a doua zi în cabinetul lui Bikcentaev nu era Elvov, ci un scriitor de la secţia de cultură a redacţiei pe care o condusesem eu.

Volodia Diakonov? Ce caută aici? Sau şi el e arestat? În ciuda tuturor acestor nedumeriri, eram bucuroasă să-l văd pe Diakonov. Suntem cunoştinţe vechi. Taţii noştri se tutuiesc, au fost colegi de şcoală. Eu am contribuit la primirea lui Volodia la redacţie. L-am învăţat cu plăcere, aproape cu dragoste, munca de jurnalist pe acest băiat care era mai mic decât mine cu cinci ani. De multe ori spunea că mă iubeşte ca pe o soră. E plăcut să vezi o persoană aşa de apropiată. Şi, înainte ca Bikcentaev să-i ordone soldatului care mă adusese să se retragă, îmi întind mâinile spre Volodia:

— Volodia! Ce fac copiii mei?...

Bikcentaev se ridică de pe scaun. E gata să explodeze! O asemenea încălcare nemaiauzită a normelor! Acuzatul care se aruncă în braţele martorului care a venit să-l acuze! Căci, oricât de ciudat ar fi, Volodia a fost chemat aici în calitate de martor al „crimelor" mele. El a venit la „confruntarea" cu mine.

— Să respectăm regulamentul, explică Bikcentaev, schimonosind fără milă cuvintele ruseşti. Eu pun „întrebările". La ele răspunde „marturul" Diakonov, apoi acuzata...

Rosteşte numele meu cu accentul pe ultima silabă şi cu un inevitabil G gutural.

— Cum, Volodia, dumneavoastră aţi venit la confruntare? Ce puteţi declara împotriva mea? Sau şi dumneavoastră sunteţi arestat şi nu aţi suportat presiunea, aţi semnat tot felul de prostii despre dumneavoastră şi despre mine?

Bikcentaev loveşte cu pumnul lui gras în masă, dar gestul pare mai degrabă amuzant decât înfricoşător.

— Acuzat! (La el sună „hacuzat".) Încetaţi să mai faceţi presiune asupra martorului. Iar dumneavoastră, Diakonov, comportaţi-vă aşa cum se cuvine, că altfel ordon să fiţi arestat şi dumneavoastră şi să fiţi trimis la închisoare.

Aha! Deci Volodia nu e arestat? Şi atunci ce înseamnă farsa asta? Dar privind chipul lui Volodia exclud ideea farsei. E livid, pleoapele i se zbat, buzele vineţii îi tremură. În loc să răspundă la întrebarea mea despre copii, el bâiguie:

— Eeeeu... Eu sunt bolnav, Jenia. Am avut encefalită.

— Martor Diakonov, rosteşte solemn Bikcentaev, ieri la interogatoriu aţi declarat că la redacţia ziarului *Krasnaia Tataria* exista o grupare teroristă contrarevoluţionară ilegală şi acuzata făcea parte din ea. Confirmaţi acum acest lucru în prezenţa acuzatei?

Ţi-e şi frică să vezi ce se întâmplă cu Volodia. Un tic nervos îi schimonoseşte trăsăturile perfecte, făcându-l să arate ca un monstru. Mormăie:

— Eu... eu... Eu, la drept vorbind, am spus că oamenii aceia de care aţi întrebat ocupau la redacţie funcţii de răspundere. Altceva nu ştiu.

Bikcentaev îşi încruntă ameninţător locul în care ar fi trebuit să aibă, ca toată lumea, sprâncenele şi se întoarce spre mine.

— Dar dumneavoastră confirmaţi asta?

— Ce-i de confirmat aici? El pur şi simplu i-a enumerat pe şefii de secţii de la redacţie... Dumneavoastră sunteţi cel care vorbiţi de ilegalitate şi teroare, nu martorul. Despre asta el nu spune niciun cuvânt.

Bikcentaev zâmbeşte malefic şi scrie procesul-verbal. A notat mai întâi întrebarea sa, apoi răspunsul lui Diakonov

formulat astfel: „Da, confirm că la redacţia ziarului *Krasnaia Tataria* a existat o grupare contrarevoluţionară ilegală."

Apoi îi bagă sub nas foaia lui Volodia.

— La confruntare, fiecare întrebare şi răspunsul se semnează separat. Semnaţi!

Volodia abia ţine tocul în mâna tremurătoare şi ezită să scrie.

— Volodia, îi spun eu cu blândeţe, este vorba de un fals. Nu aţi spus niciodată nimic de genul ăsta. Dacă semnaţi asta, o să provocaţi moartea multor tovarăşi, oameni care v-au ajutat.

Lui Bikcentaev îi sar ochii din orbite.

— Cum de îndrăzniţi să faceţi presiuni asupra martorului? Vă trimit acum în carcera de jos! Iar dumneavoastră, Diakonov, doar aţi semnat toate acestea ieri, când aţi fost singur aici. Iar acum refuzaţi! O să ordon imediat să fiţi arestat pentru mărturie mincinoasă.

Şi se preface că se întinde spre soneria prin care cheamă gardianul. Iar Volodia, ca un iepure sub privirea unui şarpe boa, îşi pune semnătura, cu un scris de paralitic, care nu seamănă deloc cu acela elegant cu care îşi semna articolele pe tema noii morale. Apoi şopteşte abia auzit:

— Vă rog să mă iertaţi, Jenia. Tocmai mi s-a născut fetiţa. Nu pot să mor.

— Dar la cei trei copii ai mei v-aţi gândit, Volodia? Şi la copiii celor despre care aţi scris aici?

Bikcentaev urlă din nou sălbatic şi loveşte în masă, dar eu nu mă mai tem de el. Nişte grăsani cu feţe de caricatură nu ar trebui să fie puşi în roluri de călăi, nu pot fi convingători. Mai spun:

— Volodia, lucrul cel mai important e că nu v-aţi gândit la dumneavoastră. Dacă aţi ştiut cu adevărat că există o asemenea grupare şi nu aţi anunţat despre ea unde trebuie, înainte să fiţi chemat, adică în anii 1934-1937, rezultă că dumneavoastră aţi fost complice la asta. Iar asta înseamnă dosar penal!

Volodia păleşte şi se înverşeşte tot mai tare. Acum pe obrajii lui curg lacrimi sincere. Iar Bikcentaev, turbat la culme, de data asta chiar sună şi-i ordonă gardianului care a intrat să mă ducă la carceră.

Dar nu apucăm să ieşim, pentru că în cameră intră Ţarevski şi îi comunică ceva în şoaptă lui Bikcentaev. Sunt scoasă pe coridor, iar când, peste cinci minute, sunt adusă înapoi, văd că Volodia a dispărut, iar în locul lui...

Nu, asta a fost cu adevărat ziua surprizelor! În locul lui stă prietena mea de mulţi ani, Nalia Kozlova. Şi pe ea am ajutat-o la vremea respectivă să se angajeze la redacţie, şi tot în secţia mea. În anii studenţiei, am fost mereu împreună. Porecla ei, fiindcă tot compunea şi scria ceva mereu, era „Autoarea". Câte colocvii şi examene am pregătit împreună, câte versuri am citit împreună, câte „observaţii reci ale raţiunii şi impresii triste ale inimii"[1] ne-am încredinţat! Şi iată că ea, asemenea lui Volodia Diakonov, a venit aici ca să dea o mână de ajutor călăilor mei.

Mi s-a tăiat răsuflarea. Oare toţi demonii au conspirat să-mi transforme inima de treizeci de ani într-una de o sută? Ca să pot repeta pe urmele lui Herzen: „Totul a murit: libertatea lumii şi fericirea mea..."? Dar poate că Nalia s-a decis să mă salveze şi face vreo mişcare inteligentă, pe care deocamdată nu o pot pricepe? Plină de speranţă, încerc să o privesc în ochi. Dar ea îşi fereşte privirea.

Acum, locotenentul Bikcentaev e foarte mulţumit. Nu va trebui să se mai enerveze, aşa cum a făcut-o cu Diakonov, cel cu voinţa slabă, plângăcios. Martora, obişnuită cu activitatea la ziar, se exprimă fluent şi bine articulat, astfel încât lui Bikcentaev nu-i mai rămâne decât să ţină pasul cu ea şi să noteze rapid totul.

---

[1] Versuri din *Evgheni Oneghin* de A.S. Puşkin (n. tr.).

Martora confirmă prin semnătură că la redacţie a existat o grupare teroristă ilegală şi că eu am luat parte activă la ea. Ea chiar îşi completează cu date suplimentare depoziţia. Se pare că, dacă Kuzneţov (secretarul de redacţie) a jucat în principal un rol organizatoric, eu am îndeplinit în această grupare fantastică rolul de propagandist.

Zâmbind viclean, Bikcentaev pune întrebarea care trebuia să-mi dea lovitura finală:

— Consideraţi întâmplătoare legăturile contrarevoluţionare ale acuzatei? Sau ea le avea încă din anii studenţiei?

Şi prietena mea Nalka – draga, amuzanta, boema Natașa, „Autoarea" – răspunde ca la carte:

— Nu, legăturile ei cu ilegalitatea troţkistă nu trebuie considerate întâmplătoare. Încă din tinereţe era prietenă cu Mihail Korbut şi Grigori Voloşin, dovedit deja că sunt vinovaţi. Cel mai probabil împărtăşeau aceleaşi opinii politice.

Deodată, pe biroul lui Bikcentaev încep să zbârnâie concomitent toate cele trei telefoane. Iulius Cezar al nostru duce câte un receptor la fiecare ureche şi, pătruns de rolul său în procesul istoric, ascultă simultan la două dintre ele, după ce strigă mai înainte în cel de-al treilea:

— Aşteptaţi puţin!

Mă folosesc de această ocazie ca să-i şoptesc în limba franceză (cândva, în anii studenţiei, eu şi Nala Kozlova eram studentele eminente de la catedra de limba franceză):

— Joci un rol nobil! Ca într-un film sau într-un roman de Dumas-tatăl! Ce-ai păţit, te-ai scrântit?

Fără să-şi ridice privirea, ea răspunde sec, tot în franceză:

— Dacă nu încetezi cu insultele, o să mai spun şi de Grişa Bertnikov.

Grişa era membru de partid din februarie 1917. În ultimul timp, a lucrat la Sverdlovsk. Acum, se vede, fusese arestat,

pentru că Kozlova mă amenințase cu el. Probabil legătura cu el i se păruse Nalkăi compromițătoare, pentru că Grișa lucrase la *Izvestia*, când ziarul era condus de Buharin. Îl cunoșteam tot atât cât îi știam și pe ceilalți din redacția noastră. Dar Kozlova își dădea seama că până și simpla menționare a încă unui „criminal politic" îmi va îngreuna și mai mult situația. M-a cuprins mânia.

— Încearcă numai să faci asta, i-am șuierat eu, și atunci îmi schimb și eu imediat tactica cu anchetatorii. O să semnez toate prostiile pe care le scornesc ei, iar pe tine te declar membru activ al grupării. O să spun că te-am recrutat chiar eu...

În acest moment, inteligentul meu anchetator, terminând cu telefoanele lui, a prins sunetele unei limbi străine.

— În ce limbă faceți presiuni asupra martorului?

— În franceză.

Din nou o lovitură cu pumnul cel gras în birou, din nou urlete despre carcera subterană.

— Vă rog să mă scuzați, locotenente, am rostit eu amabilă, pur și simplu am spus un proverb. De genul „Cât trăiește omu-nvață"... Nu m-am gândit nicio clipă că nu înțelegeți franceza.

Martora Kozlova se uită la mine speriată. Cum poți să-ți bați chiar așa joc de cel în mâinile căruia stă soarta ta?... Dar eu știu precis că nu risc nimic. Am studiat așa de bine capacitățile intelectuale ale locotenentului Bikcentaev, încât sunt absolut sigură: el va interpreta literal cuvintele mele.

Asta și face. Declară cu o voce calmă:

— Nimeni nu spune că cineva nu înțelege ceva. Dar limba oficială a anchetei e rusa (la el iese „afisială") și fiți bună și folosiți această limbă. Iar proverbul acesta („proverba aceasta!") puteați să-l spuneți și în rusă...

Buna dispoziţie nu-l mai părăseşte până la finalul discuţiei pe locotenent şi, după ce termină procesele-verbale, i le mai dă o dată martorei Kozlova să le semneze. Văd cum cerneala sare uşor sub semnătura aşa de cunoscută din tinereţe. Bikcentaev o usucă cu grijă cu prespapierul greu, apoi îi înmânează elegant permisul Nalkăi.

— Sunteţi liberă, tovarăşă Kozlova.

În uşă, Nalka ezită puţin, se înroşeşte la faţă, apoi îmi întinde un ziar făcut sul.

— Ia-l. E de azi.

— Mulţumesc. Nu-mi trebuie. La închisoare nu ai voie să citeşti ziare. Şi cărţile sunt interzise.

Din nou zbârnâie telefonul şi Bikcentaev nu mai apucă să se năpustească asupra mea. Ia receptorul şi apasă în acelaşi timp soneria care cheamă gardianul. Dar Nalka tot nu pleacă.

Detaliul acesta (nu ai voie să citeşti!) a făcut-o probabil să-şi dea seama de ceva la care nu se gândise până acum.

— Deci nu ştii noutăţile? spune ea precipitat, cât timp Bikcentaev e ocupat cu telefonul. Ordjonikidze a murit. Şi a mai murit şi Ilf...

— Sunt norocoşi. Au scăpat. Şi pe mine acum, mulţumită minciunilor tale şi ale lui Volodia, mă aşteaptă execuţia...

Ochii Nalkăi se umplu de groază. Se retrage spre ieşire.

Da, numai în prezenţa „curcănaşului" Bikcentaev sunt posibile asemenea libertăţi. Vevers sau Ţarevski m-ar fi trimis la murat în carceră o săptămână numai pentru tentativa de a avea o asemenea discuţie. Dar ăsta a ţipat numai niţel şi, în stilul cunoscut, i-a ordonat Kozlovei să se ducă imediat acasă, „până nu anulez permisul".... A uitat şi să mă trimită la carceră. Tare reuşită a mai fost „confruntarea"! Mă întorc în celulă agitată şi nu răspund la întrebările Liamei. Nu răspund nici la ciocănitul

lui Garei. Vine noaptea. Nu e nimic mai groaznic decât insomnia din închisoare. Iar la mine s-a instalat odată cu interogatoriile „pe bandă". Ascult respirația vecinelor mele, liniștită, scârțâitul ritmic al cizmelor gardianului de serviciu. Din când în când, se aud huruitul lacătelor, pași, șoapte. Cineva e dus la interogatoriul de noapte. Fiecare sunet îmi răsună în tâmple.

Nalka! Ce ne mai întreceam înotând la casa de vacanță de la Vasilievo! Și ce ne mai strecuram ca niște iepuri la concertele de muzică simfonică! Da, aveam 18 ani și eram prietene.

Se ivesc zorile. Printre gratii, prin fisura îngustă din panoul de lemn, soarele se strecoară în celulă. O licărire palidă. Pe peretele cenușiu-murdar parcă e un gândăcel mic auriu, urcat pe o grămadă mare de bălegar.

E deja luna aprilie. E primăvară. Primăvara anului 1937.

Capitolul 19

Despărţirea

Dimineaţa a început ca de obicei. Apelul. Toaleta. Apa fiartă. Pâinea. Chiar, mă rog, mai bine decât de obicei, pentru că Liama şi-a arătat talentul, şutind de la gardianul-şef un ac.

Ni se permitea folosirea acelor doar câte cinci minute, o dată pe săptămână. Le dădea „şefu'", cel care avea mereu la el câteva bucăţi înfipte în buzunarul exterior al vestonului. Venea în fiecare dimineaţă, verifica totul, examina vigilent inventarul simplu al celulei. Trăgea sertarul dulăpiorului, ridica colţurile pernelor de paie, chiar se uita şi în hârdău.

Aşa şi astăzi. Şi când se uita el aşa, aplecat, în sertarul dulăpiorului, Liama a reuşit, cu un gest extrem de îndrăzneţ şi fulgerător, să-i smulgă unul dintre acele înfipte în buzunar. Am scos apoi fire din halatul meu de pluş şi am început să ne cârpim ciorapii, când, deodată, în momentul cel mai nepotrivit, a început să zdrăngăne lacătul celulei noastre.

— Ieşiţi cu lucrurile!...

Eu ! Cu lucrurile... Deci de tot. O emoţie cumplită ne-a cuprins pe toate.

— Îţi dă drumul acasă, a început să turuie Ira, cea mai înclinată spre iluzii. Să treceţi pe la ai mei. Şi ca dovadă că aţi fost şi că au aflat despre mine, să pună în pachet bomboane „Fulg de zăpadă".

Liama, palidă, strigă la Ira:

— Termină cu prostiile! Ce-i asta, după confruntări te trimit imediat acasă? Nu cumva la carceră? Sau te deportează?

A lămurit totul mesajul lui Garei, care era, ca de obicei, bine informat.

— În curte e un „corb negru"[1]. Îi transportă pe cei a căror anchetă s-a încheiat. Sunt duşi la închisoarea de pe strada Krasina. Aici e nevoie de locuri pentru alţii noi.

În acea zi am experimentat pentru prima dată durerea despărţirii dintr-o închisoare. Nu există prietenie mai puternică decât cea care se formează în spatele gratiilor. Sunt mai puternice chiar decât legăturile de sânge. Aceleaşi mâini nemiloase care mi-au luat copiii, soţul, mama, îmi iau acum pe draga surioară Liama şi pe prietenul credincios Garei. Plec de lângă ei pentru totdeauna, fără urmă. Ca în moarte. Dar poate că într-adevăr în moarte. Pentru fiecare dintre noi, probabil în afară de Liama, există pericolul de a primi „pedeapsa maximă".

— Ia eşarfa asta ca amintire, Jenecika, draga mea!

Cu mâini tremurătoare, Liama îmi dă o eşarfă chinezească de mătase. Eu îi dau eşarfa mea. Ne aruncăm una în braţele celeilalte plângând.

Eşarfa, ademenitoare, din străinătate, mi-a fost furată mai apoi, în lagăr, de infractoarele de drept comun. Pe Liama nu am mai întâlnit-o niciodată şi nu am aflat nimic despre soarta ei. Mi-au rămas mereu în minte părul ei auriu, mâinile ei blânde, abile, şi ochii – „rotunzi şi căprui, fierbinţi precum cenuşa"[2].

Tulburarea lui Garei (el e din nou singur, Abdullin fiind chinuit în timpul celui mai perfecţionat interogatoriu „pe

---

[1] Nume generic pentru autoturismele cu care erau transportaţi arestaţii (n. tr.).

[2] Fragment din poezia lui V. Maiakovski, *Versuri de iubire* (n. tr.).

bandă") este transmisă chiar prin peretele gros. În ea răzbat cuvinte pline de prietenie şi fidelitate, uşor patetice, aşa cum e mereu Garei...

— Rămâi cu bine, draga mea! Curaj şi mândrie! Cred că legăturile formate în închisoare sunt indestructibile. O să te ţin minte până la moarte. E adevărat, nu e aşa de departe. Dar, de fapt, cine ştie... „Poate o să cadă lanţurile grele, închisorile o să se prăbuşească"[1]...

Pe coridor e mare agitaţie. Se formează un grup pentru vechea închisoare. Uşile se trântesc, huruie şi scârţâie zăvoarele, gardienii vorbesc în şoaptă. Pe fundalul acestei mişcări, pot să-i transmit lui Garei ultimele cuvinte de adio.

Uşa celulei este închisă în urma mea. Uşa noastră!... Au venit după mine! Averea mea – o boccea cu rufe – este scoasă de soldatul din escortă. Mi se înapoiază, pe neaşteptate, ceasul. Nu a fost întors din acea zi memorabilă în care viaţa mea s-a încheiat. Încă mai arată ora 2 din 15 februarie 1937. Tot ce s-a întâmplat după aceea a fost doar rătăcirea mea, după moarte, prin iad. Sau poate în purgatoriu? Poate că Garei are dreptate şi o să cadă lanţurile grele şi închisorile se vor prăbuşi?

Ce s-ar fi întâmplat cu noi toţi dacă nu ar fi existat lumina amăgitoare a acestei speranţe permanente?

[1] Vers din poezia lui A.S. Puşkin, *În adâncul ocnelor siberiene* (n. tr.).

Capitolul 20

Noi întâlniri

Deci asta înseamnă „corbul negru"? Un camion acoperit, vopsit în bleumarin, pentru transportul deţinuţilor. De câte ori am văzut aşa ceva pe stradă, fără să-mi opresc privirea asupra lui! Credeam că transportă alimente, lapte...

În interior, maşina e împărţită în cuşti mici, cabine minuscule, întunecate. În fiecare dintre ele este înghesuit un om. Nu ai cum să respiri. Lucrurile au fost aruncate pe micul coridor dintre cele două rânduri de cuşti.

Stau înţepenită într-o asemenea cuşcă de câine. Dar acum sunt deja o deţinută cu experienţă, eleva lui Garei. Şi imediat, fără să-mi permit să mă gândesc la oroarea situaţiei, încerc să contactez legături. Cât timp cizmele gardienilor mai tropăie în exterior, ciocănesc în dreapta şi în stânga. Cine e aici? Cine e aici? Şi aud din stânga un răspuns:

— Efrem Medvedev.

Ce noroc! Îl cunosc. Riomka Medvedev, student la cursurile postuniversitare ale Institutului de Marxism.

— Când?

— 20 aprilie.

Nu de mult. Acum aflu ce s-a mai întâmplat în oraş după arestarea mea.

Se pare că nici nu e nevoie să comunic prin metoda folosită în celulă. Pot, pur şi simplu, să vorbesc în şoaptă. Se aude tot. Iar zgomotul motorului acoperă vorbele, iar soldatul din escortă care doarme pe micul coridor al maşinii nu e un pericol. Şi aud vocea vie, adevărată, a lui Riomka.

— Bună, Jenia. Pe Aksionov l-am văzut pe stradă la începutul lui aprilie. S-a întors de la Moscova. A făcut demersuri pentru tine, nu a ieşit nimic. Copiii tăi sunt sănătoşi. Cei mari suferă foarte mult.

— Cine a mai fost arestat după mine?

— Întreabă mai bine cine nu a fost arestat...

Şi enumeră zeci de nume din activul de partid al oraşului, cercetători, ingineri.

Undeva în partea dreaptă, se aude cum cineva se tânguie în limba tătară. Multă vreme nu răspunde la întrebările mele, dar, în fine, după ce îşi învinge frica, îşi spune numele. Nu-l cunosc. Zice că e preşedintele Comitetului Executiv Raional dintr-unul din raioanele săteşti.

Mergem de multă vreme. Mă sufoc şi mi-e greu, dar ignor toate senzaţiile, trăgând cu urechea la vocea lui Efrem Medvedev.

— Şi Iagoda[1] e la închisoare, spune Rioma, acum şi Ejov. Chiar cel care a fost şeful secţiei organizatorice a Comitetului Central. S-a dovedit un ticălos, se spune că el e responsabil pentru toate astea.

„Corbul negru" se opreşte. Suntem scoşi unul câte unul. Fiecare e înghiţit de gura neagră a porţii vechii închisori care-i văzuse la vremea lor şi pe rebelii conduşi lui Pugaciov[2].

---

[1] Genrik Iagoda (1891–1938), lider bolşevic, a condus NKVD-ul în perioada 1934–1936. A fost executat în 1938, la ordinul lui Stalin (n. coord.).

[2] Emelian Ivanovici Pugaciov, conducător al cazacilor de pe Don, liderul unei mari răscoale ţărăneşti din 1773–1775. A fost executat la Moscova (n. red.).

Din nou totul e ca la Lacul Negru. Formular. Iar mi se ia ceasul. (Degeaba l-am întors!) Din neatenţia gardienilor, are loc o „coliziune" – o întâlnire interzisă între deţinuţi. L-am văzut pe Aksianţev, cu o barbă mare neagră, directorul Institutului de Tuberculoză. Nu am putut vorbi cu el: speriat de greşeala comisă, gardianul ne-a împins imediat în direcţii diferite.

Fiecare „mănăstire" are regulamentul ei. Aici ni s-a luat nu numai ceasul, ci şi portjartierul. O soră medicală, cu o cutiuţă de medicamente, care le mai şi percheziţionează pe deţinute, strâmbă din năsucul pistruiat, exprimându-şi părerea:

— Câtă diferenţă! Ce femei au fost la noi înainte şi cum sunt acum! Erau numai hoaţe şi prostituate. Iar acum au început să vină numai dame culte, ţi-e şi milă să te uiţi. Na, luaţi, luaţi ăsta, să vă legaţi ciorapii, ce-o să faceţi fără jartiere? Numai să nu-l arătaţi nimănui!

După ce se uită pe furiş în jur şi văzând că suntem singure în ambulatoriul închisorii, întreabă:

— Ce v-a găsit, ai? Ei, ce v-a găsit să vă ridicaţi împotriva puterii sovietice? Eu ştiu, sunteţi Aksionova, soţia preşedintelui Comitetului Orăşenesc. Ce nu aveaţi? Şi maşină, şi casă de vacanţă de la stat, şi hainele, nu-i aşa, numai de la consignaţie!

Se pare că astea sunt toate reprezentările ei despre o viaţă luxoasă... Zâmbesc obosită.

— E o neînţelegere. E o greşeală a anchetatorilor.

— Psttt...

Aruncă o privire spre uşă.

— Dar poate că e adevărat ce a spus tata, că, din punct de vedere ideologic, v-aţi ridicat pentru poporul sărac, adică pentru colhoznici, ca să le fie mai uşor?

Din fericire, sosirea gardiencei mă salvează de la obligaţia unui răspuns. De fapt, este interesant faptul că cineva încearcă să găsească o explicaţie raţională pentru tot ce se întâmplă.

Urc cu gardianca pe o scară de piatră ştirbă la etajul al doilea. Deşi aici nu mai este vorba de un beci, totul este impregnat de un miros de mucegai, mizerie, hârdău, chiar mai puternic decât la Lacul Negru. Toate aceste izuri, în combinaţie cu multe altele, imposibil de numit, compun ceea ce se numeşte mirosul închisorii.

Mirosul greţos şi mizeria sunt aici mai accentuate aici decât la Lacul Negru, dar se simte imediat un regim de supraveghere mai slab. Închisoarea a funcţionat multă vreme ca una pentru deţinuţii de drept comun şi încă nu apucase să se transforme conform noilor necesităţi. Oare la Lacul Negru, cu gardienii lui severi, ar fi fost posibilă o asemenea discuţie în timpul percheziţiei?

Din celule se aud voci destul de puternice. Gardianul care mă ia în primire la etaj nu arată a fi unul tăcut. Mă priveşte cu o expresie amestecată de curiozitate veselă şi compătimire.

— Hai în 6! Mi se pare că acolo e o muieruşcă mai curată, mă tutuieşte el bonom.

Nici asta nu se permitea la Lacul Negru.

În cele din urmă, am identificat o lege extrem de clară: cu cât e mai murdară închisoarea, cu cât îţi dau mâncare mai proastă, cu cât sunt mai flecari şi mai grosolani soldaţii din escortă şi gardienii, cu atât sunt şi mai puţine ameninţări directe ale vieţii. Cu cât soldaţii din escortă sunt mai sătui, mai politicoşi, cu atât e mai aproape pericolul morţii.

Aici, uşile de la celule nu sunt de fier, ci de lemn, cu nişte „vizoare" mari, pline de praf. Există şi lacăte, dar nu prea mari.

— Luaţi-o în primire pe asta nouă! spune familiar gardianul şi chiar zâmbeşte.

Uşa se încuie în spatele meu. Mă uit în jur. Oho! Aici e multă lume. Toate sar pe mine cu întrebările. Dintr-un colţ se aude o exclamaţie ciudată, aproape triumfătoare:

— Bine ai venit! Asta e chiar soţia lui Aksionov!

O femeie slabă, puțin adusă de spate, căruntă, cu o țigară în gură, în mod clar este mulțumită de faptul că mă aflu în închisoare. Se ridică și-mi întinde mâna:

— Derkovskaia. Membră a Partidului Socialist-Revoluționar. Îl cunosc pe soțul dumneavoastră. Am fost la el cu o petiție. Nu se gândea pe atunci că peste câteva luni soția lui o să stea cu mine în aceeași celulă. Da... La drept vorbind, sunt bucuroasă că și comuniștii sunt în sfârșit după gratii. Poate că o să-și însușească practic ceea ce nu au putut pricepe din punct de vedere teoretic. Instalați-vă. O să vorbim după aceea.

Nu a fost deloc simplu să mă instalez. Celula era arhiplină. Destinată pentru trei persoane, ea adăpostea acum cinci. Eu eram a șasea. Pe lângă cele trei paturi de lemn, așezate de-a lungul pereților, mai fuseseră încropite în fugă și niște priciuri în mijloc.

Cât timp vecinele mele își strângeau boarfele, ușa s-a deschis din nou cu zgomot și în celulă a intrat... Ira Eghereva. „Corbul negru" făcuse o a doua cursă și adusese din beciul de la Lacul Negru încă un grup de oameni a căror anchetă se încheiase sau se apropia de final.

Apariția Irei mă scoate din centrul atenției generale. Ira încă mai e bine îmbrăcată. Țarevski, care a condus ancheta ei, i-a permis pachete săptămânale, fie dintr-o admirație ascunsă față de delicata fiică de profesor, o făptură dintr-o lume necunoscută lui, fie în semn de recunoștință pentru faptul că Ira, nepriceputâ în ale politicii, cedase repede argumentelor lui deloc complicate și semnase toate prostiile.

Pe măsură ce se instala pe prici și-și despacheta lucrurile, Ira le arăta noilor vecine rochiile, le spunea povestea fiecăreia dintre ele. Deasupra celulei care miroase urât plutesc cuvinte înmiresmate:

— Uite, cu asta, am mers anul trecut la Soci la tenis. Iar acum a venit iar vremea ei. Am slăbit aici.

Mai receptivă decât toate la amintirile Irei despre Soci şi tenis se dovedeşte a fi o tânără înaltă, cu faţa rotundă, cu tendinţe spre îngrăşare, cu un chip ce amintea de Bulgăre de seu a lui Maupassant. Este Anecika. În celulă i se spune Ania cea Mare, pentru a o deosebi de Ania cea Mică, care stătea lângă peretele de vizavi.

Ania cea Mare este din Moscova, a lucrat în Kazan, la Direcţia căilor ferate. Are 28 de ani. Nu are copii, nici soţ, dar îl are pe unul, Vova, din al cărui pat a şi fost săltată Ania acum o lună în zori de către anchetatorul care a făcut arestarea. Vova pălise. „Ce ai făcut?" „Absolut nimic", ridică din umeri neînfricata Bulgăre de seu şi, după ce-l pupă la despărţire pe Vova cel tremurător, iese curajoasă cu anchetatorul. Au dus-o de acolo cu o maşină mică.

— Îl întreb: de ce mă acuzaţi? De ceva imoral sau antisovietic? Îmi răspunde: „Antisovietic." Aaaa, zic eu, ei, atunci va trebui să vă cereţi scuze... El doar bombăne ceva. Şi despre ce este vorba, ce credeţi? De anecdote! De două anecdote! Vor să-mi dea şapte ani pentru ele. Câte trei ani şi jumătate pentru fiecare.

Şi le spune imediat pe amândouă. Anchetatorul Aniei a întocmit două procese-verbale separate. Unul pe tema de lezmajestate (împotriva lui Stalin), altul pentru calomnie la adresa sistemului colhozurilor. Bulgăre de seu cea veselă s-a indignat şi i-a strigat în faţă anchetatorului: „Ei, şi le-am spus, şi ce-i cu asta? Doar nu le-am spus la adunare, ci acasă, la masă, într-un cerc restrâns. Iar, în al doilea rând, ce, nu e adevărat? Uite, de exemplu, dumneavoastră, nu cred că sunteţi prea nerăbdător să ajungeţi într-un colhoz!" Şi a semnat ambele procese-verbale.

Acum Ania cea Mare îşi aştepta sentinţa. Se aştepta la şapte ani. Ania cea Mare a fost prima reprezentantă a marii armate de povestitori de anecdote pe care am întâlnit-o, aşa-numiţii

„flecari", deținătorii articolului „indulgent" 58, alineatul 10[1], care se deosebeau extrem de avantajos prin caracterul lor apartinic de noi, teroriștii, diversioniștii, spionii ș.a.m.d. În închisoare, Ania cea Mare se dovedise a fi un om extrem de drăguț, amabil, concesiv, înclinat spre un oarecare umor cinic, dar bonom.

Când vecinele, doborâte de durere, nu voiau să trăncănească cu ea, nu se supăra. Atunci cânta. Melodiile ei preferate erau „Banane și lămâi din Singapore" și o alta, tristă „Foișorul". Când Ania, trecând de la vocea sa naturală de soprană la cel mai plin contralto, bubuia „tu n-o să te mai întoooorci", vecina cea mai apropiată de ea, Lidia Gheorghievna, gemea de parcă o durea măseaua.

Lidia Gheorghievna Menzinger avea deja 57 de ani. Fusese arestată a treia oară. Colonistă germană, în trecut profesoară de limba germană, era o sectantă fanatică, adventistă de ziua a șaptea. Și acum îi mai văd parcă ochii uriași, căprui, plini de disperare. Privind în ochii aceștia, mi-am adus aminte de povestirea lui Leonid Andreev[2] despre Lazăr cel înviat. În povestire se spunea cum toți stăteau la masă și se bucurau de minunea învierii, iar Lazăr stătea în mijlocul acestor oameni veseli și privea cu niște ochi care aveau aceeași expresie ca cei ai Lidiei Gheorghievna. Pentru că el aflase deja ce înseamnă Moartea.

Am spus deja la începutul acestor însemnări că această curiozitate lacomă față de viață în toate manifestările ei, chiar și în monstruozitate, cruzime, prostie, mă distrăgea uneori de la suferințele mele. Același sentiment l-am observat și la alți numeroși tovarăși de drum ai mei care urmau aceeași cale. Mai

[1] Celebrul articol din Codul penal al URSS din 1922 care, prin cele paisprezece subpuncte ale sale, definea activitatea contrarevoluționară (n. tr.).

[2] Leonid Nicolaevici Andreev (1871–1919), dramaturg, romancier și fotograf rus (n. red.).

mult, mulți încă mai aveau iluzii. Tot ce se întâmplase era mult prea absurd pentru a dura mult, își spuneau mulți. Și așteptarea asta, că uite, uite, o să se deschidă ușa și fiecare va da fuga la vatra sa răcită, le susținea speranța.

Lidia Gheorghievna nu avea nici curiozitate, nici iluzii. Ea știa foarte bine că nu are ce să spere. Știa de asemenea că nu se va întâmpla nimic extrem de interesant pentru ea, ea avusese deja totul.

Am întâlnit mai apoi o mulțime de persoane religioase de cele mai diverse culte. Toți făceau propagandă pentru credința lor, recrutau neofiți. Lidia Gheorghievna nu făcea asta. Ea tăcea cu zilele, stând cu picioarele pe patul său de lemn și uitându-se pe deasupra capetelor noastre cu privirea lui Lazăr din povestirea lui Leonid Andreev.

Ania cea Mică era propagandistă pe problemele femeilor.

— Nu am fost niciodată apartinică, spunea ea, aranjându-și tot timpul o șuviță de păr drept, bălai, tuns în stilul propagandistelor feministe, ce-i cădea mereu pe frunte; am fost mai întâi *oktiabrionok*[1], apoi pionieră, comsomolistă, comunistă.

Și așa era: era imposibil să ți-o imaginezi pe Ania cea Mică în afara partidului, în afara unui stil original de viață elaborat în mediul de partid în anii 20-30. Ania, din când în când, uita unde se află. Fie începea să povestească cu pasiune cum reușise să reorganizeze munca femeilor la o fabrică de țesături și planifica ce anume mai trebuie făcut, care dintre muncitoare să fie promovate; fie îi părea rău că nu se dusese să lucreze la Comitetul Raional din suburbii, unde o chemase secretarul și unde perspectivele erau mai mari. Iar secretarul acesta se afla în aceeași închisoare, exact sub noi, la etajul unu.

---

[1] Termen apărut în anii 1923-1924, desemnând copiii de-o vârstă cu Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și care făceau parte dintr-o organizație-pepinieră pentru viitorii pionieri (n. tr.).

Doar după interogatorii Anecika se întorcea tristă, se culca cu faţa la perete şi tăcea până noaptea târziu. Noaptea venea la mine, se întindea alături şi şoptea pătimaş:

— Sssttt, Jenia.... să nu audă astea fără de partid. Înţelegi tu, sunt oameni de toate culorile. Sunt şi eseri[1]... Încă mai explică totul în felul lor. Dar ascultă la mine...

Fusese acuzată de „sabotare a muncii de partid" şi de legături cu un duşman al poporului. Acest „duşman" era secretarul unuia dintre comitetele raionale mici orăşeneşti din Kazan şi, mai mult, era chiar soţul Anei celei Mici. Soţul frumos şi adorat al unei Ania modeste, simple, nu prea atrăgătoare.

— Şi eu m-am minunat tot timpul cum de s-a îndrăgostit Vania de mine. Câte fete nu alergau după el! Dar uite, trăim împreună de şapte ani şi încă mă iubeşte, văd că mă iubeşte. Mă iubeşte pentru sufletul meu, pentru inima mea partinică. Dar anchetatorul...

Lacrimile o înecă. Anchetatorul, se pare, i-a spus că mariajul lor e cam suspect. Un bărbat frumos, căsătorit cu o femeie mai degrabă urâţică. Probabil este o căsătorie fictivă, încheiată la comanda unor sabotori ai regimului.

— Şi atunci cum au apărut micuţii Borka şi Lidocika? Cum aşa, dintr-o căsătorie fictivă?

O mângâi pe Ania cea Mică pe umărul ei mic, uscăţiv, aproape de copil.

— Nu-l mai asculta pe idiotul ăsta! Doar tot activul de partid ştie că Vania te iubeşte.

— Sssttt... Nu-l vorbi urât pe anchetator. Te poate auzi Nina. Nu e membru de partid. Ce o să creadă dacă comuniştii vorbesc aşa despre anchetatori?

Dar Nina Eremenko dormea tun noaptea, numai din când în când striga speriată. Dar ziua îi enerva cumplit pe ceilalţi vecini

[1] Membri ai Partidului Socialist-Revoluţionar (SR) (n. tr.).

de celulă. Cu picioarele strânse sub ea, se legăna ritmic pe prici, repetând aceeași întrebare: „Oare când o veni sfârșitul?"

Nina nu era interesată de niciun fel de discuții care ne distrăgeau de la gândurile grele. Nicio amintire din stațiune a Irei Egherova nu-i trezea atenția. Plaja de la Marea Neagră și tenisul erau mult prea departe de fabrica „Spartak", cu muncitorii ei, de fata stângace cu mâinile murdare care nu i se mai curățau și cu mirosul, imposibil de îndepărtat, de piele neprelucrată, care venea dinspre Nina, deși trecuseră două luni.

Nina avea douăzeci de ani, din care cinci lucrase la fabrica „Spartak". Sărbătorirea unei zile de naștere o distrusese. Da, Lelika cea roșcovană o chemase la aniversare și ea s-a dus, proasta! Și, la drept vorbind, ea s-a dus pentru Mitika Bokov. Se întâlnise de câteva ori cu el. Vorbiseră mult și despre viața de familie. El spunea că nu-și va lăsa soția să meargă la muncă. Dorea să fie casnică. Deci ea a acceptat invitația la petrecere știind că va fi și el acolo. I-a mai și cumpărat o broșă Lelikăi, ceva de calitate. Una frumoasă, aurită. Iar acolo băieții au cam băut. Și se pare că cineva ar fi spus ceva despre Stalin... Uite, să-i sară ochii, ea chiar nu a auzit nimic! Iar acum este încadrată la articolul 12 că nu a informat ce s-a întâmplat acolo. Tu, îi zic eu, erai obligată, în calitate de proletară sovietică, să declari a doua zi la NKVD despre trădători, dar tu i-ai acoperit.

Și uite, Ninka stă deja de două luni cu picioarele sub ea și tot repetă: „Oare când o veni sfâșitul?" Nimeni nu-i intră în voie. Nu acceptă nici bomboane de la Ira, când ni le servește ea din pachet. Când Ania cea Mare începe să-și cânte melodia tristă, Nina începe să plângă în hohote. Lucrul cel mai important e că se teme că Mitika Bokov n-o va aștepta, o să se însoare cu alta. Și visul ei frumos, că va trăi ca o gospodină fericită, se va spulbera.

Uneori încercăm s-o liniștim pe Nina, spunându-i că, cel mai probabil, Mitika Bokov e și el după gratii. Doar nici el nu a

informat despre ce s-a întâmplat. Iar atunci chipul trist al fetei devine mai frumos, pare schimbat de o lumină interioară, așa cum un foc ascuns își face loc prin cenușă, și ea începe să ne convingă cu patimă că Mitika Bokov nu va fi săltat, doar fără el atelierul nu se poate descurca. Doamne ferește să se întâmple așa ceva! Las' să se însoare mai bine cu Lelika, numai să fie întreg. Nina va suferi cumplit, ce să spun, se vede că așa i-a fost scris.

Iar Ania cea Mică, obișnuită să lucreze exact cu fete ca Ninka, se teme cel mai mult ca Ninka să nu capete „o atitudine nesănătoasă față de partid în general". De aceea, Ania cea Mică își mărturisește suferințele după interogatorii numai mie, „ca un membru de partid unui alt membru de partid". Ania se teme și mai mult de urechile Derkovskăi.

— Înțelegi, Jenia, ea de fapt este un adevărat dușman de clasă. Menșevicii și eserii. E adevărat, după cele citite în manuale mi i-am imaginat altfel. Așa, în general, e o bătrână de treabă și nefericită. Dar nu trebuie să cazi pradă milei... Și nu trebuie să le facem cadou materiale împotriva partidului nostru.

Da, și eu cad pradă milei, mai ales când e vorba de Vovka, băiatul de 22 de ani al Nadejei Derkovskaia. Vova s-a născut în anul 1915, într-o celulă dintr-o închisoare țaristă. Părinții lui, amândoi eseri, au fost închiși, cu mici întreruperi, din anul 1907. Anul 1917 a adus eliberarea familiei și Vova, în vârstă de doi ani, a văzut locurile natale ale mamei – Petrograd. Dar în anul 1921 au fost trimiși din nou în exil. Tatăl lui Vovka a murit la Solovki[1]. Tot călătorind cu mama din exil în exil, Vova a ajuns la Kazan. Aici a petrecut ultima perioadă luminoasă a vieții sale și aici l-a găsit anul 1937. Dumnezeu știe a câta oară – cel puțin a zecea – a fost arestată Nadejda, mama lui Vova. Dar de data aceasta, împreună cu ea a fost arestat și

[1] Celebră închisoare pentru deținuți politici, provenită dintr-o fostă mănăstire, situată în arhipelagul cu același nume din Marea Albă (n. red.).

Vovka, cel de 22 de ani, care abia devenise, spre marea bucurie a mamei, student la Institutul Pedagogic.

— Vovka e vinovat numai pentru că s-a născut într-o închisoare țaristă și a crescut în exil, spunea Derkovskaia, el nu e eser. E apolitic. Un matematician genial. A venit după mine numai pentru că mă iubește. Doar am rămas numai noi doi pe lume...

Mi-l imaginez cu mare claritate în locul lui Vovka pe Alioșa al meu, ajuns mare. E insuportabil. Cum-necum îți mai poți continua viața, împotrivindu-te interior, când te-a prins pe tine și te-a răsucit o forță necurată care vrea să-ți ia sănătatea, rațiunea, vrea să te transforme într-un cadavru sau într-un animal de povară mut. Dar când toate acestea se întâmplă cu fiul tău, cu cel pe care l-ai crescut și de care ai avut grijă...

Așa că am simțit pentru Derkovskaia o milă mistuitoare, deși ea chiar este prima eseră adevărată pe care am văzut-o vreodată, și îmi spune mereu în față tot ce gândește.

— Aksionov, soțul dumneavoastră, mi-a plăcut ca nimeni altul dintre comuniștii de la putere, povestește ea, fumând țigară de la țigară. M-am dus la el când m-au dat afară de la serviciu. A vorbit cu mine frumos, nu ca un călău. De dumneavoastră îmi pare rău. Dar, de fapt, nu ascund că sunt satisfăcută că un comunist a ajuns în fine să simtă pe pielea lui multe dintre lucrurile pe care noi i le-am spus de mult...

Sunt curioasă să aflu ce alternative aduc programului nostru eserii de azi. După câteva discuții e clar că nu există niciun program pozitiv. Tot ce spune Derkovskaia are numai un caracter negativ față de orânduirea noastră. Sunt legați între ei mai ales prin relațiile vechi, care s-au consolidat în infinitele exiluri și închisori. Mai târziu, aflată în lagăr, am avut multe ocazii să mă conving cât de puternice sunt aceste legături care capătă un caracter aproape de castă.

Odată Derkovskăi i se terminaseră ţigările. Obişnuită să tragă în piept continuu, suferea crunt. Tocmai atunci am primit un pachet în care mama pusese din nou două pachete de ţigări.

— Uite, a venit şi salvarea dumneavoastră, am spus eu veselă, descoperind aceste pachete.

Dar ea, înroşindu-se la faţă, se întoarce cu spatele, mormăie un „mulţumesc", dar nu ia ţigările.

— O clipă. Imediat.

Se aşază lângă perete şi începe să ciocănească. Alături se află Muhina, secretara comitetului lor regional ilegal (real!). Derkovskaia loveşte cu încredere. Nu ştie că eu îi înţeleg foarte uşor mesajele.

— O comunistă îmi propune ţigări. Să le iau?

În ciocănitul de răspuns, Muhina se interesează dacă această comunistă a fost în opoziţie. După întrebarea Derkovskăi şi după răspunsul meu – „nu, nu am fost" –, Muhina transmite categoric:

— Nu le lua!

Ţigările rămân pe masă. Noaptea aud oftatul greu al Derkovskăi. Ea, firavă ca un copăcel uscat, ar suporta mai uşor să nu aibă pâine. Iar eu stau culcată cu ochii deschişi pe priciul din mijloc şi-mi trec prin minte gândurile cele mai eretice despre cât de convenţională este graniţa dintre principii şi intoleranţa încăpăţânată, şi despre cât de relative sunt toate sistemele umane de opinii şi cât de absolute sunt, dimpotrivă, acele chinuri groaznice la care se condamnă singuri oamenii.

Capitolul 21

Singuri pe lume

Închisoarea în care mă aflam acum, aşa cum am spus, a devenit pentru prima dată, la douăzeci de ani după Octombrie, un loc de detenţie pentru deţinuţii politici. Înainte de 1937, ei începeau foarte bine în beciurile de la Lacul Negru. Dar acum toate cele trei închisori din Kazan erau pline ochi de „duşmani ai poporului". Totuşi vechile tradiţiile care s-au format în fosta închisoare pentru deţinuţi de drept comun – deprinderea cu mizeria, grosolănia şi o anumită relaxare a disciplinei – încă mai continuau să existe din inerţie.

Aici puteai să transmiţi mesaje ciocănind în perete aproape fără nicio piedică, pentru că zgomotul produs era înghiţit de vuietul general al acestui iad suprapopulat, sufocant, urât mirositor. (La Lacul Negru orice mic zgomot se propaga ca un ecou în celulă.) Chiar şi când gardienii ne atrăgeau atenţia, totul era făcut fără duritate. Ca urmare a unei asemenea libertăţi, am stabilit imediat legături cu aproape toată închisoarea. Geamul de la fereastra veche era spart, iar panoul de lemn avea o formă puţin mai diferită de cea din beci. El se lărgea mult în sus, lăsând în celulă mai multă lumină, având în acelaşi timp şi proprietăţi de amplificare. Dacă te lipeai de fereastră şi rosteai ceva cu voce tare, în celula de jos se putea auzi tot.

Totuşi era periculos să vorbeşti prea tare. Ca urmare, a fost inventată metoda de comunicaţie numită „de operă". Iniţiatorul ei fusese cel care se afla în celula amplasată sub noi, secretar al unui comitet raional de partid din suburbii. Nu mai ţin minte numele lui, i se spunea Saşa.

Odată, la sfârşitul unei zile caniculare chinuitoare, când gardienii erau absorbiţi de împărţirea „fierturii", am auzit o voce destul de plăcută de bariton care interpreta aria Toreadorului, cu un libret surprinzător:

Câte sunteţi acolo, femei prietene?
Câte sunteţi acolo? Cântaţi-ne!
Cântaţi-vă
Numele unul după altul.
Aici toţi
Vor să vă ştie,
Da, vor să vă ştie,
Da, vor să vă ştie, să vă ştie!

Am înţeles repede ce ni se cere. Pe cele mai variate piese, au fost cântate numele noastre, apoi ale lor. S-a stabilit o legătură vocală destul de strânsă, care dădea posibilitatea de a afla la timp toate noutăţile. Şi erau multe. În fiecare zi, auzeam numele unor noi arestaţi, aflam ce acuzaţii li se aduseseră, cum se înăspresc „noile metode" la interogatorii. Am reuşit chiar să facem un schimb de bilete prin intermediul grupului sanitar, scriam pe hârtii de ţigară întinse, pe bucăţelele cele mai mici şi mai subţiri, cu acelaşi rest de creion pe care Liama îl furase de la anchetator şi, la despărţire, mi-l dăruise.

La început, Saşa, secretarul comitetului raional din suburbii, era foarte plin de el. Tot ce se întâmplase i se părea a fi o

neînțelegere minoră, de scurtă durată. În discuțiile „de operă" cu Ania cea Mică, el chiar continua s-o invite ca, după „ieșirea de aici", să vină înapoi la lucru „în raionul lui". Cu intonații catifelate de mare demnitar, enumera avantajele acestui raion comparativ cu cel în care lucrase Ania cea Mică până la arest. Chiar dacă stătea pe prici alături de doi ingineri apartinici și golea cu rândul hârdăul alături de ei, el tot nu putea scăpa de tonul superior față de acești oameni.

Nu vreau să spun că Saşa era prost. Vreau numai să subliniez forța inerției și puterea hipnotică a reprezentărilor primite la începutul vieții.

Trezirea, ca în cazul miilor de asemenea Saşa, a început după aplicarea la interogatorii a „metodelor active". Odată, unul dintre inginerii apartinici ne-a cântat pe motivul ariei Cneazului Igor[1] faptul că Saşa a fost adus după interogatoriu cu buza spartă, care acum s-a umflat și sângerează. Nu aveam cumva vreo alifie, niște vaselină, de exemplu? I-ar prinde bine și niște țigări...

Aveam țigări, dar cum să le transmitem? Prin closetul de aici nu se poate. Este o adevărată cloacă, cum să bagi în gură ceva care a trecut pe acolo? Ne-a venit ideea să coborâm țigările legate cu o ață, pe fereastră. Din halatul meu de pluș, chelit de tot acum, am smuls din nou niște fire. Am legat țigările cum se leagă viermele în undiță și totul a fost coborât printr-o crăpătură în partea de jos a oblonului de lemn. „Cei de jos" au tras, cu ajutorul unei linguri de lemn, două țigări. Dar a treia a rămas blocată între ferestrele dintre cele două etaje și, când am ieșit la plimbare, am văzut cum se zărea albă în lumina soarelui. După ce ne-am întors în celulă, am fredonat pe motivul unui cântec studențesc popular:

[1] Operă a compozitorului rus A.P. Borodin (n. tr.).

Saşa, Saşa, deasupra ferestruicii tale
Atârnă o ţigară albă.
Încearcă s-o tragi cu lingura,
Că altfel o s-o încasăm cu toţii zdravăn.

Vocea amplă de bariton care s-a auzit ca răspuns suna minunat:

Da, da, am auzit,
Ah, acum am înţeles tot.
M-am hotărât s-o prind
chiar în seara aceasta...

În asemenea momente, ne simţeam ca nişte elevi care făceau şotii. Însă tocmai într-unul din aceste momente, când, în ciuda situaţiei, râdeam veseli, mi-a fost scris să primesc o nouă lovitură. Era aproape întuneric, când Saşa a cerut să vin la fereastră.

— Ei, cum e, cum e acolo cu ţigara noastră? am cântat eu glumeaţă.

Dar, ca răspuns, am auzit câteva cuvinte nu cântate, ci rostite clar:

— Jenia, fii tare. Ai un nou necaz. Soţul tău e aici. A fost arestat acum câteva zile...

M-am prăbuşit pe prici...

Nici acum nu pot să scriu liniştită despre clipa aceasta. Din momentul arestării, mi-am interzis categoric să mă gândesc la copii. Gândul la ei îmi risipea tot curajul. Cele mai cumplite erau gândurile concrete legate de aspectele mărunte ale vieţii de zi cu zi.

Lui Vasika îi plăcea să adoarmă în braţele mele şi spunea mereu: „Mămico, acoperă-mi picioruşele cu şalul roşu..." Oare cum se uită el acum la acel şal roşu, un obiect inutil care zace pe canapea?

Alioșa și Maia mi se tot plângeau mereu de Vasika și-l tachinau: „Vasenka-porcușorul! Preferatul! Pârâciosul!" Uneori, Vasika mă suna la serviciu și mă întreba:

— Universituta? Vreau cu mămica...

Cât de bine sunt redate lucrurile acestea la Vera Inber[1]:

atinge numai zona periculoasă a amintirilor,
care te rănește de moarte...

Înainte de acea zi, când aceste amintiri care te rănesc de moarte se furișau spre mine, le alungam cu o formulă scurtă: „Sunt cu tatăl lor!" Și uite... Iar eu credeam cu naivitate că familia noastră va fi cruțată. Aflasem prin telegraful închisorii că el a fost dat afară din postul de președinte al Comitetului Executiv orășenesc, dar nu e exclus din partid și chiar a primit o nouă funcție, de șef al șantierului de construcție a noii opere. Asta mi se părea un semn că totul o să fie bine cu el. Pe alții nu-i trecuseră în funcții inferioare, nu-i dăduseră afară de la serviciu, ci pur și simplu îi băgaseră imediat la închisoare. Desigur că era o încercare absurdă să cauți un motiv real în acțiunile săvârșite de niște nebuni.

A urmat o noapte sufocantă, neagră, care putea a closet și a sudoare de la mulțimea înghesuită de oameni care nu se spălaseră de mult, pătrunsă de gemetele și strigătele celor adormiți, plină până la refuz de disperare.

Degeaba încerc eu să-mi orientez gândurile spre lucruri la „scara mondială". Nu, azi nu am chef de destinele lumii. Copiii mei! Sunt singuri pe lume. Neajutorați, mici, creduli, educați în ideea că oamenii sunt buni. Țin minte că Vasika mă întrebase odată: „Mămico, care este cel mai fioros animal?" Ce

[1] Vera Mihailovna Inber (1890–1972), scriitoare rusă (n. red.).

proastă, ce proastă am fost că nu i-am răspuns că omul este cel mai fioros, că tocmai de el trebuie să te păzești!

Nu m-am mai împotrivit disperării și ea își înfige colții în mine. Mă sfâșie mai ales amintirea unui episod neînsemnat, care a avut loc cu puțin timp înainte de arestarea mea. Băiețelul se strecurase în camera mea, luase de pe măsuță un flacon cu un parfum bun și-l spărsese. L-am găsit adunând cioburile în mirosul puternic, pătrunzător al parfumului. El s-a uitat tulburat la mine și a spus grăbit: „Pur și simplu am trântit ușa, parfumul a căzut singur."

„Nu minți, băiat nesuferit!" am strigat eu și i-am dat o palmă.

El a început să plângă.

Acum acest episod mă ardea cu chinurile iadului. Mi se părea că nu am pe conștiință o crimă mai urâtă decât această palmă. Micuțul meu, dragul de el, e aproape singur în lumea asta înfricoșătoare. Și ce-și va aminti de mama lui? Că l-a lovit pentru un parfum stupid. Cum am putut să fac asta? Și, lucrul cel mai important este că acum deja nu mai am cum să îndrept asta...

Durerea trăită din noaptea aceea a fost atât de puternică, încât s-a revărsat peste mulți ani de-atunci înainte și a ajuns până în ziua de azi, când, după ce au trecut mai mult de douăzeci de ani, scriu despre asta. Dar trebuie să scriu. Ca la Inber: „Fără milă față de mine, fără îngăduință, să merg prin câmpurile minate ale minții."

Sigur, niciodată n-o să pot să mă exprim așa de bine cum o face V. Inber. Dar cred că pentru noi totul a fost mult mai înfricoșător în nopțile din închisoare decât în întunericul blocadei Leningradului. Suferințele lor aveau un rost. Ei simțeau că luptă cu adevărat cu fascismul. Iar noi, cu mintea chinuită și trupul încătușat, nu am avut nicio consolare. Răul, cu literă mare, aproape mistic în caracterul lui inexplicabil, își

schimonosea chipul în faţa mea. Între vis şi realitate. Un fel de monştri din tablourile lui Goya se târăsc asupra mea.

Mă aşez pe prici şi mă uit în jur. Toţi dorm. Numai locul Lidiei Gheorghievna e gol. Ea stă în picioare lângă mine. Ochii ei ca de maniac sunt aţintiţi acum spre mine plini de bunătate umană. Mă mângâie pe cap şi repetă în germană cuvintele biblicului Iov cel chinuit: „Lucrul de care m-am temut cel mai mult a venit peste mine."

A fost ca un imbold. Toată noaptea am încercat să plâng şi nu am putut. Durerea seacă îmi ardea ochii şi inima. Acum am căzut în braţele acestei femei străine dintr-o lume necunoscută mie şi am început să plâng în hohote. Ea mă mângâia pe cap şi repeta în germană: „Dumnezeu e de partea orfanilor. Dumnezeu e de partea orfanilor."

Capitolul 22

Tuhacevski și ceilalți

Remarcaserăm deja de mult că dimineața devreme, dacă era foarte senin, prin sticla spartă a ferestrei noastre se puteau auzi de afară frânturi clare ale emisiunilor radio. Se vede că difuzorul era undeva aproape, iar obloanele de lemn amplificau sunetele.

În această dimineață liniștită de vară am auzit clar cuvintele „Armata Roșie", „Forțele armate", repetate cu tonuri dramatice, alături de expresia „dușmani ai poporului".

— Iar s-a mai întâmplat ceva, a pufnit Ania cea Mare, frecându-se la ochi. Nu, degeaba nu m-a preocupat pe mine politica înainte. Este o treabă destul de amuzantă, se pare. În fiecare zi noi găselnițe!

— Dacă nu e bine în armată, înseamnă că s-au clătinat cele mai profunde temelii ale acestei orânduiri de stat, declară tulburată Derkovskaia.

— Credeți că o să ne întoarcem la Adunarea Constituantă, îi spune aprinsă Ania cea Mică, în timp ce mie îmi strânge încetișor degetele și-mi șoptește tristă: Oare și în armată sunt dușmani ai poporului?

Ne-am adunat toate lângă fereastră. Dar vântul aducea numai niște frânturi anemice de cuvinte. Se pare că ar fi ceva despre „vigilență", s-a rostit și cuvântul „trădători". Și apoi, ca

un făcut, se aud perfect clar două cuvinte: „Am transmis." Urmează un pârâit și un marș militar. Ce s-a întâmplat? Ciocănim în stânga și în dreapta. Toți sunt tulburați, nimeni nu știe nimic. Mai târziu urma să primim informații mai clare.

Chiar în toiul canicule din timpul zilei, când toate, aflate la capătul puterilor din cauza căldurii și a mizeriei, numai în chiloți și sutien, stăteam tolănite pe priciuri, s-a deschis ușa celulei și s-a auzit vocea bonomă de bas a gardianului de serviciu poreclit Frumușelul:

— Ei, fetelor, strângeți-vă! Mai primiți o fată nouă!

Am început să protestăm. Asta nu se poate. Și așa suntem șapte într-o celulă de trei persoane. Unde să mai intre și a opta? Derkovskaia a început să amenințe cu greva foamei, dar Frumușelul, prea puțin priceput la istoria mișcării revoluționare, a pufnit zâmbind:

— Ne mai înghesuim...

Și a împins-o ușurel în față pe fata cea nouă, încuind în urma ei ușa celulei cu lacătul. Ea a rămas așa, parcă înțepenită în cadrul ușii!

Au trecut câteva minute până am recunoscut, în spatele unei grimase de groază care-i schimonosise trăsăturile, chipul cunoscut al Zinei Abramova, soția președintelui Sovnarkomului[1] Tatariei, Kaium Abramov.

Deci îi iau și pe unii ca Abramov? Membru al Comitetului Central al partidului, membru al Prezidiului Comitetului Executiv Central al URSS.

— Zina!

Nu, e imposibil să recunoști în femeia aceasta speriată pe soția reprezentantului Sovnarkomului de ieri, cu alura ei arogantă. Acum semăna mai degrabă cu tânăra tătăroaică din

[1] Abreviere pentru Consiliul Comisarilor Poporului (n. tr.).

provincie care vindea ţigări într-o prăvălie sătească şi cu care, acum vreo douăzeci de ani, se căsătorise Kaium Abramov. Expresia de groază ştersese toate detaliile machiajului. Erau descoperite şi trăsăturile de clasă (era o simplă ţărancă), şi cele naţionale. Accentul tărăresc, cu care Zina se luptase înverşunată, se simţea puternic în primele cuvinte pe care le-a spus:

— Nu, nu, eu sunt aici numai pentru o clipă!

Ca răspuns, s-a auzit replica plină de venin a Aniei celei Mari:

— A, pentru o clipă? Ei, atunci eu n-o să mă mişc de pe prici. Deocamdată staţi acolo în picioare.

Sarcasmul nu a ajuns până la ea.

— Da, da, o să stau în picioare, nu e nimic.

Nu am simpatizat-o niciodată în mod deosebit pe Zinaida Mihailovna, soţia marelui demnitar. Ea era chiar mult mai rea decât soţul ei, care, deşi obişnuia să cam tragă la măsea, deşi căpătase puţină slănină birocratică, totuşi rămăsese un om bun care nu-şi uitase trecutul proletar. Zina însă, transformată din Bibi-Ziamal în Zinaida Mihailovna, rupsese categoric toate legăturile cu satul tătăresc. Toaletele, recepţiile, staţiunile îi umpleau tot timpul. Zâmbetele îi erau dozate în strictă conformitate cu nivelul rangurilor. Mie, e adevărat, îmi revenise mai multă amabilitate decât s-ar fi cuvenit, conform rangului modest de soţie de preşedinte al Comitetului Executiv orăşenesc. Acest lucru se explica prin pasiunea Zinei pentru cuvântul tipărit. Din când în când, îi plăcea să trimită câte un articol fie la ziar, fie la revista *Rabotniţa*[1]. Atunci avea nevoie şi de ajutorul meu.

Acum, toate acestea nu mai aveau nicio importanţă. Femeia care stătea lângă uşa celulei, în stare de şoc, care, de groază, aproape că-şi pierduse minţile, trebuia să fie alinată şi liniştită, pe cât se putea. Ţin minte foarte bine cum m-a susţinut în

[1] „Muncitoarea" (n. tr.).

primele zile de închisoare bunătatea Liamei. Şi m-am apropiat de Zina, am îmbrăţişat-o şi am sărutat-o.

— Linişteşte-te, Zina. Vino şi întinde-te deocamdată în locul meu. Iar mai apoi o să vedem unde o să te punem...

Spre marea mea surprindere, Zina a primit sărutul meu ca pe o muşcătură de şarpe veninos. După ce a scos un ţipăt sălbatic, a făcut o săritură încât era gata să dărâme hârdăul. Mă gândeam că suferă de o psihoză acută, dar următoarele cuvinte ale Zinei au explicat tot:

— Uşa are vizor. Santinela o să vadă... O să creadă că suntem prietene vechi. Şi tu eşti doar... S-a scris în ziare despre tine...

Cuvintele acestea au ridicat toată celula împotriva Zinei.

— Uite nivelul moral al membrilor partidului vostru! a exclamat patetic Derkovskaia.

— Dar dumneavoastră credeţi în ziarele de azi? a întrebat Ira mijindu-şi ochii. Uite, acolo s-a spus şi despre mine că sunt „de dreapta", iar eu nu sunt membru de partid şi înainte de închisoare nici nu ştiam ce înseamnă devierea de dreapta.

— Oricum, cred că pentru madam se va aloca probabil cea mai bună canapea din cabinetul lui Vevers, aşa că n-o să fie nevoie să ne înghesuim pe priciuri...

Şi Ania cea Mare se întoarse demonstrativ cu faţa spre perete.

Zina a stat aşa în picioare vreo trei ore, ca răstignită, în cadrul uşii. Nimeni nu-i oferise locul pe prici, dar şi ea, ridicându-se pe vârfuri, se uita cu dispreţ în jur, temându-se să nu se atingă de ceva. Bluza ei diafană albă ca zăpada părea, pe fondul celulei, un pescăruş delicat care aterizase, nu se ştie de ce, la groapa de gunoi.

Apoi au venit după ea. Pe faţa ei a licărit ca un fulger entuziasmul. Doar aşa i se spusese: „Suntem nevoiţi să vă reţinem pentru vreo două ore." Ea chiar ne-a zâmbit la despărţire.

— E o cretină! a rezumat Ania cea Mare. Chiar şi-a imaginat că o să-i dea drumul! Şi totuşi unde o s-o punem? Pe prici nu mai încape nicio vrabie. Şi aici e vorba de o tanti zdravănă de patruzeci de ani...

Au trecut câteva ore. După ce ne-am întors de la toaleta de seară, am auzit gemete ce veneau din celula noastră. Zina Abramova zăcea culcată jos, chiar lângă hârdău. Bluziţa albă, boţită şi ruptă, era plină de sânge şi semăna acum cu un pescăruş rănit. Pe umărul dezgolit se vedea o vânătaie uriaşă albastră.

Am înţepenit îngrozite. A început! A fost primul caz (cel puţin atât de grăitor pentru noi!) de lovire a unei femei la interogatoriu.

Zina aproape îşi pierduse cunoştinţa, nu răspundea la întrebări. În agitaţia de atunci nu am reuşit să o ridicăm pe prici. După ce i-am pus pe frunte un prosop umed, ne-am culcat în tăcere deplină.

— Jenecika! s-a auzit deodată din colţul în care era Zina. (Acum asta suna aproape tătăreşte: „Jinişka!") Jenecika, drăguţa mea! Nu dormi, mi-e frică! Spune, o să ne împuşte, aşa e?

Nici până acum nu pot să-mi iert tonul ranchiunos cu care i-am răspuns:

— Păi nu ţi-e frică să vorbeşti cu mine? Doar ştii ce multe lucruri s-au scris despre mine în ziare!

Am spus asta şi imediat am simţit că mi-e ruşine. Buzele, tumefiate de la loviturile primite, au început să-i tremure.

— Du-te şi culcă-te în locul meu, Zinocika. Iar eu o să stau puţin cu tine. Linişteşte-te. Gândeşte-te bine la cele întâmplate. Soarta noastră va depinde de mersul general al evenimentelor. Dimineaţă erai încă în libertate. Spune, ce s-a transmis la radio? Ce s-a întâmplat în Armata Roşie?

— Vai, Jenecika, drăguţa mea, e de groază! Vai, dar e imposibil să spun aici asta... Ei, o să spun, nu pleca... Numai ţie... Tuhacevski a fost...

— Şi mai cine?

Dar a cuprins-o din nou o criză de spaimă teribilă. Fără să răspundă la întrebarea mea, ea îmi loveşte febril degetele, repetând:

— O să ne împuşte? O să ne împuşte, nu?

Ania cea Mare s-a trezit şi s-a aşezat pe prici. Scoate de sub perna de paie etuiul de la ochelarii Lidiei Gheorghievna, strălucitor şi lucios. Îl foloseşte pe post de oglindă. Aşa procedează mereu după ce se trezeşte. Face ochii mari şi le întinde colţurile, îşi arată dinţii şi se uită la ei, îşi aranjează părul al cărui permanent se lăsase ireparabil.

— Bine! spune ea, căscând. Văd că a venit schimbul pentru Ninka noastră. Trebuie să repete pentru un duet. Ninka e contralto: „Oare când o veni sfârşitul?", iar dama cea nouă e soprană: „Jenecika, drăguţa mea, o să ne împuşte?" Şi apoi împreună: „Ah, ce plicticoase mai suntem, ah, ce plicticoase mai suntem!"

Îmi pare rău cu adevărat de Zina. În afară de asta, mi se face rău de indignare când mă gândesc că vreun bandit de genul lui Ţarevski-Vevers tocmai o lovise peste faţă pe femeia aceasta de patruzeci de ani, mamă a doi copii. Dar şi mai puternică decât mila este dorinţa de a afla ce s-a întâmplat azi în ţară, în armată, în viaţa noastră nebunească de închisoare. Şi, cu un calcul rece, răspund la gemetele Zinei:

— Pentru a răspunde la întrebarea ta, trebuie să ştiu situaţia din ţară. Spune-mi cine a mai fost ridicat împreună cu Tuhacevski şi pentru ce. Atunci o să înţeleg amploarea evenimentelor. Atunci va fi mai clar dacă noi, personal, o să scăpăm cu viaţă sau o să ne omoare.

— Vai, Jenecika, drăguţa mea! Cum să spui una ca asta? Gardianul de serviciu ascultă... O să spună că transmit informaţii deţinuţilor. Şi atunci o să ne fie şi mai rău.

Zina se scoală de la locul ei şi, scrâşnind, se întinde din nou pe podeaua goală, chiar lângă hârdău.

— Dormi, Jenia! Ce plăcere mai ai şi tu să te chinui cu asemenea larvă! Mâine băieţii o să afle tot şi o să ne cânte la fereastră, mârâie Ania cea Mare.

Dar nici nu apuc eu să închid ochii, că Zina se ridică din nou şi se aşază pe podea. E înfricoşătoare. Umflată, nimic parcă nu-i mai indică vârsta şi starea socială, nici măcar sexul. Pur şi simplu o bucată de carne însângerată care geme.

— Mi-e frică, Jenecika, draga mea. Doar tu eşti învăţată, ai studii superioare (la ea sună „studi superiare"). Spune-mi numai: o să ne împuşte?

— Ascultă, cetăţeanco, se amestecă deodată Derkovskaia plină de nervi, de ce te-ai băgat în viaţa politică dacă ţi-e aşa de tare frică pentru viaţa ta preţioasă? Şi de ce mai ceri sprijin moral de la cel în care nu ai încredere? Ai jignit-o pe Jenia, tovarăşa ta de partid, ai respins-o când ea a venit să te aline. Nu ai vrut să-i răspunzi la întrebarea ce se întâmplă afară. Şi doar ea e închisă de cinci luni şi pentru ea e foarte important să ştie ce se întâmplă în afara zidului închisorii...

Zina încearcă să scape de ea ca de un ţânţar.

— Taci, femeie bătrână. Tu pentru ce eşti închisă? Pentru credinţă, nu? Se vede că eşti o călugăriţă...

Derkovskaia zâmbeşte dispreţuitor.

— Soarta îmi dăruieşte o nouă nepoată. Numele meu e Derkovskaia. Membru al Comitetului Regional al Partidului Socialist-Revoluţionar.

— Membru al Comitetului Regional? Minţi, bunico. Eu ştiu ca pe degete tot Comitetul Regional. Şi nici nu semeni tu cu o bolşevică veche. Se vede că limba ta nu e ca a noastră.

Da, sigur, cu Zina trebuie să vorbeşti o altă limbă. Mă aşez pe vine lângă locul în care, alături de hârdău, stă culcată

fosta „prima doamnă a Tatarstanului" şi, după ce mi-am adus aminte cu încordare cuvintele tătăreşti a căror paletă e destul de redusă pentru mine, încropesc totuşi o frază.

— Linişteşte-te. Dormi. Nu te teme de mine. Nu e nimic adevărat din ce s-a scris despre mine. Acum, uite, şi despre tine o să scrie la fel. Mâine o să-ţi povestesc mai multe, şi tu o să-mi povesteşti.

O mângâi pe păr. Apoi îi spun numele copiilor ei.

— Riomik... Alecika... Trebuie să te păstrezi pentru ei.

Da, a fost o abordare corectă. Zina îşi şterge cu prosopul umed faţa înfricoşătoare, umflată, şi deodată, cu o şoaptă pătimaşă, rapidă, îmi povesteşte în tătară totul. Din dorinţa pătimaşă de a afla, toate cunoştinţele mele reduse de tătară parcă se înmulţesc ca prin minune. Înţeleg aproape tot.

Da, acum şi Zina a înţeles că totul a fost o minciună despre mine. Uite, şi despre ea au inventat că e o naţionalistă burgheză, că Kaium e spion turc. Iar azi-dimineaţă la radio... Nimeni nu poate pricepe nimic. Tuhacevski, Gamarnik, Uborevici, Iakir şi mulţi alţii alături de ei... Toţi şefi de regiuni militare. Cum să înţelegi asta? Şi la noi în Kazan toţi au fost săltaţi. Şi preşedintele Comitetului Executiv Central din Tatarstan, şi primul secretar al Comitetului Regional, şi aproape toţi membrii biroului Comitetului Regional.

Zina nu poate povesti mai mult. Şi aşa a observat prea mult pentru orizontul ei îngust. Tace, priveşte în jurul său şi deodată realizează întreaga situaţie, vede în toate detaliile şi hârdăul, şi gândacii de pe jos, şi hainele ei rupte.

— Ei, Jenecika, drăguţa mea! Dacă ai şti în ce paturi am dormit eu!

Se pare că prin faţa ei trec imaginile alcovurilor imperiale din camerele scumpe de la hotelul „Moskva" şi din sanatoriile guvernamentale.

Dormi, sărmană Zina! Ai meritat la fel de puțin atât acele paturi luxoase, ca și podeaua asta murdară de închisoare cu gândaci și hârdău. Ar fi trebuit să fii acea Bibi-Ziamal veselă, cu fața rotundă, din satul de lângă Buinsk. Să coseşti iarba, să coci pâine. Dar nu, a trebuit să te faci mai întâi o madam Pompadour de gubernie, iar acum să fii aruncată aici.

Și pe noi toți istoria ne trece la rubrica generală „și alții". Ei, să spunem, „Buharin, Rîkov și alții", sau „Tuhacevski, Gamarnik și alții".

Care e sensul? Aș da mult să pot înțelege sensul tuturor celor întâmplate.

Capitolul 23

La Moscova

Închisoarea clocotea. Se părea că pereții groși o să se prăbușească sub presiunea veștilor uluitoare transmise prin telegraful din perete.

— E închis tot guvernul Tatariei.

— La interogatorii sunt permise acum torturile fizice.

— Și la Irkutsk e arestată toată conducerea.

Cei din Kazan se interesau în mod deosebit de Irkutsk, pentru că fostul nostru secretar al Comitetului Regional, Razumov, fusese din anul 1933 secretar al Comitetului Regional de partid al Siberiei de Est și luase cu el un alai întreg de oameni de aici. De multe ori ne chemase și pe noi, pe mine și pe Aksionov, și a fost foarte supărat de refuzul nostru. Când l-am întâlnit cândva la Moscova, în perioada demersurilor mele de dinainte de arest, el declara pe un ton solemn:

— Ei, ce să spun, v-ați convins cum o duceți fără secretarul dumneavoastră? Dacă ați fi fost la mine, oare eu aș fi permis să se poate așa?

În cele două luni de ședere în această închisoare veche nu am fost chemată niciodată la interogatoriu. Eram cu atât mai tulburată, cu cât, a doua zi după sosirea Zinei la noi, mi s-a spus să mă pregătesc să mă duc la Lacul Negru.

În jur se vorbea numai despre campania de bătăi şi torturi. Oare nu voi scăpa nici de nenorocirea asta?

Derkovskaia, care parcă îmi citea gândurile, declara categoric:

— Nu aveţi de ce să vă temeţi. În primul rând, acum e ora două după-amiază şi soarele străluceşte. Treburile alea se petrec noaptea. În al doilea rând, dosarul dumneavoastră e finalizat. Cel mai probabil vă cheamă numai pentru a vă anunţa că s-au încheiat cercetările.

Avusese dreptate. M-au chemat ca să semnez procesul-verbal de încheiere a anchetei şi să mi se spună că faptele mele rele au fost încadrate conform articolului 58, punctele 8 şi 11. Dosarul meu este trimis spre examinare la Colegiul Militar al Tribunalului Suprem. Mi-a anunţat aceste lucruri acelaşi Bikcentaev.

Era într-o dispoziţie minunată. Soarele se reflecta în carafa cu apă de pe birou şi în ochii ca de păpuşă ai „curcănaşului". El scria sârguincios, conturând cu grijă literele, şi mi-a dat să semnez. Din când în când, se uita la mine vesel şi întrebător, de parcă ar fi cerut încuviinţare pentru activitatea sa neobosită. Părea că trebuie să mă extaziez de cât de bine se aranjaseră lucrurile în mâinile lui dibace.

— Aşa deci, declară el binevoitor la sfârşit, dosarul dumneavoastră va fi analizat de Colegiul Militar al Tribunalului Suprem al URSS şi în zilele următoare o să fiţi trimisă la Moscova.

Se uită din nou la mine întrebător, parcă mirându-se de ce nu sunt bucuroasă de o asemenea veste. Şi parcă dorind să obţină totuşi răspunsul meu, mai zice:

— Nu aveţi de ce să vă supăraţi pe mine. Eu am condus cazul obiectiv. Chiar am trecut peste relaţia dumneavoastră cu spionul japonez Razumov. Că doar şi despre asta se putea face un proces-verbal foarte bun.

— Cu cine? Cu spionul japonez? Vă referiţi la secretarul Comitetului Regional de partid al Siberiei de Est? Membru de partid din anul 1912 şi membru al Comitetului Central?

— Da, spionul Razumov a reuşit, înşelând vigilenţa partidului, să se strecoare în posturi de conducere. Da, înainte de revoluţie a fost într-adevăr în partid. Din însărcinarea serviciilor secrete ţariste...

De câte ori nu mă ameninţaseră Ţarevski şi Vevers că vor întocmi un proces-verbal referitor la tentativele „de a discredita conducerea Comitetului Regional, în persoana fostului secretar, tovarăşul Razumov"! Degeaba îi asigurasem că eu şi Razumov am fost prieteni şi că ceea ce ei numesc discreditare a conducerii a fost numai o tachinare amicală. Ei continuau să o ţină pe a lor, deşi până la urmă nu au întocmit un proces-verbal. Nu prea aveau nevoie de el în mod deosebit. Oricum aveau destul material pentru a transmite dosarul la Colegiul Militar, din punctul lor de vedere. Iar acum...

Aşa deci, sub privirile noastre, secretarii comitetelor de partid, din persoane păzite, care erau, chipurile, ţinte ale comploturilor teroriste, se transformaseră în subiecţi care conduceau asemenea comploturi. Până acum ştiam că în închisoarea noastră se află un elev de 16 ani acuzat de atentat asupra secretarului Comitetului Regional de partid, Lepa. Iar acum deja e închis tot biroul Comitetului Regional şi Lepa însuşi.

În celula mea vestea trimiterii la Moscova a făcut senzaţie. Toată lumea schimba priviri în tăcere. În sfârşit, Derkovskaia a întrebat:

— V-a explicat ce înseamnă punctul 8?

— Nu. Dar nici eu nu am întrebat. Oare nu e totuna?

— Nu. Este acuzaţie de terorism. Iar punctul 11 înseamnă grup. Deci teroare în grup. Sunt nişte articole groaznice. Şi sunteţi predată Tribunalului Militar.

Mai apoi m-am gândit adesea la faptul că atitudinea mea de atunci putea părea tovarăşelor mele de celulă foarte curajoasă. De fapt, nu era curaj, ci o insuficientă chibzuire. Nu puteam conştientiza deloc întreaga realitate a ameninţării ce plutea asupra mea, de pedeapsă cu moartea. E aproape incredibil cum a trecut pe lângă urechile mele, mai bine zis, pe lângă conştiinţa mea, explicaţia Derkovskăi referitoare la faptul că pentru aceste puncte se dau cel puţin zece ani de detenţie în regim sever. Cel puţin. Iar eu ştiam că maximum este execuţia, dar nu am crezut nicio clipă că mă pot executa.

Cu adevărat groaza de dinaintea morţii am simţit-o mai târziu, când mă aflam la Moscova, la închisoarea Lefortovo[1]. Tot aici, în fluxul continuu de ştiri ce te făceau să te gândeşti la o lovitură de stat ce va avea loc, totul era interpretat ca o nebunie ireală şi o neînţelegere. Ţi se părea că mai e puţin şi partidul, acea parte a lui care rămăsese în libertate, va prinde mâna nebunului, o va strânge într-un cerc de fier şi va spune: „Ajunge! Hai să vedem mai bine cine e aici adevăratul trădător!"

Toată celula, în toată componenţa ei, fără deosebiri de partid, m-a petrecut cu căldură şi cu iubire. Mi-au cusut nasturii şi mi-au cârpit ciorapii. Mi-au dat sfaturi şi m-au rugat să ţin minte adresele rudelor lor dragi. Ascultam totul ca în vis. Un singur gând mă chinuia.

Derkovskaia spusese că, înainte de a fi deportaţi, deţinuţilor li se permite să-şi întâlnească familiile. Şi vedeam deja limpede

[1] Cunoscută închisoare moscovită (n. coord.).

ochii fierbinți ai mamei, fețișoarele pierdute, speriate ale copiilor care o să mă vadă în spatele gratiilor. Oare e nevoie de toate acestea? Poate că pe ei amintirea aceasta îi va urmări întreaga viață.

Toate aceste îndoieli s-au dovedit a fi de prisos. Experiența Derkovskăi, adusă din închisoarea țaristă, nu se potrivea. Aici nu era loc de niciun „liberalism putred", și nici de acel „fals umanism". Nu mi s-a dat dreptul la vizită din partea celor dragi. Nu i-am mai văzut niciodată pe Alioșa și pe mama.

Capitolul 24

Transferul

— Ieşiţi cu lucrurile!

Ce tragedie se ascunde sub această formulă simplă! Eşti din nou prins între spiţele roţii infernale. Se învârte şi te trage după ea. De la toate lucrurile apropiate şi dragi spre prăpastia necunoscută. Nu ai libertate. Eşti trasă ca un obiect, după cum au chef stăpânii.

Lilia Gheorghievna, adventista de ziua a şaptea, foloseşte în fine tensiunea momentului pentru a face propagandă opiniilor sale.

— Şi mereu noi suntem numai nişte firişoare de nisip purtate de un vânt necunoscut. Iar acum vi s-a trimis o încercare pentru a vă da seama în mâinile cui e soarta voastră.

— Dar când stăpânitorii zilelor şi ai destinului meu sunt nişte nemernici de genul lui Ţarevski, este umilitor. E ruşinos să te supui lor. Trebuie să fugi. Dar pentru asta, nu ştiu cum, încă nu ai forţe.

— Să vă ferească Dumnezeu de un asemenea pas! O să vă distrugeţi sufletul de viu.

Derkovskaia, uitând de toată neîmpăcarea principială cu comuniştii, îşi şterge lacrimile.

— Acum o să fie trist în celulă. Nu mai am cui să-i recit versuri. M-aţi făcut să-mi placă Blok[1].

---

[1] Aleksandr Aleksandrovici Blok (1880–1921), poet simbolist, dramaturg, traducător şi eseist rus (n. red.).

— Şi de ce plângeţi după mine fără s-o întrebaţi pe Muhina? glumesc eu. O să vă permită ea să plângeţi după o comunistă care nu a făcut parte din opoziţie?

Ea dă din mână supărată şi-şi suflă zgomotos nasul în prosop. Iar eu le recit la despărţire versurile triste ale lui Osip Mandelştam[1]:

Ce încet merg caii,
Ce puţină lumină e în felinare...
Oamenii străini ştiu, probabil,
Unde să mă ducă...

S-a adunat un grup mare pentru a fi trimis la Moscova, la şedinţa Colegiului Militar al Tribunalului Suprem. Am sesizat asta fără greş prin auzul nostru ascuţit. Erau luaţi din multe celule. Din a noastră, două persoane, eu şi Ira. Asta îi intrigă pe toţi, inclusiv pe Ira însăşi.

— Ei, pe dumneavoastră, mai zic. Doar sunteţi membru de partid! Dar eu ce treabă am aici, ca să mă ducă la Comisia Militară?

Gândul că apartenenţa mea la partidul comunist este o circumstanţă agravantă se înrădăcinase deja ferm în conştiinţa tuturor.

Oare ce să mai fie şi asta? „18 Brumar al lui Iosif Stalin"? Sau cum să numim toate acestea?

Şi uite, suntem gata. Lucrurile noastre sunt băgate în boccele. Au fost ascultate ultimele sfaturi şi urări, au fost primite urările de bine prin telegraful din perete şi prin radioul vocal. Eu şi Ira încă mai stăm pe aceleaşi priciuri, dar deja nu mai suntem aici. Aud ca prin vis bocetul Zinei Abramova:

---

[1] Osip Emilievici Mandelştam (1891-1938), poet şi eseist evreu rus, condamnat la muncă grea în Gulag deoarece, în anul 1933, a scris o epigramă despre Stalin (n. red.).

— De tine e bine, Jenecika, drăguța mea! Tu ai studii superioare, nu pieri... Dar eu, uite...

Dacă ai ști ce puțin mi-a folosit mie educația și cât de mult m-a ajutat rezistența fizică!

Ușa se deschide. Suntem scoase pe coridor, duse în jos pe scară. Ce-i asta? O greșeală a soldatului din escortă? Jos, chiar lângă ușa acoperită cu bare de fier stau, pe boccelele lor, două femei cunoscute. Sunt amândouă de-ale noastre, de la universitate. Iulia Karepova, biolog, și Rimma Faridova, istoric.

Nu, nu e o greșeală. Am fost aduse la un loc în mod intenționat. Toate suntem duse la Moscova. Ne aruncăm cu sete una asupra celeilalte cu întrebări. Aflăm că Iulia și Ira sunt implicate în același dosar, ca foști membri ai seminarului lui Slepkov. Acum întâlnirea lor nu mai e periculoasă pentru anchetatori, doar ancheta s-a încheiat.

Presupunerea mea că Rimma, în calitate de fostă studentă a lui Elvov, este asociată cu mine în același dosar se dovedește a fi greșită.

— Nu, explică veselă Rimma, eu sunt tătăroaică și lor le e mai comod să mă includă în grupul naționaliștilor burghezi. Mai întâi chiar figuram la ei ca troțkistă, dar mai apoi Rud a renunțat, a spus că la troțkiști planul lor e depășit, dar la naționaliști sunt în urmă, deși au ridicat mulți scriitori tătari.

Toate aceste formulări sunt folosite de Rimma fără nicio ironie, de parcă e vorba de îndeplinirea celui mai obișnuit plan economic.

Iulia Karepova m-a uimit cu o poveste despre comportarea lui Slepkov. Se vede că și el fusese adus pentru „redeschiderea anchetei" din exilul din Ufa, unde se afla după trei ani de izolator politic. Din cele spuse de Iulia, Slepkov făcuse tot ce îi ceruseră anchetatorii. A dat o listă de persoane „recrutate", peste

150 de oameni. Şi a participat la orice „confruntare", inclusiv cu Iulia. Era un spectacol josnic, în care şi Slepkov, şi anchetatorii semănau cu nişte actori dintr-un cerc de amatori ce-şi rosteau replicile false.

Privind-o pe Iulia cu ochi goi, Slepkov povestea că el a primit la Moscova „de la Buharin dispoziţii teroriste", iar când a venit la Kazan, le-a împărtăşit unor membri ai centrului conspirativ, inclusiv Iuliei. Ea chipurile a fost de acord în totalitate cu dispoziţiile şi şi-a manifestat disponibilitatea de a fi un executant al unor acte teroriste. Iulia, sugrumată de uimire şi mânie, a strigat la el: „Minţiţi!" El a exclamat patetic: „Trebuie să recunoşti. Trebuie să te pui în genunchi în faţa partidului."

În felul acesta, dosarul Iuliei era mult mai bine documentat decât al meu. În locul „martorilor" mei, care ştiau chipurile despre existenţa unui grup subversiv, dar nu au făcut parte din el, aici făcea mărturisiri chiar aşa-numitul „conducător al conspiraţiei lui Buharin" din Kazan. Şi tot el l-a demascat şi pe „membrul grupului" – pe Iulika cea cu ochii mari, cea mai fanatică dintre toţi membrii de partid pe care i-am cunoscut.

Nici până acum nu înţeleg ce l-a făcut pe Slepkov să procedeze astfel. În societate părea un om fermecător, care-ţi atrăgea atenţia nu numai prin erudiţia strălucită, dar şi prin bunătatea omenească.

Să fi fost oare o încercare sordidă de a-şi răscumpăra propria viaţă cu preţul a sute de alte vieţi? Sau poate că era aceeaşi tactică despre care vorbise Garei: decizia vicleană de a semna tot, ajungând până la absurd, încercând să stârnească o explozie de indignare în partid? Era la fel de neînţeles ca şi multe altele din acea lume fantastică în care fusesem condamnată să trăiesc acum şi, poate, şi să mor în curând.

Toate patru trebuia să apărem în faţa Tribunalului Militar sub acuzaţia de terorism politic. Rimma ne asigura că, din informaţiile ei, în această etapă noi patru suntem singurele femei printre numeroşi bărbaţi.

Se părea că totul trebuia să ne stârnească gândul despre posibila pedeapsă cu moartea. Asta ar fi logic. Dar încălcarea logicii, care este o lege a acestei lumi nebuneşti, se vede că ne privea şi pe noi. Aşa sau nu, niciuna dintre noi nu admitea ideea unui asemenea sfârşit.

Ira tot repeta insistent că nu este membră de partid, calitate care-i dădea ei, în propria viziune, un avantaj colosal faţă de noi, cele trei comuniste.

Rimma credea în „exilul liber" promis de anchetatori, iar eu şi Iulia ne linişteam cu discuţii despre caracterul de masă al acţiunii ce avea loc, despre faptul că „nu poţi să-i împuşti pe toţi" şi încă, nu ştiu de ce, despre soarta lui Zinoviev, Kamenev şi Radek. Dacă ei au primit câte zece ani, oare noi o să primim mai mult? Naivitatea acestor consideraţii poate fi scuzată, dacă avem în vedere faptul că noi stătusem deja o jumătate de an în închisoare şi nu observasem de la o zi la alta acel proces groaznic care acum, după moartea lui Stalin, a primit denumirea academică de „încălcare a legităţii socialiste".

Şi uite, poarta vechii închisori s-a trântit din nou în urma noastră. „Corbul negru" era deja arhiplin. Din cabinele lui închise se aude cum tuşesc şi oftează oamenii. Pentru că suntem deja unite toate patru, pot să ne lase să stăm împreună. De aceea suntem instalate direct pe boccele, pe coridorul îngust al „corbului negru".

Printr-o crăpătură în uşiţa de intrare se poate vedea câte ceva. Desigur, nu pentru un ochi simplu, ci unul exersat în închisoare, scrupulos de observator şi pătrunzător, aproape incredibil. Ajută de asemenea şi mirosul, auzul, o mişcare oricât de mică.

Uite, a început să miroasă a tei. Asta înseamnă că trecem pe lângă statuia lui Lobacevski[1]. O mare adâncitură în asfalt – o cotim spre Malaia Prolomnaia. Restul completează imaginația. Ea fixează tablourile orașului meu drag, a doua mea casă, „unde am suferit, unde am iubit, unde inima mi-am îngropat-o"[2]... Cam sentimenal, dar într-un asemenea moment îți poți permite.

Ne-am oprit. A început să miroasă a șine fierbinți, a funingine de locomotivă. S-a auzit un pufăit, apoi fluierul scurt, grăbit, al unor locomotive.

— Hai, afară!

Nu, nu e gara cunoscută. Este undeva pe un sector îndepărtat al drumului. Dar cum rămâne cu întâlnirea cu copiii, cu mama? Doar Bikcentaev a promis. Nu. Pe peron este numai un pluton întreg de anchetatori și soldați de escortă. După întunericul din „corbul negru" ochii văd numai stele și nasturi lucitori. Unii dintre ei au și medalii. Pe fondul acesta se conturează brutal Vevers, îmbrăcat într-un costum civil elegant de culoarea aripii de porumbel. Pe chipul lui, atent și încordat, se vede grimasa cunoscută – un amestec de ură și dispreț – cea pe care o învață în școlile speciale.

— Aici! Aici!

Cel mai obișnuit vagon de călători, cu compartimente. Patru locuri. În ușa fiecărui compartiment stă câte o santinelă. Numai ușa compartimentului din mijloc e liberă și deschisă. Acolo se duc anchetatorii care însoțesc la Moscova marfa lor prețioasă.

O zdruncinătură. Vagonul a fost cuplat. Încă o zguduitură. Am pornit... Departe de copiii noștri, lăsați în voia soartei (ah, dacă ar fi numai soarta! În voia NKVD-ului, asta e și mai rău!),

---

[1] Nikolai Ivanovici Lobacevski (1792–1856), matematician rus, profesor și rector al Universității de Stat din Kazan. Țarul Nicolae I al Rusiei i-a acordat gradul de general (n. red.).

[2] Versuri din A.S. Pușkin, *Evgheni Oneghin* (n. tr.).

de mamă, de universitate, de cărţi, de viaţa luminoasă curată, plină de conştiinţa drumului corect ales. Şi încotro? Ei, asta ştiu numai cei care ne duc acolo.

În compartiment intră Ţarevski. El ne explică regulile comportării pe drum. Cum să mâncăm, să bem, să dormim, cum să vorbim, cum să mergem la toaletă. Nu l-am văzut de mult şi acum remarc ceva nou pe faţa lui. A devenit neagră-pământie şi se conturează clar în contrast cu părul lui decolorat, deschis la culoare. Pare bătrân, deşi nu are mai mult de 35 de ani. Vocea e aceeaşi: scârţâitoare, respingătoare, un intonaţii ironice. Dar în ochii lui, alături de Ticăloşie, se observă acum şi Groaza.

La momentul respectiv, nu am înţeles motivul. Dar mai târziu am aflat că, în acest timp, începuse procesul îndepărtării primului „strat" chiar în NKVD. „Maurul şi-a făcut datoria, maurul poate să moară." Unor anchetatori deja „li se luaseră cheile" şi ei, pricepuţi în astfel de treburi, simţeau ce se întâmplă. Ţarevski a fost arestat la scurtă vreme după trimiterea noastră la Moscova şi, după ce a fost închis o perioadă, s-a spânzurat în celulă cu cureaua pe care reuşise s-o ascundă. Se spunea că el comunicase prin ciocănit cu vecinii şi le dădea sfaturi „să nu semneze nimic".

A primit cincisprezece ani de închisoare şi veselul „curcănaş" Bikcentaev, au fost lichidaţi şi Rud, şi Elîşin. Despre întâlnirea cu acesta din urmă în Kolîma o să povestesc mai târziu.

Dar acum toate acestea se vor întâmpla mai târziu, deocamdată Ţarevski, după ce ne-a explicat în detaliu ce anume este interzis, s-a dus în compartimentul anchetatorilor, pentru a înfuleca şniţelele de porc al căror miros se răspândise pe tot coridorul şi a bea un vin alb. Sticlele goale erau scoase una după alta de acolo de către soldaţii din escortă.

Fereastra compartimentului era vopsită din belşug cu vopsea albă. Numai când ieşeam la „toaletă" puteam vedea uneori,

prin uşa de la capătul vagonului, dacă nu era închisă bine, contururile unor locuri bine cunoscute de pe calea ferată obişnuită Moscova-Kazan.

Am reţinut o imagine cu nişte zmeură. Într-una din staţii am remarcat că soldaţii îşi dădeau unul altuia punguţe cu zmeură proaspătă. Ira Eghereva avea 50 de ruble. Tatăl ei, profesor cunoscut în Kazan, la Institutul de Construcţii, cum, necum, reuşise să transmită banii fetei.

— Rugaţi-l pe anchetatorul Ţarevski să vină, spuse Ira gardianului de serviciu, şi când Ţarevski a apărut, Ira i s-a adresat cu tonul unei femei cochete: Locotenente, ordonaţi să ni se cumpere şi nouă nişte zmeură. Uitaţi banii...

Nu mai ştiu ce a avut efect asupra lui Ţarevski: ridicolul tonului şi al întregii situaţii sau acele presimţiri vagi ale tragediei personale care-l chinuiau pe atunci pe călăul de la Lacul Negru, dar el a luat banii şi peste câteva minute s-a întors cu restul şi cu două punguţe cu zmeură.

Era foarte proaspătă, cu un pufuşor argintiu la suprafaţă. Mirosea extrem de plăcut. Ţi-era milă s-o mănânci. Am numărat fructele şi le-am împărţit în mod egal în patru. Am mâncat la ele o oră şi jumătate, savurând fiecare fruct separat, râzând fericite.

Apucasem să smulgem ultima bucăţică din ospăţul vieţii de la care eram pe cale să fim excluse pentru totdeauna.

Capitolul 25

Botezul de la Butîrki

Din momentul în care am ajuns la Moscova, am putut simți amploarea extraordinară a acțiunii în centrul căreia ne aflam și noi. Executanții tuturor operațiunilor erau suprasolicitați, alergau, se agitau. Nu ajungeau mijloacele de transport, celulele erau arhipline, colegiile judecătorești se întruneau zi și noapte.

Am rămas încă multă vreme în vagonul trenului care ajunsese la Moscova, trăgând cu urechea la tropăitul picioarelor pe peron, la strigăte, la orice zgomot sau scârțâit.

În cele din urmă, am fost înghesuiți într-un „corb negru". Din exterior pare mai încăpător decât cel din Kazan și arată chiar plăcut, e vopsit într-un albastru-deschis. Fără îndoială, trecătorii sunt convinși că el transportă pâine, lapte, salam.

Dar cuștile în care sunt închiși oamenii sunt mai sufocante și mai insuportabile decât cele din Kazan. Sunt date cu vopsea de ulei, aerul nu pătrunde în ele și deja în câteva minute începi să te sufoci pur și simplu, mai ales în acea zi de iulie fierbinte, mirosind a asfalt topit.

Epuizați, cu transpirația curgând pe noi, cu părul lipit și cu gurile deschise, stăm jos, încuiați în cuști, așteptăm răbdători. Așteptăm mult, pentru că, probabil, nu sunt nici șoferi. În jurul mașinii nu încetează acel tropăit grăbit de picioare,

aceleaşi şoapte, ciocănituri, trântit de uşi. Oamenii aceştia nu au o muncă prea uşoară.

Cu un al şaselea simţ ghicim că încă nu e niciun soldat de escortă în maşina noastră şi începem să vorbim cu voce tare. Se dovedeşte că toată maşina mare e plină de oameni din Kazan. Dar femei sunt numai patru. Noi. Iar printre bărbaţi aici e aproape tot guvernul Tatariei din ultima învestitură şi mulţi membri ai biroului Comitetului Regional. E şi Abdullin, care aştepta execuţia. Am apucat să schimbăm ultimul salut.

Acum tropăitul unor cizme grele se aude foarte aproape. Sunt trântite portierele, se aude motorul care a prins viaţă. Am pornit. Mergem mult. Deci la Butîrki. Doar Lubianka e aproape de gara Kazanski.

Devine absolut de nesuportat. Cineva strigă: „Deschideţi, ne e rău!" Un răspuns scurt: „Nu e voie!" Mâinile şi picioarele au amorţit. Mintea se întunecă. În faţa ochilor aleargă imagini ciudate. Îmi aduc aminte că în timpul Marii Revoluţii Franceze oamenii erau duşi la ghilotină în căruţe descoperite. Nu erau închişi şi sufocaţi. După părerea lui Anatole France, Cèsar Birotteau[1] chiar citise, stând în picioare în căruţă, Lucreţiu, până în ultimul moment.

Cu un efort de voinţă, pentru a nu-mi pierde cunoştinţa, încerc să reproduc mental imaginea străzilor pe care mergem. Apoi totul devine negru în faţa ochilor.

Îmi vin în fire când simt un miros puternic de amoniac. Maşina e oprită. Uşiţa celulei mele de tortură este deschisă şi cineva în halat alb îmi bagă sub nas un mic flacon ce miroase a acru. Apoi sunt deschise pe rând şi celelalte uşiţe şi sticluţa e dusă şi acolo. Deci nici bărbaţii nu au făcut faţă acestui drum.

---

[1] Personaj al romanului *Istoria măririi şi decăderii lui Cèsar Birotteau* de Honoré de Balzac (n. red.).

Drumul de la „corbul negru" până la așa-numita „gară" de la Butîrki l-am parcurs, după cum se pare, în stare de șoc, pentru că acum nu-mi pot aminti nimic. Îmi aduc aminte doar că stăteam deja jos, pe bocceaua mea cu lucruri, pe un hol uriaș, care chiar semăna cu o gară. O încăpere mare, cu ecou, destul de curată, cu femei și bărbați care alergau în toate direcțiile, în uniforme care semănau cu cele purtate de angajații gărilor. Foarte multe uși. Un fel de cabine, ce semănau cu cele telefonice. Apoi am aflat că sunt așa-numitele „cuști" – spații fără ferestre, unde este băgat deținutul când trebuie să aștepte. Legea fundamentală a închisorii este izolarea deplină. O sonerie de la ușă semnalizează sosirea unui grup nou de deținuți.

Se apropie de noi o gardiană și-mi spune încet:

— Veniți după mine.

Încă o clipă și sunt în „cușcă". Încuiată pe dinafară. Singură. Am fost din nou despărțite. Abia apuc să mă uit în jur. Spațiul, puțin mai lat decât o cabină telefonică, e căptușit cu plăci de teracotă. Sus văd un bec mic. Există și un taburet.

Aud cum se deschide din nou lacătul, sunt din nou dusă de acolo.

Acum mă sflu într-o cameră mare, plină de femei, unele goale, altele pe jumătate îmbrăcate. Gardienele, în jachetele lor negre, arătau ca niște stăncuțe.

Baie? Control medical? Nu. Percheziție corporală a tuturor celor sosiți acum.

— Dezbrăcați-vă. Desfaceți-vă părul. Depărtați degetele de la mâini. Și de la picioare. Deschideți gura. Desfaceți picioarele.

Cu fețe de piatră, cu mișcări rapide, precise, gardienele ne scormonesc în păr, de parcă se uită după păduchi, ne examinează gura și anusul. Pe chipurile unor femei percheziționate

se citeşte spaima, pe al altora, repulsia. Este evident numărul mare de feţe de intelectuale printre cei arestaţi.

Activitatea se desfăşoară în ritm alert. Pe o masă lungă creşte mormanul de lucruri confiscate: broşe, inele, ceasuri, elastice, notesuri. Erau în mod clar femei moscovite, arestate chiar azi. Tocmai fuseseră luate direct de la domiciliu şi aveau cu ele tot felul de mărunţişuri drăguţe. Lor le e şi mai greu decât mie. Eu am un avantaj considerabil – o experienţă de jumătate de an şi faptul că nu mai am ce pierde.

— Îmbrăcaţi-vă!

Vine deodată la mine o tânără, aproape o fetiţă, cu părul tuns scurt, băieţeşte.

— Scuzaţi-mă, sunteţi membră de partid? Nu vă miraţi că întreb aşa ceva tocmai aici. Vă rog să-mi răspundeţi, pentru mine este foarte important. Eu sunt comsomolistă. Katia Şirokova mă numesc. Am 18 ani. Nu ştiu cum să procedez. Am nevoie de un sfat. Uitaţi, nemţoaica aia a ascuns în păr câteva obiecte de aur. Trebuie să-i spun asta gardienei? Pur şi simplu sunt derutată. Pe de o parte, asta ar însemna să torn pe cineva, este respingător. Dar, pe de alta, este o închisoare sovietică, iar ea poate fi un duşman de clasă real.

— Dar noi ce suntem, Katia?

— Ei, desigur, asta e o greşeală. Când tai pădurea, mai sar şi aşchii. Sunt convinsă că o să ne dea drumul. Dar e tare greu să decid cum să mă comport, mai ales în acest caz..

Mă uit la femeia pe care mi-a indicat-o Katia. Văd o faţă de o frumuseţe neobişnuită, delicată şi fermecătoare. Mai târziu am aflat că era Carolla Neer-Heintschke, o actriţă germană cunoscută. Împreună cu soţul inginer, ea venise în anul 1934 în URSS. Cele două inele, ascunse cu succes de ochii vigilenţi ai gardienei, erau o amintire de la soţul pe care îl considera deja

mort. Cu o mișcare abilă de actriță care jucase adesea în filme de aventuri, a reușit să ascundă cele două obiecte mici de aur în părul bogat.

Mutrișoara drăguță, amuzantă a Katiei Șirokova era ațintită spre mine, așteptând răspunsul la marea ei întrebare.

— Deci vrei un sfat de la mine, Katiușa?

— Ei, este dificil, cel puțin în acest caz, cu nemțoaica asta...

— Ascultă-mă, Katia... pentru că acum suntem în pielea goală, și în sensul propriu, și în cel figurat al cuvântului, cred că cel mai bine este să ne lăsăm conduși de instinct, de conștiință. Iar ea îți șoptește, se pare, că delațiunea e o mârșăvie, nu?

Astfel au fost salvate cele două inele ale Carollei Heintschke. De fapt, nu pentru multă vreme. Lucru valabil și pentru Carolla însăși. Dar mai mult despre asta voi scrie mai târziu.

Până noaptea târziu am trecut prin toate formalitățile. După percheziție a urmat luarea amprentelor, procedură nu mai puțin umilitoare. Apoi fotografierea din profil și din față, iar, la sfârșit, mult așteptata baie, foarte plăcută, mai ales pentru că era ceva rațional, care te scotea măcar pentru o vreme din acel cerc dantesc al iadului.

Nicăieri oamenii nu se apropie unul de altul atât de repede ca în închisoare, mai ales în momentele asemănătoare cu această „prelucrare". Teama generală față de viitorul apropiat, sentimentul comun de rănire a demnității omenești. Am trecut prin toate etapele împreună, aceste patruzeci de femei alături de care am ajuns azi-dimineață, în timpul percheziției. Am așteptat împreună să ne vină rândul, încredințându-ne una alteia în șoaptă esența dosarelor noastre, numele copiilor noștri, durerile și supărările noastre. Ne înțelegeam una pe alta din două vorbe.

Și mi se părea că totul va fi mult mai ușor de suportat dacă nu voi fi despărțită de această Zoia drăguță, cu părul negru, de la

Institutul de Pedagogie din Moscova, despre care deja ştiam atâtea câte se pot afla în zece ani de prietenie apropiată. Şi ea simţea la fel. Când am ieşit din cabina unde am fost fotografiată, ea s-a aruncat în braţele mele şi, cu un oftat de uşurare, a spus:

— O să fim împreună, Jenecika. Probabil o să ne pună în aceeaşi celulă. Ce bine ar fi…

Dar nu, nu avem parte nici de astfel de consolare. Suntem despărţite, ca la piaţa de sclavi. Şi, când ies de la duş, văd că nu mai sunt pe coridor nici Zoia, nici Katia Şirokova, nici Carolla, cea cu părul auriu.

— La stânga! comandă soldatul de escortă.

Sunt condusă singură pe coridoarele sumbre de la Butîrki. Apoi soldatul mă predă altuia şi aud o şoaptă: „Corpul special." Iar aici mă preia o gardiană îmbrăcată într-o jachetă de culoare închisă, cu o faţă severă, monahală.

Uşa de la corpul special e obişnuită, fără zăvoarele şi lacătele medievale, se încuie pur şi simplu cu o cheie. Am rămas cu bocceaua mea în uşă, privind în jur.

Celula uriaşă e plină până la refuz de femei. Ritmul sacadat al respiraţiei adormite este străpuns din când în când de gemete, ţipete scurte, bolboroseli. E suficient să stai în uşă şi să priveşti totul o clipă pentru a-ţi da seama că oamenii nu pot dormi liniştiţi, sunt terorizaţi de coşmaruri. În comparaţie cu cele două închisori cunoscute din Kazan, aici e aproape confortabil. O fereastră mare. În spatele gratiilor ei, e adevărat, exista tot aşa, un panou, dar nu de lemn, ci din sticlă mată. În locul priciurilor sunt paturi pliante din lemn. Un hârdău uriaş într-un colţ este acoperit bine cu un capac. Toate locurile sunt ocupate.

După ce am aşteptat puţin, îmi desfac bocceaua, scot din ea plăpumioara mea de finet de acasă (îmi este foarte dragă, fusese a lui Alioşa) şi o aştern direct pe podea, mai aproape de

fereastră. Îmi întind cu plăcere picioarele. Trupul se prăbușește de oboseală. Sunt gata să mă cufund într-o stare dulce, fără gânduri, când se deschide brusc ferestruica de la ușă și se strecoară pe ea capul supraveghetoarei.

— E interzis să se doarmă pe jos. Ridică-te în picioare!

— Dar nu mai sunt locuri.

— Stai în fund până dimineață. Dimineață o să te mutăm într-o altă celulă. În curând o să se facă dimineață.

Imediat ce ferestruica de la ușă s-a trântit la loc, de pe unul din paturi se ridică o siluetă cu părul ciufulit.

— Tovarășa! Veniți să vă culcați în locul meu. Eu oricum nu pot să dorm. Nu vă jenați. Pe cuvânt de onoare, o să stau jos cu mare plăcere.

Avea accent caucazian. „Cu mare plaaaacere..."

Îmi așterne repede patul în locul ei. Doamne, ce lux! Am uitat deja că poți să dormi și pe altceva decât pe paie. Perna noii mele cunoștințe emană un miros uitat de multă vreme – a curățenie, a parfum.

Femeia îmi înțelege gândurile fără cuvinte.

— La noi în Armenia a existat un pic de „liberalism putred", mi-au permis să-mi aduc o pernă. Și mi-au adus de acasă și ceva lenjerie. Aici au vrut să-mi ia perna, dar anchetatorul a cedat. În această etapă îmi cam face pe plac. Crede că o să semnez...

De oboseală, cred, vocea femeii mi se pare cunoscută. Nu pot să-i disting fața. Becul e stins, iar zorii vagi abia se strecoară printre gratii și panoul mat.

— V-ați aranjat? Ei, de minune.

Cuvintele acestea îmi risipesc moțăiala. Îmi încordez memoria. Nu, în mod clar: una dintre cunoștințele mele chiar așa rostea aceste cuvinte. „Die miii-nu-nie!" Și capul acesta ciufulit, creț... O iau de mână pe femeie.

— Cum vă cheamă?

— Nușik, spune ea.

Și în acest moment sar în sus și mă arunc de gâtul ei.

— Nușik! Uită-te mai bine! Nu mă recunoști?

— Jenika? Ah, ce măgăriță! Să n-o recunosc eu pe Jenika!

Plângând și râzând, ne întrerupem una pe alta, vorbim despre trecut. Acum opt ani, niște tinere studente, dormeam alături într-o cameră mare de la Casa Oamenilor de Știință din Leningrad.

— Era aproape o cameră ca asta? Nu?

— Ei, să zicem…

Era marele salon din fostul palat al Marelui Duce Serghei Aleksandrovici, pe Halturina, alături de Ermitaj. O oglindă uriașă, pe tot peretele, dădea pe cheiul Palatului. Lumina fantomatică a felinarelor licărea noaptea în camera în care locuiau zece fete.

— Dar mai ții minte cum te-am trezit odată în toiul nopții?

Cum să nu țin minte! Nușik învățase până dimineața din greu pentru examenul la materialism dialectic. Și mă trezește în mijlocul nopții să-mi pună o întrebare:

— Spune-mi, draga mea, pe cine a întors cu capul în sus, adică l-a repus în drepturi? Pe Hegel? Die miii-nu-nie…

Ne aducem aminte cu plăcere de aceste vremuri frumoase…

— Dar vrei să-ți plătesc acum același serviciu: o să-ți explic cine a pus acum totul cu capul în jos… Sau ai ghicit și singură?

Desigur, am ghicit… Dar lasă să-mi spună Nușik. Și-mi șoptește chiar în ureche:

— Stalin!

Încă mai șoptim multă vreme și eu adorm literalmente cu vorba în gură. Mă trezesc cu o privire ațintită asupra mea. Alături de Nușik, la picioarele patului, stă o femeie de vreo 45 de ani. Pe

față i se citește o suferință grea. S-a așezat lângă mine și când a văzut că m-am trezit, frământându-și mâinile, a întrebat:

— Spuneți-mi, a avut loc procesul? Sau deja l-au executat, da?

— Pe cine? Care proces?

— Vă temeți să vorbiți?

— Uite ce-i, Jenika, se bagă Nușik în discuție, aici nu ai de ce să te temi. Este soția lui Rîkov. Spune-i ce e cu soțul ei. Suntem închise de două luni... Nu știm nimic.

Încerc să explic cât mai clar că eu sunt închisă deja de o jumătate de an, că am fost adusă din alt oraș, nu știu nimic despre procesul apropiat al lui Rîkov.

Dar soția lui Rîkov nu mă crede: doar eu tocmai am fost adusă, iar după baie se pare că arăt destul de bine. Și, lucrul cel mai important, crede, la fel ca toți cei aflați în spatele zăvoarelor închisorii, că toată lumea trăiește sub teroarea Fricii și nimeni nu vrea să mărturisească nimic. Sunt prinși cu toții în plasa deznădejdii, dar încă li se pare că mai pot scăpa din ea, că vecinul are un caz mai înfricoșător, că trebuie să fii precaut și să nu spui nimic.

Prin fața ochilor mei au trecut mulți dintre acești „diplomați" aflați în închisoare care te asigurau că nu citiseră nici un ziar de foarte multă vreme, cel puțin cu un an înainte de a fi arestați, deci nu pot declara nimic. Iar câți deținuți am văzut eu purtând, pe un ton ridicat, discuții pe teme politice, din calculul naiv că gardianul o să audă și o să raporteze unde trebuie.

Îmi pare rău că am fost luată drept una dintre ei. Dar nu am când să conving de contrariul. Se deschide ferestruica ușii, apare din nou capul gardienei:

— Deșteptarea! Pregătiți-vă de toaletă!

Celula răspunde cu scârțâitul celor treizeci și nouă de paturi pliante. Toate se scoală. Mă uit cu aviditate la fețele lor. Cine sunt? Uite, acestea patru, de exemplu? Niște rochii aiurea, de

seară, cu decolteu adânc, pantofi cu toc înalt. Desigur, toate sunt boţite, uzate. Un fel de „lux sărac al straielor"[1]. Oare cine sunt?

Nuşik m-a ajutat:

— Să nu crezi că sunt de „moravuri uşoare", e o prostie! Toate patru sunt membre de partid. Sunt musafirele lui Rudzutak[2]. Au fost arestate când erau în vizită la el, luau cina după spectacol şi aşa erau îmbrăcate. Au trecut deja trei luni, dar nu li se permite să primească pachete. Uite, şi se chinuie, săracele, în închisoare cu decolteurile astea. Uite, ăleia, în vârstă, i-am făcut ieri cadou o eşarfă. Cum se spune, să-şi ascundă goliciunea.

Toate cele treizeci şi nouă de femei se îmbracă repede, temându-se să nu întârzie la toaletă. În celulă se aude un murmur înăbuşit, toată lumea vorbeşte. Multe îşi povestesc visele vecinelor.

— Au devenit aproape superstiţioase, spune Nuşik. Uite acolo, lângă fereastră, e o bătrână. În fiecare dimineaţă îşi povesteşte visele şi întreabă ce să însemne oare. De fapt, e profesoară... Şi uite, o vezi pe aia? E un copil, nu-i aşa? Are 16 ani. Ninocika Lugovskaia. Tatăl e eser, a stat la închisoare din 1935, iar acum au luat toată familia – mama şi trei fetiţe. Asta, cea mai mică, e elevă în clasa a opta.

Toate, cu mine treizeci şi nouă, din care cea mai mică are 16 ani, iar cea mai mare, bătrâna bolşevică Surina – 74, ne aflăm în toaleta mare, nu foarte murdară, care şi ea seamănă cu una dintr-o gară. Şi toate ne grăbim, de parcă trenul nostru deja se pune în mişcare. Trebuie să reuşim toate să ne spălăm şi puţin rufele, lucru care este interzis cu desăvârşire. Dar trebuie să

---

[1] Versuri din poezia lui N.A. Nekrasov, *Cea sărmană şi cea gătită* (n. tr.).

[2] Ian Ernestovici Rudzutak (1887-1938), revoluţionar bolşevic şi om politic rus. Judecat pentru opoziţia sa declarată faţă de represiuni, este judecat şi executat. Reabilitat în anul 1956 (n. red.).

riscăm. Majoritatea nu au drept să primească pachete şi trebuie să se descurce cu aceleaşi haine.

Toate au grijă de Ninocika Lugovskaia. Îi spală pantalonaşii, îi piaptănă codiţele, îi dau bucăţele suplimentare de zahăr. E sfătuită cum să se comporte cu anchetatorii.

Simt aproape fizic cum mi se strânge inima de durere, de o milă cumplită faţă de tinere şi bătrâne. Katia Şirokova sau uite, Ninocika asta, care e puţin mai mare decât Maika... Sau Surina... E cu aproape douăzeci de ani mai în vârstă decât mama.

Da, acesta a fost un mare avantaj al generaţiei mele. Ce fericire că am deja peste 30 de ani! Şi ce fericire că am puţin peste 30 de ani. Am dinţii mei, văd fără ochelari (celorlalţi le-au luat ochelarii, şi toţi cei care suferă de miopie sau prezbitism se chinuie goaznic!), stomacul, inima şi toate celelalte organe îmi funcţionează perfect. Şi pe atunci deja mă întărisem sufleteşte, nu mă frâng, cum fac trestioarele astea mici, Nina, Katia...

Deci capul sus! Sunt mai norocoasă decât multe. Un singur lucru nu e bine. Mi se pare că sufăr cel mai mult din cauza umilinţelor pe care le îndur eu, pe care le îndurăm noi. Aş prefera cele mai grele suferinţe fizice în locul acestui sentiment sfredelitor de călcare în picioare, de înjosire.

Şi de toate acestea iată cum trebuie să scapi: în fiecare clipă să-ţi repeţi că nu sunt oameni cei care fac toate astea. Doar eu nu m-aş simţi jignită dacă în părul meu ar scormoni un porc sau o maimuţă, căutând acolo „dovezi materiale" ale crimelor mele!

Capitolul 26

Întregul Comintern

Gardiana nu mi-a permis să intru înapoi în celulă cu toate celelalte.

— Aşteptaţi.

Şi după ce a încuiat uşa după toate femeile (nici nu am apucat să-mi iau la revedere de la Nuşik), ea mă conduce mai departe pe coridor şi-mi arată o uşă deschisă:

— Aici!

E o celulă la fel ca şi cea în care am petrecut noaptea, dar goală şi deschisă. Locatarele fuseseră duse la toaletă.

— Iată patul dumneavoastră, îmi arată gardiana spre unul dintre paturile pliante din apropierea uşii, şi deci şi de hârdău.

Dar, în general, locul este bun. Prin panoul mat se strecoară soarele. Cele 35 de paturi pliante sunt făcute cu grijă. Iar lucrul cel mai important... Oare nu mă înşală vederea? Nu, chiar aşa e: pe fiecare pat sunt cărţi. Tremur de entuziasm. Dragele mele, prietenele mele fidele, nu v-am văzut de aproape o jumătate de an! Aproape şase luni nu v-am răsfoit, nu am inspirat mirosul acru de cerneală tipografică. Iau prima carte care se nimereşte. *Tunelul* lui Kellerman, în germană. A doua! Un mic volum de Stefan Zweig, tot în germană. Şi uite, Anatole France în franceză. Dickens în engleză...

Descopăr foarte repede că toate cărţile de aici sunt străine. Mă uit la obiectele de îmbrăcăminte aruncate pe paturi. Lucrurile astea, boţite şi jerpelite, au şi ele un iz străin. Oare am nimerit în celula străinelor?

Aud cheia în broască. Uşa se deschide şi în celulă intră cele treizeci şi cinci de femei. Sporovăiesc toate într-un amestec de limbi străine. Mă observă şi se strâng în jurul meu. Feţe binevoitoare. Întrebări în germană, franceză şi într-o rusă stricată. Cine sunt? Când am fost ridicată? Ce e nou în libertate?

Răspund în rusă. Apoi întreb şi eu:

— Dar voi cine sunteţi, tovarăşelor? Văd că sunteţi străine, nu înţeleg situaţia.

O blondă slăbuţă de vreo 28 de ani, care stătea în faţă, îmi întinde mâna.

— Să facem cunoştinţă... Greta Kestner, membru al PCG[1]. Iar asta e.... cum se spune? Prietină? Nu? Aaa... Pri-e-tenă. Klara. Ea fugit de Hitler. Fost mult Gestapo.

Klara e foarte neagră. Seamănă mai mult cu o italiancă decât cu o nemţoaică. Se uită la mine aşteptând şi, cu un semn din cap, confirmă cuvintele Gretei.

Încă o blondă înaltă.

— Membră a Partidului Comunist din Letonia, spune ea ruseşte fără niciun fel de accent.

— *Comunista italiana*, o alta.

O chinezoaică zâmbitoare a cărei vârstă e greu de stabilit mă cuprinde după umeri şi spune că e membră a Partidului Comunist Chinez.

— În rusă mi se spune Jenia, spune ea, Jenia Koverkova. Am studiat la Moscova, la Universitatea „Sun Iatsen". Acolo am primit toţi nume ruseşti. Dar dumneavoastră cine sunteţi?

[1] Partidul Comunist German (n. tr.).

Toate se entuziasmează când află că sunt membră a Partidului Comunist din Uniunea Sovietică.

Întrebări, întrebări... Ce știu despre complotul din Armnata Roșie? Oare Wilhelm Pieck[1] e în libertate? Au fost arestați toți pușcașii letoni? Când o să înceapă procesul Buharin-Rîkov? Este adevărat că a fost plenul din iulie al Comitetului Central și acolo Stalin a cerut ca regimul din închisori să fie mai sever?

Pentru mine toate aceste întrebări sunt o noutate. Le explic că sunt în închisoare de mai mult timp decât ele. Am fost adusă din provincie pentru a fi judecată de Colegiul Militar. Treptat grupul din jurul meu se risipește și eu rămân în compania celor două nemțoaice, Greta și Klara. Vorbesc în germană cu aceleași greșeli la genul substantivelor cum fac și ele în rusă. Cu toate acestea, vorbim cu însuflețire în ambele limbi.

— De ce sunteți acuzată, Greta?

Ochii albaștri „arieni" se umplu de lacrimi.

— Oh, *schrecklich*[2]! De spionaj...

În două-trei fraze ea îmi povestește de soțul ei, *Ein wirkliche berliner prolet*[3]. Iar ea, de la cincisprezece ani, a făcut parte din tineretul comunist. Ce s-a întâmplat cu ea a fost nimic pe lângă ce-a pățit Klärchen...

Klara se trântește pe patul ei, se întoarce pe burtă și-și ridică rochia. Pe șolduri și pe fese are niște cicatrici adânci, hidoase, ca și cum o haită de animale sălbatice i-ar fi smuls bucăți de carne. Strânge din buzele subțiri. Ochii cenușii îi lucesc ca un foc luminos pe fața oacheșă.

— Gestapoul a făcut asta, spune ea răgușită.

---

[1] Friederich Wilhelm Reinhold Pieck (1876-1960), politician comunist german (ulterior, est-german). A fost unul dintre organizatorii Partidului Comunist din Germania (n. red.).

[2] Îngrozitor (l. germ.) (n. red.).

[3] Un adevărat proletar berlinez (l. germ.) (n. red.).

Apoi se ridică pe pat și, întinzându-și mâinile în față, adaugă:

— Iar asta NKVD.

Unghiile de la mâini sunt mutilate, albastre, umflate.

Aproape mi se oprește inima. Ce-i asta?

— Un aparat special a făcut... asta... *wie sagt man*[1]? Aaaa.... mărturisiri sincere...

— Torturi! am exclamat.

Greta dă tristă din cap.

— Vine noaptea, o să auzi.

Cineva mă strigă într-o rusă curată:

— Tovarășă, pot să vă deranjez o clipă?

Se dovedește că aici, în afară de mine, mai sunt și alți cetățeni sovietici. Femeia care mă strigase era Iulia Annenkova, fost redactor la un ziar german ce apărea la Moscova. Are până în 40 de ani. Nu este frumoasă, dar are un chip luminos. Pare franțuzoaică. Are o flacără tristă în ochi, mă ia de braț, mă trage la o parte și-mi șoptește confidențial:

— Ați procedat foarte corect nerăspunzând la întrebările acestor femei. Cine știe care dintre ele este un dușman adevărat și care e victima unei greșeli, ca noi două. Fiți în continuare precaută, pentru a nu săvârși într-adevăr crime împotriva partidului. Cel mai bine e să tăceți...

— Dar eu chiar nu știu nimic. Am fost adusă din provincie, sunt închisă deja de o jumătate de an. Poate că știți dumneavoastră ce se întâmplă în țară?

— Trădare! E o trădare groaznică, care a pătruns în toate verigile aparatului de partid și de stat. S-au dovedit a fi trădători mulți secretari ai comitetelor raionale de partid și ai Comitetului Central al partidelor comuniste naționale. Postîșev,

[1] Cum spui? (l. germ.) (n. red.).

Hataevici, Eiche, Razumov, Ivanov, preşedintele Sovkontrol Antipov, mulţi militari...

— Dar dacă toţi l-au trădat pe unul, atunci nu e mai simplu să credem că el i-a trădat pe toţi?

Iulia păleşte. Tace o secundă, apoi spune dur:

— Vă rog să mă iertaţi. Am greşit în privinţa dumneavoastră.

Se îndepărtează, iar pe mine mă abordează o altă rusoaică, Natașa Stoliarova. Are 22 de ani, seamănă cu o elevă, cu codiţele ei blonde şi cu pistruii mari pe faţa rotundă. Natașa e copil de emigrant. La vârsta de 5 sau 6 ani trăia cu părinţii la Paris. Acolo şi-a petrecut copilăria bilingvă. Acum câţiva ani s-a întors la Moscova, s-a repatriat. Era fericită să fie din nou acasă, în atmosfera rusă şi să vorbească din nou limba. A lucrat ca traducătoare... şi uite...

Natașa îmi vorbeşte şi ea de precauţie.

— Sunteţi foarte credulă. De ce aţi respins-o aşa pe Iulia? Doar vedeţi cât e de fanatică! Unele ca ea devin, din considerente ideologice, turnătoare. Şi de ce să daţi atuuri suplimentare anchetatorilor?

Natașa mă asigură că în „viziunea ei proaspătă" totul e mult mai clar decât pentru noi.

— Uzurpatorul din Caucaz, vă rog să mă credeţi, e mult mai redutabil decât predecesorii lui francezi. Taie pe capete, ce mai!

— Dar oare el vrea în mod deliberat să distrugă cele mai bune elemente ale partidului? Şi apoi pe ce o să se bazeze?

— Păi uite, o să vină noaptea şi o să auziţi pe cine se bazează.

— Dar eu am petrecut deja o noapte în celula vecină. Nu am auzit nimic.

— Şi asta pentru că aţi fost adusă chiar înainte de ivirea zorilor. Iar la ei, tortura durează până la ora 3. Uite, nemţoaicele

care au trecut prin mâinile Gestapoului spun că folosesc același stil. Or fi fost trimiși să se formeze în străinătate!

Cuvintele dure, pline de mânie rostite de Natașa nu se potrivesc deloc cu codițele ei de școlăriță. În codițe sclipesc luciri scurte de soare, atenuate de sticla mată a panourilor de la fereastră. Viața, lumina, bunătatea încearcă să se strecoare prin întunericul ce plutește deasupra noastră.

Greta îi descrie vecinei sale, Klara, o croială uimitoare de rochie cu care a fost ultima dată la o serată de 1 mai la Teatrul Mare. Și în ochii Klarei se aprind luminițe de curiozitate. Și ea îi împărtășește niște secrete legate de modă și subliniază în aer linia unui corsaj frumos. Conturează modelul cu degetele ei vinete cu unghiile strivite.

Și uite, chinezoaica Jenia Koverkova îi arată „niște exerciții minunate pentru picioare" polonezei uscățive Wanda. Și amândouă, privind pe furiș spre vizeta ușii, se întind pe spate direct pe jos și fac „bicicleta", preocupate de păstrarea siluetei care poate avea de suferit din cauza delăsării din timpul zilei, a sedentarismului din închisoare, a mâncării de arpacaș și a terciului de ovăz.

Au trecut prânzul și cina. Toaleta de seară. Apelul. Stingerea. Toate ne întindem în pat și așteptăm. Acum o să înceapă. Inexorabil precum moartea.

Capitolul 27

Nopţile de la Butîrki

În seara aceea starea de spirit generală a fost mai agitată decât de obicei din cauza unui incident din timpul apelului. Conform regulilor de la Butîrki, numărarea efectivului nu se făcea pe oameni, ci pe căni.

Înainte de apel, fiecare trebuia să-şi pună pe masă cana. Şeful celulei avea grijă să se facă asta. Gardienii de serviciu numărau cănile şi plecau, făcând o serie de observaţii obişnuite de genul: „Nu vorbiţi tare!", „Cum se dă stingerea, la culcare"!

Astăzi, gardianul de serviciu, cel care număra cănile, era extrem de agitat. A numărat de câteva ori, le-a aşezat în ordine, se încurca la numărătoare, o lua de la început, îşi umezea cu o mişcare comică degetul mare de la mâna dreaptă cu salivă.

Prima a pufnit vesela Jenia Koverkova, după ea au urmat altele. Iar când ceremonia apelului s-a încheiat şi supraveghetorii-şefi s-au îndepărtat plini de importanţă cu alaiul lor, celula a fost cuprinsă de un acces de râs nestăpânit care se aude uneori în închisori. Ca o compensare pentru durerea permanentă, melancolia, neliniştea de fiecare clipă, oamenii râd în hohote, stârniţi de cel mai mic motiv. Un râs homeric, în mod clar disproporţionat în raport cu ceea ce l-a declanşat. Nu e deloc uşor să opreşti un asemenea acces de râs.

Și în acest caz, avertismentele de a păstra liniștea, venite din partea unor persoane mai precaute aflate printre noi, au fost inutile.

— Tăceți!

Acest strigăt pătrunzător nu putea să nu fie auzit. Iulia Annenkova, cu o față schimonosită, palidă, a ridicat mâna amenințător, cu un gest ca al boieroaicei Morozova[1].

— Să nu îndrăzniți să râdeți de el. El reprezintă aici Puterea Sovietică. Își îndeplinește obligațiile. Să nu îndrăzniți, să nu îndrăzniți!

Râsul s-a oprit de parcă ar fi fost spintecat cu toporul. Erna, o nemțoaică înaltă, serioasă, a început să vorbească repede în germană, explicându-i Iuliei că râsul a fost stârnit de „caracterul comic al individului respectiv, independent de funcțiile lui sociale". Am fi râs la fel de el și dacă nu ar fi fost gardian, ci un deținut ca noi.

Vocea cuiva, din colțul în care se aflau câteva poloneze, mârâi furioasă: *psia krew!*[2] Și nu puteai să-ți dai seama dacă se referea la gardian sau la Iulia.

Dar aceasta, fără să comenteze, cu mișcări febrile s-a dezbrăcat, s-a băgat în pat și și-a acoperit și capul, demonstrând cu ostentație delimitarea de vecinele în care ea, o stalinistă adevărată, vedea „un adevărat dușman".

Marcate de întâmplare, toate ne-am culcat repede. Vecina mea era letona Milda, o femeie în vârstă care arăta ca o muncitoare plină de abnegație. Niște ochi adânciți în orbite, pieptul plat și pântecele umflat, mâini lungi, slabe, palme mari cu vene

[1] Feodosia Prokopievna Morozova (1632-1675), oponentă fervent a reformelor bisericești înfăptuite de patriarhul Nikon, a fost închisă și arsă pe rug în anul 1675 pentru nerecunoașterea reformelor. Gestul amenințător al ei, la care se face referire, provine dintr-un tablou emblematic al pictorului V.I. Surikov, realizat în anul 1887 (n. tr.).

[2] Jigodie (l. polonă) (n. tr.).

pronunțate. I se adusese acuzația că chefuise alături de străini în restaurante elegante, îi ademenise pe diplomați pentru a le smulge informații secrete. Asta se întâmpla în luna iulie 1937 și nimănui nu îi mai păsa acum de veridicitatea acuzațiilor.

Înainte de a se culca, Milda își pieptăna cu grijă părul frumos, galben și, după se scotea de sub perna de paie o bucățică de vată, și-o băga cu atenție în urechi. Apoi îmi întindea și mie o bucățică identică. Când mi-a văzut privirea uimită, a explicat:

— Când m-au arestat, era iarnă. Am paltonul cu mine. Din el scot vata.

— Dar de ce o bagi în urechi?

Milda a ridicat obosită din umeri.

— Ca să nu mai aud. Să pot dormi.

Dar eu nu mi-am astupat urechile. Ce, sunt struț? Dacă-i bal, bal să fie. Și mi-am băut cupa până la fund în acea noapte caniculară de iulie, anul 1937.

Totul s-a întâmplat brusc, fără nicio pregătire, fără nicio atenționare. Nu unul, ci numeroase strigăte și gemete de oameni epuizați au pătruns deodată pe fereastra deschisă a celulei. Pentru interogatoriile nocturne de la Butîrki se alocase o aripă întreagă de la nu știu care etaj, probabil dotată după ultimul răcnet al tehnicii de tortură. Cel puțin Klara, care cunoscuse Gestapoul, ne asigura că instrumentele de tortură fuseseră aduse fără doar și poate din Germania hitleristă.

Peste valul de urlete ale celor torturați, se auzeau strigătele și înjurăturile torționarilor. Nu puteai să-ți dai seama ce spuneau, numai din când în când cacofonia groazei era străpunsă de niște cuvinte scurte, ca o lovitură de bici: „Mama ta! Mama ta! Mama ta!" Al treilea strat în această simfonie îl constituiau zgomotele scaunelor aruncate, loviturile de pumni pe mese și încă ceva imperceptibil, care-ți îngheța sângele în vene.

Deşi erau numai nişte sunete, receptarea reală a tabloului era aşa de puternică, încât îl puteam distinge în toate detaliile. Toţi aceşti anchetatori mi se păreau că seamănă cu Ţarevski. Iar ochii victimelor lor se aflau parcă în faţa mea, cu acea expresie a lor... Nu, nu pot găsi cuvinte pentru a o reda. Până acum îi recunosc pe „foşti" după reminiscenţele acestei expresii care se păstrează undeva în adâncurile pupilei. Şi până acum, până în anii şaizeci, îi uimesc pe oamenii pe care îi întâlnesc la staţiune sau în tren cu o întrebare ca de clarvăzătoare: „Ai fost închis, nu-i aşa? Eşti reabilitat?"

Cât poate dura asta? Se spune că până la ora 3. Dar nu poţi suporta oroarea nici măcar un minut. Zgomotul continuă, uneori slăbind, dar ţâşnind din nou. O oră. Două. Trei. Patru ore. Zilnic până la ora 3.

Mă aşez pe pat. Îmi aduc aminte de o zicătoare veche orientală: „Să nu dea Domnul să treci prin ceva cu care te poţi obişnui." Da. Ne-am obişnuit. Ne-am obişnuit şi cu asta. Majoritatea dorm sau cel puţin stau culcate, liniştite, cu păturile trase peste cap, în ciuda atmosferei groaznice, sufocante. Numai câteva novice, ca şi mine, stau în şezut pe paturi. Unele şi-au acoperit urechile cu degetele, altele pur şi simplu parcă au împietrit. Din când în când se deschide vizeta de la uşă, apare capul gardienei:

— Toată lumea la culcare! Nu aveţi voie să staţi pe pat după stingere.

— Aaaaa! se aude deodată un strigăt de disperare, nu „acolo", ci foarte aproape.

O femeie tânără, cu o coadă împletită lungă, ciufulită, dă fuga la fereastră. Uitând de tot, se loveşte întruna de ramă cu mâinile şi cu capul.

— El! El este! E vocea lui, am recunoscut-o... Nu vreau, nu vreau, nu mai vreau să trăiesc! N-au decât să mă omoare mai repede...

Multe femei sar în picioare, o înconjoară pe tânără, o trag de la fereastră, încearcă s-o convingă că greșește. Nu e vocea soțului ei.

Nu, nu, să n-o mai calmeze. Îi recunoaște vocea dintr-o mie. Pe el, pe el îl chinuie acolo, îl mutilează, iar ea trebuie să stea aici întinsă pe pat și să tacă. Nu! O să strige și o să facă scandal. Poate că atunci o s-o omoare mai repede, ea numai asta așteaptă. Oricum, după asta nu mai poți să trăiești...

Pe coridor e agitație. Se deschid ușile. Apare gardiana însoțită de un supraveghetor. Cu o mișcare precisă, profesionistă, îi răsucește la spate mâinile femeii cuprinse de criză, apoi îi toarnă cu forța pe gât un lichid dintr-un pahar, zicând:

— Beți! E valeriană.

Puțin probabil. Este puțin probabil că de la valeriană femeia s-a prăbușit imediat pe pat, a închis ochii și s-a cufundat instantaneu într-un somn ciudat, asemănător cu moartea.

În celulă s-a făcut din nou liniște. Milda s-a ridică puțin, perna de paie foșnește și îmi oferă din nou vată pentru urechi.

— Nu-mi trebuie. Mai bine spuneți-mi cine este femeia aceasta.

— O poloneză. Sunt șapte în colțul acela. Soțul ei e rus, sovietic. Sunt tineri căsătoriți. Le-a rămas acasă un copilaș de trei luni. Aici i s-a bandajat pieptul, să oprească laptele. Cel mai tare o chinuie gândul că soțul a fost arestat din cauza ei, pentru legătură cu o străină...

Se apropie ora 3. Se face din ce în ce mai liniște. A mai bufnit încă o dată un scaun trântit pe jos. A mai pocnit încă o dată și s-a auzit ca un ecou îndepărtat „Mama ta, mama ta, mama ta"! Încă un plânset înăbușit al unui bărbat. Și apoi liniște.

Văd în minte cum ies din celulele de tortură victimele însângerate, chinuite. Unii sunt scoși pe brațe. Văd cum anchetatorii își bagă hârtiile în birou.

— Dați-mi puțină vată, o rog pe vecina Milda.

— De-acum nu mai e nevoie. Nu va mai fi nimic până mâine.

— Oricum. Dați-mi.

Ea ridică uimită din umeri, dar îmi dă un ghemotoc de vată cenușie, de la haină. Mi-o îndes în urechi. Îmi trag pe cap pătura de închisoare ce miroase a praf și a durere, îmi înfig dinții în colțul pernei de paie. Parcă așa e mai ușor. Nu aud și nu văd. Dacă aș putea nici să nu mă mai gândesc...

Pentru a adormi trebuie să-mi recit de zece ori, nu, de o sută de ori în minte niște versuri. Și repet:

E o plăcere să dormi,
E și mai mare plăcere să fii o piatră.
Nu, în secolul acesta,
Groaznic și rușinos,
Nu trebuie să trăiești, să simți –
O viață de invidiat!
Nu mă atinge,
Să nu îndrăznești să mă trezești.

Michelangelo a scris asta...

Capitolul 28

În conformitate cu legea din 1 decembrie

La Butîrki, izolarea de lumea din afară era mult mai strictă decât în închisorile din Kazan. Celulele erau completate după principiul grupării persoanelor aflate în aceeaşi etapă a anchetei. De aceea la noi nu ajungeau oameni direct din libertate. Chiar dacă veneau figuri noi, pentru ei, ca şi pentru mine, ancheta era fie încheiată, fie se apropia de final.

Sufeream mult că nu puteam afla nimic. Cu toate acestea, aveam o rutină de zi cu zi. Nopţile de coşmar erau urmate de zile extrem de agitate. Erau multe de făcut. De la deşteptare până la stingere, aproape că nu aveai timp liber. Ceremonia scoaterii hârdăului uriaş, toaleta îndelungată, cu cozi lungi, cele trei serviri ale mâncării care era adusă în căldări mari, spălatul vaselor, cârpitul ciorapilor care se deşirau şi a sutienelor (aici aproape nimănui nu i se permitea să primească pachete), plimbarea, luarea de comenzi pentru „magazin" a celor norocoşi care aveau ceva bănuţi, schimbul de cărţi, controalele, apelurile – toate acestea ne completau şi chiar umpleau cu vârf şi îndesat zilele. Ziua, celula noastră semăna cu cala unei corăbii care fusese lovită de năpastă şi care deja de multă vreme se clătina pe ape învolburate. Şi, tot ca pe o corabie lovită de necaz, oamenii se împărţeau în liniştiţi, exaltaţi şi fricoşi. E adevărat, cei din urmă erau destul de puţini.

După vreo două zile de la sosirea mea în celulă, a avut loc un incident legat de hrănirea păsărilor cu resturi de pâine. La urechea lui Popov, comandantul închisorii Butîrki, au ajuns zvonuri că în fiecare seară aruncăm firimituri pe fereastră, că vrăbiile, care descoperiseră acest obicei, veneau cu stolurile la ferestre, făcând o mare larmă, se strecurau pe lângă panourile de sticlă, agitau deținutele și stârneau animație și veselie.

Popov s-a năpustit atunci în celulă pe nepusă masă, înconjurat de o escortă de gardieni și, cu vocea sugrumată de mânie, a rostit un scurt discurs energic din care se desprindea ideea că „aici nu sunteți la stațiune". Fiecare frază se încheia cu refrenul: „Nu uitați că sunteți la închisoare, și nu la una obișnuită, ci la Butîrki!"

Totuși nu a urmat nicio carceră, privare de plimbare sau de bibliotecă. Se spunea că Popov nu e om rău, e mai degrabă înclinat să țină predici, decât să dea pedepse.

În continuare, viața i-a dat posibilitatea să aprecieze conținutul real al formulei lui preferate „... nu la una obișnuită, ci la Butîrki". Pestre două-trei luni, s-a transformat din comandant al închisorii într-unul dintre prizonierii ei.

Din când în când, chemau pe careva dintre noi. Dacă se menționa „cu lucrurile", toate păleam și prin celulă pluteau cuvinte înăbușite, rostite cu buze uscate: „la tribunal" sau „pentru anunțarea sentinței". Știam deja că unii primesc sentința prin tribunal, iar alții prin așa-numitul Consiliu Special al NKVD, în contumacie. Dar încă nu se știa nimic despre conținutul sentințelor. Legat de asta, aveau mereu loc dispute pătimașe. Unii rosteau adesea cuvinte care-ți înghețau sângele în vene: „suprema", „decarul". Dar majoritatea respingea cu indignare asemenea prognoze. Încercam să ne facem curaj: „Dacă Zinoviev și Kamenev, Piatakov și Radek au primit câte zece, atunci noi, niște oameni neînsemnați..."

Când cineva era chemat „fără lucruri", celula era cuprinsă de un alt tip de emoție. Era suficient să se deschidă ușile, să se învârtă cheia în urma persoanei chemate, că în toate colțurile celulei începeau șoapte de rău augur:

— Ciudat. De ce or fi chemat-o? Doar ancheta s-a încheiat de mult.

— Ei, ce spuneți! E o persoană de treabă.

— Așa o fi... Totuși...

Era în mod clar o criză acută de psihoză. Oameni buni, care până atunci manifestaseră relații amicale, începeau deodată să vadă în vecinii lor potențiali „informatori", provocatori. Adesea, oamenii se rușinau mai apoi de asemenea crize de neîncredere reciprocă, de suspiciune, de senzația aceasta de „lup în mijlocul lupilor". Dar treceau câteva ore, din nou era chemat altcineva fără lucruri și din nou se agitau îngroziți. Dacă presupunem că persoana care tocmai fusese chemată îi va turui anchetatorului tot ce se vorbise ieri în celulă?

Și când, într-o zi luminoasă de vară, s-a deschis vizeta ușii și supraveghetoarea a rostit încet numele meu, la început am fost cuprinsă de un sentiment de stânjeneală. Fără lucruri? Ce-i asta? Doar și despre mine o să se creadă cine știe ce în celulă...

Curios cum se produce o inversare de planuri în psihicul traumatizat al deținutului. Mă aflam la Butîrki deja de trei săptămâni și aceasta era prima dată când eram chemată. Era firesc să mă gândesc imediat la tribunal, la sentință, la viață și moarte. Dar nu! Eu aveam un singur gând – să nu se creadă ceva rău despre mine în celulă. Doar asta fac ele: imediat ce e chemat cineva fără lucruri, o să înceapă să spună că...

Supunându-mă aproape mecanic ordinelor supraveghetoarei care-mi indica în șoaptă direcția, am mers prin labirintul coridoarelor de la Butîrki până mi-am dat seama că mă aflu din nou în „sala de recepție" a închisorii.

— Aici!

Păcănitul scurt al zăvorului și sunt din nou în „cușcă", în cutia înaltă acoperită cu faianță în relief. Oare unde mă trimit?

Pierd din nou noțiunea timpului și nu știu de când stau aici, de o oră sau de cinci minute, lipită de peretele rece. Plăcile de faianță lucesc în razele becului puternic. Dacă închid ochii, plăcile oricum nu dispar, devin doar puțin mai întunecate. Doar n-o să mă lase aici pentru totdeauna.

Se aude zăvorul. La ușă se află un ofițeraș tânăr care spune:

— Luați la cunoștință!

După care îmi bagă în mâini o hârtie. Înainte să apuc să întreb și eu ceva, mă închide din nou.

Act de acuzare în cazul.... Semnătura lui Vîșinski[1]. Confirmată de el. Îmi aduc aminte de el îmbrăcat în cămașa ucraineană brodată. La stațiune. Soția slăbănoagă, osoasă, și fetița Zina, cu care în fiecare zi mergeam la plajă. Oare și-o fi adus aminte de mine, când a semnat hârtia asta? Sau în mintea lui cețoasă i s-au amestecat toate numele și prenumele? Doar a putut să-l trimită la moarte pe vechiul lui prieten, secretarul Comitetului Regional de partid din Odessa, Evgheni Vegher. Și atunci cum putea să-i oprească mâna numele prietenei de la stațiune a fiicei lui?

Privirea îmi fuge pe „preambulul" actului de acuzare. Aici nu ai ce să citești. Aceeași tocană din ziare. „...Grup contrarevoluționar terorist trotkist... care și-a propus restaurarea capitalismului și distrugerea fizică a conducătorilor partidului și ai guvernului."

Repetate de milioane de ori, aceste formulări, care la început te cutremurau, și-au pierdut puterea de a șoca, iar acum

[1] Andrei Ianuarievici Vîșinski (1883-1954), jurist, diplomat, om politic, a fost procuror general al URSS, ministru al afacerilor externe (1949-1953) (n. red.).

inspirau doar greață. Deveniseră ca un fel de „formulă de început" de genul „a fost odată ca niciodată..." Deja nimeni nu mai asculta formula asta de introducere, ci aștepta cu inima la gură când se va termina și va începe basmul adevărat în care apare Marele Căpcăun.

După „formula de început", în actul meu de acuzare urma lista „membrilor organizației cotrarevoluționare teroriste trotkiste de la redacția ziarului *Krasnaia Tataria*". Din nou nicio umbră de adevăr! În listă apăreau oameni care nu lucraseră niciodată la redacție și chiar dintre cei care plecaseră de mult în alte orașe și lipsiseră în timpul „infracțiunii". Mai târziu am aflat că aceia care se mutaseră destul de departe nu fuseseră niciodată arestați. Citesc mai departe, mai departe... Aha, uite, în fine a început să vorbească și Căpcăunul. Asta nu mai e formula de început, ci basmul. „În temeiul celor de mai sus... este trimisă spre judecare de către Colegiul Militar... conform alineatelor 8 și 11, articolul 58 din Codul Penal... cu aplicarea legii din 1 decembrie 1934."

Acum sângele îmi lovește tâmplele nu cu un bubuit ușor, ci într-un val surd, rar. Ce lege? Data nu promite nimic bun.

Ofițerașul deschide din nou ușa „cuștii". Îl țintuiesc cu privirea. Sub nasul mic și ascuțit are o mustață subțirică, „un prostuț cu mustăcioară", ca micuțul jandarm din piesa lui Gogol, *Dușmanii*.

De undeva, din depărtare, aud repetându-se de câteva ori întrebarea:

— Ați luat la cunoștință actul de acuzare? Totul e clar?

— Nu. Nu știu ce înseamnă legea din 1 decembrie.

Ofițerașul se uită la mine uimit, de parcă l-am întrebat ce înseamnă soarele sau luna. După ce ridică din umeri, îmi explică:

— Legea asta spune că sentința va fi dusă la îndeplinire în 24 de ore de la momentul pronunțării.

24 de ore. Și înainte de tribunal sunt tot 24. În celulă mi s-a explicat că, după înmânarea actului de acuzare, de regulă a doua zi sunt trimisă la tribunal. În total 48 de ore. Mi-au rămas de trăit 48 de ore.

Am fost cândva fetiță. Jenia, Jenecika. Și mama îmi împletea codițele. Am fost adolescentă. M-am îndrăgostit. Am căutat sensul vieții. Și au existat și anii de înflorire ai femeii – 27-28. Și am avut doi fii, Alioșa și Vasia.

În celulă domnește o liniște mormântală. Eu sunt primul caz. Nimeni de aici nu a apărut încă în fața Colegiului Militar. Toți au fost la „troică", la „supremă", în cel mai rău caz la tribunal. Și nimănui nu i s-a prezentat încă un asemenea act de acuzare. Cu precizarea că trebuie să se aplice în 24 de ore. Nimeni nu mai avea nicio îndoială referitoare la soarta mea de mâine.

Femeile mă mângâie pe cap, îmi scot pantofii, mi-au dat să înghit niște veronal, care a rezistat miraculos tuturor percheziților. Dar nu mă ajută. Organismul nu vrea să petreacă în somn ultimele ore ale existenței sale.

Toată noaptea stau la masa din mijlocul celulei, nici gardiana nu-mi face nicio observație. În oamenii care mă înconjoară se revarsă „pulberea aurie a sufletelor"[1]. E greu de crezut că sunt aceleași persoane care se suspectau unele pe altele de trădare. Ele învață pe de rost numele copiilor mei și adresele rudelor, pentru ca, în cazul în care scapă cineva, să le povestească despre ultimele mele ore.

E greu, e aproape imposibil de redat senzațiile și gândurile unui condamnat la moarte. Adică probabil pot fi redate, dar pentru asta trebuie să fii Lev Tolstoi. Eu însă, când îmi aduc aminte de noaptea aceea, pot numai să remarc că vedeam parcă deformat conturul tuturor obiectelor și simțeam o uscăciune

[1] Vers dintr-o poezie a lui Vil Lipatov (n. tr.).

chinuitoare a gurii. În ceea ce privește șuvoiul gândurilor, dacă e să-l redau într-o înregistrare precisă, ar ieși niște lucruri ciudate.

Oare oamenii apucă să simtă durerea când sunt împușcați? Doamne, ce vor scrie de acum copiii mei când vor completa formulare despre părinții lor? Ce rău îmi pare de rochia de mătase pe care nu am apucat s-o port niciodată... Și-mi venea așa de bine...

Asemenea gândurile îmi treceau prin minte.

Pe masă se aflau cărțile cuiva. Am deschis una. Baranski. Geografie economică. Asta e bine. Să mă mai uit încă o dată la hartă. Lumea. Uite-o. Uite, aici e Moscova. M-am născut în ea și în ea îmi e sortit să mor. Uite Kazan, Soci. Crimeea. Și restul pământului. Nu l-am văzut niciodată și nici n-o să-l mai văd.

În zori, câteva vrăbii, care, în mod evident, încă nu aflaseră că „aici nu suntem la stațiune" și că Popov, comandantul închisorii Butîrki, interzice categoric comunicarea păsărilor cu deținutele, au aterizat cu curaj în partea de sus a panoului de sticlă. Codițele le tremurau amuzant. Cu glasuri vesele au salutat venirea celei mai grandioase luni din an. Era dimineața zilei de 1 august 1937.

Capitolul 29

„Un proces echitabil și rapid"

În Lefortovo toate ușile se deschid silențios. Pașii înaintează pe covoare moi. Gardienii sunt deosebit de politicoși. În „cuști" există taburete, poți să stai jos, iar pereții acoperiți de faianță sunt atât de albi și strălucitori, încât seamănă cu o sală de operații.

Celula de o singură persoană, unde am fost dusă în dimineața aceasta de 1 august, e curată ca un salon de spital, iar gardiana seamănă cu o menajeră de la o casă de odihnă.

Aici o să aștept procesul. „Cu cât totul e mai politicos și mai curat, cu atât ești mai aproape de moarte", îmi aduc eu aminte de instructajul lui Garei.

În ciuda acestui lucru, atmosfera îmi stârnește dorința de a mă relaxa. Îmi scot din boccea rochia albastră „de plimbare", netezesc multă vreme cutele botite, îmi înfășor buclele în jurul degetelor, îmi pudrez nasul cu praf pentru dinți. Fac toate acestea aproape mecanic. Nu e nimic ciudat. Charlotte Corday[1] se aranjase și ea înainte de ghilotină. Și Camille Desmoulins[2]. Ca

---

[1] Marie-Anne-Charlotte de Corday d'Armont, cunoscută în istorie ca Charlotte Corday (1768-1793), personalitate a Revoluției franceze, care și-a găsit sfârșitul sub ghilotină, la Paris, după ce l-a asasinat pe celebrul medic și filosof Jean-Paul Marat (n. red.).

[2] Camille Desmoulins (1760-1794), avocat, jurnalist, figură majoră a Revoluției franceze. A fost condamnat la moarte prin ghilotinare (n. red.).

să nu mai vorbesc de Maria Stuart. Dar toate aceste gânduri îmi vin parcă de la sine, iar o apăsare grea, rece, chiar lângă inimă, vine și ea tot de la sine. Nu pot să scap nicicum de ea.

A sosit ceasul. E prezent Colegiul Militar al Tribunalului Suprem - trei ofițeri și un secretar. În fața lor, eu. De o parte și de alta a mea, doi soldați de escortă. Într-un asemenea cadru de „amplă transparență" începe „acțiunea judecătorească".

Privesc încordată chipurile judecătorilor mei. Mă frapează asemănarea uimitoare dintre ei și, nu știu de ce, îmi amintesc de supraveghetorul de la Lacul Negru, care mi-a luat ceasul. Toți au aceeași față, deși unul e brunet, altul e cărunt. Da, înțeleg despre ce este vorba! Expresia ochilor îi face identici. O privire de pește în aspic. E și de înțeles. Oare poți îndura zilnic un asemenea serviciu fără să te izolezi cumva de oameni? Ei, măcar printr-o asemenea privire!

Dintr-odată am început să respir mai ușor. Pe fereastra larg deschisă adia un vânt de vară de o prospețime uimitoare. O cameră minunată, cu tavan înalt. Doar există și așa ceva pe lume!

În copacii mari, de un verde-închis, din fața ferestrei, foșnesc frunzele. Freamătul lor are ceva misterios și rece care mă cutremură. Mi se pare că nu l-am mai auzit niciodată. E tulburător! De ce nu l-am remarcat oare mai înainte?

Și ceasul de pe perete... Rotund, mare, cu mustățile strălucitoare ale acelor. De multă vreme nu am mai văzut așa ceva. Înregistrez ora de la începutul și sfârșitul procedurii.

Șapte minute! Toată tragicomedia durează exact șapte minute, nici mai mult, nici mai puțin. Vocea președintelui completului, Dmitriev – jurist al Comisariatului Poporului RSFSR Dmitriev, seamănă cu expresia ochilor lui. Într-adevăr, dacă un pește ar putea vorbi, atunci ar avea exact o asemenea voce. Nu a existat nicio urmă de agitație, din acea pasiune pe care o

puneau în exerciţiile lor anchetatorii mei. Judecătorii doar îşi fac treaba. Îşi câştigă banii. Probabil au şi o normă. Şi se luptă pentru depăşirea ei.

— Aţi luat la cunoştinţă de actul de acuzare? mă întreabă preşedintele completului cu o voce plictisită. Vă recunoaşteţi vinovăţia? Nu? Dar uite, martorii arată deja...

El răsfoieşte paginile „dosarului" umflat şi strecoară printre dinţi:

— Uite, de exemplu, martorul Kozlov...

— Kozlova. Este femeie, şi o femeie extrem de ticăloasă.

— Da, Kozlova. Sau uite, martorul Diacenko...

— Diakonov...

— Da. Uite, ei afirmă...

Preşedintele completului nu binevoieşte să afle ce afirmă ei. Oprindu-se, mi se adresează din nou:

— Aveţi întrebări la adresa completului?

— Da. Mi s-a indicat punctul 8 din articolul 58. Este acuzaţie de terorism. Vă rog să-mi spuneţi numele omului politic la viaţa căruia am atentat eu, în opinia dumneavoastră.

Judecătorii tac o vreme, uimiţi de absurdul întrebării. Ei privesc cu reproş la femeia curioasă care-i întârzie de la „treabă". Apoi, cel cărunt îngaimă:

— Doar ştiţi că la Leningrad a fost omorât tovarăşul Kirov.

— Dar, doar nu l-am omorât eu, ci unul Nikolaev. Mai mult, nu am locuit niciodată la Leningrad. Asta mi se pare că se numeşte „alibi", nu?

— Ce, sunteţi avocat? întreabă deja iritat căruntul.

— Nu, profesor.

— Şi de ce vă ocupaţi de cazuistică? Nu aţi locuit la Leningrad, dar complicii dumneavoastră l-au omorât. Deci purtaţi pentru asta o răspundere morală şi penală.

— Completul se retrage pentru deliberare, pufneşte pe nas preşedintele.

Şi toţi participanţii acestui „act" se ridică, dezmorţindu-şi alene membrele amorţite din cauza statului pe scaun.

Mă uit din nou la ceasul rotund. Nu, nici nu au apucat să tragă un fum. Nu au trecut nici două minute şi tot conciliul revine la locurile lui. Şi în mâna preşedintelui se află o foaie mare de hârtie. O hârtie minunată, groasă, scrisă mărunt la maşină. Un text lung. Pentru a-l scrie e nevoie de cel puţin douăzeci de minute. Este sentinţa. Este documentul oficial despre crimele mele şi despre pedeapsa care mă aşteaptă. Începe cu nişte cuvinte solemne: „În numele Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste..." Apoi vine ceva lung şi ininteligibil. Da, este chiar acea „formulă de început" din actul de acuzare. Aceleaşi „având ca scop restaurarea capitalismului..." şi „organizaţie teroristă ilegală...". Numai că în loc de „acuzată", acum scrie „condamnată".

Parcă e puţin fonfăit preşedintele ăsta. Şi ce alene citeşte. A dat o pagină. Acum... Uite, acum o să spună: „Se condamnă la pedeapsa maximă..."

Din nou foşnetul foilor. Pentru o secundă, mi se pare că totul e un film. Că joc un rol. Doar e imposibil să crezi că într-adevăr o să mă omoare în scurt timp. Fără motiv... Pe mine, mama Jeniuşa, mama lui Alioşa şi a lui Vasia... Dar cine le-a dat dreptul?

Poate trebuia să strig în gura mare. Nu. Tac şi ascult. Stau extrem de liniştită şi toate aceste lucruri groaznice se întâmplă numai undeva în interiorul meu.

Mintea parcă mi se întunecă. Vocea judecătorului ajunge la mine printr-o negură, ca un şuvoi tulbure, îndepărtat. Acum şuvoiul mă loveşte. În mijlocul acestei bâiguieli disting clar un gest real al gardienilor care stau lângă mine. Mă apucă de

mâini. Asta ca să nu mă lovesc de podea, atunci când o să cad. Dar trebuie neapărat să cad? Ei, da, probabil că ei au experiență în acest sens. Probabil multe femei sunt cuprinse de leșin când li se citește „pedeapsa supremă".

Întunericul mă cuprinde din nou. Acum mă pocnește în plin. Și deodată...

Ce-i asta? Ce-a spus? Parcă zigzagul orbitor al unui fulger îmi străpunge mintea. A spus... Nu mi s-a părut?

„...Zece ani de detenție în regim de izolare, cu pierderea drepturilor civile timp de cinci ani..."

Totul în jurul meu devine luminos și cald. Zece ani! Asta înseamnă să trăiesc!

„...și confiscarea tuturor bunurilor personale."

Să trăiesc! Fără avere! Păi ce-mi pasă mie? N-au decât s-o confișteː Doar sunt niște tâlhari, cum pot ei să trăiască fără averea altuia! Puțin probabil că le va plăcea averea mea... Cărți, haine... Nici măcar un aparat de radio nu avem. Soțul meu este un adevărat vechi comunist, el nu avea nevoie de Buick și Mercedes... Zece ani... Și credeți că o s-o mai faceți încă zece ani pe tâlharii aici? Sperați că nu se vor găsi oameni în partid care să vă apuce de mâini? Eu știu că există asemenea oameni... Și, mai devreme sau mai târziu, o să vă vină sfârșitul... Și trebuie să trăiesc pentru a vedea acest sfârșit! Chiar dacă din închisoare, nu-mi pasă! Important este să trăiesc!

Dacă s-ar fi uitat în ochii victimelor lor, și ai mei, ar fi citit probabil toate aceste strigăte mute. Dar ei nu mă privesc. După ce termină de citit, se îndepărtează rapid de „locul faptei". Ies unul după altul din cameră. Acum probabil o să facă o pauză de țigară. Și după aceea, următorul condamnat... Norma e mare.

Mă uit la gardienii care încă-mi mai țin mâinile încrucișate la spate. Fiecare venă a mea freamătă de bucuria de a fi în viață.

Chipurile gardienilor mi se par simpatice. Sunt băieți simpli. Din Riazan sau Kursk. De ce sunt ei vinovați? Probabil că sunt mobilizați. Uite, mi-au încrucișat mâinile, voiau să mă susțină. Dar degeaba au făcut-o. N-o să cad.

Îmi scutur părul pe care mi-l aranjasem înainte de proces, pentru a nu face de rușine memoria lui Charlotte Corday. După aceea le zâmbesc prietenos gardienilor care se uită la mine uimiți.

Capitolul 30

„Ocna! Ce binecuvântare!"

— Nu cred că doriți să mâncați masa de seară, îmi spune gardiana care seamănă cu un administrator de spital.

Și ea are experiență. Știe că, după primirea sentinței, condamnații nu au poftă de mâncare.

— Să mănânc? De ce să nu mănânc? Neapărat o să mănânc, răspund eu veselă și, până atunci, îmi pun lucrurile la loc în boccea. Am auzit că, dacă nu sunt condamnați la moarte, deținuții nu sunt ținuți la Lefortovo, ci sunt trimiși înapoi la Butîrki.

Și aștept cu plăcere să fiu trimisă. Acolo e o celulă mare. Sunt oameni. Tovarăși de suferință.

Mi se aduce mâncarea. Nu în castroane de tablă, ci emailate. Supă de carne și cașă cu unt. O masă bună... Din considerente umanitare probabil se dă o mâncare gustoasă celor condamnați la moarte, care sunt foarte mulți în închisoarea asta. Conform tradiției rămase de la un „liberal putred", Nicolae al II-lea.

Mănânc sârguincioasă totul până la ultima firimitură. De acum o să mănânc neapărat tot, o să dorm bine, o să fac dimineața gimnastică. Vreau să rămân în viață. Să le fac în ciudă! Sunt cuprinsă de un sentiment puternic, de dorința de a supraviețui acestei tragedii din partidul nostru. Tocmai în aceste momente sunt mai convinsă ca oricând că partidul nu va fi distrus, că se vor găsi forțe capabile să oprească mâna

criminală. Trebuie să supraviețuiesc, să supraviețuiesc sfârșitului acestor zile... Scrâșnind din dinți... Scrâșnind din dinți...

Îmi repet multă vreme aceste cuvinte și ele îmi aduc în memorie versurile lui Pasternak[1] din poemul *Locotenentul Schmidt*:

Verstele actului de acuzare...
Căciula în dinți! Numai să nu plâng!
Pântecele ocnelor de-a lungul drumului Nercinskului!
Ocna! Ce binecuvântare!

Cuvintele acestea mă cutremură profund. Valoarea reală a versurilor se verifică tocmai în asemenea momente. Inima mi se umple de o recunoștință caldă față de poet. De unde știa el că oamenii simt chiar asta? El, care locuia într-un „apartament trist" din Moscova... Recit mai departe:

... Ceilalți erau îmbătați de întinderea primăverii și a ocnei...

Dacă ar ști cât de mult mă ajută acum versurile lui să înțeleg și să depășesc celula aceasta, sentința, criminalii ăștia cu ochi de pește.

Se întunecă. Și aici fereastra e închisă nu numai cu gratii, ci și cu un panou de protecție. Nu știu de ce, multă vreme nu se aprinde lumina. Să ajung cât mai repede la Butîrki! Aici, la Lefortovo, din fiecare colț privește Moartea. Pun capul pe masă și recit în sinea mea *Locotenentul Schmidt*, de la început până la sfârșit. Mă tulbură enorm versurile:

Vântul mângâia stelele
pătimaș și jertfelnic,
Cu ceva veșnic al său,
Etern și creativ...

[1] Boris Leonidovici Pasternak (1890-1960), poet, scriitor și traducător rus, laureate al Premiului Nobel pentru Literatură în anul 1958 (n. red.).

Le tot repet și stau culcată în bezna neagră, sufocantă.

Sunt trezită cu aceeași formulă rituală:

— Ieșiți cu lucrurile!

E complet întuneric. Din spatele gratiilor și al panoului se văd stelele pâlpâind. Chiar stelele lui Pasternak. Iar lumina din celulă, nu știu de ce, tot nu a fost aprinsă. Și din toate unghe-rele, de pe pereții vopsiți într-o culoare închisă, se târăște asu-pra mea Groaza.

— Ieșiți cu lucrurile!

Da, da, mai repede... La Butîrki! Acum mi se pare casa mea dragă. Deja îmi imaginez ce plăcut va fi în celula mare, plină de oameni cunoscuți, compătimitori. Celula asta seamănă cu o cora-bie care se scufundă. Există totuși o șansă ca această corabie să fie salvată. Dar aici, la Lefortovo, nu se poate. Aici e cel de-al șaptelea cerc al iadului lui Dante. Aici e numai Moartea. Și eu vreau să mă îndepărtez cât mai repede de vecinătatea ei periculoasă.

Pentru o clipă intru în panică. Dacă deodată mă anunță că nu merg la Butîrki, ci în vreun beci? În celebrul beci de la Le-fortovo, unde oamenii sunt împușcați în huruitul unor trac-toare pornite... Câte nu se spuneau în șoaptă în celule despre asta! Zidurile acestui beci probabil sunt vopsite la fel, în culori închise și sângele nu se distinge pe ele.

Cu un efort incredibil de voință, încerc să mă adun. Ce prostie! Doar am auzit chiar eu sentința. Zece ani în regim de izolare.

— Sunteți gata?

— Da, da.

Sunt dusă pe un coridor lung pe lângă o serie de celule de o persoană. Uși, uși... Jos! Inima mi se strânge pentru ultima oară. Oare totuși mă duc în beci? Nu! Uite, simt în față o adiere de aer curat, nocturn. Curtea. „Corbul negru."

Sunt încuiată din nou în cutia ce miroase a vopsea, în care poţi numai să stai jos, nu te poţi ridica în picioare. Maşina se pune în mişcare. Deci „acasă", la Butîrki. Moartea, care timp de două zile şi două nopţi pândise în spatele meu, se furişează dezamăgită la o parte. Am rămas în viaţă.

Şi acum, îndepărtându-mă de teroarea morţii, îmi pierd controlul asupra mea. Degeaba îmi tot repet versurile salvatoare din Pasternak: „Ocna! Ce binecuvântare!" Nu mă mai ajută. Simt un nod în gât care mă sufocă. Şi încep să plâng în hohote, imposibil de oprit. „Ce faceţi cu oamenii? Cu comuniştii? Nemernicilor!"

Se pare că strig asta cu voce tare. Încep să mă înfurii. Lovesc din toate puterile în uşa încuiată a celulei mele, mă lovesc cu capul de ea.

Un soldat îmi deschide uşiţa. El seamănă ca două picături de apă cu cel din Pskov, din filmul *Noi suntem din Kronstadt*. O faţă bonomă, cam prostuţă, sprâncene ridicate, arcuite. Cuvintele cu care mă linişteşte îmi spulberă atmosfera de groază. Mi-a adresat cuvinte simple, ca într-o ceartă de la ţară:

— Ei, fată! Ce-ai izbucnit aşa? Dac-o să tot urli, o să te umfli de tot, o să te buhăieşti. N-o să se mai uite băieţii la tine!

Sunt fericită că mă tutuieşte. Deci într-adevăr am ieşit din zona politeţii letale de la Lefortovo. Simt fizic bunătatea lui, inima lui simplă, dar atât de umană. Şi plâng şi mai tare, şi mai disperată, acum deja cu un scop ascuns, cu speranţa ca el să mă liniştească.

— Nu sunt deloc fată. Sunt mamă. Am copii. Tovarăşe, înţelege, eu nu am făcut nimic, chiar nimic rău... Dar ei... Mă crezi?

— Păi cum aşa? Dacă ai fi făcut ceva, te-aş fi dus io acu' la Butîrki? Ai fi rămas acolo. Ei, hai, nu mai boci! Auzi, o să las uşiţa deschisă. Hai, respiră! Poate să-ţi dau nişte valeriană?

Avem de asta... Respiră, respiră cât vrei... Nu mai e nimeni în maşină... Numai pe tine te duc, ultima cursă. Se pare că au uitat de tine şi acum, ca pe o prinţesă, te târăsc prin toată Moscova...

— Zece ani! Zece ani! Pentru ce? Dar cum de îndrăznesc? Tâlharii!

— Uite ce mai belea de muieruşcă guralivă am mai nimerit! Taci, îţi spun! Se ştie că nu eşti vinovată. Dacă ai fi fost vinovată, ţi-ar fi dat ei zece ani? Uite, ca să ştii, câţi au trimis azi la glonţ. Şaptezeci! Uite câţi... Numai pe muieri se pare că le-au lăsat în viaţă... Pe trei le-am dus deja.

Tac instantaneu, şocată de statistica unei singure zile. Amploarea operaţiunii se vede în faptul că nici gardienii nu au mai fost instruiţi. Sărmanul, numai pentru discuţia asta el ar putea primi... Dar eu sunt mută ca un peşte.

— Ei, ţi-ai băgat minţile în cap, da? Uite, bine. Că ai început să te burzuluieşti aici, de parcă sunt omul tău...

Beau valeriana dată de el. Imediat vreau să dorm fără să mai protestez. Maşina mă scutură ritmic. Prin somnul care mă cuprinde, aud şoapta liniştitoare a soldatului:

— Ei, n-o să stai nicicum închisă zece ani. Cel mult un an, doi. Şi acolo, dacă faci vreo invenţie, o să-ţi dea drumul. Acasă, o să vezi, la copilaşi...

În mintea lui simplă, se împleteau groaza zilei de azi şi zvonurile vechi despre eliberările înainte de termen ale inventatorilor. Vreau atât de mult să-l cred!

Şi, de fapt, ce bine e să fii zgâlţâită într-un asemenea „corb negru", dacă uşiţa de la cuşcă e larg deschisă, iar gardianul e un băiat aşa de simplu şi îndeplineşte aşa de anapoda instrucţiunile în privinţa deţinuţilor! Şi acum ajungem la Butîrki. Ocna! Ce binecuvântare!

Capitolul 31

Turnul lui Pugaciov

„Corpul special", cu curățenia și paturile lui pliante, nu mai era pentru mine. Acum sunt în faza de tranzit și trebuie să fiu transferată. Sunt dusă în Turnul lui Pugaciov. Da, aici au stat oamenii lui Pugaciov, rebelii care s-au ridicat în timpul împărătesei Ecaterina cea Mare. Vecina mea de prici, Anna Jilinskaia, istoric, îmi prezintă în detaliu arhitectura, tăieturile înguste ale ferestrelor, scara șerpuitoare.

Spun „vecina mea de prici", dar lucrurile nu stau chiar așa. Nu e vecină, ci „colocatar". Dormim pe aceeași bucată de prici „câte două", adică rând pe rând. Priciurile sunt îngrămădite. Celula e arhiplină, de două ori mai aglomerată decât ar trebui. Cine nu a apucat să se instaleze pe priciuri doarme pe podeaua de piatră. Se mai află aici o masă mare, geluită, în mijlocul camerei, care noaptea este folosită și ea drept pat.

Luna august 1937 a fost la Moscova una caniculară. Zăpușeala ne scoate sufletul din noi. Iarăși, ca în închisoarea din Kazan, stăm murdare, transpirate, numai în chiloți și sutien. Zilnic vin persoane noi și nu mai știm unde să le facem loc.

Administrația închisorii nu e îngrijorată de lucrul acesta. Este vorba doar de prizonieri care așteaptă să fie deportați. De aceea e și zonă de tranzit... Aici chiar că nimeni nu mai

primește pachete. Nici de la magazin nu mai poți să cumperi. Trăim numai din rație.

Structura deținutelor de aici e mai democratică decât în corpul special. Sunt multe femei simple: muncitoare, colhoznice, funcționare mărunte. Majoritatea sunt „flecare", „gură-spartă", adică beneficiarele punctului 10 de la articolul 58. Propagandă antisovietică... Aproape toate au primit câte 5 sau 8 ani de lagăr.

Pedeapsa mea, zece ani de detenție, în regim de izolare, dată și de Colegiul Militar, stârnește în celulă o adevărată senzație.

Doar asta se întâmpla înainte de 1 octombrie 1937, când au fost introduse termenele de 25 de ani. Deocamdată „decarul" era pedeapsa maximă, venea imediat după cea maximă și-l înconjura pe omul care o primise cu o adevărată aură de martir.

Despre aceste persoane de regulă se spunea că fac parte din straturile înalte ale societății sovietice. Astfel, despre mine apăruse zvonul că sunt soția lui Piatakov și mi-a fost tare greu să-i fac pe oameni să nu mai creadă asta.

În afară de mine, mai era aici o singură persoană cu o pedeapsă de zece ani, baba Nastia, o țărancă de șaizeci și cinci de ani dintr-un colhoz din Podmoskovie. Prin ce minune a tras un asemenea bilet greu la loterie, e greu de spus. Până și bârfele din celulă sunt puse în încurcătură, neștiind cum să combine cuvintele de rău augur despre „organizația teroristă trotkistă" cu chipul plin de riduri al babei Nastia, cu ochii ei bătrâni și triști de femeie religioasă.

Și baba Nastia era extrem de nedumerită și, când a auzit că eu am primit o pedeapsă la fel ca ea, și-a tras spre priciul meu bocceaua cu lucruri și s-a așezat la picioarele mele. Și bocceaua, adevărată, din postav, care trimitea la Rusia rurală, și baba Nastia însăși, care mă privea cu atenție m-au făcut să mă simt rușinată, așa cum mai simțisem în celula celor de la Comintern, când le ascultam pe comunistele germane.

— Fetiță, ai, i-auzi, și tu ești la fel, trațkistă?

— Nu, babă Nastia. Sunt o femeie obișnuită. Profesoară. Am și copii. Toată aiureala asta au născocit-o anchetatorii și judecătorii. Probabil ei sunt trădătorii. O să rezistăm, babă Nastia. Cred că o să-și dea seama...

Baba Nastia dă încet din capul ei bătrân, acoperit până la sprâncene de basmaua legată sub bărbie.

— Așa, așa... Uite, vezi tu, și despre mine au spus atâtea. Mi-au zis: trațkistă. Dar eu, mă crezi, fetițo, uite, îți spun ca în fața lui Dumnezeu, nu m-am apropiat deloc de el, de blestematul ăla de tractor. Și de unde au scos-o, „trațkistă"... Păi bătrânele nici nu sunt puse pe tractor doar...

Una dintre vecine izbucnește în râs. Anna Jilinskaia bâiguie adormită:

— Să mori, babă Nastia, și nu puteai spune mai bine!

Dar mie nu-mi vine să râd. Mi-e rușine. Și când n-o să-mi mai fie rușine și n-o să mă mai simt responsabilă de toate astea? Doar de multă vreme nu mai sunt ciocan, ci nicovală. Dar oare am putut să fiu ciocanul ăsta?

După proces și sentință am început să plâng mai ușor. Și acum, când mă uit la baba Nastia, simt un nod în gât și sunt gata să plâng. Mama mea e mai tânără decât baba Nastia cu opt ani. Dar îmi e de nesuportat gândul că ar putea ajunge într-o asemenea situație.

Pe atunci nu știam că între timp și părinții mei fuseseră ridicați. Au fost reținuți numai două luni, dar și asta a fost suficient ca tata, la scurtă vreme de la eliberare, să moară, iar mama să facă diabetul care mai târziu a băgat-o în mormânt.

... Când ești în tranzit nu ți se dau cărți. De aceea discuțiile sunt mai numeroase decât în corpul special. Povești, povești... Fiecare vorbește nu numai despre sine, ci despre toate lucrurile văzute pe

calea închisorii. Mai mult, aici oamenii sunt preocupați de geografie. Peste larma generală, se aud denumiri precum: Kolîma, Kamceatka, Peciora, Solovki... Asta nu mă privește. Ocna cea binecuvântată nu e pentru mine. Pe mine mă așteaptă izolatorul. Unele vecine sunt foarte bine informate și mă atrag și pe mine în lecțiile de geografie. Cei condamnați la închisoare, care au primit, ca și mine, nu lagăr, ci detenție în închisoare, au punctele lor geografice: Suzdal, Verhneuralsk, Iaroslavl. Foste izolatoare politice. Celule de o singură persoană.

Anna Jilinskaia mă liniștește. Ea a auzit că acolo nu e rău. Ți se dau cărți. E curat. Nu rabzi de foame.

Dar în curând aceste iluzii au fost spulberate. Într-o zi, în zori, în celula noastră a fost „vărsat" un grup nou de deținute în tranzit.

— Nu-i nimic, o să vă înghesuiți! În curând o să plece un convoi mare, a pufnit gardiana ca răspuns la protestele noastre că nu mai e loc.

Printre cele noi era și o activistă de partid din Moscova, Raisa..., nu mai știu numele ei întreg. Avea informații precise că recent a fost Plenul din iulie al Comitetului Central. Acolo a luat cuvântul „Stăpânul". S-a referit la regimul din închisorile noastre, de fapt, din locurile de detenție. Era indignat de faptul că ele „sunt transformate în adevărate stațiuni". Mai ales izolatoarele politice. Putem să ne dăm lesne seama cu câtă înverșunare se vor apuca acum să strângă șurubul. O să supraviețuim? Suntem trei care discutăm pe tema asta: Anna Jilinskaia, eu și Tania Andreeva, din Harbin. Tania îmi aduce aminte de Liama. Este la fel de activă, bună, compătimitoare față de colegii de suferință. Îi ascult cu interes povestirile despre Shanghai, unde a locuit multă vreme, despre emigranții ruși, despre sosirea Taniei în URSS la soțul comunist, despre arestarea amândurora.

Tania a primit 8 ani, dar ea e plină de optimism.

— O să supraviețuiesc! O să le fac gardienelor manichiură și pedichiură. Coafuri occidentale...

Tania râde, mijindu-și ochii înguști, negri, despre care chiar ea spune că s-au „chinezit".

— Și apoi eu am multe țoale de mătase. O să le tot dau gardienelor, să nu mă chinuie. Uite, ia priviți!

Tania își desface bocceaua cu lucruri și deasupra iadului urât mirositor al Turnului lui Pugaciov se ivesc florile minunate ale halatelor de mătase chinezești.

Anna, dimpotrivă, e plină de groază și prognozele pesimiste legate de soarta noastră se revarsă din gura ei.

— Taniușa, toate astea o să vi le ia pe traseu. Nu le poți salva. Și o să ne chinuie pe toți. Problema e numai cât timp. Niciuna din voi nu știți asta, pentru că nu ați fost închise la Lubianka. Eu am fost acolo trei luni.

— Dar eu am fost la Lefortovo, îmi apăr eu calificarea de pușcăriaș.

— La Lefortovo este ultimul act al tragediei. Acolo ești împușcat. Aproape toți, cu excepția unor exemplare norocoase ca dumneavoastră, Jenia. Dar la Lubianka este o etapă grea a anchetei. Dacă ați fi văzut-o pe anchetatoarea mea. Da, era femeie. Un monstru. O hienă...

Într-o noapte, Anna mi-a povestit despre colega ei de celulă de la Lubianka, comunista Evghenia Podolskaia.

— Ascultați, Jenia, simt că nu voi supraviețui. Trebuie să transmit cuiva un mesaj. I-am dat cuvântul Evgheniei că o să-i povestesc totul fiicei ei.

— Evghenia a murit?

— Probabil. Dar acceptați să vă spun? Ejov a spus că va împușca pe oricine va ști asta...

Pentru a asculta povestea asta ne ducem la toaletă. În turn, ea e chiar aici, într-o mică anexă într-o parte a camerei. Stăm lângă ferestruica îngustă, lungă, împodobită cu gratii care se împletesc elegant, amintind de secolul al XVIII-lea, de răscoala lui Pugaciov şi de călăii care le-au tăiat capetele pe eşafod.

Şi Anna, tremurând febril, cu ochii strălucind, larg deschişi, povesteşte...

Într-o noapte, în celula de două persoane de la Lubianka, a fost trezită de un sunet slab, ca atunci când picură apă. Curgea încet sângele din mâna vecinei ei. Se formase deja o pată mare. Vecina Annei, care era chiar Evghenia Podolskaia, îşi tăiase venele cu o lamă furată de la anchetator.

La strigătul Annei, au venit gardienii. Evghenia a fost luată de acolo. A revenit în celulă peste trei zile şi i-a spus Annei că oricum nu va trăi. Atunci, Anna i-a promis că, dacă va supravieţui, îi va povesti totul fetei.

Când Evghenia a fost chemată pentru prima dată la NKVD, ea nu s-a speriat. Şi-a spus imediat că, în calitatea ei de comunistă veche, vor să-i încredinţeze vreo sarcină deosebită. Aşa s-a şi întâmplat. Mai întâi, anchetatorul a întrebat dacă e gata să îndeplinească o sarcină grea şi riscantă a partidului. Da? Atunci va trebui să stea o vreme într-o celulă. Nu pentru mult timp. Când va îndeplini această sarcină, i se vor da acte noi, pe un alt nume. Va trebui să plece pentru o vreme din Moscova.

Iar misiunea consta în faptul că trebuia să semneze nişte declaraţii despre fapte subversive ale unei grupări contrarevoluţionare, recunoscând, pentru veridicitate, că şi ea aparţinea grupului respectiv.

- Să semnezi ceva ce nu ştii?

Ei bine, ea s-a bazat pe cele declarate de NKVD. Agenţii ştiau foarte bine că această grupare comisese o serie de crime.

Iar semnătura tovarăşei Podolskaia era necesară pentru a conferi cazului greutate juridică. Au existat şi alte considerente de nivel superior, care nu pot fi divulgate unui membru de partid de rând, chiar dacă el este gata să facă o treabă periculoasă. Pas cu pas, ea a mers prin acest labirint. I s-a pus un stilou în mână şi ea a început să semneze. Ziua era ţinută în celula comună, noaptea era chemată sus şi, după ce a dat semnăturile solicitate, a fost hrănită bine şi a fost lăsată să doarmă pe canapea.

Odată, când a fost chemată sus, a dat acolo de un anchetator necunoscut care, privind-o ironic, a spus:

— Şi acum, stimabilo, trebuie să vă împuşcăm…

Şi mai departe, în câteva cuvinte simple, i-a explicat ce rol a jucat ea în acest caz. Nu numai că a trebuit să asculte cele mai josnice înjurături, dar i-a mai şi spus, cu mult cinism, că a fost folosită ca momeală, iar semnăturile ei vor fi folosite pentru a pune la zi cel puţin douăzeci şi cinci de persoane. Apoi, a fost trimisă înapoi în celulă şi acolo a fost ţinută fără a mai fi chemată la interogatoriu timp de peste o lună. Atunci a apelat la lama furată cumva din cabinetul anchetatorului…

— Era una dintre cei care, fără să se gândească deloc la avantajul ei sau la salvare, numai din fanatism, s-a distrus pe sine şi pe mulţi alţii, povestea Anna. Chinurile ei sufleteşti, remuşcările erau atât de profunde, încât şi eu am început să cred că trebuie să moară. Nu am mai încercat s-o conving să renunţe. Pur şi simplu i-am dat cuvântul că o să-i transmit tot fiicei, dacă o să rămân în viaţă.

Acum, Anna mi-a transmis acest secret mie, deşi sentinţa mea era mai înfricoşătoare decât a ei. I-am promis. Am memorat adresa fiicei Evgheniei Podolskaia. Din păcate, nu mi-am ţinut această promisiune, pentru că în anul 1955, când, după o pauză de 18 ani, am venit din nou la Moscova, am uitat nu

numai adresa, dar şi numele fetei. Memoria mea, cândva puternică, împovărată acum cu prea multe lucruri, m-a trădat.

Dar poate că e mai bine aşa. Ar fi trebuit ca fata să cunoască această tragedie a mamei, care a dus la pieirea atâtor oameni?

În Turnul lui Pugaciov am petrecut numai două săptămâni, dar a fost o perioadă grea. În mod special era chinuitor noaptea, când era rândul Annei să doarmă, iar eu trebuia să stau pe un colţ al priciului, luptându-mă cu somnul. Realitatea se amesteca cu visele, iar eu mă luptam cu coşmarurile. Grămada aceea de oameni, care gemeau, se scărpinau, scrâşneau, mi se părea în asemenea momente o groapă comună gigantică în care fuseseră aruncaţi şi oameni vii, care zăceau în aşteptarea morţii.

Într-una din aceste nopţi, a apărut şeful corpului însoţit de trei gardiene. Ţineau în mână nişte foi lungi de hârtie. Convoiul e mare. Se citeşte lista. Oamenii sar în sus şi-şi apucă febril boccelele, de parcă în ele s-ar afla întreaga lor speranţă de salvare. E un transport mare... Un transport mare...

Capitolul 32

În vagonul Stolîpin

Vagoanele şi-au păstrat acest nume. Erau numite ca mai înainte, Stolîpin[1], şi asta nu mira pe nimeni. Erau sumbre, dar curate. Le-am apreciat cum se cuvine abia peste doi ani, când am fost nevoită să merg de la Iaroslavl la Vladivostok într-un vagon de vite arhiplin. Dar acum, gratiile masive şi convoiul cu pază întărită mă deprimau îngrozitor.

Deşi am fost duse, desigur, din nou cu „corbul negru" şi pe nişte căi ferate speciale, izolate, totuşi am apucat să zăresc ceva din Gara de Nord la orizont. Deci Iaroslavl. Era cea mai rea dintre cele trei variante. Auzisem în Turnul Pugaciov aşa de multe despre aripa specială a închisorii din Iaroslavl, construită de Nicolae al II-lea după revoluţia din anul 1905 pentru deţinuţi politici deosebit de importanţi. Şi în timpurile noastre, continuând tradiţia trecutului, izolatorul politic din Iaroslavl a căpătat gloria unui loc cu regim special. Sperasem aşa de mult să fiu dusă la Suzdal. Acolo, izolatorul politic era amplasat în clădirea unei foste mănăstiri şi adesea mă amăgeam

[1] Piotr Arkadievici Stolîpin (1862-1911), om de stat rus, ministru de interne, preşedinte al Consiliului de Miniştri. Este cunoscut pentru reformele sale agrare, dar şi pentru modificările aduse modului de funcţionare a tribunalelor militare (n. red.).

cu gândul că o chilie nu e totuşi o celulă. Dar şi despre Verhneuralsk se spunea că e mult mai uşor decât Iaroslavl.

— *Ach, Genossin, wir sind doch bekannt...*[1]

O recunosc imediat pe actriţa germană cu părul blond, Carolla Neer-Heintschke, cea care îşi ascunsese inelele din aur în timpul primei percheziţii memorabile de la Butîrki. E schimbată. Părul auriu e mai puţin strălucitor, în colţurile gurii s-au format riduri mici, subţiri. Dar devenise mai încântătoare decât înainte. Avea faţa albă ca fildeşul, fără cea mai mică urmă de culoare în obraji, un zâmbet de copil, ochi trişti, de un galben-închis, ca de chihlimbar.

Sentinţa primită de ea semăna cu a mea. Numai că pentru ea era şi mai dificil fiindcă, în plus, nici nu putea să vorbească. În celula în care nimerise nimeni nu vorbea germană.

Şi acum, când mi-am amintit din întâmplare câteva fraze pe care le-am schimbat în timpul primei întâlniri, ea nu ştie cum să se mai bucure că a găsit o interlocutoare care, deşi cu greşeli, poate vorbi în limba ei maternă.

Nu mai ştie nimic despre soţul ei. Dar ştie că nu mai trăieşte. Simte asta cu toată fiinţa, nu poate confunda sentimentul de singurătate care o copleşeşte.

— Mai bine nu te-ai fi grăbit să flecăreşti în germană. Măcar până ne punem în mişcare, ce naiba... Că o să ne mai ia şi drept fasciste...

Îmi spune asta cea de-a treia deţinută din compartimentul vagonului Stolîpin, o activistă de partid din Vologda al cărei nume nu mi-l pot aminti acum. Are o voce răguşită, vorbeşte cu accent local puternic. Are buzele crăpate. Faţa lungă, slabă, i se înnegrise atât de tare, încât părea un cărbune. Numai şuviţele de păr blond, tipice celor din nord, amintesc vag că a fost şi ea odinioară femeie.

[1] Oh, tovarăşă, ne cunoaştem... (l. germ.) (n. red.).

Are un comportament de maniac. Nu mai încetează cu justificările. Tot timpul vorbește. Pomenește continuu de cifre legate de planul de predarea laptelui, denunțarea unuia, Voskoboinikov, care „a mărit indicatorii". Repetă toate astea tuturor de parcă noi am cunoaște aceste circumstanțe și oamenii. Din când în când, se întrerupe cu un strigăt de durere. A fost ținută în izolator, în picioare, zile și nopți, și acum are dureri cumplite de picioare.

Cea de-a patra persoană din compartiment era Iulia Karepova, din Kazan, chiar cea cu care am venit de la Kazan la Moscova. Și ea vorbește mult și încearcă să aducă în discuție subiectul Kazan.

Trenul este trecut acum pe o linie obișnuită și în fața noastră, printre gratii, apare un colț de viață. Chiar acea viață omenească obișnuită, fascinantă, pe care nu am mai văzut-o de atâta vreme. Un colț al gării. Un tren tocmai a sosit și din el coboară o mulțime veselă, pestriță de oameni cu buchete de flori, cu zâmbete, cu copii, cu bagaje. Nu, nu cu acele boccele groaznice care sunt numite „bagaje" la noi în închisoare, ci cu acele bagaje plăcute, emoționante, care au rămas acolo, în afara zidurilor. Pachete cu fructe, mici valize, jucării.

Stăm vrăjite lipite de fereastră. Din motive numai de el știute, paznicul nu intervine. Am fost observate de pe peron. O fată într-o rochie înflorată se lipește speriată de mâna însoțitorului ei și cu ochii mari îi șoptește ceva, arătând spre noi. Se aude cuvântul „troțkiste", apoi „troțkiste vii, adevărate"... Probabil ea îi spune că a văzut pentru prima oară în viață niște „troțkiste adevărate".

Apoi apare o femeie cu doi băieți și simt că mor de invidie, dar și de uimire. Deci unii încă își mai țin copiii de mână?

Dar trenul se pune în mișcare. Privesc cu aviditate imaginile din Podmoskovie ce alunecă prin fața ochilor noștri.

Gările sunt pline de lozinci. Lozinci roșii, din pânză. Și toate vorbesc numai despre sabotaj. „Lichidând urmările sabotajului în transport, vom asigura..." Iată și un magazin sătesc împodobit cu o altă lozincă: „Vom lichida urmările sabotajului în rețeaua comercială, vom consolida..." O centrală electrică. „Lichidând urmările sabotajului în industrie, vom depăși..."

— Iulia! Privește, există sabotaje în toate domeniile economiei!

— Ssst... Mai încet, ne aude paznicul...

Trenul ajunge în mijlocul naturii. E a doua jumătate a lui august. Simțim mirosul câmpului. Păsările stau înșirate pe firele de tensiune, ca notele muzicale pe portativ. Mergem la Iaroslavl, un oraș curat, răcoros, plin de lumină. Am fost acolo cu soțul meu în anul 1934. Acum nu mai pare a fi la fel, a devenit plumburiu. Roțile cântă. Pas cu pas, pas cu pas...

La izolator. Zece ani. O să treacă zilele unele după altele, un august după altul. Fiii mei o să ajungă aproape bărbați. Iar eu, o bătrână. Și în fiecare zi voi auzi numai cinci comenzi: deșteptarea, apa fiartă, toaleta, plimbarea, stingerea... O să uit să mai vorbesc. O să uit ce culoare are cerul și cum arată Volga. În celulele de izolare sunt mereu șobolani.

Am viziuni cu Monte Cristo, cu prințesa Tarakanova[1], cu micul țar Ivan Antonovici[2]... Trenul fluieră vesel. Carolla geme în somn și murmură ceva în germană.

La Iaroslavl am ajuns la ora apusului de soare auriu. Vagonul nostru a fost tras din nou pe o cale ferată secundară. Nu

[1] Tarakanova (c. 1745–1775), prințesă de Vladimir, aparent fiica nelegitimă a împărătesei Elisabeta a Rusiei. A fost arestată de către Ecaterina a II-a și a murit în închisoarea de la fortăreața Petru și Pavel din Petersburg (n. tr.).

[2] Ivan al VI-lea (1740–1764), moștenitor al tronului, a fost aruncat în închisoare de către împărăteasa Elizaveta Petrovna și omorât mai târziu din ordinul împărătesei Ecaterina a II-a (n. tr.).

există peron și sărim direct pe nisipul galben întunecat care miroase dulce a copilărie.

Nu se știe de ce, în apropiere nu se vede niciun „corb". Nu am fost întâmpinate de nimeni. Gardienii sunt nervoși și șoptesc între ei. Iar noi, zâmbind fericite, ne așezăm pe boccelele noastre și tragem cu sete în piept aerul proaspăt al Volgăi. Aha, nici în sistemul penitenciar nu e totul bine organizat! Zece minute întregi așteptăm, ne înfigem ochii lacomi în cerul înalt și murim de încântare la vederea unui pescăruș ce vine dinspre Volga.

Surprizele nu se mai termină. Până la urmă, se vede că nu vom fi duse cu „corbul", ci cu un camion obișnuit, cu bena descoperită. E aproape imposibil să crezi așa ceva. Oare noi, copii ai subteranelor, care am trăit viața ireală a camerelor de tortură, o să vedem acum străzile obișnuite ale orașului pe care circulă oameni liberi?

Iulia face repede niște prognoze extrem de optimiste: din moment ce ne duc într-o mașină descoperită, înseamnă că regimul va fi ușor de tot. Deci toate zvonurile de la Butîrki despre înăsprirea brutală a regimului de detenție au fost niște vorbe-n vânt.

— Hai, urcarea!

Și uite, mergem pe străzile din Iaroslavl. Recunosc hotelul în care am stat cu soțul meu acum patru ani. Pe chei sunt mulți oameni care se plimbă. Vedem Volga. Încercăm să inspirăm cât mai adânc, pentru a păstra mirosul multă vreme. Fiecare inspirație ne readuce la viață.

Frumusețea și rochia neobișnuită a Carollei atrag atenția trecătorilor. Oamenii se uită curioși la noi. Unii ne zâmbesc.

— Salut, fetelor! ne strigă un tânăr înalt care se plimbă cu un grup de prieteni.

Agită spre noi șepcile. Mă cuprinde un val fierbinte de iubire față de acești oameni necunoscuți. Ce bine că pot fi liniștiți, că în fiecare seară se plimbă pe chei!

Camionul cotește brusc la dreapta. Intrăm în curtea mare a închisorii. Korovniki, celebra închisoare din Iaroslavl.

Dar noi nu suntem niște infractori de rând. Suntem extrem de importanți. Deci suntem conduse într-un corp izolat, separat de un zid înalt și de o mulțime de turnuri de pază până și de restul închisorii obișnuite.

Trecem pragul în spatele căruia ne e scris să fim îngropate de vii mai mult de doi ani.

Capitolul 33

Cinci pe lungime și trei pe lățime

Chiar și în ziua de azi, dacă închid ochii, pot să văd și cea mai mică proeminență sau zgârietură de pe aceste ziduri vopsite până la jumătate în culoarea preferată a închisorilor – roșu-închis, iar în partea de sus, alb murdar. Uneori sub tălpile picioarelor mai simt încă vreo adâncitură din podeaua de piatră din celulă. Celula nr. 3, etajul doi, partea de nord.

Țin minte chinul fizic al întregului trup, acea disperare a mușchilor care mă cuprindea când măsuram cu picioarele spațiul care mi se alocase acum pentru a trăi. Cinci pași pe lungime și trei pe lățime! Ei, dacă faci niște pași mici de tot, atunci ai cinci și un sfert. Un, doi, trei, patru, cinci... O întoarcere pe vârfuri, pentru ca, prin întoarcerea asta, să nu ocupi loc prea mult. Și din nou: un, doi, trei, patru, cinci...

Ușa de fier cu ferestruică rabatabilă și vizor. Un pat de fier fixat în perete, iar pe partea cealaltă a peretului o măsuță de fier și un taburet rabatabil pe care e chinuitor să stai, dar care este văzut de gardian pe vizor. Nimic în afară de piatră și fier!

Fereastra care dă spre nord este înaltă, singuratică, cu niște gratii bogate încă de pe vremea răposatului Nicolae al II-lea, speriat de revoluția din anul 1905. Dar cineva s-a speriat și mai mult decât Nicolae și a acoperit fereastra, peste gratii, cu un panou înalt și compact, din lemn, care oprește lumina să pătrundă.

Bucăţica de cer înalt, azuriu, din Iaroslavl, care se vede sus, deasupra acestui panou, pare un firicel de apă. Dar pârâiaşul acesta este adesea acoperit de ciori. Păsările astea de rău augur nu ştiu de ce se tot învârt pe aici, de parcă sunt în căutarea prăzii. Nici iarna, nici vara nu puteai scăpa de ele. Şi când îmi aduc aminte de ferestruica celulei mele din Iaroslavl o văd invariabil mărginită de colierul negru pe care îl făceau ciorile care stăteau pe partea de sus a panoului.

Din celulă suntem scoase de trei ori pe zi. Dimineaţa şi seara la toaletă. Ziua – înainte sau după masă – la plimbare. Ce bine că celula mea e departe de toaletă! Trebuie să traversez aproape tot coridorul. Are forma unei galerii ce înconjoară din toate părţile deschizătura scării. Şi această deschizătură este acoperită peste tot cu o plasă deasă. Pentru a nu-ţi face de cap, a nu te arunca de la etajul al doilea, pentru a nu muri atunci când îţi trece prin cap, ci atunci când vor hotărî marii conducători.

Tot coridorul e acoperit cu o traversă minunată de pluş pe care paşii abia se aud. Când mergi la toaletă, încerci să păşeşti cât se poate mai agale, prefăcându-te chiar că te-a cuprins o ameţeală, aşa de firească în condiţiile izolatorului. Încerci să foloseşti fiecare secundă pentru a observa atent tot ce se află în jur. Doar coridorul este o lume întreagă, uriaşă, în comparaţie cu celula.

Puţin probabil că însuşi Sherlock Holmes ar fi făcut un număr mai mare de observaţii preţioase dacă ar fi privit acest colţişor de lume decât mine care, după fiecare ieşire la toaletă, îmi lărgesc imaginea despre locul în care mă aflu. Mi-am însuşit de minune „metoda deductivă" a lui Holmes.

Iată cutia mare de lemn de lângă fereastra coridorului. În ea se aruncă resturile de pâine. Da, aici nu e Butîrki! Acolo ar fi stârnit râsul până şi simpla noţiune „resturi de pâine". De parcă pâinea poate fi de prisos! Dar în izolator nu prea ai chef

de mâncare. Și eu înregistrez creșterea zilnică a cantității de „rații" aruncate. Unele chiar în totalitate, neatinse. Poate că cineva a declarat greva foamei!

Și uite, ușa deschisă la celula de vizavi. Se vede că posesoarea ei e la plimbare. Remarc cu invidie că eu am avut parte de o soartă mai rea. Partea cealaltă e mai bună, cea dinspre sud. Acolo pătrund razele soarelui, deși atenuate de panou. Iar la mine jos, pe pereți, s-a format un strat gros de mucegai. Ai reumatismul asigurat.

Ieșirea la plimbare reprezintă principalul eveniment al zilei. Lui i se conferă atâta solemnitate, de parcă ești cel puțin Maria Stuart. Aproximativ cu un sfert de oră înainte de ieșire, se deschide ferestruica ușii și în celulă pătrunde capul gardianului.

— Să vă pregătiți de plimbare, spune el cu o șoaptă așa de misterioasă, abia auzită, că ți se pare că cineva își dă duhul alături.

Te îmbraci și, cu inima strânsă, aștepți acel moment râvnit când se va auzi sunetul cheii în broasca de fier. Gardianul care păzește această parte a coridorului mă conduce până la următoarea escortă, care mă însoțește până la începutul scării. Iar acolo mă preia gardianul de la primul etaj. El conduce această periculoasă criminală până la parter și abia acolo alt gardian mă conduce în curticica de plimbare deasupra căreia se înalță un turn de pază, iar în el stă un alt paznic care în tot timpul plimbării nu-și ia ochii de la mine.

În felul acesta cinci oameni, niște bărbați zdraveni, tineri, creați parcă de natură pentru a îndeplini planurile de producție în întreprinderi și în colhozuri, iau parte la scoaterea la plimbare a unei teroriste atât de importante ca mine. Toți au niște fețe impenetrabile, pline de conștiința importanței funcțiilor pe care le îndeplinesc și de mândria încrederii care li se acordă. Îmi imaginez ce li se spune despre noi la învățământul politic!

Micile curți de plimbare pentru o singură persoană sunt, la drept vorbind, tot un fel de celule, numai că fără acoperiș. Curtea asfaltată este împărțită în mai multe cuști, foarte înalte. Zidurile sunt de un cenușiu murdar, pe jos e tot asfalt. Niciun firișor de iarbă.

În timpul plimbării, deși ești singură, singurică, mâinile trebuie să le ții la spate. După ce ai mers vreo 10-15 minute prin această curticică, ajungi din nou în mâinile gardienilor care, după ce te transmit, ca pe o ștafetă, dintr-o mână în alta, alternând în ordine inversă, te conduc înapoi în celula ta.

Dar și de o asemenea plimbare îmi aduc aminte cu simpatie. Era totuși o bucățică de viață ce pătrundea în mormântul meu. Aștepți plimbarea mereu cu nerăbdare, îți aduci aminte de ea seara. Privarea de plimbare – și asemenea pedepse se aplică des – o iei ca pe o mare nenorocire. Cum, necum, dar cincisprezece metri nu se compară cu cei cinci. Și cerul...

N-o să uit până la moarte cerul acesta curat, înalt, din Iaroslavl. În alte orașe nu vezi așa ceva. Mai mult, din când în când, pe el apăreau și pescărușii ce veneau dinspre Volga.

Dar sirenele vapoarelor? Oare poți găsi cuvinte pentru a reda sentimentul stârnit în sufletul unui deținut de la izolator de aceste sirene? Și mai sunt și născută pe Volga. Le iau ca pe niște voci ale unor prieteni vii. Doar cunosc foarte bine aceste vapoare. Niște lebede albe, mândre – cele de la fosta societate „Samoliot"... Remorcherele mici grăbite, harnice, care târăsc după ele barjele... Vaporașele locale, pe mai multe voci, ce transportă turiști...

Supraveghetorilor nici prin cap nu le trece cât de multe impresii, visuri, amintiri plăcute pot fi strânse din această plimbare de cincisprezece minute prin această celulă cenușie fără acoperiș.

După plimbare, apare pofta de mâncare și, deși cu mare greutate, mănânci totuși prânzul. Aici ți se dă atâta mâncare, că în

mod clar nu poți să mori. Dar, pe de altă parte, calitatea mâncării este sub orice limită. Toată mâncarea e complet lipsită de vitamine. Dimineața pâine, apă fierbinte și două bucățele de zahăr tăiat cubulețe. La prânz, o zeamă lungă și terci uscat, fără nicio urmă de grăsime. La cină o zeamă care miroase respingător a untură de pește. Terciul alternează: de ovăz, de arpacaș, de grâu. Cel mai adesea e arpacaș mare, care la Butîrki se chema „șrapnel". Dar supa, întotdeauna, e din hrișcă.

Așa cum se vede din regulile afișate pe pereți, aici se permit cărțile – câte două la zece zile. Dar în prima lună a sosirii mele aici biblioteca tocmai era închisă – se afla în inventar, și cele șaisprezece ore de timp liber a trebuit să le umplu după cum am crezut de cuviință. Încerc să creez un anumit ritm, un anumit program, pentru a nu înnebuni. Lucrul cel mai important este să nu uit să vorbesc! Gardienii sunt instruiți să păstreze tăcere totală. Ei spun pe zi cinci-șase cuvinte: deșteptarea, toaleta, apa fierbinte, plimbarea, pâinea…

Am încercat să fac gimnastică înainte de micul dejun. Se aude țăcănitul ferestruicii de la ușă.

— E interzis!

Am încercat să mă întind după masa de prânz. Din nou țăcănitul.

— Puteți să vă întindeți numai după stingere. De la 11 seara la 6 dimineața.

Și atunci ce rămâne? Versurile… Numai ele… Ale mele și ale altora…

Și uite, mă învârt înainte și înapoi pe distanța celor cinci pași și compun:

N-ai decât să te faci praf aici, între dale,
Răspântie a tuturor drumurilor!

Oricum ai suci-o, oricât ai întoarce-o,
Sunt cinci pe lungime și trei pe lățime...

Nu, nu iese nimic fără creion... E greu să fii akân!

După masa de prânz, l-am programat pe Pușkin. Țin în gând un curs despre el. Apoi recit cu voce tare tot ce țin minte. Se dovedește că memoria, eliberată de impresiile exterioare, s-a deschis deodată, ca o crisalidă transformată în fluture. O minune! Până și *Căsuța din Colomna* se pare că o știu pe de rost. Bine, ajunge până la cină.

Lucrul cel mai îngrozitor s-a întâmplat chiar după cină. Liniștea parcă a devenit mai densă, a căpătat o forță sufocantă, palpabilă. Depresia începea să atace nu numai mintea și inima. Nu, acum pătrunsese în tot trupul. Până și părul părea că se încrețise de disperare. Măcar să fi auzit un singur sunet...

Dar când s-a auzit sunetul, totul a fost și mai rău. Pasul care se târăște al unui gardian. Uite și un alt sunet slab, abia perceptibil, al vizetei ridicate și din nou coborâte. Apoi zgârieturile unui șoricel. Nu, sunetele acestea sunt și mai dureroase.

Cel mai grav e că privarea de somn din timpul anchetei mi-a dat peste cap somnul. E aproape imposibil să adormi. Gândul că trec orele alocate somnului, iar ziua nu te lasă s-o faci, te duce în mod clar la disperare. Te grăbești să adormi, te temi să nu pierzi timpul. Dar în asemenea stres, somnul zboară definitiv.

Versurile... Numai ele... Și le compun în minte. Reușesc să fac niște versuri foarte scurte.

Liniște

Fiecare foșnet,
șoaptă,
pas

ard ca praful de pușcă
și te asurzesc...
Liniștea se sfâșie
ca o ață...
Este inima mea?
Străjerul?
Sau un șoarece?
Tot sufletul
E ca o membrană.
Se simte ca o rană
La fiecare pas.
Niște cio-că-ne-le
Lovesc în tâmple...
Noaptea e aproape,
Nu se poate amâna.
Noaptea e ca o vară,
Un ghem sufocant.
Toate pierderile mele
Sunt aici, alături.
Ce nu e minciună?
Fiecare foșnet
E ca un cuțit.
Sunetul s-a înmuiat deodată,
Parcă nu mai e aievea.
Cine a rămas?
Ce voi găsi?
.....
Noaptea e din ce în ce mai mare,
Visele sunt mai rele...
Câtă li-niș-te
E în lume oare?

Capitolul 34

Cele douăzeci și două de porunci ale maiorului Weinstock

Atârnă pe perete, chiar deasupra patului meu de fier. Încă nu primesc cărți, și cele douăzeci și două de porunci sunt deocamdată singurul cuvânt tipărit la care am acces. Le studiez până la prostire.

Tot opusul se împarte în trei secțiuni inegale: *Deținuții sunt obligați*, *Deținuților li se permite* și secțiunea cea mai lungă, *Deținuților li se interzice*.

Deținuții sunt obligați să îndeplinească necondiționat toate dispozițiile administrației penitenciare, să facă în zilele stabilite curățenia camerei, să scoată de două ori pe zi hârdăul.

Se permitea corespondența (în principiu, dar concret se cerea o aprobare individuală de la comandantul închisorii) cu rudele apropiate din care făceau parte numai părinții, soții și copiii. Le puteai trimite două scrisori și puteai primi tot atâtea. De la aceleași rude apropiate se admitea primirea a maximum 50 de ruble pe lună și de banii aceștia puteai comanda produse de la chioșcul închisorii. Puteai beneficia de o plimbare a cărei durată era stabilită de către comandantul închisorii, și puteai primi de la biblioteca închisorii două cărți la zece zile.

Și cu aceste favoruri se încheia umanismul maiorului Weinstock. Dar secțiunea „Deținuților li se interzice" fusese elaborată extrem de temeinic, cu o lăudabilă cunoaștere a meseriei.

Se interzicea să te apropii de fereastră şi să stai jos cu spatele la uşă. Să faci adnotări pe cărţi şi să transmiţi mesaje vecinilor lovind în pereţi. Se interzicea să discuţi (cu cine oare, mă rog?) şi chiar să cânţi (!) în celulă. Şi multe, multe altele.

La final se explica la ce pedepse vor fi supuşi deţinuţii pentru încălcarea acestor interdicţii. Aici era enumerat cu grijă tot arsenalul mijloacelor penitenciare. Privarea de plimbare, de bibliotecă, de chioşc, de corespondenţă, închiderea în carceră, în fine, trimiterea în judecată.

Documentul era semnat: „Şeful administraţiei penitenciare GUGB[1], maior Weinstock." În colţul din stânga, sus, scria: „Aprobat. Comisarul General pentru Securitatea Statului Ejov."

Şi toţi doreau un singur lucru, ca aceste reguli să nu fie schimbate. Lucrul acesta s-a văzut peste doi ani, în timpul transferului meu la Kolîma. Toţi visau numai „să nu fie mai rău", pentru că fiecare zi aducea semne clare de creştere a groazei şi a fărădelegii. Gândul diabolic de inventiv al cuiva lucra fără încetare, cineva căuta plin de râvnă fisuri în criptele noastre şi le acoperea cu sârg.

Fiecare zi aducea noutăţi. Ieri, fereastra de la capătul coridorului era acoperită simplu cu var. Dar azi, era acoperită cu un panou solid. Ieri, gardianul nu ţinea cont că stau cu spatele la vizetă. Dar azi, a deschis ferestruica de la uşă şi a şuierat ameninţător:

— Întoarceţi-vă!

Plimbarea devine din ce în ce mai scurtă, chitanţele pentru eliberarea de produse de la chioşc se dau din ce în ce mai rar. Şi, lucrul cel mai important, este schimbat comandantul închisorii.

Am apucat să-l mai prind pe cel vechi. El a venit a doua zi de la sosirea mea la Iaroslavl. Auzisem despre el încă de la Butîrki. Era un reprezentant tipic al vechiului stil din izolatoarele

[1] Abreviere pentru Direcţia Generală a Securităţii Statului (n. tr.).

politice. Înainte de anul 1937 aici nu erau deloc interesați de moartea deținutului.

Un ins bonom, cu fața rotundă, după ce a întredeschis puțin ușa, a întrebat:

— Se poate?

Și, după ce a intrat, a salutat, apoi a întrebat ce plângeri am, ce solicitări. M-a liniștit, spunând că biblioteca se va deschide în curând, a primit cererea pentru corespondența cu mama și a plecat, lăsând o impresie de normalitate.

Fiecare cuvânt, fiecare expresie a acestui om parcă spunea: „Nu fac decât să-mi îndeplinesc slujba, dar fără niciun fel de entuziasm. Dar ce depinde de mine sunt bucuros să rezolv."

Din păcate, a fost prima și ultima întâlnire. Deciziile Plenului din iulie referitoare la înăsprirea regimului din închisori fuseseră puse în practică.

Peste cinci-șase zile, ușa celulei mele s-a deschis brusc și a intrat un bărbat foarte brunet, în uniformă militară. Când pășea, își îndoia genuchii precum o cămilă și privea într-un singur punct, undeva pe lângă omul căruia i se adresa.

E noul șef al închisorii.

— Aveți întrebări? a aruncat el sacadat.

Prin felul în care arăta și expresia feței, noul comandant al închisorii semăna cu un actor de film gruzin, machiat ca un răufăcător. Cu asemenea fețe, ereții pe două picioare ai studioului cinematografic din Gruzia au tot ciugulit din porumbița albă, Nato Vacinadze, până au lăsat-o moartă. I-am dat imediat numele de Korșunidze[1], și după niște vizite repetate ale lui, am adăugat: „născut Gadiașvili"[2]. Mai târziu, chiar așa era numit de noi, și mulți au crezut chiar că acesta e numele lui.

[1] De la *korșun* (l. rusă), „erete" (n. tr.).

[2] De la *gad* (l. rusă), „năpârcă", „ticălos" (n. tr.).

Vorbea încleștându-și dinții lungi și scuipând cuvintele de parcă ar fi resimțit o mare repulsie interioară.

— Aveți întreeeeebări?

— Da. O să stau multă vreme în izolator?

— Nu știți care este sentința dumneavoastră? Zece ani!

După acest unic dialog, am început mereu să spun că nu am întrebări. Și ce să-l fi întrebat? Oricum totul era și așa foarte clar.

Totuși viața a adus corectivele sale în cele douăzeci și două de porunci ale maiorului Weinstock și în prognozele de la Moscova. Închisoarea începea să trosnească pe la încheieturi, nu avea putere să facă față noilor sarcini. Și, în ciuda spiritului „poruncilor", în celulele de o persoană au început să aducă câte un al doilea pat. Avea loc comprimarea.

Într-o zi, liniștea mormântală de pe coridor a fost spartă de zornăit de chei și cuvinte rostite în șoaptă de gardieni. Încercând să ghicesc semnificația zgomotelor, așteptam febril să văd urmarea. Robinson îl aștepta pe Vineri al său. Și, într-o bună zi, Vineri a fost găsit. Era o minune, una dintre acele minuni despre care se spune că „nu se poate întâmpla niciodată în viață". Dar realitatea e realitate. Dintre toate zecile de variante posibile, s-a îndeplinit tocmai aceasta: în celula mea a fost adusă cunoștința mea din Kazan, chiar acea Iulia Karepova cu care fusesem trimisă la Colegiul Militar la Moscova.

Capitolul 35

Nopți luminoase și zile negre

Vorbeam câte douăzeci de ore fără întrerupere. Eram răguşite. Ne simțeam bine, eram doi oameni care puteau să comunice coerent unul cu altul.

În scurtă vreme, aflasem toate amănuntele din viața Iuliei, dar și biografia tuturor rudelor ei, până la a treia spiță.

Îi recitam versuri câte șase ore pe zi. Ne tot povesteam întruna noutățile, evident vechi, de la Butîrki.

Apoi a venit refluxul. Am tăcut amândouă, s-a cufundat fiecare în gândurile ei. Vom ieși vreodată de aici? Cel mai adesea, singura ieşire începea să ni se pară moartea.

Salvarea din ghearele gândurilor negre a apărut pe neașteptate. Ferestruica de la uşă s-a deschis şi ni s-a strecurat pe ea un dosar care semăna cu un catalog. În spatele dosarului, a apărut capul bălai al gardianului Iaroslavski. Acum bunătatea depăşea severitatea de rutină cotidiană. Fața lui e inundată de zâmbet şi, cu o voce veselă, rostește un cuvânt magic:

— Catalogul!

Era o lecție exemplară pentru faptul că niciodată nu trebuie să-ți pierzi speranța. Ajunsesem demult la concluzia că biblioteca va fi „inventariată" toți cei zece ani, dar uite... Da, era catalogul. Și nu era deloc rău. O bibliotecă bogată, o selecție excelentă a cărților.

A însemnat sfârşitul singurătăţii. Mâine, la ora asta, o să mi se aducă Tolstoi şi Blok, Stendhal şi Balzac. Şi eu mă gândeam la moarte, prostuţa de mine!

Într-o explozie de emoţie, notăm cotele cărţilor dorite. Mâine o să ni se aducă câte două de persoană. Ce fericire că nu mai sunt singură! Dacă eram singură, mi-ar fi dat două cărţi, dar aşa – luăm patru. Este deja o raţie cu care poţi să supravieţuieşti.

Probabil că radiem aşa de tare de fericire, că Iaroslavski nu se mai poate abţine. Se uită pe furiş în toate părţile, îşi descoperă rânjind dinţii inegali, nu prea albi, şi dă din cap aprobator:

— Mâine…

Şi a venit şi acest mâine. Ţin în mâini patru cărţi şi lăcomia mă roade, nefiind în stare să decid de care dintre ele îmi pare mai puţin rău să i-o dau Iuliei. Ea m-a lăsat cu plăcere să-mi aleg. Cu ce să încep oare? *Învierea,* Tolstoi! Sigur, cu ea! Iulia, după ce m-am mai gândit puţin, va citi *Opere alese* de Nekrasov. Ea începe imediat să exclame plină de uimire:

— Am crezut toată viaţa că decembriştii[1] sunt nişte persoane care au suferit enorm. Şi, când colo: „liniştit, rezistent şi uşor e carul minunat făcut…" Să fi încercat ei să meargă cu un vagon Stolîpin…

Dar nu mai avem timp de discuţii. Trebuie să citim. Şi mă cufund în micul şi jerpelitul volum Tolstoi.

În familie, mereu am fost considerată o devoratoare pătimaşă şi neobosită a cărţilor. Dar am descoperit cu adevărat semnificaţia interioară a celor citite abia aici, în acest sicriu de piatră.

Tot ce am citit înainte de celula asta se dovedeşte că a fost un fel de alunecare pe o suprafaţă netedă, o dezvoltare a sufletului

[1] Revoluţionari ruşi care au participat la răscoala armată din decembrie 1825, la Sankt Petersburg, împotriva absolutismului ţarist (n. red.).

pe larg, nu în profunzime. Iar după ce am ieşit din închisoare, din nou nu am mai ştiut să citesc aşa cum o făcusem în izolatorul din Iaroslavl. Tocmai acolo i-am descoperit din nou, pentru mine, pe Dostoievski, Tiutcev[1], Pasternak şi pe mulţi alţii.

Acolo am studiat profund pentru prima dată istoria filosofiei, după ce am lucrat conştiincioasă la câteva volume. Oricât de paradoxal ar fi, din biblioteca închisorii puteai primi multe cărţi care fuseseră demult scoase din bibliotecile obişnuite.

Nu e nimic mai simplu decât să explici acţiunea profundă a unei cărţi asupra unei persoane singure prin lipsa impresiilor externe. Nu, nu e numai asta. Omul izolat de viaţa de toate zilele, de „alergătura ca de şoarece a vieţii"[2] îşi creează o anumită profunzime. Atunci când stai în izolator, nu mai alergi după fantoma succeselor vieţii, nu mai eşti fătarnic, nu mai faci pe diplomatul, nu mai faci niciun compromis cu conştiinţa. Te cufunzi total în problemele înalte ale existenţei umane şi te apropii de ele purificată prin suferinţă.

Şi chiar dacă lagărul, cu lupta lui animalică fătişă pentru existenţă, a păstrat curate mii de suflete ale tovarăşilor noştri, atunci ce să mai vorbim de cei închişi în izolator. Acţiunea lui benefică este neîndoielnică. Desigur, dacă ea nu durează prea mult, dacă ea nu apucă să distrugă fundaţia personalităţii.

De câte ori în lagăr nu mi-am adus aminte cu afecţiune de celula izolatorului din Iaroslavl! Pentru că, deşi existenţa mea acolo era chinuitoare, niciodată, nicăieri, nici înainte, nici după aceea, nu s-au dezvoltat atât de bine laturile personalităţii mele aşa cum s-a întâmplat acolo. În mod clar, în decursul acestor doi ani am fost mult mai bună, mai inteligentă şi mai profundă decât în tot restul vieţii mele.

---

[1] Fiodor Ivanovici Tiutcev (1803–1873), poet şi diplomat rus, considerat unul dintre marii romantici ruşi (n. coord.).

[2] Versuri dintr-o poezie a lui A.S. Puşkin (n. tr.).

Nici măcar înăsprirea zilnică a regimului din închisoare nu a putut să stingă entuziasmul stârnit de descoperirea bibliotecii. Numai să n-o închidă din nou. Şi am îndurat cu stoicism campania care ne obliga să purtăm hainele de închisoare, aşa-numitele „uniforme Ejov".

Toate lucrurile personale care se aflau în celulă ne-au fost luate şi ni s-au dat nişte fuste şi bluze de un maroniu-cenuşiu, cu dungi, şi nişte jachete rigide, împodobite cu aceleaşi dungi. Căciuli nu aveau, deci am rămas cu o eşarfă înflorată de la doica noastră Fima. Nici ghete nu aveau, şi am continuat să merg cu papucii roşii, uzaţi, de casă. Papucii şi eşarfa erau acum singurele pete de culoare în mijlocul tuturor lucrurilor care ne înconjurau.

— Gata cu straiele de muiere..., a declarat ironic supraveghetorul corpului de clădire, poreclit Satrapiuk („Nababul"), înghesuind în saci paltoanele noastre de acasă.

În primele momente, am reacţionat tragic în faţa acestei proceduri. Cum, necum, dar să te transformi într-o adevărată sperietoare înseamnă foarte mult pentru o femeie de treizeci de ani, chiar dacă nu o vede nimeni. Dar mai apoi am fost ocupate să găsim o soluţie cum să ne păstrăm sutienele, măcar câte unul. În lenjeria oficială de la stat intrau numai cămăşile grosolane din pânză şi pantalonii. Sutienele nu erau prevăzute. Dar era tare umilitor să umbli cu sânii legănându-se.

Fiecare dintre noi a reuşit să păstreze, cu abilitate de scamator, câte un sutien, şi să-l ascundă la nenumăratele percheziţii care, în această închisoare, se făceau de două ori pe lună. Sutienele erau spălate deasupra hârdăului şi cârpite cu ace din oase de peşte, pescuite din fiertura ce se dădea seara. Trebuiau să fie păstrate ca o amintire a *ewig weibliche*[1]. Eu l-am pierdut pe al meu mai târziu în lagăr, în timpul numeroaselor mutări.

[1] Eternului feminin (l. germ.) (n. tr.).

La câteva săptămâni de la prima livrare de cărți, pe amândouă au început să ne supere ochii. Ziua în celulă era aproape întuneric: ne aflam spre nord, panoul înalt de lemn fără nicio crăpătură și bordura neagră a ciorilor care stăteau pe el. Era clar că dacă vom continua să citim câte opt-zece ore pe zi pe o asemenea întunecime, am putea orbi. Trebuia să găsim o soluție. Și am găsit-o.

Deși comandantul închisorii ne schimba grijuliu gardienii ca să nu ne obișnuim cu ei și ca între noi să nu se lege relații umane, totuși, din când în când, aceiași supraveghetori reveneau pe etajul nostru și reușiserăm deja să ne dăm seama ce fel de oameni erau. Fiecare avea o poreclă și o caracterizare.

În zilele în care pășea pe coridor Satrapiuk sau, cu pași neauziți, se furișa spre vizete Vurm, cu obrazul plin de coșuri, respingător, cu buze subțiri, respectam cu sfințenie regulamentul. Dar când apăreau Iaroslavski, sau Sfântul Gheorghe, sau Bulgărașul rotund, gardiana cea drăguță, schimbam rânduiala zilelor și nopților.

După ce învățasem să dormim stând în fund, ne așezam ușor întoarse spre vizetă în poziții care te lăsau să crezi că citim. Cărțile deschise se aflau în fața noastră, dar noi dormeam duse șezând.

Iar noaptea, când becul orbitor inunda celula cu lumina lui, am învățat să ne punem astfel cartea sub pătură, că puteai citi pe neobservate aproape până în zori. Desigur, și așa ochii aveau de suferit din cauza poziției anormale, din cauza lipsei de somn. Dar totuși era o soluție. Multă vreme am reușit să-i prostim astfel pe gardieni. Numai din când în când se deschidea ferestruica ușii și se auzea vocea gardianului:

— Numărul 1, spuneți-i Numărului 2 să nu-și bage capul sub pătură.

Asta însemna că Iulika își trăsese prea mult pătura peste cap.

Astfel se scurgeau zilele negre de somn și nopțile luminoase, cu lumina chinuitoare a becului, cu lectura ilegală. Astfel a trecut timpul în chinuri fizice și sufletești, într-o comunicare luminată cu cărțile, alternând speranțe și disperare.

Cerul de deasupra celulei de plimbare devenea din ce în ce mai cenușiu. Pescărușii începuseră să zboare din ce în ce mai rar. Ciorile de pe panoul de la fereastră se așezau tot mai strâns. Venise toamna.

Capitolul 36

„Câinele lui Glan"

Căpitanul Glan, un personaj din romanele lui Knut Hamsun[1], avea un câine, Esop. Deşi întreaga noastră viaţă din celulă era pătrunsă total de spiritul lui Esop, Iulika, în mod clar supraapreciind nivelul de educaţie al gardienilor, se temea să rostească cu voce tare acest nume.

Dar noi foloseam adesea expresia misterioasă „câinele lui Glan". Şi manifestam o adevărată virtuozitate în folosirea limbii şi metodelor acestui căţeluş. Mi-a fost de folos şi în cazul scrierii corespondenţei.

Am primit permisiunea de a coresponda cu mama. Iuliei i se refuzase acest drept din cauza „lipsei unor rude apropiate". Trimiterea scrisorii mele – şi ea îmi era permisă de două ori pe lună – se transforma într-un eveniment emoţionant pentru care ne pregăteam din vreme, chibzuind fiecare cuvânt.

Era o sarcină grea: să fac scrisoarea perfect de înţeles pentru mama şi, în acelaşi timp, să nu stârnesc suspiciunea cenzorului închisorii, care stătea vigilent de pază şi, la cea mai mică aluzie la ceva ambiguu, ar fi putut trimite înapoi scrisoarea.

— Nu va fi trimisă! aşa mi se spusese când am rugat-o foarte serios pe mama să-l vaccineze pe Vova împotriva vărsatului.

---

[1] Knut Hamsun (1859-1952), scriitor norvegian, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în anul 1920 (n. red.).

Orice referire la boli era considerată a reprezenta un cifru.

Scriam cu anumite creioane, aprobate de conducerea închisorii, din bachelită, cu rezerve de grafit, pentru a nu fi nevoie să le ascuțim. Nu aveam acces la niciun fel de obiect ascuțit, cum ar fi bricegele. Scrisorile se puneau în plicuri în biroul cenzorului.

Trebuia să-i comunic mamei cât mai multe despre mine și să aflu de la ea tot ce se poate despre soțul meu, copii, despre toate rudele și prieteni. Cum să fac asta?

Și ne-am gândit să scriem despre noi la persoana a treia. Am făcut o pregătire îndelungată. În primul rând, trebuia să găsesc un al doilea nume pentru mine. Ce puteam găsi de la Evghenia, în afară de Jenia? Aha! Eva! Micuța Evocika, surioara Natașei. Și astfel mama a primit o scrisoare cu această frază misterioasă: „...Nu te neliniști așa de tare în privința copiilor. Cred că Evocika noastră, care te preocupă atât de mult, nu o duce așa de rău. Doar acum nu este singură, ci cu o tanti care sunt convinsă că se poartă foarte bine cu ea."

Mama mea a prins totul din zbor. Și a răspuns că într-adevăr încearcă să se gândească că va fi totul bine cu draga noastră Evocika. Însă tanti asta nu are o fire cam închisă? Oare o lasă pe Evocika noastră să se plimbe, să se vadă cu prietenele? Mama voia să afle care e regimul din închisoare, dacă sunt sau nu în regim de izolare.

Mai departe totul a mers perfect. După ce ne-am transformat toți în copii, ne transmiteam unii altora informațiile cele mai de neacceptat din punctul de vedere al cenzurii, fără să stârnim cea mai mică bănuială. Astfel, mama îmi spunea că „Pavlik încă nu avusese examene", de unde am înțeles că încă nu avusese loc procesul și nu se dăduse o sentință în cazul soțului meu. În aceeași formă mi s-a comunicat arestarea soțului surorii mele, Șura Koroliov. Mai întâi, mama a scris: „Șura și-a

schimbat locul de muncă. Acum lucrează la garaj." Dacă ținem cont de faptul că Șura era profesor de istorie rusă, o asemenea schimbare a locului de „muncă" putea însemna numai excluderea din partid. Iar în scrisoarea următoare, se spunea: „Șura a plecat la Pavlik." Iar asta putea însemna doar un singur lucru.

Astfel am corespondat timp de doi ani. Mama îmi comunica mereu vești bune despre copiii mei, ceea ce mi-a dat putere să îndur tot.

Abia mult mai târziu, în Kolîma, am aflat că atunci când mama îmi scria: „Lui Vasia, în ajunului revelionului, i-am făcut brad", de fapt Vasia era pierdut prin hățișul caselor de copii pentru copiii deținuților, unde i se încurcase numele. Au fost luni în care rudele noastre își pierduseră speranța de a-l mai găsi pe copil. Și abia în anul 1938, fratele soțului meu l-a găsit la Kostroma. Bine că nu am aflat asta la Iaroslavl.

În afară de corespondență, „câinele lui Glan" era folosit pe scară largă și în însemnările și discuțiile noastre. Aveam dreptul să cumpărăm două caiete pe lună de la chioșc și să scriem în ele ce dorim. Dar pentru că aceste caiete, după ce le umpleam, trebuia să le predăm la cenzură, nu puteam folosi caietul cum aș fi vrut, să spunem, pentru versuri, era imposibil.

Acum am uitat de tot stenografia ciudată inventată de noi atunci. Într-adevăr, se dovedise că, ajungând în situația lui Robinson, fiecare individ repetă evoluția speciei, trecând prin toate stadiile „progresului tehnic".

Am inventat un ac din os de pește și ață din propriul păr. Am inventat un sistem original de stenografie și am perfecționat până la rafinamentul unui bijutier tehnica ciocănitului în perete care aici, în liniștea mormântală, era o acțiune mult mai periculoasă decât în beciul din Kazan.

Scriam versurile conform acestui sistem, apoi le învățam pe de rost, ștergeam cele scrise cu miez de pâine, iar peste ceea ce

fusese şters scriam rezolvarea unor probleme de algebră sau conjugarea unor verbe franţuzeşti.

Sarcina principală pe care o avea „câinele lui Glan" al nostru, adică în viaţa ilegală din celulă, consta în distrugerea, pe cât se poate, a acelei izolări severe de lume şi de ceilalţi, care era lege în această închisoare. În intenţia administraţiei, fiecare dintre noi trebuia să se considere deţinut unic al închisorii. Pentru că au fost nevoiţi să înghesuie oamenii în celule şi să le facă duble, am aflat că mai rămăsese pe lume şi Iulia Karepova.

Dar cine sunt vecinele noastre de celulă? Ascultând cu atenţie sunetele vagi şi foşnetele neclare, am stabilit că, de o parte şi de alta a noastră, sunt tot izolatoare şi că în acele celule încă nu e pus un pat suplimentar. Se vede că încercau să-i păstreze pe deţinuţi cât mai mult singuri, mai ales pe cei mai „importanţi". În dreapta, cineva umbla întruna. Scârţâitul ghetelor uriaşe, de închisoare, pătrundea chiar şi prin peretele de un metru grosime. Ca răspuns la întrebarea noastră referitoare la nume şi la termen, ni s-a pus o altă întrebare: „Din ce partid sunteţi?" Şi când am răspuns că suntem comuniste, ni s-a ciocănit ca răspuns: „Nu am prieteni printre membrii acestui partid."

Apoi s-a auzit o lovitură de pumn în perete şi peretele a rămas mut în cei doi ani.

Era clar că acolo se afla o menşevică sau o eseră de genul Muhinei din Kazan.

Dar cu vecina din stânga am stabilit o legătură regulată prin perete. Făceam schimb aproape zilnic de mesaje cifrate, alcătuite astfel încât conţinutul lor să nu poate fi înţeles chiar dacă ciocănitul ar fi fost descoperit.

Vecina se dovedise a fi Olga Orlovskaia, o ziaristă din Kuibîşev, soţia unui oarecare Lenţner, care jucase un rol important în opoziţia troţkistă. Olga însă era un membru extrem de credincios

de partid, cu Lențner se afla de mulți ani în divorț, dar fusese arestată din cauza legăturii avute cu el.

Olga stătea singură de multe luni și era extrem de bucuroasă de legătura pe care o stabilisem. Ciocăneam în timpul servirii prânzului sau a cinei, când liniștea era tulburată de zăngănitul polonicelor și al gamelelor de fier. Tema principală a discuțiilor noastre erau articolele din ziar. Aveam dreptul, din cele 50 de ruble ale noastre, trimise de rude, să ne abonăm la ziarul local *Severnîi rabocii*[1].

Ce ziar mai era și ăsta! Dacă ar ajunge în mâinile unui cititor de azi, ar avea impresia că delirează. Procesul de ridicare a „dușmanilor poporului" era generalizat, sistematizat aproape în scheme și tabele. De exemplu, puteai întâlni o corespondență despre un secretar de comitet raional care afirma că în raionul lui, chipurile, „n-ai pe cine să salți". Autorul corespondenței era indignat de atitudinea acestuia față de „elementele dușmănoase" și punea sub îndoială seriozitatea secretarului respectiv. De câteva ori pe lună, se publicau regulat articole ample despre procesele liderilor raionali. Coloanele micului ziar simplu de provincie erau încărcate de formule precum „pedeapsa supremă" sau „sentința a fost dusă la îndeplinire". Ele erau culese cu aldine.

Alături de asemenea materiale erau aduse laude patetice „fiilor adevărați ai poporului" și „oamenilor simpli sovietici". Se apropiau alegerile pentru Sovietul Suprem, primele alegeri pe baza noii Constituții, și candidat pentru Iaroslavl era primul secretar al Comitetului Regional de partid din Iaroslavl, Zimin, care tocmai îl înlocuise pe predecesorul său arestat. În fiecare număr era dată fotografia lui Zimin, surprins în diferite ipostaze, îi erau enumerate meritele.

[1] „Muncitorul din Nord" (n. tr.).

La câteva luni de la alegeri, Zimin a fost arestat împreună cu noua componență a biroului Comitetului Regional și același ziar *Severnîi rabocii* dedica articole întregi demascării „spionului periculos Zimin care, pe căi ocolite, s-a strecurat până într-o funcție înaltă de conducere".

Expresiile „strat", „sunt date la o parte straturi" îți veneau în minte încă înainte ca Kaganovici[1] să le fi folosit în sens pozitiv. A spus cam așa: „În lupta cu urmările sabotajului, am îndepărtat câteva straturi..."

Despre toate acestea discutam cu Olga prin perete, încercând să ne facem înțelese în limbajul „câinelui lui Glan". Replicile Olgăi demonstrau că are o minte ascuțită și fler jurnalistic de a găsi repede formule precise și corecte.

Astfel am comunicat cu Olga doi ani. Dar numai în anul 1939, în drum spre Kolîma, am descoperit că Olga îl adoră pe Stalin și, când se afla în acest izolator din Iaroslavl, i-a scris o declarație în versuri care începea așa: „Stalin, soarele meu de aur, chiar dacă m-ar aștepta moartea, vreau să mor ca o petală pe drum, ca o petală pe drumul țării..."

De fapt, nu a fost nevoie să mă mir de așa ceva, pentru că în lagăr am găsit o mulțime de oameni care îmbinau o apreciere sănătoasă asupra evenimentelor care se petreceau în țară cu un adevărat cult religios închinat lui Stalin.

Iulia, înclinată spre romane polițiste, era pasionată așa de mult de „câinele lui Glan", că uneori nici puteam să-i înțeleg aluziile complicate. Devenise extrem de precaută, mai ales după ce Olga pățise un necaz despre care ne spusese prin perete. Fusese privată de cărți din cauza unor „sublinieri pe text"

[1] Lazar Moiseievici Kaganovici (1893-1991), important om politic și de stat, a ocupat funcții importante, fiind un susținător fidel al lui Stalin (n. red.).

pe care nu le făcuse. Acum, înainte să-i dăm înapoi cartea gardianului, o verificam cu mare atenție, studiind fiecare pagină.

Iulia se „esopizase"[1] și mai mult când îi venise ideea că într-o adâncitură a peretului, care se afla deasupra patului ei, fusese pus un magnetofon care înregistra toate discuțiile noastre. Degeaba i-am demonstrat că puțin probabil să fi fost nevoie de o asemenea metodă din punctul de vedere al gardienilor noștri. Doar nu mai eram anchetate, nu aveau nevoie de dovezi suplimentare. Faptul că suntem „dușmani ai poporului" era deja un lucru demonstrat.

Iulia continua să se teamă disperată de „Prov Stepanîci" (așa era numită adâncitura din perete) și găsea asemenea formule anecdotice de secretizare a discuțiilor noastre, că uneori râdeam din suflet de ea, cu fața băgată în perna de paie, pentru a nu atrage atenția gardienilor.

Și totuși, în ciuda tuturor strădaniilor și precauțiilor noastre, mâna grea a șefilor închisorii a ajuns și la noi. Pedepsele din închisoare, ca și durata lor, erau date nu în funcție de greșelile aleatorii, ci strict după un plan, pe baza unui grafic precis. Iar graficul se apropia de data fatidică a celei de-a treia aniversări a asasinării lui Kirov, 1 decembrie.

[1] Aluzie la Esop (620-560 î.H.), fabulist grec, considerat părintele fabulelor (n. coord.).

Capitolul 37

Carcera subterană

Ca de obicei, nenorocirea s-a declanşat când o aşteptam cel mai puţin. În acea zi, chiar eram foarte vesele.

De dimineaţă ni s-au adus alimente de la chioşc: o jumătate de kilogram de zahăr, două sute de grame de unt şi, nu se ştie de ce, câţiva castraveţi care ajunseseră în chioşcul închisorii. Castraveţii erau galbeni, plini de asperităţi şi groaznic de amari. Iulia, gospodină cu experienţă, care îşi păstrase pasiunea pentru gospodăria patriarhală, a hotărât să pună neapărat la murat castraveţii.

— Nu e nimic de râs! O să cerem câte puţină sare şi de la gardianul de zi, şi de la cel de noapte. Şi de la cel de dimineaţă de mâine. Trei zile n-o să luăm apă fiartă. Sau o s-o luăm, dar o aruncăm în hârdău. Şi în cana pentru apă îi punem la murat. Peste trei zile o să avem nişte castraveţi minunaţi, foarte puţin săraţi…

— Sincer, Iulia, ar trebui să scriem un poem în cinstea ta!

— N-ar strica! Că tu scrii dracu' ştie despre ce, în loc s-o elogiezi pe prietena zilelor tale amare…

Şi am trecut imediat la treabă.

Nu, nu te pot cânta nici în troheu, nici în iambul cel dispreţuit,
Numai hexametrul va fi demn de tine…

— Te rog, n-am nimic împotrivă!

N-are decât Vezuviul să-şi reverse lava asupra popoarelor,
Tu, în vârful lui, o să marinezi mereu castraveţi...

Şi chiar în momentul când ne sufocam de acel râs imposibil de reţinut, am auzit cheia în uşa noastră. Inima ni s-a strâns, s-a făcut ghem. Fiecare deschidere a uşii în momente neprogramate aducea numai durere.

— Veniţi după mine, a spus supraveghetorul.

Asemenea situaţii se mai întâmplaseră de câteva ori în timpul şederii noastre aici. Ne duceau să ne „tipărească degetele", adică să ne ia amprentele dactiloscopice, ne duceau la dentist. Nu, la dentist mergeam după ce făceam cerere dinainte... Ce să mai fie şi asta?

Când am coborât scara, am auzit tusea neliniştită a Iuliei, în urma mea, manifestând nelinişte şi solidaritate. Uite, am trecut de primul etaj, de parter. Unde mergem? Tot mai jos şi mai jos? Era deja clar că nu sunt dusă pentru o simplă formalitate. Coborârea aceasta care parcă nu se mai termină transmite ceva de rău-augur. Oare câte etaje subterane sunt aici?

În cele din urmă ne oprim într-o cămăruţă mică, de tortură. În faţa mea, apare silueta îndesată, lată în umeri, a supraveghetorului-şef Satrapiuk. Are o faţă oacheşă, închisă la culoare, pe care se conturează aproape incredibil de strălucitori ochii deschişi la culoare. Vorbeşte cu un puternic accent ucrainean.

După ce îmi verifică numele, scoate un registru şi-mi citeşte ordinul comandantului închisorii referitor la mutarea în carcera de jos pe o perioadă de cinci zile şi cinci nopţi „pentru continuarea activităţii contrarevoluţionare în închisoare, manifestate prin scrierea PRENUMELUI său pe peretele closetului".

O provocare clară, evident că nu scrisesem niciun PRENUME, şi ar fi fost o mare prostie să o fac. Doar ştiam foarte bine că după fiecare plecare a noastră de acolo gardianul care făcea de pază afară era obligat să intre acolo şi să verifice dacă nu am plantat vreo bombă. Mai mult, în obligaţia lui intra şi să ne înmâneze fiecăreia dintre noi o bucată de hârtie de ziar, şi el îndeplinea această activitate solemnă cu o expresie plină de importanţă şi impenetrabilă.

Toate acestea îmi trec prin cap şi încerc să-i explic lui Satrapiuk: trebuia să fiu proastă de tot ca în aceste condiţii să scriu ceva pe perete. El, fără să mă asculte, îmi propune să semnez că mi s-a citit ordinul.

— Nu! Nu voi semna minciuna asta, prostia asta! Şi apoi, ce înseamnă „continuarea activităţii contrarevoluţionare în închisoare"?

De îndată ce am rostit cu voce tare aceste cuvinte, am realizat care era scopul lor. În faţa ochilor mi-au apărut câteva rânduri din cele douăzeci şi două de porunci ale maiorului Weinstock. Acolo se spunea că, în caz de „continuare a activităţii contrarevoluţionare în închisoare", cazul va fi trimis din nou în judecată. Deci după ce aş fi semnat acest ordin, aş fi recunoscut faptul şi aş fi oferit un material împotriva mea, pentru a fi din nou judecată şi, de data aceasta, condamnată la moarte.

— Nu semnez! Este o provocare!

— Bine. Nu semnaţi. Vă faceţi şi mai mare rău. Haideţi, dezbrăcarea!

— Ceee?

— Am spus să te dezbraci! a repetat el, tutuindu-mă. La carceră se îmbracă alte haine, conform dispoziţiilor... Hai, dă-le!

Mă trezesc într-un spaţiu îngust de piatră. Nicio fereastră, niciun bec. Lumina vine numai pe uşa deocamdată deschisă. Un frig ca de mormânt. E clar că nu este încălzită vreodată

cămăruța asta. La o oarecare înălțime de la podea, este montat un prici îngust, care ține loc de pat. Pe el sunt aruncate niște zdrențe cu care va trebui acum să mă îmbrac: o rămășiță dintr-o manta soldățească soioasă și niște sandale enorme.

— N-o să...

— Ba da! Dacă nu, o să-ți arătăm și locuri mai rele ca acesta! explodează Satrapiuk și, înainte ca eu să apuc să-mi vin în fire, începe să mă dezbrace.

Simt cum labele lui îmi ating sânii.

— Aaaa!

Oare eu am scos urletul ăsta așa de sălbatic? Da, eu. Și atunci m-am dezlănțuit. Paharul se umpluse. Strig și mă zbat și mai disperată ca atunci, în „corbul negru", după proces. Atunci mă loveam cu capul de perete, încercând să-mi produc durere numai mie. Acum înnebunisem așa de tare, că mă iau efectiv la bătaie cu Satrapiuk, care poate să mă pună jos cu o lovitură de pumn. Folosesc unghiile și dinții, îl lovesc cu piciorul în burtă. Și mai și strig niște cuvinte groaznice:

— Fasciștilor! Nemernicilor! Stați puțin, o să vină vremea când o să vă ia și pe voi!

Deodată simt o durere cumplită, insuportabilă, pentru o vreme îmi pierd cunoștința. Satrapiuk mi-a întors mâinile la spate și le-a legat cu un prosop. Văd ca prin vis că i-a sărit în ajutor o gardiană. Ea mă dezbracă, așa legată cum eram, până la cămașă, chiar îmi scoate agrafele din păr. Apoi totul se dă peste cap și mă prăvălesc într-un abis negru și, în același timp, totul părea cuprins de foc.

Îmi vin în fire din cauza gerului. Degetele de la piciorul stâng sunt înghețate așa de tare, că nici nu le mai simt. Atunci am suferit o degerătură de gradul doi la toate degetele de la picior. Și până acum, în fiecare iarnă, piciorul se umflă și mă doare.

Tot trupul mă înjunghie chinuitor. Stau culcată pe priciul îngust, pe spate, aproape goală, numai în cămaşă şi cu mantaua murdară aruncată deasupra mea. Dar am mâinile libere, nu sunt legate. Probabil că i s-a făcut milă gardienei de mine, mi le-a dezlegat înainte să mă arunce aici.

Mă uit cu atenţie în întuneric. Nu zăresc nimic. Numai să nu fi orbit... Nu văd nimic, chiar nimic. Măcar vreo licărire...

Paşi. Cizme militare. Cheia se răsuceşte în ferestruica uşii şi... Nu, nu am orbit! Ce şuvoi vesel de lumină se strecoară în celulă! Îl văd, îl văd! Acum mi-e mai uşor să privesc întunericul ăsta. Acum ştiu că nu am orbit.

— Apă!

Cana e murdară, ruginită, deasupra apei pluteşte o pojghiţă de grăsime. O apuc cu disperare, beau două înghiţituri, iar cu restul mă spăl. Îmi spăl aşa cum pot, cu grijă, mâinile şi faţa, apoi mă şterg cu marginea de sus a cămăşii. Aşa. Acum sunt din nou om, nu un animal murdar, hăituit.

— Pâine!

— Nu vreau!

— De ce?

— Nu pot să mănânc în mizeria asta.

— O să-i raportez comandantului.

El pleacă, dar nu închide ferestruica uşii chiar aşa bine cum fusese înainte. Acum pe la marginea ei se distinge clar o fâşie îngustă de lumină electrică. O fixez cu privirea şi asta îmi aduce o alinare infinită.

Trebuie să ţin socoteala zilelor. Pentru a nu se contopi în acelaşi continuu de zile şi nopţi. Acum au vrut să-mi dea pâine. Asta a fost prima zi. Rup într-un loc marginea cămăşii. De fiecare dată când îmi vor propune pâine, o să fac pe cămaşă o asemenea ruptură. Când o să fie cinci, o să mă scoată de aici. Ce

palat mi se pare acum celula noastră! Iulika... Oare și cu ea s-au răfuit la fel? Și așa are probleme cu plămânii...

E imposibil să dormi aici. Nu te lasă frigul și șobolanii. Ei mișună pe lângă mine și-i pocnesc cu sandaua uriașă. Ce să fac? A, versurile...

Recit Pușkin și Blok, Nekrasov și Tiutcev. Apoi compun în minte (nu am creion) poezia *Carcera.*

Nu e fantezia unui regizor.
Nu sunt visurile lui Edgar Poe.
Aud cum în ultimul pas
A împietrit cizma soldatului.
Cu un patos beat, de șacal.
Ce răi sunt, ce mârșavi...
Uite-o, carcera subterană!
Piatră. Frig strașnic. Nici țipenie!
Puțin probabil că iadul e mai crunt –
Se dovedește că trebuie să-mi beau cupa până la fund...
Ce fericire că în aceste încercări
Totuși nu sunt singură.
O piatră în loc de pernă,
Dar despre Hurzuf în noapte
Îmi tot cântă Pușkin,
Moțăind într-un colț.
Și, invizibil pentru soldați,
Deodată a trecut pragul
Cavalerul irepetabil,
Prietenul, Aleksandr Blok.
În criptă n-o ducem prea bine –
Ne amintim de cântecul lui Gaetan,
Cântăm bucuria și suferința.
Împreună nu este chiar așa lipsit de speranță

Hăul cel mai rău.
Inima cunoaște o lege neștearsă:
Bucuria și suferința sunt una.
N-are decât să se dezlănțuie, să urle
Întreaga armie de vârcolaci!
Port în mine ceva
Ce nu au puterea să-mi ia!

Da, nu au puterea să-mi ia poezia! Mi-au luat tot: rochia, pantofii, pieptenele, ciorapii... M-au aruncat în frig aproape în pielea goală. Dar uite, asta n-o să mi-o ia. Nu stă în puterea lor. Tot ce e al meu îl port cu mine. Și o să supraviețuiesc chiar și acestei carcere.

Capitolul 38

Comunista italiana...

Pe marginea cămășii sunt deja patru rupturi. Deja de patru ori mi-au propus pâine și de patru ori am refuzat-o. Am început să mă orientez și aici. Disting sunetele legate de predarea serviciului gardienilor, pașii lui Satrapiuk și șoaptele lui șuierătoare. Mi-am dat seama că în sectorul acesta al beciului sunt cel puțin cinci celule ca a mea.

De aceea pașii lui Korșunidze-Gadiașvili – comandantul închisorii – i-am distins imediat. S-a deschis ușa mea. M-am întors pe pat spre perete, ca să nu-l văd. Îi ghicesc mersul ca de cămilă, îndoit, și grimasa disprețuitoare de pe chip. O secundă așteptăm amândoi. El, ca eu să dau vreun semn, oricare, că sunt vie, eu, ca el să înceapă să urle: „În picioare"! Dar el își începe discursul cu un calm olimpian:

— Știți că în închisoarea noastră este interzisă greva foamei?

Tac. Nu voiam să vorbesc cu acest monstru nici măcar acolo, în celulă. Cu atât mai mult nu voi scoate niciun cuvânt aici.

— Repet: cunoașteți că în închisoarea noastră greva foamei este privită ca o continuare a activității contrarevoluționare?

Îmi mușc buzele până la sânge și tac.

— Nu ați semnat ordinul și nu acceptați pâinea. Acestea sunt suficiente temeiuri pentru a transmite tribunalului cazul

referitor la comportamentul dumneavoastră în închisoare. Vă daţi seama de acest lucru?

N-ai decât să crăpi, blestematule, n-ai decât să mă împuşti aici, pe loc, da' n-o să scot niciun cuvânt. Ce am de pierdut? Oare nu e mai bine în mormânt decât aici?

Korşunidze mai aşteaptă un minut, apoi se întoarce pe tocul cizmelor (din vizitele lui lunare ştiu cum mai strălucesc!) şi iese din carceră. Uşa e încuiată din nou.

Dar se deschide apoi ferestruica uşii şi văd faţa cunoscută, bonomă a lui Iaroslavski, cu obrajii lui roz.

— Ia, fată, nişte pâine, auzi? Că o să-ţi scoată sufletul de tot, spune el cu o şoaptă grăbită şi imediat trânteşte ferestruica.

E cineva pe coridor...

Tropăitul multor paşi, un foşnet, ca şi cum ar fi târât ceva pe podeaua de piatră, nişte exclamaţii surde. Şi deodată, peste toate, un ţipăt ascuţit, de disperare. Continuă multă vreme, pe aceeaşi notă, apoi se întrerupe brusc.

Totul e clar. Cineva se împotriveşte. Îl cară în celulă. Strigă din nou. A tăcut. I-au acoperit gura cu un căluş.

Numai să nu înnebunesc. Orice, numai asta nu. „Să dea Domnul să nu-mi pierd mintea. Nu, mai bine toiagul şi traista..."[1] Dar primul semn al nebuniei care se apropie este probabil tocmai dorinţa de a urla astfel, pe o singură notă. Trebuie să trec peste asta. Să-mi folosesc creierul. Când creierul e ocupat cu ceva, îşi păstrează echilibrul. Şi încep din nou să recit şi să compun versuri. Apoi le tot repet, pentru a nu le uita. Şi, lucrul cel mai important, ca să nu aud, să nu mai aud strigătul.

Dar el continuă. Pătrunzător, din străfunduri, aproape ireal. El umple totul din jur, devine perceptibil, alunecos. În comparaţie cu el, urletele unei gravide mi se par o adevărată

[1] Vers de A.S. Puşkin (n. tr.).

melodie. În strigătele gravidei care naşte se ascunde speranţa într-un final fericit. Dar aici e totul disperare.

Mă cuprinde o groază cum n-am mai încercat de la începutul peregrinărilor mele prin acest infern. Mi se pare că încă o secundă şi o să încep şi eu să urlu, aşa cum face vecina de carceră necunoscută. Şi după asta urmează doar nebunia.

Dar urletul pe o singură notă începe să fie înlocuit de strigăte. Nu pot să disting cuvintele. Mă scol de pe pat şi, trăgând după mine sandalele uriaşe, mă târăsc spre uşă, lipesc urechea de ea. Trebuie să-mi dau seama ce strigă nefericita asta.

— Ce s-a întâmplat? Ai căzut? se aude de pe coridor.

Iaroslavski întredeschide din nou pentru o clipă ferestruica uşii mele. Împreună cu fâşia de lumină în beciul meu pătrund cuvintele destul de clar rostite într-o limbă străină. Oare nu e Carolla? Nu, nu seamănă cu germana.

Iaroslavski are o faţă dezolată. Of, ce povară grea pentru fiul de ţăran! Sunt convinsă că, dacă nu s-ar fi temut de blestematul de Satrapiuk, ne-ar fi ajutat, şi pe mine, şi pe cea care ţipă.

Se vede că în acest moment Satrapiuk nu se află prin apropiere, pentru că Iaroslavski nu se grăbeşte să trântească ferestruica. O mai ţine cu mâna şi aruncă o şoaptă:

— Mâine se încheie sorocul tău. O să te duci înapoi în celulă. Mai rezistă încă o noapte. Da' poate că iei pâinea, bine?

Vreau aşa de mult să-i mulţumesc pentru aceste cuvinte şi mai ales pentru expresia feţei lui, dar mă tem să nu-l sperii printr-o familiaritate nepermisă. Dar mă decid să şoptesc:

— Ce zice asta acolo? Ţi-e şi frică să asculţi...

Iaroslavski dă din mână.

— Sunt tare fricoase, străinele astea! Nu are niciun picuţ de răbdare. Abia au băgat-o, şi tare se mai dă peste cap. Ale noastre, rusoaicele, tac. Uite, tu, stai aici deja de cinci zile, dar taci...

Şi în acest moment disting clar cuvintele „*comunista italiana*", „*comunista italiana*", care răzbat de acolo cu acelaşi urlet prelung.

Deci asta era! O comunistă italiană. Probabil a fugit din ţara ei, de Mussolini, aşa cum a fugit de Hitler şi Clara, una dintre vecinele mele de la Butîrki.

Iaroslavski închide grăbit uşiţa şi tuşeşte sever. Probabil Satrapiuk e la orizont. Nu, se aud mai mulţi paşi. Se trântesc uşi de fier. Acolo, la italiancă... Ce sunet ciudat! Jjjjj.... Oare cu ce seamănă asta? De ce mi-am amintit deodată de rondurile de flori? Doamne Dumnezeule! Păi ăsta e un furtun! Deci nu a fost o fantezie a lui Vevers, când m-a ameninţat: „Şi o să vă stropim cu furtunul cu apă ca gheaţa şi o să vă închidem în carceră..."

Urletele devin tot mai scurte. Ea se îneacă. A rămas doar un geamăt jalnic. Din nou furtunul. Lovituri. Trântitul uşii de fier. Tăcere.

Din calculele mele, era noaptea spre 5 decembrie. Ziua Constituţiei. Nu mai ţin minte cum am petrecut restul acestei nopţi. Dar vocea subţire a italiencei o aud şi azi în minte, când scriu despre asta la aproape un sfert de secol distanţă.

Iaroslavski a fost înlocuit. Uşa se deschide de perete. Încă înainte să-mi dau seama cine se află în uşă, mă văd cu o precizie nemiloasă pe mine, chircită pe aceste scânduri îngheţate, murdare, acoperită cu o haină murdară, jerpelită. Îmi văd picioarele învineţite, îngheţate, cu sandale uriaşe. Un animal hăituit. Mai poţi oare trăi după aşa ceva?

Se vede că da. În uşă se află gardiana pe care o numesc Bulgăraşul cel rotund. Are gropiţe în obraji şi în barbă. Buclele vesele i se revarsă pe uniforma de penitenciar. Miroase ameţitor a săpun de căpşuni şi a apă de toaletă. Îmi spune ceva cu o voce blândă. O voce omenească. Îi percep cuvintele ca pe o melodie. O voce omenească. Plăcută, binevoitoare. Oare se poate aşa ceva? Apoi încep să disting sensul cuvintelor.

— Acum o să mergeți în celulă. În curând o să fie cina... Iar mâine o să faceți duș.

— Cina? Credeam că e dimineață...

Mă ajută să-mi dau jos haina mizerabilă și să-mi pun uniforma Ejov. Uniforma mi se pare acum o rochie confortabilă și frumoasă. Încep să mă încălzesc: frisoanele care nu se potoliseră cinci zile încetează. Încerc să-mi trag ciorapii, dar nu reușesc. Ciorapii mi se par ciudat de lungi și nici nu pot să-mi dau seama pe ce parte îi trag. Bulgărașul mă ajută cu amabilitate.

— Haideți...

Ies pe coridorul în care dau ușile câtorva carcere. Lângă fiecare se află niște încălțăminte. Deci tututor li se dau în carceră sandale. Administrația nu are suficiente ghete oficiale și de aceea lângă uși sunt pantofi scâlciați, papuci. Încălțăminte de casă. Dar ce-i asta? Văd o pereche de pantofiori uimitor de eleganți, micuți, nu depășesc mărimea 33, la modă, cu toc înalt. Ea e! Fără îndoială, sunt pantofii EI! Îmi apare imaginea unei mici italience grațioase căreia i s-ar potrivi asemenea încălțăminte. Și ei... Cu furtunul...

Am fost dusă deja sus, pe aceeași scară pe care mergeam zilnic, când coboram la plimbarea din curte. Și deodată mă opresc cuprinsă de o îndoială chinuitoare. La dreapta sau la stânga? Mi se face frică... Oare chiar m-am scrântit? Doar am mers în fiecare zi pe aici, în fiecare zi... Trei luni și jumătate... Și de ce am uitat deodată drumul?

— La dreapta, spune în șoaptă Bulgărașul și încerc s-o iau la dreapta, dar îmi pierd brusc puterile și mă prăbușesc pe scări.

Se pare că nu sunt totuși de fier...

Ultimul lucru care-mi răsună în urechi când cad, cufundându-mă în neant, este același strigăt pătrunzător:

— *Comunista italiana! Comunista italiana!*

Capitolul 39

„Anul viitor să fim la Ierusalim!"

Totul în lumea asta are un sfârşit. S-a terminat, s-a terminat şi blestematul de 1937. A trecut decembrie, care a început pentru noi cu carcera, cu bolile ce i-au urmat. Pleurita Iuliei s-a acutizat repede. Eu mă chinuiam cu picioarele degerate.

Citeam acum în ziare despre primele alegeri pe baza noii Constituţii, a noii legi electorale.

Ziua şi noaptea mă chinuia gândul: oare dispariţia noastră din viaţă nu e observată de nimeni? Îmi imaginam cum merg la alegeri ai noştri, cei de la universitate. Oare nu-şi aduce aminte nimeni? Dar redacţia? De fapt, acolo, probabil, nu a mai rămas nimeni dintre cei vechi.

Şi chiar şi azi, după tot ce s-a întâmplat cu noi, oare am fi votat pentru un alt regim în afară de cel sovietic, cu care crescusem, care părea o parte din noi, ca inima noastră şi la fel de firesc ca respiraţia? Tot ce aveam: şi miile de cărţi citite, şi amintirile despre tinereţea minunată, şi uite, chiar şi puterea aceasta de îndurare, care acum mă salvează, toate acestea îmi erau dăruite de ea, de Revoluţia care a transformat lumea încă de când eram copil. Cât de interesantă era viaţa noastră! Ce bine începuse totul! Şi atunci de ce, de ce s-au întâmplat toate astea?

— Iulika! Trezește-te! Tu nu crezi că EL a înnebunit? Se spune că mania grandorii se leagă de mania persecuției... Poate că într-adevăr toată noaptea vede în fața ochilor copii însângerați.

Iulika îngaimă ceva ininteligibil. Și oare de ce am trezit-o, doar se simte așa de rău după carceră.

Totuși boala nu o împiedică să se pregătească de „revelionul" ce se apropie. Strânge zahăr, punând la o parte câte o bucățică din cele două primite zilnic. Deja de două săptămâni păstrează cu grijă vreo 20 de grame de unt, rămase din cele 200 cumpărate (o dată la trei luni) de la chioșcul închisorii.

— Trebuie să marcăm frumos Anul Nou. Doar așa se spune: cum întâmpini noaptea noului an, așa va fi tot anul. Și neapărat să compui niște versuri.

— Nu te mai bucura așa! Poate că la ei revelionul se marchează la fel de solemn ca ziua de 1 decembrie, aniversarea asasinării lui Kirov. Poate că în acest scop s-au pregătit niște celule speciale.

Anul Nou se apropia și amândouă îl așteptam cu nerăbdare. Ni se părea, ca o superstiție, că toate coșmarurile aduse de 1937 se vor risipi în aerul proaspăt al anului 1938.

Ca mereu în ajunul unei date importante, regimul penitenciar devine mai sever. Vizeta era deschisă tot mai des, se auzea mereu șoapta ca de șarpe: „Gata cu discuțiile"! Bilioteca, nu știu de ce, iar nu mai funcționa și cărțile pe care le aveam deja de o lună fuseseră citite și recitite. Țin minte că una dintre ele era micul volum de Nekrasov pe care Iulia nu voia să-l dea înapoi.

Și mă gândeam cât de puternică este influența literaturii asupra noastră, mai ales în condițiile închisorii, când sufletul nu este tulburat de nimic exterior.

Nu mi-au plăcut niciodată atât de profund oamenii așa cum am făcut-o în lunile și anii când, despărțită de ei prin pereți de

piatră, aruncată într-un mediu inuman, am interpretat fiecare rând al unui scriitor ca pe un mesaj primit de pe îndepărtata planetă Pământ, din patria mea, unde trăia mama mea, unde locuiau fraţii mei, oamenii.

Orice rând din cartea lui Nekrasov se transforma acum într-o scrisoare din partea unui prieten îndepărtat. Citeam cu orele pentru vecina mea de celulă *Cavaler pentru o oră* şi *Femeile din Rusia*. Şi, lucru interesant, cel mai mult îmi răsunau în inimă pasajele cele mai neaşteptate, pe lângă care înainte treceam fără să mă opresc. De exemplu, „să doarmă cel ce poate, eu nu pot să dorm...". Era vorba de o noapte geroasă, cu lună, când poetul „ar fi vrut să plângă pe un mormânt îndepărtat"... Cândva am învăţat la şcoală pe de rost aceste versuri şi ele s-au amestecat atunci cu zeci de alte versuri ce descriau peisaje, aproape fără să mă impresioneze. Dar acum...

Uite-o, prin deschizătura ferestruicii deschise – noaptea asta geroasă cu lună. De parcă afară nu era ger, eu şi Iulia nu închidem ferestruica. Doar de acolo pătrunde un firişor palid de oxigen, de acolo ne vine raţia noastră săracă de pe masa vieţii. Însă acum nu mai respirăm, ci absorbim cu lăcomie nişte firimituri de oxigen. Şi împreună cu el, cu firişorul acesta, pătrunde în celula noastră noaptea geroasă a lui Nekrasov. Şi mi se pare că până acum nimeni nu a înţeles semnificaţia profundă a acestor versuri: „să doarmă cel ce poate, eu nu pot să dorm..."

În afară de Nekrasov, în aceste zile de dinaintea Anului Nou, pe măsuţa noastră fixată în perete se mai afla şi un volum de poezii ale lui Selvinski[1]. Şi mi-a căzut privirea pe nişte versuri legate de destinul poporului evreu, de stoicismul şi vitalitatea lui. Era amintit un vechi salut de an nou: „Anul viitor să fim la Ierusalim!"

[1] Ilia Selvinski (1899-1968), poet sovietic (n. red.).

Cu acest titlu compun şi eu nişte versuri-urare de Anul Nou pentru Iulia.

... Şi din nou, ca nişte evrei cărunţi,
Vom exclama, cuprinşi de speranţă,
Şi vocea se va frânge, slăbind:
Anul viitor să fim la Ierusalim!
Apucăm cănile de închisoare,
Le golim, după ce înainte am ciocnit.
Te pricepi cât de cât la vin?
Nu e nimic mai dulce ca vinul speranţei!
Tovarăşul meu! Fii mai vesel!
Mâncând arpacaş, nu gris,
Şi noi, ca nişte evrei cărunţi,
Credem în ţara noastră făgăduită.
Că doar acesta este neamul!
Chinuiţi, săraci, prigoniţi.
Şi totuşi o să spunem în noaptea Anului Nou:
Anul viitor să fim la Ierusalim!

Şi uite, a venit această noapte a noului an. Prima noapte de an nou în închisoare. Dacă am fi ştiut atunci că ne mai aşteptau încă şaptesprezece! Puţin probabil am fi putut să o întâmpinăm aşa de răbdătoare, dacă deodată, pe peretele închisorii, ca pe ecranul unui televizor, ar fi ţâşnit una dintre scenele de viaţă din viitorii noştri şaptesprezece ani. Dar, din fericire, viitorul era închis pentru noi şi speranţa ne mintea cu bâiguiala ei copilărească. În ciuda logicii, în ciuda bunului-simţ, noi eram convinse că „anul viitor vom fi la Ierusalim"!

Stăm culcate pe paturile noastre de închisoare şi încercăm să surprindem mişcarea timpului. Nu este deloc simplu. Nu

degeaba Vera Figner şi-a numit cartea despre detenţia ei în izolator *Când orele s-au oprit*.

Dar aceste minute de trecere, când anul vechi se retrage în adâncul secolelor şi începe un nou an (căruia noi îi acordasem rolul de judecător drept!), în momentele acestea am devenit capabile să numărăm paşii timpului după numeroase semne imperceptibile: după bătăile inimilor noastre, după respiraţia gardianului care se uita prin vizetă.

Cumva un al şaselea simţ ne-a făcut să scoatem mâinile de sub păturile cenuşii, înţepătoare şi să ne ciocnim cănile de tablă în care fusese pregătită din vreme nişte apă cu zahăr.

Am avut noroc. Gardienii nu au observat acţiunile noastre ilegale şi ne-am băut liniştite băutura, după ce am muşcat înainte o bucăţică de pâine pe care întinsesem puţin unt. Era într-adevăr un ospăţ demn de Lucullus[1]!

I-am recitat cu solemnitate Iuliei versurile de Anul Nou şi am adormit legănate de visuri, cu speranţa unei minuni. Anul viitor să fim la Ierusalim!

[1] Lucius Licinius Lucullus (118–57 î.H.), om politic şi militar roman, renumit pentru mesele copioase şi rafinate pe care le organiza (n. coord.).

Capitolul 40

Zi după zi, lună după lună

Dar minunea nu s-a produs. Anul 1938 nu a devenit judecătorul drept al lui 1937. Dimpotrivă, s-a dovedit a fi geamănul fratelui său sângeros și chiar, în unele privințe, l-a depășit.

Anul acesta, petrecut de la începutul până la sfârșitul lui în izolator, li s-a părut o veșnicie deținuților din Iaroslavl și, în același timp, o clipită. Fiecare zi, luată separat, dura insuportabil de mult, dar săptămânile, mai ales lunile zburau în galop.

Trezirea. Ferestruica ușii zăngănește și se deschide, precum gura balaurului din poveste.

— Deșteptarea!

Și se trântește la loc. Deșteptarea e la 6 dimineața. Iarna e întuneric complet și bucățica de cer de la fereastră, de deasupra panoului, se contopește cu marginile lui.

Deșteptarea. Asta înseamnă să-ți dai seama unde te afli, să-ți dai seama că TOATE ASTEA sunt adevărate, nu un vis. Totul e la locul lui: pereții de culoare închisă, paturile de fier care scârțâie, duhoarea hârdăului, adâncitura din perete care parcă prinde contuturi omenești, aduce cu profilul unui bărbat. Este „Prov Stepanîci", așa-zisul observator al nostru, în spatele căruia, după cum presupune Iulia, se află un magnetofon.

Sărim repede din pat. E interzis să tragi de timp. Ne întindem hainele de uniformă, micile uniforme Ejov. Tremurând

din cauza umezelii, a mirosului greu, a repulsiei față de viață, încercăm să glumim pe seama felului cum arătăm în aceste toalete. Gluma noastră favorită. Îi spun Iuliei: „Stăpână, nu aveți nevoie de o bucătăreasă?" Ea îmi răspunde sever: „Dar ai permis de muncă?" „Uite, stăpână, nu vreau să te înșel, n-am. Să nu mă judeci greșit, dacă nu-i, nu-i..."

Prima dată ne-a amuzat asta și repetăm jocul, pentru a ne menține mintea trează, pentru a ne ascunde una de alta disperarea matinală.

Uneori, între deșteptare și ieșirea la toaletă trec ore lungi. Dar trebuie să fim pregătite în orice moment pentru ca, de îndată ce se deschide ușa, să înșfăcăm hârdăul și să mergem la toaletă. Trebuie să ne omorâm cumva timpul de așteptare. Uneori reușim să moțăim, stând pe taburetul fixat de perete, alteori, ferindu-ne una pe alta din calea vizetei, facem gimnastică de înviorare interzisă, adică ne întindem mâinile și picioarele umflate de la dormitul pe patul tare de fier.

După zgomotele auzite, după pași și chiar după respirație, aflăm care dintre gardieni este pe coridor. De asta depind multe. În tura Sfântului Gheorghe, de exemplu, poți face gimnastică fără să te ascunzi. El se face că nu ne observă. Când e Bulgărașul, putem să-i cerem un ac și să ne cârpim ciorapii. Dar dacă pe coridor e Vurm, trebuie să fii cu ochii-n patru! Să încerci numai să ridici mâna în prezența lui! Imediat o să deschidă ferestruica ușii și o să înceapă să orăcăie cu vocea lui de broască:

— Încetați! Aici nu e institutul de educație fizică!

Iar dacă e Satrapiuk... Ei, el nu va spune nimic, dar va întocmi un proces-verbal de încălcare a regimului și gata: adio plimbare, adio bibliotecă, adio chioșc...

Ieșirea la toaletă ne aduce noutăți politice. Bucățelele de ziar care ni se dau, câte una, în loc de hârtie igienică, se pot dovedi

foarte interesante. Noi primim numai ziarul din Iaroslavl, *Severnîi rabocii*. Dar la closet adesea mai nimerim şi bucăţi din *Pravda* şi *Izvestia*. Le studiem pe toate părţile, din fragmentele de text încercăm să facem tot felul de deducţii.

După ce ne întoarcem de la toaletă, ne spălăm deasupra hârdăului, stropindu-ne una pe alta, şi luăm micul dejun, apă fiartă şi pâine. Iulia lasă o bucăţică de zahăr pentru cină. Eu mănânc amândouă bucăţelele dimineaţa, argumentând de fiecare dată la fel: „Şi dacă o să murim până seara? E păcat să se piardă..."

Apoi începe „ziua de lucru". Citim şi scriem. Scriem şi citim. Vai, citim adesea aceleaşi cărţi, pentru că biblioteca, din când în când, e „în renovare" şi „în inventar". Şi scriem numai pentru a şterge totul imediat. Cele două caiete care ne sunt permise într-o lună trebuie ca, la fiecare 30 ale lunii, să fie predate cenzorului închisorii, fără dreptul de a le mai primi înapoi. Eu scriu versuri. O mulţime de versuri. Scriu, le învăţ pe de rost şi şterg cele scrise cu miez de pâine. Mai mult, scriu un roman despre şcoala sovietică din primii ani de după revoluţie, despre şcoala în care am învăţat. Singurul meu critic, cititor şi evaluator, Iulia, mă încurajează foarte mult.

După fiecare capitol citit, trecem la amintirile fericite din copilărie. Copilăria noastră a fost aşa cum nu s-a mai întâlnit nici înaintea noastră, nici după noi. O copilărie revoluţionară. Până şi posterul cu un păduche uriaş ce cheamă la lupta cu tifosul ni se pare acum înconjurat de o mare poezie.

Şi prima autogospodărire, când eram elevi! Şi prima demonstraţie, când mergeam cu picioarele ude, în pantofi rupţi, dar căram o lozincă făcută de noi – „Şcoala muncii şi a bucuriei salută Puterea sovietică!"

Singurul lucru pe care îl regret este că nu am trăit suficient de activ. Dacă am fi știu că toată viața noastră se va termina la treizeci de ani, păi am fi muncit la asta cum trebuie! Atunci am fi apucat să lăsăm ceva în urma noastră. Și copii, nu doi ar fi trebuit să fac, ci cel puțin cinci, să fie cât mai mulți, să fi rămas în urma mea pe pământul drag. Oh, dacă am avea norocul să luăm viața de la capăt, am face mult mai bine totul!

Prânzul. Dacă avem terci de porumb este bine. De ovăz și de arpacaș aproape că nici nu mă ating. Am ajuns mai subțire decât fusesem la cincisprezece ani.

Plimbarea. Ușa se deschide larg. Mirosul puturos al hârdăului se amestecă cu mirosurile plăcute ce vin dinspre gardian. Sunt obligați să recurgă la parfum, pentru a compensa mediul urât mirositor în care trebuie să muncească.

Îmbrăcate în jachetele oribile, monstruoase, străbatem cu grijă curticica de plimbare lungă de cincisprezece metri, încercând să ne uităm pe furiș la cer. E interzis să-l privim deschis. În timpul plimbării capul trebuie să fie plecat.

Apoi iar citim, scriem, facem exerciții de algebră și tragem concluziile vieții noastre în discuții interminabile.

Cina. În fiecare zi, la aceeași oră, coridorul se umple de mirosul greu al grăsimii fierte de pește. Mi se face greață nu numai de la gustul acestei supe, ci chiar de la acest miros. În principal, supraviețuiesc cu pâine și apă caldă. Iulia spune că, dintr-o brunetă plinuță, m-am transformat într-o șatenă subțirică, pentru că, din cauza întunericului permanent în care stăm, părul mi s-a deschis la culoare. Sunt doi ani de când nu mi-am văzut chipul într-o oglindă, sau reflectat într-un geam ori în apă.

Stingerea. Din nou huruitul ferestruicii de la ușă – gura balaurului. Stingerea este un lucru bun. Aproape o fericire. Poți

să stai culcat, să te întinzi. Poți să adormi culcat, nu ghemuit pe scaun. Această evadare de șapte ore în nirvana, în binecuvântarea neființei. În loc de „noapte bună" îi citez Iuliei din Nekrasov: „Să dormi... Iar somnul bun a și venit, iar prizonierul a devenit rege."

Așa treceau zilele. Dar era numai o monotonie amăgitoare, gata oricând să fie întreruptă de evenimente neașteptate. Și ele chiar se întâmplau. Din când în când, liniștea stătută a coridorului era spartă de ciocănituri, gemete, lovituri, țipete, voci sufocate într-un plânset întrerupt. Nu numai noi eram duse la carceră. Probabil că unele opuneau rezistență. Dar poate că nu era vorba numai de carceră...

O variație a vieții era adusă de percheziții și de baie. Baia era și ea gândită tot pentru o persoană. O celulă-duș în care ne înghesuiam câte două, dar ne producea o mare plăcere. În ceea ce privește perchezițiile, ele cereau din partea noastră o mare încordare, inventivitate, rapiditate a mișcărilor.

Aveai impresia că nu vei găsi nimic într-o celulă a unor oameni care nu primesc nimic de nicăieri, care nu ies nicăieri, cu excepția curții mici a închisorii. Și astfel de oameni ce să ascundă oare?

Dar aveam ce ascunde. Sutienele care erau interzise, acele din oase de pește, smulse din supa de ieri, în fine, medicamentele primite de la sora medicală care venea din când în când prin celule. Medicamentele, conform regulilor, trebuiau să fie înghițite numai în prezența surorii medicale și a gardianului. Dar noi voiam să avem ceva, de exemplu, pentru cazul unei crize de malarie, care ne chinuia îngrozitor. Și lăsam impresia că înghițim prafurile în prezența surorii medicale, dar, de fapt, ascundeam praful de chinină și aspirina în sutien, pentru a le lua la nevoie.

Toate aceste lucruri interzise le salvam cu abilitate de acrobat în timpul percheziţiilor, folosind faptul că celula era percheziţionată de gardieni bărbaţi, iar aşa-numita percheziţie corporală era făcută de femei.

Bărbaţii se năpusteau în celulă ca o avalanşă. Se vede că în instrucţiunile lor caracterul inopinat al percheziţiei era extrem de important. Răvăşeau saltelele de paie şi pernele, cercetau scrupulos fiecare milimetru al podelei şi pereţilor. În acest timp, noi ţineam asupra noastră toate lucrurile interzise, în ciorapi sau în sutien.

Cel mai tensionat era momentul când plecau bărbaţii şi intrau femeile. În această clipă, trebuia să muţi rapid tot ce era interzis sub saltea, pentru că femeile nu puneau mâna pe obiecte. Sarcina lor era să ne percheziţioneze pe noi, punându-ne să deschidem gura, să ne eliberăm părul din agrafe, să desfacem degetele de la mâini şi de la picioare ş.a.m.d.

...În tot acest an am avut, probabil, un singur eveniment fericit: la începutul primăverii am reuşit să primim de la bibliotecă un mic volum de Maiakovski. Am citit şi am înţeles acum mai profund versurile lui timpurii din detenţie. Despre celula de la Butîrki şi despre raza de lumină. „Iar pentru raza aceea de lumină, galbenă, aş fi dat atunci totul!"

Atât dorea: O rază de soare! Nouă nu ne trec prin minte asemenea gânduri, ne mulţumim cu puţină lumină a zilei, să nu ne doară atât de tare capul după ce citim noaptea!

Câteva săptămâni trăim numai cu Maiakovski şi eu îi compun versuri, stilizate în maniera lui.

...Vladimir Vladimîci! Aţi ştiut foarte bine
Să găsiţi miezul în orice chestiune importantă...

Cred că vă e clar, nu? Aici noi nici nu putem visa
Că undeva în lume există o Nisa plină de flori...

În serile lungi, vorbim despre acea abordare dulceagă a lui Maiakovski, pe care am mai apucat s-o găsim în libertate, şi care e acum la modă. Şi eu scriu, iar mai apoi şterg cu miezul de pâine:

...Maiakovski, ascultaţi, dragul nostru!
Dacă o să rămânem în viaţă, fără să ne lenevim,
O să spălăm de tot, cu săpunul,
Această mizerie aşa de poleită cu aur.
Şi atunci, după ce-o să vă scuturaţi repede,
După ce-o să daţi la o parte cu umerii norii,
Frumos, la 22 de ani,
O să păşiţi din nou în veacuri...

Capitolul 41

O gură de oxigen

Într-o zi, la o oră neobișnuită, am auzit neliniștite niște zgomote ciudate. Celulele se deschideau și se închideau una după alta. Iar se întâmplase ceva.

Starea noastră de spirit oricum nu era prea bună. O lună întreagă nu avusesem niciun ziar. Fusesem lipsite de dreptul de a primi, susținându-se că am încălcat regimul închisorii. Era vorba despre ceva de genul „vorbit tare în celulă". Satrapiuk și ai lui nu se remarcau printr-o inventivitate prea mare. După ce am primit, după o pauză de o lună, ziarul *Severnîi rabocii*, am găsit imediat informații despre procesul lui Buharin și Rîkov. Începuse de curând, iar la Butîrki noi credeam că avusese loc demult...

Din nou discursurile epuizante ale lui Vîșinski și „căința" acuzaților. Toată ziua ne batem capul cu comportamentul acuzaților. Oare s-au speriat așa de tare de moarte? Ei, chiar dacă de o sută de ori nu au dreptate, oricum, sunt niște oameni politici mari. De ce în timpul țarismului nu erau așa de lași? Poate că nu sunt în apele lor, cum se zice? Dar atunci s-ar fi comportat asemeni lui Van der Lübbe[1] la Leipzig: ar fi stat, ar fi tăcut în banca lui, strigând doar din când în când: „Nu, nu!"

[1] Marinus van der Lübbe (1909-1934), acuzat de incendierea Reichstagului în ziua de 27 februarie 1933 (n. tr.).

Dar ăştia ţin discursuri lungi, în stilul lui Buharin şi al altora. Dar poate că nu sunt ei? Sunt nişte actori deghizaţi? La urma urmei, Ghelovani îl joacă pe Stalin aşa de bine, că nici nu-ţi dai seama că nu e el.

Mai mult, în aceste zile am fost zguduite de o veste: moartea văduvei lui Lenin. Pur şi simplu ne-a cutremurat. Ne uităm la mica fotografie apărută în ziar şi plângem cu lacrimi amare. Se pare că plângem pentru prima dată în toată perioada asta din Iaroslavl. Necrologul este foarte rece, sec. „Stăpânul" nu a îndrăgit-o. Ne aducem aminte de o anecdotă: „Dacă nu te potoleşti, o s-o facem pe altă femeie văduva lui Lenin."

Şi din nou privim ochii blânzi, uşor ieşiţi din orbite, gulerul sobru de descăliţă, şuviţele netede, cenuşii ale părului. În înfăţişarea ei totul este familiar, apropiat. Privim moartea ei ca pe un ultim act al tragediei: ultimii oameni oneşti, nobili, aşa cum era Krupskaia, se duc, mor, sunt distruşi.

Şi din nou aceleaşi întrebări sfredelitoare: oare au mai rămas în libertate oameni precum Krupskaia? Oare îşi dau ei seama de ce se întâmplă? De ce tac?

— Unii ca Postîşev[1], de exemplu. De ce nu ia cuvântul?

Iulia îl cunoştea pe Postîşev personal şi-l considera un leninist adevărat. Pe atunci încă nu ştiam că Postîşev împărtăşea soarta multora.

— La ce i-ar fi folosit dacă lua cuvântul? Ce va face cu asta? Vor fi numai atâtea mii de victime, plus Postîşev. În condiţiile unei asemenea terori... Unii ca el trebuie să fie păstraţi pentru vremuri mai bune...

---

[1] Pavel Petrovici Postîşev (1887–1939), om de stat sovietic, ideolog, publicist, unul dintre organizatorii represiunilor staliniste. În 1937, a luat cuvântul împotriva excesului de zel în identificarea duşmanilor poporului (n. tr.).

Şi în timp ce noi discutam aşa, am auzit sunetele ritmice de neînţeles. Au ajuns până la noi...

Supraveghetorul responsabil cu corpul nostru de clădire, nu Vituşişnikov cel tinerel, folosit la împărţirea scrisorilor, chemărilor la stomatolog sau la alte proceduri, ci celălalt, Borzoi, înalt, oacheş şi neînfricat, intră în celulă cu un scăunel în mână. Îl pune sub fereastră. Apoi lucrează ceva pe acolo şi... poc! O blochează de tot cu o cheie mare de fier.

Am înlemnit. Eram atât de şocate, încât i-am adresat o întrebare, deşi ştiam foarte bine că între aceste ziduri nu se răspunde la întrebări şi nu are niciun rost să le pui:

— De ce?

Ce prostie din partea noastră! De parcă nu era clar de ce! Pentru a muri cât mai repede din lipsă de aer. Pentru a fi şi mai mult mucegai pe pereţi, pentru ca, din cauza umezelii, să ne doară şi mai tare articulaţiile.

Sigur, asta se întâmplă ca ecou la procesul lui Buharin. Sistemul de „ecouri" ne este cunoscut doar. Chiar Ilf şi Petrov au compus pentru lucrătorii întreprinderii „Hercule" o rezoluţie cu dus-întors care începea cu cuvintele: „Ca răspuns la..." Deasupra punctelor de suspensie se punea, să zicem, „la uneltirile Antantei", sau „la iniţitiva de producţie a celor de la «Kommunalnik»"... Ei, iar asta era „ca răspuns la procesul celor de dreapta." Câtă ingeniozitate are mintea inventivă a unora!

Supraveghetorul Borzoi, după ce ne-a încuiat, a scuipat printre dinţi:

— O să se deschidă zilnic timp de zece minute.

Aşa am ajuns să cunoaştem şi să apreciem şi mai mult gustul aerului! O gură mică de oxigen. Regula a fost stabilită astfel ca ferestruica să se deschisă în timpul ieşirii noastre la plimbare. Dar dacă fac de serviciu Iaroslavski sau Sfântul Gheorghe,

ei nu o deschid în momentul ieşirii, ci după atenţionarea: „Pregătiţi-vă de plimbare." Astfel mai primim încă vreo cinci minute de aer. Prindem cu aviditate dârele minuscule de aer ce vin pe ferestruica mică, pătrată, la care nu ajunge fără un scaun nici măcar lunganul de Borzoi. Zilele şi nopţile petrecute înainte în această celulă, cu ferestruica mereu deschisă, ni se par acum că au fost un adevărat răsfăţ.

Peste câteva zile petrecute fără aer, umezeala din celula noastră, care dădea spre nord şi care nu văzuse niciodată nicio mică rază de soare, devine pur şi simplu insuportabilă. Pâinea se acoperă de mucegai încă înainte de prânz. Pereţii sunt verzi. Lenjeria e mereu umedă. Toate articulaţiile ne dor.

Îmi amintesc că visam că stau pe terasa unei case de vacanţă, pe malul Volgăi, la Uslon, vizavi de Kazan. Pânza cu care era drapată terasa se umfla ca o velă sub rafalele de aer proaspăt venite de pe Volga. Respir din adâncul pieptului, dar, nu ştiu de ce, nu mă simt bine. Mă înţeapă inima.

— Deşteptarea! latră gardianul.

Deschid ochii şi văd în primul rând ferestruica blocată cu cheia. Ciorile, curioase, privesc şi ele panoul de lemn, lăsându-şi capul într-o parte.

Capitolul 42

Incendiu în închisoare

— De ce tușești așa? mă întreabă Iulia.

— Păi și tu faci la fel.

— Da, eu am pleurezie…

Mi-am dat seama de mult că iritația din gât, care îmi produce tusea, e legată de mirosul de ars care pătrunde din ce în ce mai puternic în celulă. Dar nu am spus nimic. Iulika și așa, după carceră, e căruntă de tot și pământie. Ce s-o mai sperii degeaba? Poate că e o întâmplare. O fi ars ceva la bucătărie? De fapt, nu. În acest corp nu există bucătărie! Mâncarea este adusă cu cărucioarele de undeva din afară.

Tușim din ce în ce mai des, dar continuăm să citim. Respirăm tot mai greu. Ochii ne lăcrimează și se încețoșează. Apoi auzim un tropăit, undeva sus, deasupra capului nostru. Cineva aleargă pe acoperiș. Sunete șuierătoare de apă ce țâșnește din furtunuri. Și pe coridor e mare agitație. Se aud oameni vorbind destul de tare.

Și, în fine, un ciocănit încetișor în perete. Este Olia Orlovskaia, vecina. Ne comunică exact cuvântul pe care eu și Iulia ne ferim să-l spunem.

— Foc… F-o-c…

— Trebuie să ne scoată de aici, spun eu, răspunzând la întrebarea tăcută care se citește din ochii măriți ai Iulikăi. Sper

că asfixierea în celule a deţinuţilor nu intră în planurile lor. Cel puţin, nu toţi deodată.

Peste câteva minute, celula este învăluită complet într-un fum acru, negru, încât este aproape imposibil să mai respirăm.

— Eu sun! se decide Iulia. Porcii, să deschidă măcar ferestruica!

Şi apasă butonul cu sunet silenţios, pe care avem voie să-l folosim numai în situaţii excepţionale. Când apeşi acest buton, pe coridor, lângă măsuţa gardianului, se aprinde o tastă cu numărul celulei.

Peste un timp, se deschide ferestruica uşii şi pe ea se strecoară mutra buboasă, cu buze subţiri, a lui Vurm.

— Ce vreţi? întreabă el ursuz.

— Deschideţi ferestruica... Ne sufocăm, îl roagă Iulia.

El închide nervos vizeta, cât pe ce s-o nimerească pe Iulika în faţă. Din spatele uşii se aude răspunsul lui şuierător:

— O să fie deschisă dacă va fi nevoie.

Panica din jurul nostru se amplifică. Tropăitul cizmelor pe acoperiş devine şi mai agitat. De pe coridor se aud acum nu numai şoapte, ci şi strigăte ininteligibile. Şi, lucrul cel mai important, a fost tulburată liniştea mormântală a celulelor. Unii deţinuţi, în mod clar disperaţi, apăsau butoanele de alarmă şi băteau cu putere în uşile celulelor.

Olga Orlovskaia ne ciocăneşte în perete aproape fără să se mai ascundă. Acum gardienilor numai de supraveghere nu le arde. Mesajul ei este:

— Se pare... că au decis... să ne lase în celule. O să ne sufocăm...

— O jumătate de kilogram de zahăr! îşi plesneşte deodată mâinile Iulika.

În ajun, ni se adusese de la chioşc, la comandă, o jumătate de kilogram de zahăr.

— Nu, este imposibil să-l lăsăm lor, insistă Iulia la modul cel mai serios.

— Hai să-l mâncăm...

— Hai!

Şi am început să-l mâncăm din căuşul palmelor, fără să simţim cât e de dulce, dimpotrivă, primindu-l ca pe o hrană a zeilor. Cu un colţişor de pâine. Ronţăiam zahărul cu înverşunare între dinţi. Mai făceam câte o pauză şi tuşeam din cauza fumului. Ca să nu le rămână lor comoara noastră, am dat gata o jumătate de kilogram de zahăr.

Fumul devenise aşa de gros, că deja nu ne mai vedeam.

— Hai să stăm alături, Jenika, îmi spune Iulia şi plânge. Hai să ne luăm rămas-bun.

Ne îmbrăţişăm şi ne sărutăm. Apoi, pentru a încălca toate regulile – deja nu mai avem ce pierde – ne aşezăm una lângă alta pe patul ei... Ne cuprindem de umeri. Văd cu groază că ochii rotunzi, puţin asimetrici ai Iuliei, încep să-i iasă din orbite. Faţa i se învineţeşte şi venele i se îngroaşă ca nişte funii. Doamne, numai să nu moară prima...

Acum deja în toată închisoarea este un adevărat haos.

— Deschideţi, deschideţi! Ne sufocăm! Nu aveţi dreptul! Deschideţi!

În faţa ochilor îmi joacă scântei multicolore. Nu pot să-mi dau seama dacă sunt adevărate, scântei ale incendiului care se strecoară prin crăpăturile uşii, sau deja încep să-mi pierd cunoştinţa.

Şi deodată disting în vacarmul general zgomotul cheilor care încep să deschidă uşile. O scutur pe Iulia de umeri.

— Ne scot afară! Iulia, mai rezistă puţin! Auzi? Ne scot acum afară, la aer...

Fumul devine negru. Iulia deja abia mai respiră în braţele mele. Poate ar trebui să sparg ferestruica? Doar acum tot aia e.

Vreau să mă ridic din pat și... nu pot. Gata, se pare că e sfârșitul. Ce groaznic și neașteptat! Câte forme de a muri ne-am imaginat în discuțiile noastre din celulă! Dar niciodată nu ne-am gândit la foc...

— Ieșiți!

Ușa noastră se deschide larg. Supraveghetorul Vurm, cu vestonul boțit și ud, tot transpirat și acoperit de praf, mai că nu o scoate de ceafă pe Iulia, leșinată. Eu ies singură.

— Jos!

Koșciunidze și oamenii lui erau adevărați profesioniști. Până și în panica asta au reușit să nu încalce izolarea. Nici până acum nu știu unde i-au dus pe toți. Eu și Iulia am fost scoase amândouă în curticica închisă, pentru plimbare. Nu am fost alături de nimeni, nu am văzut pe nimeni.

Dacă nu a fost să fie norocul, atunci necazul ne-a ajutat. În ziua aceea, am respirat în voie. Plimbarea a durat cel puțin o oră și jumătate și Iulika, revenindu-și, mi-a făcut cu ochiul conspirativ, arătându-mi cu ochii spre cer. Bună treabă că le-am smuls o plimbare așa de frumoasă!

A doua zi, Olga ne-a transmis, prin perete, că nici ea nu a venit în contact cu altcineva.

Capitolul 43

A doua carceră

La sfârșitul lui mai 1938, am primit o scrisoare de la mama. „Dragă Jenecika! Tatăl tău s-a stins pe 31 mai... Când te gândești la toată viața lui, la tot ce a realizat, a muncit, a avut copii, nepoți... Dar numai două persoane au venit în urma sicriului: eu și spălătoreasa Klavdia."

Și exact la o jumătate de oră după primirea scrisorii, ușa s-a deschis și a apărut Satrapiuk. Mi-a ordonat:

— Veniți după mine!

Probabil că nici moartea nu ar fi fost așa de înfricoșătoare, dacă s-ar repeta de două ori. Acum tot coboram, știind deja foarte clar unde merg, și nu mai aveam acea groază de odinioară, din decembrie. Dimpotrivă, mă cuprinsese un fel de indiferență. Probabil că într-o asemenea stare nu ar fi fost greu să stau și cu spatele la perete, să privesc plutonul de execuție.

Da, aceeași carceră. Aceeași manta zdrențuită, și aceleași sandale, același pat de scânduri, același întuneric infernal. Dar deja nu mă mai tem, nu mai strig, nu mă mai împotrivesc. Îl ascult aproape indiferentă pe Satrapiuk care-mi citește ordinul: „Trei zile și trei nopți de carceră pentru încălcarea regimului penitenciar – cântat în celulă." Nici măcar nu-i spun că nimeni nu a cântat niciodată în celulă. Ce rost are?

Uşa se trânteşte. Rămân singură în beznă. Singură cu gândul la moartea tatălui meu.

Acum e vară. Pot să-mi dau seama de asta măcar după faptul că, în afara şoarecilor, aici au apărut tot felul de gândaci.

Acum sunt deja o veterană a blocului de pedeapsă. Ştiu deja să urmăresc curgerea timpului. M-am obişnuit să stau întinsă pe cele două scânduri. Numai că de mâncat n-o să mănânc nimic aici.

Este un semn bun. Mi-a rămas sila. E un sentiment omenesc. Pe atunci încă nu ştiam că mă aşteptau ani de lagăr, când periodic şi acest sentiment omenesc ne părăsea, când mâncam în orice fel de mizerie, numai să nu murim de foame.

Pe pipăite disting în întuneric obiectele din carcera cunoscută în toate detaliile: haina din postav soldăţesc, sandalele, cana metalică ruginită care stătea direct pe podea. Dar, nu ştiu de ce, acum, în sufletul meu pustiit, nu mai există acea receptare monumental-tragică a tuturor acestor detalii pe care am avut-o atunci, iarna. Acum nu mai am chef nici să ţip, nici să mă zbat. Probabil pentru că e a doua oară. M-am obişnuit. Uite aşa, probabil, acolo, în Germania, s-au obişnuit şi cu gazarea, şi cu spânzurătoarea. Te obişnuieşti cu orice... Îmi surprind un gând: bine că sunt trei zile, nu cinci.

Şi e bine că e numai carcera de categoria a doua. În aceste luni, am aflat că aici sunt trei categorii de carcere. Olgăi i-a spus asta cealaltă vecină. Se dovedeşte că erau carcere de categoria a treia, mai uşoare decât a mea, unde ardea un bec, nu ţi se luau hainele din celulă. Dar era şi prima categorie, de unde ieşeau numai cei condamnaţi la un final rapid. Din fericire, nu am avut ocazia să le încerc pe cele de „categoria întâi". Şi erau împărţite pe categorii nu în funcţie de greutatea „infracţiunilor", ci numai în funcţie de culoarea dungilor de pe coperta dosarului personal. Eu şi Iulia făceam parte din categoria a doua.

Aceste trei zile şi trei nopţi le petrec în cea mai mare parte stând în picioare. M-am obişnuit să stau în picioare pe scânduri, cât mai departe de piatra acoperită cu o mâzgă alunecoasă, cenuşie. Stau în picioare cu orele, până la epuizare, şi, când îmi pierd puterile, mă cufund într-un somn scurt, greu.

De regulă, mă trezesc din cauza durerii şi a mâncărimii la degetele degerate ale picioarelor. Durerea aceasta îmi aduce aminte de tot. Da, încă mai sunt eu. Încă o să mai dureze totul.

Mă urc din nou pe scânduri şi îmi apare tata în faţa ochilor. Viu. Mort nu pot să mi-l imaginez. Cum, de fapt, l-am cunoscut prea puţin pe acest om care mi-a dat viaţă. Şi, în acelaşi timp, a existat un fel de legătură de sânge imposibil de rupt. Totul mi s-a strâns în interior într-un ghem de durere. Tata... Tatăl meu, al meu... A murit o părticică din mine. Ce bine că pe atunci încă nu ştiam în ce condiţii a murit. Despre asta mi-au scris abia peste câţiva ani, când eram deja în Kolîma. Nu ştiam că şi bătrânii mei fuseseră „săltaţi". E adevărat, nu pentru multă vreme, pentru două luni. Dar fuseseră suficiente pentru a-l omorî pe tata. Când au ieşit din închisoare, apartamentul lor fusese ocupat de alţii, lucrurile confiscate. Ei au rătăcit în căutarea unui loc de stat prin acest oraş în care tata fusese un tehnician onest şi respectat, unde lucrau fata şi ginerele lui, comunişti. Toţi se dădeau în lături din faţa bătrânilor. Nimeni nu-i primea să doarmă la ei. Numai spălătoreasa Klavdia s-a dovedit a fi mai bună decât ceilalţi.

Totul s-a întâmplat cu ei când eu eram la Butîrki. Dar am aflat despre asta abia peste trei ani.

...Mă gândesc la tata şi pe zidurile celulei mele încep să plutească tablouri dragi din primii ani ai copilăriei. Lanţul ceasului pe vesta tatei. Era atât de plăcut să mă joc cu el, când stăteam pe genunchii lui... Când ne plimbam împreună, mă

învăţa cuvinte greceşti ciudate şi-mi povestea despre anii lui de şcoală... Se născuse în secolul trecut, făcuse la liceu atât latină, cât şi greacă... Nu-mi era nimeni mai apropiat şi mai drag până am ajuns la vârsta de opt ani. Au urmat însă ani de înstrăinare, boli, necazuri, supărări. Eram iritată de „originea mea socială", le invidiam pe prietenele al căror tată era „proletar". Nici lui nu-i plăceau multe din viaţa şi comportarea mea.

Şi deodată pe perete încep să plutească lin cuvintele ultimei scrisori de la el primite aici, la Iaroslavl: „Nu-ţi ascund că în ultima vreme nu mă simt prea bine. Dar o să mă lupt pentru viaţă. Acum au nevoie de mine dragii mei nepoţi, Alioşa şi Vasia."

Voia să trăiască pentru copiii mei... Şi eu nu am putut să-mi iau rămas-bun de la el şi să-i cer iertare...

Cel mai bine e să obosesc stând în picioare şi să mă cufund din nou pentru o vreme în moţăiala care ţine loc de somn. Aşa o să treacă mai repede cele trei zile şi trei nopţi.

Din nou, ca şi iarna, refuz pâinea. Dar de data aceasta Korşunidze nu vine să-mi explice că e interzisă greva foamei. Se vede că şi ei s-au obişnuit cu toate. Dar poate că tocmai de asta e nevoie, zilele de carceră să treacă liniştite, fără niciun scandal. Şi fără mâncare ajungi mai uşor la această linişte produsă de epuizarea ce te cuprinde aproape ca un leşin.

Iarna, când am stat aici, m-am tot gândit la lumea de afară. Oare oamenii ştiu despre existenţa acestor celule? Despre torturi?

Dar acum aproape nu mai cred în realitatea acestei lumi din afară. E aproape imposibil să crezi, de exemplu, că acum e vară şi că uite, cineva, chiar în acest moment, se scaldă în râu. Compun din nou versuri, despre a doua mea carceră.

Totul se petrece după regulile sfinte inchizitoriale:
Picioarele goale pe piatră, sub promoroacă...

Sunt acuzată de un pact cu diavolul?
Sau de luptă cu linia generală?

Mileniile, contopindu-se, se topesc
În această celulă creată din nou.
Poate că alături de mine se sufocă,
Cuprinsă de chinul morții, prințesa Tarakanova?

Poate că mâine o să mă privească pe ușă,
Dându-mi cana cu apă ruginită,
Cel care cândva l-a torturat pe Eulenspiegel,
Sau chiar Borgia, cu pocalul otrăvit?

Este mult, mult mai posibil
Decât să crezi deodată uite, în acest beci,
Că acolo, dincolo de peretele închisorii,
Oamenii îi spun omului tovarăș...

Că în cer, alunecând printre nori,
Stelele zboară, împletind hore,
Că adie miresme de miere
Deasupra apelor adormite, merse la culcare.

Capitolul 44

Ne aducem aminte de Giordano Bruno

Canicula. O canicula cumplită a fost la Iaroslavl, în vara anului 1938. Ziarul *Severnîi rabocii* confirma zilnic acest lucru. Jurnaliştii locali descriau asfaltul care se topea, dădeau cifrele mediei de temperatură pentru ultimii ani, arătând că asemenea căldură „nu mai fusese".

Ferestruica celulei noastre continua să rămână închisă. Toate lucrurile se distrugeau din cauza umezelii, a mucegaiului, a aerului stătut. Paiele din perne şi saltele putrezeau, începeau să prindă un miros greu.

După a doua perioadă petrecută în blocul de pedeapsă, ne-am îmbolnăvit grav. Nu mai puteam înghiţi pâinea şi supa. Cerusem deja de trei ori gardianului de serviciu un ac, pentru a-mi strâmta fusta de la uniformă. Mă uit la faţa Iuliei, neagră-vânătă, cu cearcăne galbene, şi-mi dau seama că ne îndreptăm spre un tragic final. Pe lângă toate necazurile, îmi reveniseră crizele de malarie. Se vede că erau provocate de umezeala sufocantă din celulă. După crize, inima refuza să mai funcţioneze normal.

Odată mi-am pierdut cunoştinţa. Iulia a apăsat butonul de alarmă şi a cerut un medic. Probabil că în momentul acela păream moartă, pentru că gardianul (deşi era Vurm), fără să spună niciun cuvânt, a adus imediat medicul.

A fost primul nostru contact cu sistemul medical din penitenciar, cu excepția vizitelor regulate ale asistentei cu cutia de medicamente, care conținea aspirină „pentru dureri de cap", chinină pentru malarie, fenilsalicilat „pentru burtă". Valeriana, universală, era bună pentru restul bolilor.

Când mi-am revenit, am văzut fața doctorului aplecată asupra mea. M-a uimit prin compasiunea arătată. Un doctor adevărat, atent, bun, inteligent. Parcă readucea viața lăsată în afara zidurilor închisorii, îmi străpungea inima cu sute de amintiri ce mă răneau de moarte.

Pentru bonomia ce izvora din fiecare rid i-am spus mai apoi acestui doctor din închisoare Andriușența. Simțeam în sinea mea că așa trebuie să-i fi spus și colegii săi.

— Iată, a șoptit doctorul tulburat, scoțând siringa din mâna mea subțire ca un băț. Acum camforul o să-și facă treaba și o să vă fie bine. O să vină asistenta și de două ori pe zi o să vă facă intravenos medicamentul pentru inimă.

— Dar medicamentele o să-și facă efectul aici? a întrebat Iulia, prinzând curaj și speriată de moarte de perspectiva de a rămâne fără mine. Doctore, mi se pare că pur și simplu îi lipsește oxigenul. Mai ales că afară e așa canicula. Poate dați dispoziție să nu se mai încuie ferestruica, din moment ce este așa de grav bolnavă?

Andriușența se face roșu la față. Se uită spre supraveghetor, „micuțul Vitușișnikov", care stătea în spatele lui (medicul nu avea permisiune să intre în celulă neînsoțit de acesta) și răspunde foarte încet:

— Asta nu intră în competențele mele...

Vitușișnikov tușește și rostește solemn:

— Aveți voie să vorbiți numai despre boală.

Au urmat zile lungi, obositoare, când viața care abia începe să pâlpâie în mine este susținută numai de curiozitatea mea imposibil de distrus. Să văd sfârșitul. Inclusiv al meu.

Zbate-te, furtună a mea, învârte-te,
Risipește în jur frisoane înghețate!
Să-mi văd măcar viața până la capăt,
Dacă este imposibil s-o trăiesc așa...

Totuși, în ciuda acestui catren atât de optimist, observ la mine niște simptome periculoase. Uite, de exemplu, de câteva ori am refuzat să merg la plimbare. Iar când Iulia, cutremurată de acest lucru, a încercat, șoptind speriată, să mă convingă „să nu-mi pierd și ultimele picături de oxigen", am răspuns obosită:

— Nu pot să mai urc înapoi două etaje...

Și nu este deloc simplu să te plimbi când inima refuză să te ajute.

Îmi e din ce în ce mai greu să și glumesc. Dar din când în când, totuși încercăm să apelăm la acest medicament bun pentru toate bolile. Gluma noastră preferată este despre optimistul incurabil. „Ei, dacă e groapă comună, asta e o consolare." Dar când îți este extrem de greu să respiri în celulă, la „groapa comună" se mai adaugă și altele:

— Păi, ia gândește-te la Giordano Bruno. Pentru el era și mai greu. Celula lui era din plumb!

După plecarea medicului, discutăm multă vreme în contradictoriu pe seama medicului care lucrează în închisoare.

— Pun pariu că o să te viseze toată noaptea. E un om bun, Andriușența ăsta!

— Fără îndoială! Dar e cu atât mai rușinos pentru el că face o treabă ca asta.

— Păi ce, ar fi fost mai bine ca în locul lui să fie vreun Satrapiuk cu diplomă de doctor?

Şi Iulia are dreptate. Peste două zile, Andriuşenţia ne demonstrează ce poate face.

— Pregătiţi-vă de plimbare!

— Nu ies. Nu pot să merg.

— Mergeţi. Vi s-a pus acolo un scaun. O să staţi cincisprezece minute la aer. La recomandarea medicului.

Afecţiunea mea pentru Andriuşenţia a crescut când Bulgăraşul, gardiana, după ce a deschis cu o cheie uriaşă, parcă una de butaforie, ferestruica noastră, a şoptit încurajator:

— Pentru dumneavoastră, douăzeci de minute de aerisire, nu zece. La recomandarea medicului.

Şi, deşi nu se simte nici o adiere de afară, doar aerul fierbinte nemişcat în ferestruica pătrată, oricum schimbăm priviri bucuroase.

— Uite, vezi? Giordano Bruno avea o celulă de plumb...

Capitolul 45

Sfârșitul piticului-monstru

Toată perioada din vara anului 1938 până în primăvara anului 1939 poate fi numită cu expresia Verei Figner, *Când orele s-au oprit*. Poate că aceste suferințe fizice acute – sufocarea permanentă, lupta chinuitoare a organismului pentru fiecare respirație – au tras după ele tot acest timp ca o pânză de păianjen. Dar acum îmi amintesc de această perioadă sub forma unei panglici compacte negre, care parcă e în permanentă curgere și, în același timp, a rămas împietrită.

Orele vieților noastre s-au oprit și ele nu au putut pune în mișcare acele reflexe palide ale vieții îndepărtate, străine, aduse zilnic de *Severnîi rabocii* altfel decât sub forma unei pagini corecte, foarte coerente și, în același timp extrem de plicticoase. E adevărat, din inerție o citeam cu aceeași aviditate, noi citeam ziarul acesta cu o atenție chiar mai mare decât cea a corectorilor. Dar nimic din tot ce transmitea el nu ni se părea că are legătură cu realitatea.

Război în Spania. München. Hitler în Cehoslovacia. Pregătirea pentru al XVII-lea Congres al partidului. Dar astea toate nu sunt un vis? Oare se mai luptă cineva în lumea asta? Oare nu toți sunt puși așa, la pământ, ca noi?... Din zi în zi creștea acest sentiment periculos, care prevestea sfârșitul apropiat, sentiment de înstrăinare totală de tot ce e viu.

Mi se părea că, undeva în interior, ne dezvățasem să protestăm și să urâm. Mi-am adus aminte cu uimire că în decembrie 1937, când am fost dusă pentru prima oară în carcera de jos, am dat cu pumnii în Satrapiuk. O asemenea explozie sufletească și fizică mi se părea acum absolut imposibilă.

În ajunul anului nou 1939, care se furișa pe nesimțite spre noi, e adevărat, din nou la rugămintea Iuliei, am compus pentru ea niște versuri, dar nu mai erau naiv-optimiste, cum fusese *Anul viitor să fim la Ierusalim!* Acum erau pline de temeri...

...Ca durerea, instalată în jurul ochilor,
Precum mucegaiul pe fundul unei fântâni,
Să nu ne dezvețe
Să visăm, să ne aprindem, să ne luptăm.
Ca între acești pereți umezi
Unde ni s-au rupt aripile
Să nu ne obișnuim, după ce am gemut puțin,
Cu inerția neputinței.
Ca în negura anilor de închisoare,
Prin toată groaza singurătății,
Să nu uităm lumina
Constelațiilor, a inflorescențelor, a prieteniei...
Ca într-o bună zi de primăvară,
A întoarcerii totuși posibile,
Să nu ne omoare deodată liliacul
Prin năvala miresmei sale.

Ultimul catren era o tentativă de autoconvingere. Ideea „posibilei întoarceri" trebuia să fie susținută în sinea mea cu orice preț. Dar, de fapt, speranțele aproape secaseră în primul rând din cauza epuizării noastre fizice. Efectiv, ne prăbușeam de la o zi la alta.

— Jenika! Deschide ochii! Auzi, deschide-i acum... Sau măcar dă din mână.

Iulia mă zgâlțâie și eu, zâmbind slab, îi răspund:

— Știu, știu că semăn cu o moartă. Trăiesc, nu te teme... Doar nici tu nu ești mai brează.

Da, pomeții Iuliei s-au ascuțit de tot. În jurul ochilor i-au apărut niște umbre de moarte. Bine că deja de doi ani nu ne mai vedem reflectarea în oglindă. Dar putem să ne imaginăm cum arătăm și că ne apropiem invariabil de sfârșit uitându-ne una la alta.

Nu mai avem poftă de mâncare. În fiecare dimineață, luăm aproape toată pâinea și o punem în cutia pentru resturi, care se află la capătul coridorului. Uneori mi se pare că numai cele două bucățele de zahăr de dimineață ne mai susțin existența fantomatică.

În martie, am fost din nou pedepsite: am fost private timp de o lună de dreptul de a ne abona la ziar. Pentru nu știu ce „semn făcut cu unghia" pe cartea de la bibliotecă. Se vede că nu se hotărâseră să ne bage la carceră în starea asta, dar planul de represiune interpenitenciară trebuia totuși îndeplinit.

Și iată că, pe lângă toate astea, am rămas și fără ziar. S-a rupt și ultimul fir care ne leagă de lumea celor vii. Acum nu ne-au mai rămas decât mesajele transmise prin perete de Olga.

— S-a des-chis con-gre-sul par-ti-du-lui...

Nu mă pot abține să nu-i dau un răspuns sumbru:

— Congresul celor rămași în viață, da?

— Se spu-ne de a-ba-teri... o să fie re-a-bi-li-tați...

Iulia începe imediat să-și facă speranțe.

— Auzi, Jenika? O să fie reabilitări! În sfârșit! Ei, altfel nici nu se putea...

Dar eu sunt cea pesimistă, spre deosebire de Iulia, care este optimistă. Eu nu cred că vor fi reabilitări în masă, că ele vor fi

mai puțin aleatorii ca arestările. Mi-am dat seama mult prea bine în acești doi ani și ceva care sunt particularitățile stilului stalinist. Nu am nicio speranță că eu personal voi trage un număr norocos la mica loterie care începe.

Și deodată...

Simt că povestirea mea devine monotonă. Deja a nu știu câta oară apelez la acest „deodată". Dar nu-i nimic. Formula aceasta redă esența. Doar chiar așa a și fost. În umezeala, mucegaiul, aerul stătut al criptei noastre, din când în când, DEODATĂ se năpusteau gardienii și noi trebuia să înțelegem că, măcar în câteva privințe, ne deosebeam totuși de morții obișnuiți, de cadavre. Noi mai puteam fi încă torturați. Din punct de vedere fizic și moral. Rafinat și grosolan. Noaptea și ziua. Împreună și separat.

Așa că uite, deodată, iar se aud sunetele repetate ale lacătelor descuiate și încuiate pe rând. Iar ăsta e mereu semnul unei noi acțiuni. Și uite, același Borzoi, supraveghetorul corpului de izolare, cel care a încuiat ferestruicile, intră la noi. De data aceasta, fața lui, care seamănă foarte mult cu cea a unui ogar bătrân, are o expresie ciudată care poate fi numită chiar o urmă de tulburare, dacă nu am fi știut dinainte că într-o asemenea funcție nu se poate menține un om care știe ce înseamnă tulburarea.

Fără să spună niciun cuvânt, ogarul întinde mâna spre peretele din dreapta și... Este vis sau realitate? Dă jos cartonul cu regulile de detenție – cele douăzeci și două de porunci ale maiorului Weinstock. Le dă jos și, după ce se întoarce brusc pe tocuri, cu cizmele strălucind orbitor, iese. Și ia cu el poruncile. Apoi auzim cum se învârte cheia în ușa vecină, a Olgăi.

De data aceasta nu mai apare nicio dispută între optimistă și pesimistă. Acum amândouă suntem ferm convinse că un asemenea gest poate duce spre cele mai pesimiste prognoze.

O înăsprire a regimului. Deci poruncile sunt considerate mult prea liberale. Poate că a ajuns până la tovarășul Stalin faptul că, pe patul de moarte, totuși citim cărți? Că ni se dau două bucățele de zahăr pe zi? Păi ăsta e puțin lucru?

Mâine probabil vor aduce porunci noi în care va fi anulată permisiunea de a te abona la ziare, de a comanda cărți, de a primi scrisori, de a cumpăra câte ceva de la chioșc. Poate și plimbarea. Ne întrecem multă vreme gândindu-ne ce ni s-ar mai putea lua.

Sau o să fie niște noutăți în secțiunea „Pedepse"?

În această zi, nu ne calmează nici măcar plimbarea, mai ales că în timpul ei se simte ceva ciudat pe chipurile și în comportamentul supraveghetorilor.

Încă vreo câteva ore plictisitoare, neliniștite. În fine, mișcarea de pe coridor se reia. Apare din nou supraveghetorul corpului. Dar de data aceasta nu e Borzoi, ci „micuțul Vitușișnikov". El pune cartonul cu porunci la locul lui și iese repede. Pe fața lui se citește un fel de zâmbet, și el cu o nuanță de tulburare.

Citim textul poruncilor fără să ratăm nicio literă. Despre ce este vorba? În mod clar nu e nimic nou! Dar uite...

— Ceee?

Împietrite, ne uităm una la alta, fără să ne credem ochilor.

— Ciupește-mă, Iulika! Nu visăm?

În colțul de jos al cartonului era doar rezoluția: „Aprobat. Comisarul General pentru Securitatea Statului, Ejov". Doar era și înainte, nu? Ei, sigur că era! Și acum? Acum e acoperită cu hârtie albă. Hârtia e lipită așa de bine, că nici nu observi imediat.

Petrecem câteva ore parcă cuprinse de febră. Oare a căzut, el, piticul-monstru? Doar cultul lui fusese, în ultimii ani, dus până la dimensiuni homerice. Uneori ți se părea că el chiar poate concura cu cultul lui Stalin. Titlul lui oficial era „fiul iubit al poporului".

Oare așa să fie?... Nu închidem ochii toată noaptea și acum, în inimile noastre lipsite de sânge, chiar începe să apară într-adevăr o umbră de speranță în posibilitatea unor schimbări.

Dimineață, Olga, care primește ziarul, ne ciocănește în perete:

— A fost dat jos... S-a terminat... Se vede că împărtășește soarta noastră.

— Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să moară, ne bucurăm noi.

Umblăm ca niște tigroaice prin celulă până ce Olga ne ciocănește din nou o altă veste senzațională:

— Be-ri-a... Be-ri-a....

Am înnebunit complet de emoție și mi-am găsit liniștea numai după ce am început iar să compun versuri. Am scris ca dedicație: *„Fiului iubit al poporului."*

Piticul-monstru (doar era mic de statură, totuși!)

...Răufăcătorii din trecut, cu privirile plecate,
Te cântă pe niște voci înalte, pline de respect.
Thiers[1] *însuși e uman față de tine,*
Iar Galliffet[2] *e un visător și un romantic.*
Dar uite, privește acum: faptele tale
Te vor distruge prin voința puternică a destinului!
Vezi, năpârcă? Stânca tarpeiană[3]
A Capitoliului nu e deloc departe!

---

[1] Adolphe Thiers (1797-1877), om politic, avocat, jurnalist, istoric francez. În timpul Comunei din Paris a reprimat cu brutalitate insurecția și a condus represaliile împotriva revoluționarilor, majoritatea dintre aceștia fiind condamnați și executați (n. red.).

[2] Gaston Auguste de Galliffet (1830-1909), general și om politic francez. A reprimat sângeros Comunia din Paris (n. red.).

[3] Aflată în spatele Capitoliului, era locul de unde erau aruncați trădătorii și criminalii, spre a fi uciși (n. red.).

— Este în stil clasic, Iulia! Acum o să fac una despre Beria. Va fi în stilul epigramelor pușkiniene. Dar cine este de fapt Beria ăsta?

Dar Iulia nu știa nici ea nimic despre el. Și eu am scris așa:

Spune, o, Beria,
O să deschid eu ușa?
Răspunde-mi, Beria,
O să-mi recapăt pierderile?
Sau tu, o, Beria,
Ești o nouă serie
De crime, lipsă de credință
Și fățărnicie?
O să deschid eu ușa?
Răspunde odată, Beria!

Din momentul acela, ceasul oprit al vieților noastre a tresărit și a pornit din nou. Cu pauze, scârțâit, stângaci, dar totuși a pornit! Acum aveam ce aștepta!

În exterior, totul rămăsese ca mai înainte. O respectare de neabătut a regulilor, mucegaiul pe pereți, supa de pește mirosind urât, hârdăul... Dar în atmosferă, în detaliile imperceptibile ale comportamentului gardienilor, în nuanțele vocilor supraveghetorilor se simțea apropierea unor mari schimbări.

Iar luna următoare, poruncile au fost date jos și au mai fost puse la loc de două ori. Prima dată, a fost acoperit numele lui Weinstock și înlocuit cu cel al lui Antonov. A doua oară, l-au acoperit și pe Antonov, iar în locul lui au scris: Administrația Generală a Penitenciarelor.

— Așa e mai sigur, râdeam noi în hohote, nu va mai trebui schimbat.

Şi râsul nostru înăbuşit răsuna aşa de vioi, cum nu mai fusese de la închiderea ferestruicii.

Astfel, în deplină concordanţă cu teoria marxistă, evenimentul dării jos a regulilor, care începuse ca o tragedie, s-a mai repetat de trei ori deja ca o farsă.

— Acum maiorul Weinstock să vadă şi el cum se trăieşte pe domeniul lui, a spus într-o seară Iulia şi în ochii ei blânzi a licărit o scânteie dură.

Nu pot să adorm... Mi-i imaginez pe Ejov, Weinstock, Antonov şi mulţi alţii în celula de jos. Deşi celula de jos e numai de categoria a doua, iar ei, probabil, vor trebui s-o încerce pe cea de categoria întâi. Uite cum se aplică, „cu ce măsură veţi judeca, cu aceea veţi fi judecaţi"...

Odată, într-o zi vântoasă de mai, când ne-am întors de la plimbare am observat că ferestruica noastră continua să rămână deschisă.

— Or fi uitat?

— Bulgăraş e de serviciu. Probabil a lăsat-o intenţionat. E o femeie bună...

Dar, a doua zi, s-a repetat. Căderea piticului-monstru ne-a readus aerul în celulă. Vânturelul liberal a bătut puţin în primăvara şi vara anului 1939. Ziarul *Severnîi rabocii* a început să publice zilnic articole care-i demascau pe calomniatori.

Capitolul 46

Timpul unor mari așteptări

Ne venise pofta de mâncare. Am început să mâncăm și supa mizerabilă. Am reluat și exercițiile vechi, demult întrerupte, de gimnastică ilegală. Numai că acum citeam mai puțin. Nu aveam timp.

Ziua și noaptea vorbeam, făceam presupuneri, ne împărtășeam bănuielile și visurile. Rolurile de optimistă și pesimistă se păstraseră perfect în aceste discuții. Iulia încerca să mă asigure că, în opinia ei, acum vor fi revizuite toate cazurile. Pe noi, fie ne vor elibera, fie, în cel mai rău caz, ne vor trimite în așa-numitul exil liber, unde vom putea să trăim alături de soții noștri.

— În cazul în care nu au fost împușcați, adăuga pesimista.

— Doar nu au fost niște funcționari atât de importanți, ca să fie împușcați, parează optimista.

Ore întregi, Iulia descrie tablourile unei noi vieți fericite. Poate că asta va fi pe insula Dickson[1] sau în Igarka.[2]. Și o să lucrăm în specialitatea noastră, o să vezi...

— O să predau?

— Și de ce nu? Și o să ne reprimească în partid. O să vezi. Doar Ejov a fost demascat, iar astea au fost numai mașinațiunile lui.

---

[1] Insulă aflată în Marea Kara (n. red.).

[2] Oraș situat în Siberia (n. red.).

Olga ciocănea în perete supoziții mult mai realiste. Probabil a devenit nerentabil și dificil pentru buget să păstreze mii, dar cine știe, poate și milioane, de oameni fără serviciu. Hrana costă! Și cea mai mare parte a deținuților au chiar vârsta de muncă, de la 25 la 50 de ani. Și probabil o să ne trimită în exil, în lagăre îndepărtate, la munci grele.

Ei bine, ar fi aproape o fericire! Lagărele! Asta înseamnă să călătorești în ținuturi noi. Chiar dacă sunt severe, acolo totuși e aer, vânt, uneori chiar și soare, chiar dacă e frig.

Apoi sunt oameni! Sute de oameni noi, alături de care vom trăi și vom munci. Printre ei mulți vor fi oameni buni, interesanți și o să ne împrietenim cu ei. Păi, pur și simplu, lagărul înseamnă viață! O viață îngrozitoare, monstruoasă, dar totuși e viață, nu cripta asta. Gândește-te numai, deja a treia primăvară o petrecem de parcă suntem îngropați de vii.

Îi recit Iuliei o strofă dintr-o poezie nouă:

A început a treia primăvară.
Ce să spunem! Dacă inima ne va rezista,
Rezultă că Figner e mai puternică de zece ori...
Dar înainte mi se părea că de o mie!

Astfel am început să ne depășim chinul sufletesc, anxietatea și neliniștea cu discuții și dispute despre soarta noastră viitoare.

Senzația unor mari schimbări se simțea și în comportarea gardienilor. De fapt, ei, probabil, nu numai că simțeau, dar și știau mai multe despre schimbările care urmau să se producă în închisoare. Cei mai cruzi, precum Vurm, Satrapiuk, au încercat până în ultima lor zi să nu slăbească „spiritul" locului. Țin minte episodul cu floarea.

La sfârșitul primăverii, printr-o crăpătură din asfalt, pe locul de plimbare, se strecurase o floricică anemică. Iulia a observat-o prima, mi-a arătat-o din priviri. Am încetinit puțin pasul pentru a admira această minune a naturii.

Totul a durat o secundă. Dar Vurm, care ne escorta, a observat, și-a dat seama și, plin de cruzime, a strivit floarea cu cizma. Nu a fost suficient. S-a aplecat, a ridicat tulpinița strivită, călcată în picioare, a zdrobit-o între degete și a aruncat-o într-o parte.

De-a lungul plimbării mi-am înghițit cu greu lacrimile. Nu puteam să mă abțin.

— Așa procedează înainte de sfârșit, devin și mai sadici, mă liniștea în celulă optimista mea colegă.

Prima persoană care a tradus fanteziile noastre în termeni reali a fost magazionerul nostru prietenos, geniul nostru bun din Iaroslavl, așa-numitul Prăvăliaș. El ne dădea de două ori pe lună formularul pe care se putea citi: „Comandă solicitată de deținutul... Având în contul personal... ruble, vă rog să cumpărați pentru mine..."

Chiar și după moartea tatălui meu, mama continua să-mi trimită cele 50 de ruble pe lună pe care le puteam primi. Astfel că aveam posibilitatea să-mi cumpăr săpun, pastă de dinți, caietele care mi se cuveneau și un creion din plastic, iar uneori chiar și zahăr. La o zi, două, de la completarea formularului respectiv, Prăvăliașul ne aducea marfa comandată.

Chiar de la început, i-am simțit amabilitatea, deși purta o mască de om dur. Acum, spre finalul celui de-al doilea an de ședere în această închisoare, între noi se născuse chiar o prietenie tacită. De fapt, aveam chiar și micile noastre secrete.

Astfel, în timpul bolii mele, când ferestruicile erau închise și canicula insuportabilă, în momentul în care i-am transmis formularul de „comandă", am întrebat în șoaptă:

— În loc de zahăr nu se poate să luăm niște bomboane? Măcar o sută de grame. Dintre cele mai ieftine. Tare aș mai vrea...

— Este interzis, a răspuns el.

Dar când, peste două zile, mi-a adus comanda și mi-a întins pe ferestruica ușii castronul de tablă cu zahăr, am văzut că pe fundul castronului se află o mână de bomboane, caramele.

— Mulțumesc, i-am șoptit pe un ton conspirativ, dându-i înapoi castronul gol.

Trebuia să punem totul în vesela din celulă.

— Numai să le mâncați imediat, să nu mai rămână în celulă, când mergeți la plimbare...

I-am zâmbit cu prietenie și i-am promis solemn:

— N-o să vă dăm de gol niciodată.

De atunci, Prăvăliașul nu mai era o persoană străină pentru noi, era mai apropiat de noi chiar decât Bulgăraşul, Sfântul Gheorghe sau Iaroslavski. Aceia nu aveau plăcere să ne facă rău, dar el voia efectiv să ne facă bine.

Altă dată, când eram private de ziare, când am simțit, cu cel de-al șaselea simț al deținutului, că supraveghetorul de serviciu de pe coridor nu este în apropiere, am îndrăznit să-l întreb pe Prăvăliaș:

— Ce noutăți mai sunt în lume?

În condițiile de la Iaroslavl, asta era o obrăznicie uriașă, o infracțiune de neimaginat, că și eu m-am speriat de cuvintele care-mi ieșiseră din gură și mai degrabă m-am mirat decât m-am bucurat când am auzit răspunsul:

— În Spania lucrurile merg deja spre sfârșit...

Și uite, acum, la sfârșitul lunii mai 1939, tocmai acest om binevoitor ascuns, Prăvăliașul nostru cel bun, ne-a adus vestea cea bună. S-a întâmplat așa. La următoarea comandă pentru chioș am scris în formular: „două caiete." Și el, după ce a privit ca de obicei în jur, a bombănit încetișor:

— Nu vă trebuie caiete. Nu va fi nevoie. O să plecați în curând de aici.

În acel moment, visul a prins contur. Plecarea nu mai era o supoziție și o bănuială. E curios că, în acest stadiu al drumului nostru în bătaia vântului, aproape că nu eram preocupate, cel puțin, nu eram prea tare preocupate de întrebarea unde o să ne ducă. Eram gata să mergem pe jos, în lanțuri, pe drumul Vladimirului, numai să fim cât mai departe de zidurile acestea.

Am așteptat cu nerăbdare momentul potrivit pentru a transmite prin perete această veste cutremurătoare Olgăi. Dar ea, când a auzit noutatea, nu s-a mirat.

— Am bă-nu-it... Am fost chemată la comisia medicală.

Peste două zile și noi am fost chemate acolo. S-a dovedit că ambulatoriul se afla jos și am trecut zilnic pe lângă el, când ieșeam la plimbare, dar nu știam că printre celulele de jos se afla și o instituție umană.

Comisia era formată din trei medici și inevitabilul supraveghetor. Ne cântăreau, măsurau, ne pipăiau mușchii.

— Slăbire accentuată, bufni unul dintre medici, cântărindu-mi critic coastele.

— Nu, nu, mă simt sănătoasă, pot să fac orice muncă fizică, îl asigur eu, înghețând de groază la gândul că eu, așa slăbită cum eram, aș putea fi lăsată aici.

Au mai trecut câteva zile și odată, în amurg, supraveghetorul Vitușișnikov mi s-a adresat cu aceeași formulă sacramentală:

— Urmați-mă!

Dar mutra lui mică, cu gura ca de pește, arăta așa de ciudat de veselă, că mi-a trecut prin minte gândul unei noi carcere.

Am mers spre capătul îndepărtat al coridorului nostru, unde nu mai fusesem niciodată, am mai cotit o dată la dreapta și m-am trezit în fața unei uși pe care se afla o tăbliță:

„Comandantul închisorii." Am aruncat o privire entuziastă asupra uşii. De lemn! Vopsită în ulei! Ce frumuseţe! Fără vizetă şi ferestruică... Şi, desigur, se închide pe dinăuntru.

Korşunidze-Gadiaşvili stătea sub un portret mare al lui Stalin, la un birou acoperit de dosarelor noastre.

— Luaţi loc!

Nu, probabil chiar este începutul unei noi ere, dacă din gura lui Korşunidze ies asemenea cuvinte. Dar se dovedeşte că trebuia să stau jos numai pentru că era necesar să semnez o mulţime de hârtii pe care mi le împinge în faţă una după alta.

— Sentinţa dumneavoastră s-a schimbat, spune el printre dinţii lungi, galbeni de la fumat. Cei zece ani de detenţie în penitenciar sunt înlocuiţi cu detenţie într-un lagăr de muncă silnică pe aceeaşi perioadă. Semnaţi că vi s-a adus la cunoştinţă.

Îmi arată cu unghia locul unde trebuie să semnez şi eu, fără să citesc textul hotărârii, sunt interesată mai degrabă de această unghie. E uimitor: vipera asta are o unghie aşa de frumoasă, ovală, mi se pare că e chiar pilită.

— O să plecaţi de la noi, continuă el.

— Unde? îmi scapă mie fără să vreau.

Oh, ce idioată! De câte ori îmi repet că nu trebuie să mai pun întrebări. Nu pot să mă aştept decât la noi umilinţe.

— Lucrurile personale şi banii aflaţi încă în contul curent vă vor urma, continuă el parcă neauzind întrebarea şi împunge din nou cu unghia: semnaţi!

Revin în celulă, iar micuţul Vituşişnikov o conduce pe Iulia, cu care repetă toată ceremonia. Zgomotul cheilor şi mersul pe coridor continuă toată seara şi o parte a nopţii. La Korşunidze, deocamdată oamenii sunt duşi tot unul câte unul, din aceleaşi considerente ferme de izolare severă. Dar asta e deja simplă inerţie.

Regimul de izolare a căzut. A fost frânt. Asta e clar şi din vocile puternice ale deţinuţilor care se aud pe coridor, şi de pe chipurile gardienilor pe care citeşti uşor lipsa de concentrare şi gândurile duse departe. Fără îndoială, sunt neliniştiţi de viitoarea reducere de posturi. Până şi ciorile de afară se comportă altfel decât de obicei.

Se apropie sfârşitul perioadei noastre tip Schlüsselburg[1]. În minte, cu nelinişte şi speranţă, îmi răsună cuvintele lui Pasternak: „Ocna! Ce binecuvântare!"

[1] Închisoarea politică centrală din Petersburg, aflată în fortăreaţa Petru şi Pavel (n. tr.).

Capitolul 47

O baie! Pur și simplu o baie obișnuită!

— Pregătiți-vă de baie!

În exclamația aceasta încă nu era nimic uimitor. Așa eram preveniți la fiecare două săptămâni.

— Să vă luați cu voi jachetele!

Ei, uite, asta a umplut deja cu un freamăt febril ultimele zile. Jachetele? La baie? În cămăruța de duș de o persoană, în care cu mare greutate ne strecurăm două persoane în costumul Evei? Și ce să facem acolo cu jachetele?

Discutăm cu patimă noutatea, aplicăm metoda deductivă a lui Sherlock Holmes și ajungem la o concluzie cutremurătoare: va fi o baie comună! Jachetele vor merge la dezinfectare. Este ultima măsură înainte de mutare. Actul final al regimului tip Schlüsselburg.

Și se dovedește că avem absolută dreptate. Vine un moment uimitor, de neuitat. Suntem duse pe coridor și…

Ceea ce vedem ne cutremură. Ușile celor două celule vecine sunt date de perete și lângă ele, în penumbra coridorului, se conturează patru siluete feminine îmbrăcate în uniformele Ejov. La fel ca noi.

Ce jalnice sunt, chinuite, distruse de durere… Tot ca noi. Trupurile slabe și-au pierdut rotunjimea feminină, în ochi au o expresie pe care o cunoaștem și noi prea bine.

Deja nu ne mai ascund şi nu ne mai separă. Dimpotrivă, ni se porunceşte să ne aşezăm câte două în rând, şi eu, cu sentimentul unei iubiri frăţeşti îi strâng încetişor mâna celei care se află mai aproape de mine. Iar cea care stă puţin într-o parte, mică, tunsă scurt, face un pas spre mine şi şopteşte:

— Tu eşti Jenia, da? Eu sunt Olga... Corespondentul tău special.

— Corespondentul din perete, glumesc eu, zâmbindu-i Olgăi.

Iată, deci, cum arată. Nu e chiar aşa cum mi-am imaginat-o.

Prin ce cuvinte să redau sentimentul trăit de o persoană care a stat închisă singură, care nu a văzut pe nimeni în afară de gardieni, atunci când îşi întâlneşte tovarăşele de detenţie! Oameni! Voi sunteţi, dragelor! Iar eu credeam că n-o să vă văd niciodată. Ce fericire că sunteţi din nou cu mine. Vreau să vă iubesc şi să vă fiu de folos.

Suntem scoase într-o parte necunoscută a curţii. Acolo sunt încă vreo zece femei. Gardienii încă mai şuieră: „Nu discutaţi", dar noi deja schimbăm zâmbete, priviri, strângeri de mână. Oare aici nu sunt persoane cunoscute de la Butîrki? Nu, nu găsesc. Toate feţele sunt, mai mult sau mai puţin, asemănătoare, din cauza uniformelor hidoase şi a expresiei identice a ochilor.

Da, era o baie obişnuită, cu bănci de lemn ce fumegau din cauza apei fierbinţi turnate peste ele, cu o spumă pufoasă, de săpun, în ligheanele de tablă, cu ecoul surd al vocilor. Dar toate aceste detalii cotidiene erau parcă subliniate de înălţarea sufletească – nu mă tem să spun: de patosul umanităţii de care toate am fost atunci cuprinse.

Asemenea momente nu se întâmplă des în viaţă. O adevărată iubire frăţească domnea între noi în baia aceasta. Inimile noastre încă nu fuseseră afectate de legea sălbatică, separatoare, a lagărelor, care, în anii ce vor urma – trebuie să recunosc! – a distrus multe suflete omeneşti.

Dar acum, purificate prin suferințe, fericite de întâlnirea cu oamenii după o singurătate de doi ani, eram niște surori adevărate în cel mai profund sens al acestui cuvânt.

Fiecare încerca să-i fie de folos celeilalte, să-și împartă ultima bucățică.

Resturile jalnice de săpun care se dădeau pentru „baie", fuseseră aruncate. Ne spălam toate rând pe rând cu o bucată mare de săpun „de familie" pe care ne-o oferise tuturor Ida Iaroșevskaia. I-o adusese cândva Prăvăliașul, dar ea, nu se știe de ce, o păstrase, de parcă simțise că toate vom avea nevoie de ea.

Mie mi-a dat ciorapii ei Nina Gviniașvili, o pictoriță de la Teatrul „Rustaveli" din Tbilisi.

— Ia-i, ia-i, eu am două perechi, tu ești aproape desculță, spunea Nina, privindu-mi singurii ciorapi, cârpiți în cruciș și-n curmeziș cu ajutorul osului de pește și al unor fire multicolore, ia-i, ce te rușinezi așa? Doar nu-i iei de la o străină.

Ei, sigur că nu de la o străină! Cine a spus că am văzut pentru prima oară în viață ochii aceștia uriași care străluceau blând, ca două diamante întunecate?

— Mulțumesc, Ninocika!

Vorbim despre toate. Se dovedește că aproape toate au fost în carceră. Și toate la momente aniversare: la revoluția din Octombrie, la 1 mai, la 1 decembrie. Unele, în timpul incendiului, au luat totuși legătura cu vecinele în curtea de plimbare. Acum își spuneau numele – Galina Serebriakova, Uglanova, Carolla.

Eram așa de entuziasmate, că nu puteam deloc să terminăm cu îmbrăcatul și gardiana care avea grijă de baie deja răgușise tot repetând: „Terminați, femei! Îmbrăcați-vă, femei!"

Femei! Acesta va fi de acum termenul de apelare pe care îl vom auzi pentru multă vreme

În acea noapte, nimeni nu închide un ochi. Suntem fericite de întoarcerea între oameni, dar toate cele petrecute ne-au

epuizat! Şi undeva trăieşte ascunsă o dorinţă niciodată spusă: fie ca mâine să se înfăptuiască acea schimbare radicală care va trebui să aibă loc. Fiecare, măcar două, trei zile să stăm în această celulă de o persoană, în celula NOASTRĂ. Doar în ea va rămâne o frântură din sufletul nostru. Aici ne-am bucurat de o carte, aici ne-am adus aminte de copilărie. Doar nu se poate să se întâmple totul aşa deodată. Trebuie să ne obişnuim cu gândul. Să ne deschidem sufletul care deja s-a transformat într-un pustnic.

— Mă doare capul, se plânge Iulia. Ce bine e, dar ce greu e când e multă lume...

Dacă am fi stat acolo încă un an, doi, şi dacă nu vom fi murit, atunci ne vom fi transformat într-un erou al lui Jack London care, după ce iese din închisoare, îşi construieşte în munţi o cabană izolată şi trăieşte acolo până la sfârşitul zilelor.

— Iulika, sunt nişte versuri... ale lui Saşa Ciornîi...

Să trăieşti pe o culme pustie,
să scrii versuri şi sonete
şi să iei din cămara oamenilor
pâine, vin şi chiftele... –
nu e rău, nu?

Râdem vesele. Ferestruica uşii zăngăneşte şi mârâie vocea lui Satrapiuk:

— Culcarea!

Până în ultima clipă! O face pe răul, desigur, se teme să nu rămână fără serviciu. De fapt, din păcate, se pare că multă vreme îşi va face treaba, dacă nu aici, în altă parte.

Capitolul 48

Pe ruinele Schlüsselburgului nostru

Ce bine că în vremurile noastre toate procesele se desfăşoară repede! Cei care au inspirat şi au pus în practică această campanie din 1937 pur şi simplu nu au avut timpul şi posibilitatea să reţină o asemenea mulţime de oameni câte zece sau douăzeci de ani în închisori. Asta intra în contradicţie cu ritmurile epocii, cu economia ei. Cam de zece ori. În loc de cei douăzeci de ani ai lui Figner, numai doi ani.

Şi uite, a venit momentul „saltului calitativ" din existenţa noastră mizerabilă. Până atunci, în izolatorul din Iaroslavl nu exista o infracţiune mai mare decât tentativa de a intra în orice fel de relaţii cu alţi deţinuţi. Oare nu asta era motivaţia tuturor carcerelor, a tuturor represiunilor din interiorul închisorilor?

Acum, din acea zi de iulie, când am păşit pentru ultima oară pragul celulei noastre, trebuia să fim NUMAI împreună. Munca, somnul, mâncarea, spălatul la baie, nevoile fiziologice, toate acestea erau acum la comun, în colectiv. Nimeni dintre noi nu putea nici să viseze că ar putea rămâne o clipă singur.

„În rânduri de câte cinci!", „Alinierea!", „Cei din spate, strângeţi-vă!", „Mergi în ritm!", „Cei din faţă, pasul mai mic!" – exclamaţiile acestea, când răguşite, când şuierătoare, când pline de furie, când ofensator-indiferente, veneau acum în schimbul

şoaptei abia auzite a gardienilor şi a paşilor lor ce se furişau pe traversele de pe coridor.

— Ca să vezi, câte mijloace s-au cheltuit pentru păstrarea acestei izolări severe, oftează Iulika. Doar pentru a mă scoate pe mine la plimbare era nevoie de cinci gardieni. Iar acum...

Spune asta privind la cele câteva sute de deţinute de la Iaroslavl, care de dimineaţă se înghesuie în micile curţi de plimbare deschise larg.

Am fost aduse aici pentru desfăşurarea unor pregătiri de tot felul. Ni se iau amprentele, suntem percheziţionate nu „ca la Iaroslavl", ci ca la Butîrki, ni se iau fotografiile copiilor noştri rămase în celule. Marea formaţiune de gardieni, toţi supraveghetorii corpului de izolare şi Korşunidze însuşi sunt foarte ocupaţi. Pur şi simplu au început să transpire...

Obiectul principal al activităţii lor îl constituie acum lupta cu hârtiile. Nicio bucăţică de hârtie nu trebuie să rămână asupra deţinuţilor în timpul transportului. Pentru a nu ne trece prin gând să scriem ceva şi să aruncăm din mersul trenului. Nicio hârtie, niciun carton, nimic pe ce am putea să scriem. Tocmai de aceea probabil ne sunt luate cu atâta cruzime fotografiile.

Văd şi acum grămada uriaşă de fotografii aruncate direct în curte.

Dacă vreunui regizor de film i-ar fi trecut prin minte să arate tot mormanul ăsta în prim-plan, probabil ar fi fost acuzat de utilizarea cu intenţie, pentru un efect forţat, a acestui procedeu. Şi probabil că ar fi fost considerată o presiune lipsită de tact comportarea aceluiaşi regizor dacă i-ar fi trecut prin minte să arate în prim-plan şi cizma uriaşă care calcă muntele de fotografii din care zâmbeau spre mamele lor criminale fetiţe cu fundiţe şi băieţei în pantalonaşi scurţi.

— Asta e prea mult, i-ar spune criticii unui asemenea regizor.

Dar în viață chiar așa stăteau lucrurile.

Unul dintre gardieni trebuia să treacă în colțul opus al curții și el, fără să catadicsească să facă un ocol, s-a urcat cu cizmele pe această grămadă de amintiri. Pe feţişoarele copiilor noştri. Şi eu am văzut în prim-plan acest picior, ca la film. Şi ai mei erau acolo. Fotografii făcute în lipsa mea. Ultima dată când fuseseră împreună, înainte să fi fost trimişi în oraşe diferite.

La întrebarea dacă ne vor da înapoi aceste fotografii nu ne răspunde nimeni.

— Hai, hai!

Suntem aranjate câte cinci. Picioarele ca nişte beţe se ridică, se târăsc în mers, ieşind din cizmele uriaşe care ni s-au dat. Mâinile se agaţă febril de vecina de alături. Numai de nu ne-ar separa...

Fiind neobişnuite cu şederea îndelungată în aer curat, suntem ameţite şi slăbite. Totul pare ireal. Încă e bine că suntem duse fără niciun bagaj. Avem numai jacheta în mână. Acum în niciun caz nu ne-am fi descurcat să ne cărăm şi lucrurile.

Am pornit...

— Cele din faţă, pasul mai mic! Cele din spate, apropiaţi-vă!

Vechile cunoştinţe, „corbii negri", ne aşteaptă deja. Dar acum nu mai suntem închise în celule de o persoană. Izolarea s-a terminat. Acum suntem încărcate de-a valma. Cu cât mai multe în fiecare maşină, cu atât mai bine.

Ieşim pe poarta închisorii. E ora amurgului, exact ca în acea zi de vară în care am venit aici, acum doi ani.

Pe uşile care nu sunt închise bine ale maşinilor arhipline vedem acum toate clădirile izolatorului nostru. Uite-l, Schlüsselburg în vedere panoramică! Un mormânt de două etaje, de cărămidă roşie purpurie, cu panouri înalte de lemn în loc de ferestre. Oare chiar am petrecut aici doi ani? Şi ies vie?

Doi ani mi se părea pe atunci enorm. Glumele de la Kolîma – „sunt grei numai primii zece ani" – încă nu ne erau cunoscute. Încă nu ştiam unde suntem duse.

Dar cuvântul de rău augur, „Kolîma", deja plutea pe deasupra maşinilor, strecurându-se în întrebările neliniştite puse una alteia, în amintirile despre discuţiile de la Butîrki din 1937. E adevărat, cuvântul acesta încă nu ne speria în mod deosebit pe atunci. E mare lucru ignoranţa.

Trenul de marfă care ne aştepta în gară nu se deosebea cu nimic de trenurile de marfă obişnuite. Poate numai prin faptul că pe vagoane scrisul mare al cuiva notase „Dispozitiv special". Cu alb pe roşu.

Apuc să observ că vagonul în care am fost înghesuită are numărul 7. Erau aşa de mulţi oameni înghesuiţi în el, că aveai impresia că nu vei încăpea nici măcar în picioare. Un vagon de vite. Dar asta ne-a înveselit. Doar legea închisorii este „cu cât e mai înghesuială şi mai foame, cu cât mai bădăran e supraveghetorul, cu atât sunt mai mari şansele de supravieţuire". Până acum asta s-a împlinit.

Aşa că trăiască acest vagon de vite şi supraveghetorii bădărani, care te tutuiesc! Cât mai departe de vagoanele Stolîpin, de celulele de o singură persoană, de carcerele de jos şi de alde Korşunidze politicoşi!

Un huruit. Uşa vagonului a fost încuiată cu un bolţ uriaş. O zdruncinătură... Am plecat...

PARTEA A DOUA

Capitolul 1

Vagonul nr. 7

Inscripția „Dispozitiv special" de pe vagon am observat-o încă de când m-am urcat. Pentru o clipă, mi-am spus că asta a rămas de la cursa precedentă. Se poate întâmpla. E un vagon de marfă. Or fi cărat cu el cine știe ce dispozitiv.

Abia după ce comandantul escortei a anunțat regulile care trebuie respectate pe timpul călătoriei am început să mă îndoiesc. Și-au dat seama și alții.

— Păi noi suntem dispozitivul special, a spus Tania Stankovskaia, cățărându-se pe al treilea rând de priciuri, altfel de ce putem vorbi cât vrem în timpul mersului, iar în gări – tăcere deplină, niciun zgomot? Și pentru o șoaptă primești carceră...

Din spate, Tania părea un adolescent fâșneț, poznaș. Chiar și gesturile cu care își așeza la căpătâi pe post de pernă haina de închisoare erau și ele ca ale unui copil. Și vocea îi părea tânără când striga de sus:

— Atenție! M-am urcat de bunăvoie pe priciul de sus! Asta înseamnă conștiință! Că oasele mele nici aici n-o să se încălzească...

Nimeni nu i-a răspuns Taniei. Aproape că nimeni dintre noi n-a auzit-o. În vagonul nr. 7 se împingea, se agita și vorbea nerăbdătoare o masă de oameni: șaptezeci și șase de femei

în veşminte identice, cenuşiu-murdare, cu nişte dungi ciudate, maronii, pe bluze şi pe fuste.

Niciuna dintre noi nu închidea gura nicio clipă. Nimeni nu asculta, toată lumea vorbea. Nu exista vreo temă comună de discuţie. Din momentul în care trenul s-a pus în mişcare, fiecare vorbea despre ale sale. Unele, care încă nu se instalaseră pe priciuri, începuseră să recite versuri, să cânte, să povestească. Fiecare se îmbăta cu sunetele propriei voci. Pentru prima dată în doi ani eram înconjurate de atâţia oameni. În închisoarea din Iaroslavl deţinutele din izolator au trăit 730 de zile. Timp de doi ani au fost folosite doar aceleaşi cuvinte, zi de zi. Deşteptarea. Apa fiartă. Plimbarea. Toaleta. Prânzul. Stingerea.

Valul general m-a împins pe priciul de jos. Deocamdată nu aveam nicio posibilitate să mă mişc. Dar, cu experienţa mea în asemenea ipostaze, mi-am dat seama imediat – ce noroc! Era un loc minunat. În primul rând, era la margine, aşa că voi fi împinsă numai dintr-o parte. În al doilea rând, e aproape de fereastra mare acoperită cu gratii pe care se strecoară o dâră subţire de aer. Şi ce aer! După ce am tăcut o clipă, m-am ridicat şi am tras adânc în piept. Da, aşa e. Mirosea a câmp. Afară era un iulie strălucitor. Iulie canicular al anului 1939.

Am început iar să vorbesc cu voce tare. Ca şi celelalte. Cu o voce răguşită, poticnindu-mă, întrerupând pe cineva, povestind despre toate deodată şi făcând un efort de a asculta şi a le înţelege pe celelalte.

Era un vacarm general, fraze disparate îmi ajungeau la ureche din toate părţile, ameţindu-mă.

— Sigur că e o fericire! Unde o fi, numai să scăpăm de aici.

— Zece ani de detenţie şi cinci de privare de drepturi. Toate de aici au aşa…

— Aţi mâncat fiertura aia de aseară? Eu nu... Te apucă greaţa...

— Nu aţi auzit? Se spune că printre noi se află şi Anka, luptătoarea lui Ceapaev[1]!

— Oare au de gând să ne dea ceva de mâncare?

Picioarele Taniei Stánkovskaia atârnau de pe priciul de sus, nişte picioare incredibil de subţiri, fără urmă de pulpă, încălţate cu nişte cizme enorme, mult prea mari pentru ea. Şi am văzut cu uimire că, dacă o priveşti din faţă pe Tania, nu este nici pe departe o adolescentă. Plete cărunte ciufulite, o faţă osoasă acoperită cu o piele întinsă, scorojită. La întrebarea mea, a răspuns că are 35.

— Vă miraţi? Atâta am, pe calendar. Dar, dacă pe cei doi de la Iaroslavl îi considerăm 20, fac 55. Şi anul de anchetă – cel puţin 10... Uite, înseamnă în total 65 de ani bătuţi pe muche... Ia dă-te la o parte, vin şi eu să iau o gură de aer...

Tania se aşază pe jos, lângă uşa vagonului. Uşa nu e închisă bine. Prin crăpătura mare, de o palmă, se strecoară o adiere. Dar nu reuşeşti să tragi aer. Trenul încetineşte. Gardienii aleargă de-a lungul vagonului, trântesc uşile, răsucind şurubul mare din lemn. Acesta este dat jos numai când gardienii trebuie să intre în vagon.

— O staţie! O staţie!

Şi imediat se lasă o linişte mormântală! De parcă i s-ar fi pus un căluş vagonului. Emoţionate, ciufulite, transpirate, încă temându-ne să credem în schimbarea destinului, tăcem, toate cele şaptezeci şi şase, şi înţelegându-ne doar din priviri. Cele mai nerăbdătoare încearcă să continue discuţia cu ajutorul gesturilor, al mimicii, chiar al alfabetului de închisoare, pe perete.

---

[1] Vasili Ivanovici Ceapaev (1887-1919), erou al revoluţiei şi al războiului civil (n. tr.).

Când, peste jumătate de oră, trenul se urneşte din nou, se dovedeşte că toate ne pierduserăm vocea. Toate vorbim într-o şoaptă răguşită.

— Laringită! Laringită acută! ne pune râzând diagnosticul Musia Liubinskaia, doctoriţa Musika, una dintre cele mai tinere din vagon.

Cozile ei negre, zburlite, ne erau familiare multora încă de la Butîrki.

Numai o fată puternică din Ural, Fisa Korkodinova, de la Comitetul Orăşenesc al comsomolului din Nijni-Taghil, a trecut prin această furtună de cuvinte cu vocea sa metalică de contralto, cu note de bas, total neafectată. Acum, vocea Fisei se auzea solo, ca trompeta pe fundalul unei orchestre de amatori care-şi stinge acordurile.

Poate de aceea a şi fost aleasă responsabilă de vagon tocmai ea, Fisa, după ce i s-au apreciat şi vocea, şi atitudinea, şi graiul din Ural, şi obrajii rumeni care nu-i păliseră nici la Iaroslavl.

Din mâinile generoase ale Fisei toţi au primit câte o cană de lut fără toartă, câte un castron de tablă şi o lingură de lemn ştirbă.

— Nu ne lasă să fumăm? La Iaroslavl erau multe interdicţii, dar asta ni se permitea, spune Nadia Koroliova, o muncitoare de patruzeci de ani din Leningrad, aproape la fel de slabă ca şi Tania Stankovskaia, dar pieptănată cu grijă.

Din toate părţile au început să curgă explicaţiile. Asta e din cauza hârtiei. Pe hârtia de ţigară ai putea să scrii tot felul de mesaje, iar lor le este teamă să nu începem să scriem şi să aruncăm biletele pe fereastră.

Eu oricum nu m-am apucat de fumat în închisoare. Şi mă bucur pe ascuns de această interdicţie. Ce-aş mai respira atunci, dacă aici s-ar mai şi fuma!

A apărut comandantul convoiului. Remarcăm toate bucuroase că nu seamănă cu gardienii de la Iaroslavl, care rostesc șase cuvinte pe zi și pășesc ușor, silențios, ca niște tigri. Comandantul convoiului este voinic, Solovei-Razboinik[1], cu un moț răsucit șmecherește, și spune glume pipărate.

— Responsabila de vagon nr. 7! Să apari în fața mea ca vântul și ca gândul! bubuie el, aruncându-și ochii poznași peste priciuri și scrâșnește de plăcere când Fisa, mare, zdravănă, apare în fața lui.

— Responsabila de vagon vă ascuuuultă, cetățene comandant, bubuie Fisa ca în Ural.

El îi repetă, atent și temeinic, cu mare plăcere, toate interdicțiile.

— La opriri, prin urmare, gura. Ca și cum ați fi murit... Pentru comentarii în stații se dă carceră... Nu sunt permise cărți în timpul călătoriei. Se pare că ați tot citit în acești doi ani, da? Acum, gata! Ei, iar legat de povestiri, nu sunt interdicții. Puteți să vă povestiți una alteia ce vreți. În privința mâncăăăăriiii, ei, mâncare, cum se știe, se dă ceva. Pâine – aceeași rație, dar uite, femeilor, cu apa e o problema! Nu prea avem. Așa că apă vi se cuvine câte o cană pe zi. Pentru tot. Poți să bei, poți s-o verși, poți să te speli...

— De ce i-ați permis să se uite așa la dumneavoastră? se aude în urma lui Solovei, care pleca, o voce cavernoasă.

Tamara Varazașvili, regina Tamara, își ridică și mai mult capul mândru. Este închisă din 1935. E fata unui mare critic literar gruzin, acuzat de naționalism. Și deși asta e toată vina ei, Tamara se consideră „o veritabilă deținută politică" și disprețuiește pe ascuns „promoția 1937". Pentru neputința de a

[1] Solovei-Razboinik, personaj mitic, erou al poemelor epice rusești (n. tr.).

gândi independent, pentru tonul colocvial în discuțiile cu gardienii, pentru faptul că nu se impun cu fermitate.

— Păi cum s-a uitat? se minunează Fisa.

— Cu niște ochi... lacomi. Chiar nu v-ați dat seama? Și cum ați putut să-i mai și zâmbiți? Este umilitor.

Șaptezeci și șase de voci răgușite încep atunci comentariile. Și din nou toate discută simultan în contradictoriu, fără să asculte pe nimeni. Apoi învinge vocea Poliei Șvîrkova.

— ...Păi și printre ei sunt oameni... Și că s-a uitat așa la Fisa, ce-i cu asta? E o fată arătoasă, la mine, de exemplu, ce să vadă? Prin urmare vede oamenii din noi. Femeile. Nu e mai bine oare să fii o femeie decât un număr, nu-i așa?

După aceste cuvinte, în vagonul nr. 7 se lasă imediat liniștea. Respirația umedă de criptă trece din nou pe deasupra morților îngropați de vii de ieri. Deasupra celor care abia în dimineața aceasta și-au primit înapoi numele și prenumele în schimbul numerelor.

— Are dreptate Polia! Orice e mai bine decât un număr!

— Ei, să nu vă supărați... Poate că nu am spus ce trebuie... Aici toate sunteți cu carte, membre de partid, eu în libertate am fost numai o simplă bucătăreasă. Au crezut că eram neam cu cineva. Și nu știu de ce anchetatorul mi-a dat un articol din ăla de intelectual, KRTD[1]...

...Într-un fel sau altul, s-a încheiat și această zi. Pe fereastra cu gratii, ca o cobiliță subțire, atârnă luna nouă. Rumoarea discuției comune se mai aude de vreo două, trei ori și, în fine, amuțește de tot.

Mă cuibăresc pe priciul meu. În duhoarea asta e chiar mai bine pe scândurile goale. Mai ales că din haina de închisoare îmi pot face o pernă aproape comodă.

---

[1] Abreviere de la activitate contrarevoluționară trotkistă (n. tr.).

— Eeeeiii! se aude de sus vocea Taniei Stankovskaia. Dacă aș fi regină, toată viața aș dormi pe priciul de jos!

Alături de mine stă o cunoscută scriitoare ucraineană, autoare de romane istorice.

— Hai să facem cunoștință, îmi șoptește, sunt scriitoarea Zinaida Tulub. Dumneavoastră?

Nu răspund imediat. Trebuie să-mi adun gândurile înainte de a răspunde fără greș la această întrebare. Până azi am fost „Celula 3, partea de nord". Îmi spun numele și profesia. Profesor. Jurnalist.

Îmi ascult cu uimire cuvintele. Parcă e vorba de altcineva. Profesor? Jurnalist? Oare nu am mințit? Sonika, criminala de drept comun de la Butîrki, spunea în asemenea cazuri: „Asta a fost demult și nu e adevărat."

Somnul aproape mă doboară, luând cu el emoția acestei zile incredibile. Când, deodată... Ce-i asta? Ceva păros mi-a trecut peste față. Am ajuns înapoi în carceră? Șobolani? Oare vagonul de marfă nr. 7, cu inscripția mare „Dispozitiv special", o fi fost doar un vis? „Vă rog să mă iertați, tovarășă, v-am atins cu părul..." aud o voce. Zinaida Tulub are înfățișarea unei doamne aristocrate din secolul trecut. Are un minunat păr împletit, dar nespălat și încurcat.

— V-ați speriat, tovarășă? Plângeți?

Nu, nu plâng, numai că inima, nu știu de ce, este cuprinsă de o durere dulce. Aș vrea ca vecina să repete, iar și iar, acest cuvânt. Tovarășă... Există pe lume și asemenea cuvinte! Și așa mi se adresează mie, cea care am fost doar „Celula 3, partea de nord"! Trenul merge spre răsărit. Spre lagăr. Ocna! Ce binecuvântare!

Capitolul 2

„Tot felul de jivine sunt în menajeria lui Dumnezeu...”

Ăsta este un proverb german. Îmi venea mereu în minte când făceam cunoştinţă cu tovarăşele de drum din jurul meu, călătoarele din vagonul nr. 7. Cine nu era aici!

Dimineaţa în vagon începea foarte devreme. Deprindrile înrădăcinate la Iaroslavka sunt mai puternice decât orice oboseală. Şi când Tania Stankovskaia s-a aşezat pe priciul ei de sus, lovindu-se cu capul cărunt, ciufulit, de tavan, şi a răcnit: „Deşteptarea!”, nimeni deja nu mai dormea.

Agitaţia din ziua precedentă se mai potolise. Toată lumea privea cu atenţie în jur. Cineva recunoştea nişte chipuri pe care le reţinuse la Butîrki. Chiar s-au descoperit şi cunoştinţe din libertate. Responsabila de vagon Fisa Korkodinova deja împărţea pâinea cu suplimentele, ataşate cu grijă de raţia principală. Începea să se formeze o rutină a călătoriei care ne aştepta.

În prima zi, impresionate de toate evenimentele, nu observasem cât de încet se târăşte trenul nostru. Acum am realizat.

— Parcă e un film cu încetinitorul.

— Parcă e trăsura cu decembrişti care se mişcă aşa greu...

Vagonul scârţâia, trăgându-şi cu greu sufletul. Roţile scrâşneau şi, lucrul cel mai important, nu se învârteau ritmic, ci zgâlţâindu-se, fapt pentru care ne vărsam licoarea preţioasă din căni. Se oprea din când în când în staţii, cantoane, adesea

chiar şi în câmp, pentru ca gardianul să poată trece prin vagoane să împartă mâncarea, pentru a face diverse controale. Deţinutele de ieri din izolatoare îşi aplicau acum aici tehnicile de organizare a vieţii din celulă pe care le ţineau minte chiar de la Butîrki. Făcutul de serviciu, curăţenia. Ordinea în care se privea pe ferestruica acoperită cu gratii.

Annei Şilova, agronom din regiunea Voronej, i s-a cedat de multe ori rândul. Las' să se uite şi ea la ogoare. Ştiţi cât de tare duce dorul cerealelor inimioara ei!

Ania este o femeie zdravănă, mică de statură, vânjoasă, un boţ de energie. Îşi mijeşte ochii zâmbind disprețuitor.

— Vai, ce mai cereale sunt pe aici! Să fi văzut cum sunt la noi, la Voronej, pe vremea asta!

Iar Tania Krupenik, draga de Tania, o personificare vie a Ucrainei, ochi căprui, sprâncene negre, exclamă:

— Ca să vezi, Anika! În curând o să muncim! Noi două suntem cele mai fericite, suntem agronomi. Numai nouă şi, poate, doctoriţei Musika, ne vor da să lucrăm în specialitate. De umanistele noastre e mai rău...

— De unde scoţi toate informaţiile astea? Doar nimeni dintre noi nu a mai fost în lagăr...

Vorbise Sofia Andreevna Lotte, cercetător ştiinţific de la Leningrad, specialist în istoria Occidentului. Ea se remarcă pe fondul general cenuşiu fiind singura din cele şaptezeci şi şase de femei care nu poartă uniforma Ejov. Are pe ea o bluză jerpelită, dar a ei, de la Leningrad, tricotată, şi o fustă neagră. Toată lumea o priveşte cu suspiciune, deşi nu era clar ce rău ar fi putut face cineva în condiţii de izolare.

— Da, desigur, prinde replica lui Lotte Nina Gviniaşvili, pictoriţa de la Teatrul „Rustaveli" din Tbilisi, desigur, nimeni dintre noi încă nu a fost acolo... Se prea poate ca dumneavoastră,

tovarășă Lotte, să vi se fi pregătit acolo o catedră. Să le ţineţi urşilor albi lecţii de istorie a mişcării chartiste din Anglia.

Nina Gviniaşvili îi dă de pe prici replica cu aceeaşi plăcere precum Tania Stankovskaia. Dar cuvintele Taniei poartă o notă amară, tristă, în timp ce ale Ninei sunt rostite cu un ton plăcut, uşor, în manieră franceză, astfel că nimeni nu se supără, nici măcar cele către care e îndreptată gluma. Poate pentru că Tania e slabă, neîngrijită, cu pielea distrusă, iar Nina e o femeie elegantă, interesantă, care se ofileşte cu demnitate. Mai ales ochii – de un verde intens, continuă să strălucească şi în întunericul din vagon.

Umanistele, care într-adevăr constituie majoritatea în vagonul nr. 7, deja se înghesuiseră în jurul Zinaidei Tulub, care-şi recita versurile.

Pe faţa ei se citeşte o expresie aproape extatică. Recită după moda veche, cu patos. De fapt, ea chiar este de modă veche. Pasiunea pentru saloanele literare vechi, de dinainte de revoluţiei, se simte în întreaga ei manieră de a recita, de a vorbi. În viaţa de zi cu zi, e neajutorată şi adesea ridicolă.

— I-au rămas în libertate două fiinţe dragi, spune Tania Stankovskaia. Soţul Şurik şi motanul Lirik. L-a rugat pe comandantul de la Iaroslavka să-i transfere din contul său personal 50 de ruble motanului Lirik. El nu poate trăi fără carne…

În izolator, Zinaidei Tulup i-a fost mai uşor. Visa, compunea versuri. Nu a fost băgată niciodată la carceră. Poate din respect pentru literatură? Dar aici, lucrurile s-au schimbat cu atâta lume în jur. Şi este mai în vârstă decât majoritatea dintre noi, media noastră fiind cam de 30 de ani.

Dar poezia ne uneşte pe toate. Când eram la Iaroslavka, credeam că eu sunt singura care a găsit în poezie salvarea, calea de scăpare din cercul închis al vieţii noastre. Că numai la

mine venea Aleksandr Blok, în carcera mea subterană. Numai eu repetam în timpul plimbării singuratice, în ritmul paşilor: „Vreau o singură otravă, numai să beau şi să beau versuri…[1]". A fost o aroganţă din partea mea, o rătăcire plină de dispreţ, îmi spuneam acum, ascultând şuvoiul de versuri, ale mele şi ale altora. Inteligente sau simple. Lirice sau denunţătoare. Ania Şilova, lăsând la o parte problema recoltei, aşezată cu picioarele pe priciul al doilea, povestea acum despre un demon trist – spiritul exilului. Învăţase pe de rost pentru prima oară în viaţă un poem aşa de lung. Şi acum în fiecare cuvânt punea nu numai nuanţele sensului, dar şi mândria apropierii ei de o asemenea creaţie.

Polia Şvîrkova, bucătăreasa, şi ea îl citise adesea în izolator pe Nekrasov şi începuse şi ea să caute rime pentru „durerea sufletului" şi „acea linişte". De fapt, Polia, fusese oarecum flatată că anchetatorul o încadrase la un articol precum KRTD, că o introdusese într-o societate în care erau numai persoane membre de partid şi cu studii superioare. Încă de la Butîrki, Polia inclusese în lexicul său multe expresii noi, dintre care cel mai mult îi plăcea „starea de lucruri".

— Ei, Jenia, care e acum starea de lucruri? După Ejov, cred că totul va fi mai bine, nu?

Iubitorilor de poezie i se alătură şi vecina mea de izolator, „corespondentul meu în perete", Olia Orlovskaia, şi aproape că-mi ţin răsuflarea când aud ce recită – versurile dulcege dedicate lui Stalin, pe care le-am citat deja.

Ea ne spune că i-o dăduse şi lui Korşunidze, comandantul de la Iaroslavka…

Tania Stankovskaia întreabă cu o voce care îţi zgârie auzul:

---

[1] Vers din poemul lui Vladimir Maiakovski, *Flautul vertebrelor* (n. tr.).

— Şi ce-a zis Koşunidze? S-a înduioşat? A lăcrimat?

Subiectul stârneşte multă agitaţie. În ciuda aparenţelor, din cele şaptezeci şi şase de călătoare din vagonul nr. 7, cel puţin douăzeci susţin cu încăpăţânare că Stalin nu ştie nimic despre nelegiuirile care se petrec.

— Numai anchetatorii sunt de vină, jigodiile, ei au scris atâtea... Iar el a avut încredere în Ejov. Uite, acum Beria o să facă ordine. O să-i arate că sunt închişi numai oameni nevinovaţi. Uite, să ţineţi minte cuvintele mele, o să mergem în curând acasă. Trebuie să-i scriem cât mai mulţi lui Iosif Vissarionovici... Ca să ştie adevărul. Şi când o să afle, credeţi că o să permită să se întâmple aşa ceva poporului? Uite, cazul meu, de exemplu... Din copilărie am fost la uzina Putilov...

Pe Nadia Koroliova o întrerupe Hava Maliar, o femeie zveltă, de vreo patruzeci de ani, care parcă e Aida lui Verdi. Are stagiu de partid de dinainte de Octombrie. Albii[1] o condamnaseră la moarte prin împuşcare.

— Nu e bine, Nadenika, spune ea zâmbind. Tu eşti proletar din Piter... Mai mult, acum e anul 1939. Iar muncitorii din Piter abia pe 9 ianuarie 1905 s-au gândit că miniştrii cei răi îl ameţesc de cap pe ţarul cel bun. Şi tu parcă eşti la nivelul zubatovilor[2], nu?

Asupra Havei se năpustesc Jenia Kociuriner şi Lena Krucinina. Ele sintetizează care mai de care baza teoretico-ştiinţifică a tuturor celor întâmplate în ţară. Deasupra aerului sufocant din

---

[1] Mişcare ce reunea conservatori, liberali şi o serie de socialişti revoluţionari ruşi. Oponenţi ai bolşevicilor, se vor confrunta cu aceştia la finalul Primului Război Mondial şi pe durata războiului civil rus (n. coord.).

[2] Serghei Vasilievici Zubatov (1864-1917), funcţionar la Departamentul poliţiei în Rusia imperială, care a aprobat în 1901-1902 înfiinţarea unor organizaţii muncitoreşti legale, cu scopul de a le controla (n. tr.).

vagonul nr. 7, deasupra cănilor de lut tremurătoare cu resturi de apă tulbure, călduță, deasupra jachetelor de la Iaroslavka plutesc cuvinte uimitoare referitoare la acutizarea contradicțiilor de clasă pe măsură ce se avansează spre socialism, despre complicitatea obiectivă și subiectivă cu dușmanul... Despre cum, în fine, atunci când tai pădurea, sar și așchii.

Și Jenia, și Lena fuseseră în libertate profesoare la catedre de marxism în diferite universități.

— Ei, șoarecilor de bibliotecă! Ce tot vorbiți acolo? strigă enervată de pe priciul al treilea Tania Stankovskaia. Ce tot spuneți că faceți parte din rândurile clasei muncitoare, domnișoarelor din capitală?

— Ce ciudat vă comportați, o întrerupe sec Lena, e greu de crezut că ați lucrat în aparatul de partid.

— Dar voi, cei din aparatul de partid, i-ați văzut, să zicem, pe cei din Donbass? Păi voi, în afară de Arbat și Petrovka, ce-ați mai văzut, de fapt? Bine, pe scurt, gata cu flecăreala! Hai mai bine să cântăm! Bine că măcar aici nu ne interzice asta...

Și Tania, cu o voce răgușită de bețivan, începe o parodie a cunoscutului marș „Anul de luptă 1918".

Pe drumul Siberiei
Mergea cuprinsă de neliniște
O mare mulțime de oameni nefericiți, de deținuți...
Pentru trotkism, pentru terorism, pentru comploturi politice,
Dar, de fapt, dracu' știe pentru ce erau închiși!

— Mai bine unul trist, propune Tania Krupenik, haideți să cântăm despre bărbații noștri, fetelor... Oare or mai trăi?

Din gâturile uscate pornește un alt cântec:

Prieteni, noi, prietenele voastre, soţiile,
Vă trimitem cântecul nostru...
Pe drumul îndepărtat al Siberiei
Venim pe urmele voastre...

Soţii... Unele ştiu precis că soţii lor sunt deja morţi. Altele nu ştiu nimic. Dar absolut toate speră să se întâlnească. Şi în locul cântecului încep să se audă şoapte de speranţă.

— O să ne întâlnim... În lagăr nu există izolare...

— Şi acolo poate o să ni se permită să trăim împreună... Uite, doar Liusia spunea...

Subiectul acesta le aduce imediat în prim-plan pe menşevice şi esere. Ele au experienţă de închisoare. Ele ştiu cum se întâmplă şi cum nu se întâmplă.

Liusia Ogandjanian, scundă, cu nasul lung, cu nişte ochi inteligenţi, ironici, semănând uimitor cu Roza Luxemburg, povesteşte cu plăcere despre cele mai frumoase momente ale vieţii sale. Ele au fost la izolatorul politic din Verhneuralsk, unde, la începutul anilor '30, „liberalismul" ajunsese până acolo încât erau admise carcere familiale.

— Voi aţi cunoscut iubirea pură, dezinteresată, din literatură, spune Liusia şi se face mai frumoasă când îi apare rumeneala în obraji. Dar eu am cunoscut-o aievea. Nu mă plâng de soartă, mi-am primit partea de fericire. Acel izolator minunat, o adevărată contopire a două suflete, care pot lupta împreună cu ostilitatea lumii din exterior...

Esera Katia Olişkaia este o femeie trecută de patruzeci de ani, cu un nas aproape masculin, acvilin, cu şuviţe drepte de păr care-i cad pe frunte, de parcă e conducătorul indienilor, Montigomo Gheară-de-Şoim[1]. Ea asigură că îşi vor întâlni soţii

[1] Personaj inventat de A.P. Cehov, în povestirea *Băieţii* (n. tr.).

în lagărul de tranzit. E adevărat, deocamdată nu știm unde ne duc. Dar, dacă la Vladivostok, atunci neapărat o să ne întâlnim cu bărbații.

— Să nu le asculți, îmi șoptește la ureche Nadia Koroliova, ce înțeleg ele? Sunt de pe vremea lui Papură-vodă. Uite, ce tot trăncănește asta? Își spune socialistă, iar nouă ne zic... Țin minte, am învățat despre ele la învățământul politic, credeam că au murit demult... Și deodată sunt alături de noi... Ce mai companie! Să-l ia dracu' pe anchetatorul ăla!

De la cântecul despre soți, discuția se îndreaptă spre o temă interzisă. Cu toate că, încă de la Butîrki, hotărâserăm că nu trebuie să vorbim despre asta... Dar se găsește mereu una care nu se poate abține.

— Țin minte, avea patru ani. Cumpărasem un pui și îl tăiasem, și el a zis că nu poate mânca fiindcă este un prieten de-al nostru.

Zoia Maznina, soția unuia dintre organizatorii comsomolului din Leningrad, din cei trei copii ai săi își aduce aminte cel mai des de cel mic, Dimka. Și nu plânge când își aduce aminte, dimpotrivă, zâmbește. Îi tot vin în minte întâmplări amuzante.

S-a spart zăgazul. Acum toată lumea este răscolită de amintiri. În prenumbra vagonului nr. 7 pătrund zâmbetele și lacrimile pentru copii. Și vocile lui Iurka, Slavka, Irocika, care tot întreabă: „Unde ești, mami?"

Unele sunt norocoase. Ele au primit scrisori la Iaroslavka. Știu că sunt în viață copiii lor, au grijă de ei bătrânii. Altele, așa cum e Zoia Maznina, nu au avut parte de asemenea bucurie. Deja de trei ani nu mai știe nimic despre copii. N-are cui să-i scrie. Soțul ei și fratele sunt arestați. Nu are părinți. Și străinii nu încearcă să scrie. E periculos... Și, după regulile de la Iaroslavka, nici nu i s-ar fi transmis scrisoarea de la niște

străini. Poți să corespondezi numai cu una dintre rudele cele mai apropiate, și asta cu mare greutate.

Sunt aproape fericită, deoarece știam din scrisorile mamei că unul dintre fiii mei e la Leningrad, celălalt în Kazan. La rude. O să le fie bine. Mama mi-a copiat niște rânduri din scrisoarea lui Alioșa: „Dragă bunică! În bancă cu mine stă un băiat a cărui mamă se află la aceeași adresă ca și mama" (adresa de la Iaroslavka...).

Îmi frământ mâinile de durere, încercând să mă stăpânesc. Dar, în cele din urmă, tensiunea acumulată explodează în vagonul nr. 7. Țin minte cum se întâmpla și la Butîrki. Odată ce se deschide subiectul, nu mai poate fi stăvilit. Se produce o explozie de disperare în masă. Plânsete în cor, strigăte: „Băiețașul meu! Fetița mea!" Iar după asemenea izbucniri, apare gândul obsesiv al morții. Mai bine un sfârșit groaznic, decât o asemenea suferință fără limite.

Nu, nu se poate să-mi dau și eu frâu liber sentimentelor. Sunt de o mie de ori mai fericită decât Zoia. Eu știu unde se află copiii mei. Sunt mai fericită decât Milda Krumin, care a primit la Iaroslavka o scrisoare de la Jan al său. O scrisoare în doi ani. De la casa de copii specială, unde se aflau copiii deținuților. Jan scria: „Dragă mamă! Trăiesc bine. De 1 mai am avut un spectacol de amatori." Iar jos, cu niște litere strâmbe, grăbite, adăugase: „Mămico! Am uitat literele letone, să mi le scrii și atunci o să-ți scriu în letonă, e greu aici fără tine."

Trebuie să înveți, uite așa, ca Zoia Maznina, să vorbești și să te gândești la copii fără lacrimi, zâmbind. Le povestesc și eu despre Vasika. Atunci când avea trei ani, a încercat să compună niște versuri...

De data aceasta însă, tensiunea ce plutește în aer nu se încheie cu plânsetele generale, ci cu un scandal neașteptat. Scriitoarea

Zinaida Tulub a scăpat din greşeală un cuvânt nepotrivit despre motanul ei Lirik. Şi era cât pe ce să se arunce cu pumnii asupra ei aceeaşi Lena Krucinina, care explicase„ştiinţific" evenimentele anului 1937.

— Cum de îndrăzniţi? striga Lena cu o voce complet schimbată, nu cea prin care lămurise problemele teoretice. Cum de îndrăzniţi să veniţi aici cu aerele dumneavoastră de mare doamnă? Aici sunt mame, înţelegeţi, mame? Copiii lor sunt despărţiţi cu forţa de ele şi sunt aruncaţi în voia sorţii. Iar dumneavoastră îndrăzniţi să le jigniţi pe mame! Să comparaţi copiii noştri cu motanii şi pudelii dumneavoastră!

Din fericire totul s-a terminat repede. Larma nebunească ce se stârnise se întrerupe ca prin farmec. „Dispozitivul special" iar nu mai scoate un sunet. Numai Nina Gviniaşvili îndrăzneşte să facă o remarcă în şoaptă.

— Bine le mai ziceţi, Lenocika! Cuvintele cele mai potrivite! Dar cum se pune problema copiilor, din punctul de vedere al acutizării luptei de clasă, pe măsură ce avansăm spre socialism?

...Prin ferestruică se strecoară seara de vară. Se apropie ora când la Iaroslavka se dădea stingerea. Acum tuturor ne este clar: nu vom avea apă. Şi am speram până în ultimul moment. Şi Fisa Korkodinova, responsabila de vagon, şi ea a sperat.

— Credeam că doar ne ameninţă că primim o singură cană pe zi. De fapt, dacă e să măsurăm cu un pahar normal, nu va fi mai mult de jumătate de pahar. Şi cum o să ne spălăm?

Tamara Varazaşvili îşi ridică din nou capul şi spune în şoaptă:

— Niciodată nu ar îndrăzni să-i chinuie pe oameni cu setea, dacă noi am cere mai insistent apă. Dar noi doar îi rugăm... Îi implorăm...

Iar începe disputa. Sara Krieger, cu toată durerea de gât, explică tuturor cu răbdare că totul s-ar fi petrecut altfel dacă situația ar fi avut loc, să spunem, într-o închisoare țaristă. Dar în a noastră...

— Ce, dumneavoastră aveți închisoare personală? întreabă extrem de liniștită Nina Gviniașvili.

Nadia Koroliova, împăciuitoare, înțelegătoare și pașnică de obicei, acum intervine:

— Ia lăsați-ne să dormim! Ajunge! Ce nenorocire că am nimerit cu din astea deștepte. Se tot împung așa una pe alta. Ei, e greu cu apa. Și ce să facem acum? O să îndurăm... Lucrul cel mai important e că mergem să muncim, nu să stăm închise între patru pereți de piatră...

(Vor trece patru ani și Nadia Koroliova, când se întorcea, într-un amurg violet specific pentru Kolîma, de la locul de muncă, se va prăbuși pe pământul înghețat și, în felul acesta, va bloca întreaga coloană. Cele patru care mergeau cu ea în rând erau nervoase, iar gardianul tot lovea cu patul armei trupul Nadiei, spunând: „Gata cu prosteala! Hai, sus!" El repetă asta de câteva ori, până ce una dintre deținute va înțelege: „Păi doar ea... Nu vedeți?")

...Aproape toate au adormit deja. Eu mă chinui multă vreme, temându-mă să mă întorc, ca să n-o trezesc pe Zinaida Tulub. Sărmana a plâns așa de neajutorată, când Krucinina s-a năpustit asupra ei. Lasă să doarmă puțin.

Nu dorm nici cele de pe priciul al doilea. Acolo discută în șoaptă femeile caucaziene și două nemțoaice din Comintern. Tamara, probabil, e tare mulțumită că Maria Zacher, membru al PCG, fostă angajată la un ziar comunist german, era

interesată de Georgia, îi tot punea diverse întrebări. În sunetul roților de tren, Tamara povestește melancolică:

— O cultură veche... Creștini din secolul al V-lea... Șota Rustaveli[1], poetul. Poporul meu. Mândru, neînfricat... Puțin epicurieni...

— Mai pe scurt, niște leneși în toată regula, intervine Nina Gviniașvili.

Un chicotit ușor. Râde Liusia Petrosian, armeanca, sora bună a legendarului Kamo[2]. Despre asta Liusia evită să vorbească. Să nu facă cumva rău... Dar când Nina o provoacă cu voce tare să nu ascundă un asemenea frate, ci să se mândrească cu el, Liusia rostește cu o umilință prefăcută:

— Sunt o fată simplă, de la munte, neștiutoare.

Da, Liusia este foarte precaută, pentru că îl cunoscuse personal cândva chiar pe marele Stalin. Și fiecare dimineață începe pentru Liusia cu o speranță: o să se deschidă ușa, o să intre comandantul și o să-i spună să-și strângă lucrurile. Libertate... Și așteaptă așa deja de trei ani.

Tamara e nemulțumită că Nina, cu replicile ei, îi întrerupe povestirea.

— Ești o renegată... de poporul tău... Și oricum se vede după ochii tăi că ești gruzină. Uite ce mai strălucesc...

(Peste șase ani iată ce se va întâmpla cu ochii verzi, strălucitori, ai Ninei Gviniașvili, pictoriță elegantă, inteligentă: în sovhozul Elghen din Kolîma, în urma unei defecțiuni la o cositoare, o tulpină ascuțită îi va scoate Ninei ochiul drept.

Iar când eu și Pava Samoilova ne vom strecura în spitalul lagărului pentru a-i duce Ninei o bucățică de zahăr și vom tăcea

[1] Șota Rustaveli (cca 1160-1216), poet și umanist gruzin (n. red.).

[2] Pe numele său adevărat Simon Arșakovici Ter-Petrosian (1882-1922), revoluționar armean (n. red.).

îndurerate lângă patul ei, Nina o va mângâia blând pe Pava pe mână și va spune: „Fetelor, nu vă mai chinuiți! Pentru o viață din asta ca a noastră, e suficient să privești și cu un singur ochi".)

...Noapte. Nu pot să adorm. Stau așa culcată încă multă vreme după ce Maria Zacher a încheiat discuția despre Gruzia cu o serie de propoziții rusești, construite după regulile limbii germane, cu verbul la final.

— Mulțumesc, Tamara. Sunt informații care pentru mine vor avea mare importanță...

A doua zi dimineață, toate se simt stinghere după discuția de aseară.

— Ca să vedeți, fetelor! Cât am mai visat noi în Iaroslavka să aflăm cine este în celula alăturată de noi. Ce fericire ar fi fost să putem vorbi cu vecina. Și acum ne certăm, ne jignim una pe alta. De ce să aruncăm asupra altora durerea noastră?

Toate ascultăm cuvintele, mai ales că Pavocika e cea care le rostește.

Pavei toți îi spun numai Pavocika. Are niște ochi rotunzi, curați, căprui, părul tuns băiețește. A nimerit în acest malaxor din cauza fratelui ei. Pentru că ea e sora lui Vania Samoilov, cel care participase cândva la o operațiune comsomolistă. Pavocika își împarte viața în două capitole: școală și închisoare.

— Haideți mai bine să nu pierdem timpul degeaba. Fiecare să povestească câte ceva din specialitatea lui. Ania, din agricultură. Musia – lecții de medicină. Sofia Andreevna – de istorie. Iar tu, Jenina, să ne reciți Pușkin. Tu știi să spui orice pe de rost...

— Bravo! Haideți să-i ascultăm pe clasici. O să ne prindă bine, ne liniștesc.

În acest domeniu, mă evidențiez rapid în fața deținutelor de la Iaroslavka. Mai mult, este foarte avantajos să declami. Uite, de exemplu, *Prea multă minte strică*[1]. După fiecare act, mi se dă să beau o gură de apă din cana cuiva. Pentru „servicii aduse comunității". Iar cana mea stă acoperită cu castronelul și eu mă gândesc cu plăcere la faptul că în ea a rămas destulă apă pentru seară. Cam un sfert de pahar sigur o să fie.

Dar uite, a venit rândul *Femeilor ruse*. De câte ori, chiar și la Iaroslavka, gândurile mi s-au îndreptat spre decembriste. Recit despre întâlnirea dintre Volkonskaia și soțul ei.

Involuntar în fața lui mi-am îndoit genunchii
Și, înainte de a-mi îmbrățișa soțul,
Am dus la gură lanțurile!...

Nu, pentru noi acum nu sunt niște versuri antologice! Este chiar acel vis pe care-l are fiecare dintre cele șaptezeci și șase de femei de aici. Recit și văd zeci de ochi plini de suferință. Iar decembristele... Le simțim ca pe niște colege de suferință. Nimeni nu s-ar mira dacă alături de Pava Samoilova și Nadia Koroliova s-ar afla aici Maşa Volkonskaia și Katia Trubețkaia.

— Fetelor, aș merge pe jos până în Kolîma dacă aș ști că e acolo Kolia..., oftează de sus Tania Stankovskaia.

Da, Maşa Volkonskaia a avut mare noroc! Uite, s-a întâlnit cu Serghei al ei la mină...

Ce liniște sfântă, sfântă era!
Plină de un fel de tristețe profundă,
Plină de un gând tainic...

[1] Comedie clasică în versuri aparținând scriitorului rus Aleksandr Sergheievici Griboiedov (n. red.).

Recit mai departe şi mai departe şi deodată se lasă o tăcere deplină. Pe fondul acestei noi linişti îmi aud ciudat de tare vocea. Şi în fine îmi dau seama despre ce este vorba. Nu se mai aude zgomotul roţilor. E staţie!

— Ce-am făcut? Am uitat... Tăcere deplină în staţii. Ce se va întâmpla acum?

Hârâitul şurubului tras la o parte şi exclamaţia tăioasă a conducătorului de escortă:

— Daţi cartea!

De data aceasta, viteazul Solovei-Razboinik nu mai zâmbeşte şi n-o mai caută din priviri pe Fisa Korkodinova. Acum seamănă foarte bine cu cei mai violenţi gardieni de la Iaroslavka, chiar cu Satrapiuk, care ne băgase pe toate la carceră.

— Hai, vi se spune să daţi cartea! Responsabila de vagon nr. 7! Ce stai aşa? Îţi spun s-o dai! Că o să vă facem o asemenea percheziţie, încât n-o s-o uitaţi niciodată! Hei, Mişcenko! Ia, caută cartea şi dă-o! Şi toate intră în dispoziţie de carceră! O să le învăţ eu să încalce regimul în timpul transportului, să ducă de nas escorta!

— Hai, treceţi toate într-o jumătate a vagonului! comandă Mişcenko cel cu nasul gros, împingându-ne pe toate la stânga şi începând, cu nişte mişcări precise, profesioniste, să scuture jachetele de la Iaroslavka, cele cu dungile maronii.

Tamara Varazaşvili, pe care Mişcenko o împinge cu violenţă, spune indignată, fără să ridice vocea:

— Protestez. Nimeni nu a încălcat niciun regim. Nu există nicio carte în vagon. O tovarăşă recita versurile pe de rost.

Protestul îl scoate din minţi pe Solovei-Razboinik.

— Ce, mă luaţi de prost, da? Nu e nicio carte? Păi chiar eu am stat o oră întreagă lângă vagon şi am ascultat cum se citeşte din carte cu voce tare.

— Este din memorie...

— Ei, ca să vezi! Ei, pentru asemenea cuvinte, pentru minciuna asta obraznică o să-mi mergeți așa, în dispozitiv de carceră, până la Vladivostok, dacă e așa! O să vă arăt eu cum să faceți ironii cu comandantul escortei! Vă spun pentru ultima oară, dați cartea! Că altfel o să vedeți voi!

Ne salvează aceeași Fisa, chibzuită și isteață, responsabila vagonului, fost șef de secție organizatorică a Comitetului Orășenesc al comsomolului din Nijni-Taghil.

— Permiteți-mi să mă adresez, cetățene comandant, spune ea cântându-i în strună, reținându-și pe cât posibil bubuiturile vocii de bas. Verificați chiar dumneavoastră! Puneți-o să recite în prezența dumneavoastră. Și o să vedeți că poate recita fără carte. Are memorie, cetățene comandant... Pur și simplu o să vă minunați și dumneavoastră... E un număr tare. Chiar așa, puneți-o să recite. Să recite...

Pe fața lui Solovei se citește lupta interioară. Îi e și teamă, să nu se facă de râs, iar, pe de altă parte, bine a mai zis și Fisa, e un număr tare. Să recite fără carte! Cine dracu' le mai știe pe drăcoaicele astea învățate! Poate că așa o fi...

Învinge curiozitatea.

— Bine, decide Solovei, hai, Mișcenko, să verificăm dacă e așa. Care din voi poate asta? Uite, asta? Bruneta? Ei, hai, dă-i drumul! Uite, ai grijă, ține socoteala după ceas: dacă reciți fără carte o jumătate de oră, dar așa, șnur, fără oprire, o să te cred! Dacă nu reușești, tot vagonul intră la carceră. Chiar până la Vladivostok!

Toate murmură bucuroase. Tuturor le-a căzut o povară de pe inimă. În primul rând, în febra scandalului, s-a aflat în fine direcția transportului – Vladivostok! Asta e deja ceva sigur. De acolo, probabil mergem spre Kolîma. Iar acolo e ținutul cu oportunitățile sale pentru o muncă eroică și eliberarea înainte

de termen. În al doilea rând, nimeni nu se îndoieşte de succesul numărului. Doar e verificat.

— Începe! comandă Solovei.

— Dar luaţi loc, cetăţene comandant, se agită Fisa, ca o gospodină, nu puteţi s-o ascultaţi aşa în picioare, o să obosiţi.

— Bine! Ia stai jos, Mişcenko... Să vedem...

Nu, sigur, nu le voi recita *Femeile ruse*. Ceva neutru: *Evgheni Oneghin*. Roman în versuri. Operă de Aleksandr Sergheevici Puşkin.

Recit şi nu-mi iau ochii de la supraveghetori. Pe faţa lui Solovei, se citeşte mai întâi o ameninţare surdă: dacă acum te împotmoleşti, uite, îţi arăt eu ţie. Apoi o mirare din ce în ce mai mare. După care, pur şi simplu, o curiozitate bonomă. Şi, în fine, încântare.

— Ia uite dracii, troţkiştii-buhariniştii ăştia! Uite ce deştepţi sunt diavolii ăştia! Ei, spune şi tu, Mişcenko, chiar fără carte turuie! Ia stai puţin, dar ce ai tăcut aşa? Poate că numai până aici ştii? A? Ei, hai, mai departe, hai, mai departe!

Recit mai departe. Trenul a pornit deja şi sunetul roţilor acompaniază opera lui Puşkin. Cineva îmi aduce un dar nepreţuit – o cană de lut cu apă tulbure, caldă.

— Ia o gură din a mea, că-ţi piere vocea...

Pe Mişcenko cel cu nasul gros l-a luat somnul. Moţăie, din când în când tresare şi se scutură. Dar Solovei-Razboinik, curios şi poznaş, îl savurează pe Puşkin – râde unde trebuie, se întristează unde trebuie. Este entuziasmat de descrierea oaspeţilor familiei Larin:

Cuplul cărunt al Skotininilor,
Cu copii de toate vârstele,
De la treizeci până la doi ani...

— Ca să vezi! hohoteşte el ironic, întrerupând recitarea şi mijindu-şi ochii spre Fisa. De la treizeci la doi ani! Au făcut ceva eforturi! Atâţia copilaşi!

Despre dispozitivul de carceră nu se mai aminteşte nimic. La plecare, Solovei promite:

— La Sverdlovsk o să aveţi baie. E un punct sanitar legal... Să te tot scalzi în apă! Acolo o să vă spălaţi cât poftiţi şi o să beţi până nu mai puteţi. În curând ajungem...

...În curând ajungem... Cu aceste cuvinte începea acum fiecare dimineaţă. Dar nu. Era încă departe acel curând...

— Sincer vorbind, mi se pare că suntem tot undeva în zona Iaroslavl, spune disperată Ania Şilova, plecând de la fereastruică. Ia uitaţi-vă, Mina, aşa, ca fost geograf.

Mina Malskaia se strecoară cu greutate pe priciul al doilea. Are cam 50 de ani. Un stagiu de partid uriaş. În anii de închisoare Mina s-a micşorat de tot, s-a cocoşat, a devenit galbenă ca lămâia. Adesea se plânge de boli, iar în vagonul nr. 7 nimănui nu-i place asta. Fiecare le are pe ale lui. Uite, Tania Stankovskaia. Ţi-e şi frică să te uiţi la ea, e numai piele şi os, dar niciodată nu scoate o vorbă de boli.

Deci nimeni nu i-a acordat atenţie când Mina Malskaia, urcată pe rândul doi de priciuri, şi-a dus mâna la inimă. Întreabă numai:

— Ei, încotro ne îndreptăm? Pe unde suntem?

— Hm... Judecând după floră... E greu de spus... Dacă ţinem cont de arşiţa puternică...

Alături de Mina Malskaia, Ania Şilova arată aşa de tânără, energică, plină de putere. O atrage perspectiva de a munci. Puţin îi pasă, fie şi la dracu-n praznic, numai să fie în domeniul ei de pregătire.

— Fetelor! O să scormonesc cu mâinile în înghețul veșnic, ei, Doamne! Doar oricum și acolo e pământul nostru! Numai să nu stau degeaba. Dacă m-ar mai fi ținut la izolator încă un an, m-aș fi dat cu capul de pereți... O să îndur orice, numai să nu stau degeaba...

(În 1944, drumurile vieții acestor femei atât de deosebite una de alta, două membre fidele ale partidului comunist, se vor încheia aproape identic. Ania Șilova va muri în spitalul lagărului din cauza unei boli de rinichi provocate de munca fizică peste măsură. Va muri după ce va trece, înainte de moarte, prin tragedia orbirii.

Mina Malskaia va muri de infarct peste o lună. A treia zi de la moartea ei, va veni pe numele comandantului lagărului o telegramă: „Vă rog să acordați ajutorul necesar pentru salvarea vieții mamei mele. Corespondent de război al ziarului *Izvestia*, Boris Malski".)

...Acum știam: mergem la Vladivostok. Acolo e un lagăr de tranzit. Asta știu foarte bine menșevicele și eserele. De acolo, spun ele, cel mai probabil mergem în Kolîma. Dar asta e încă departe, la asta putem să nu ne gândim deja. Numai să terminăm cu vagonul nr. 7. Numai să bem apă pe săturate!

Emoția primelor zile de după ieșirea din izolator dispăruse. S-au terminat disputele pe teme abstracte. S-au terminat și versurile. Toate realizează sumbrul adevăr: peste o lună ajungem la Vladivostok, dacă mergem în ritmul acesta.

Este o căldură sufocantă. Praf. Sudoare. Înghesuială. Dar, lucrul ce mai groaznic – setea.

— Fetelor! ni se adresează Pavocika Samoilova, cu fața ei de copil, îndurerată și uimită. De ce se spune: „Nu e erou cel care nu a învins somnul"? În opinia mea, mai corect ar fi: „Nu e martir cel care nu a îndurat setea..."

Aproape nimeni nu mănâncă fiertura sărată. Chiar dacă e lichidă, după ea îți vine să bei și mai multă apă. Supraveghetorii iau zeama aproape neatinsă.

— Cetățene comandant, i se adresează Fisa Korkodinova, responsabila de vagon, lui Solovei-Razboinik, uite, am din partea întregului vagon o rugăminte la dumneavoastră. Apa care se folosește pentru fiertură mai bine dați-ne-o nouă simplă. Măcar să ne spălăm! Nu avem cu ce să ne spălăm pe ochi, cetățene comandant. Ce înseamnă o cană pe zi! Nici aia nu e plină! Ne dăm duhul de tot... Dar fiertura oricum n-o mănâncă nimeni. Degeaba se consumă pe ea două vedre de apă. Și ne-am spăla și noi, ne-am clăti puțin... Doar suntem femei, cetățene comandant.

Solovei-Razboinik se supără.

— Uite ce-i, nimeni nu ne dă dreptul să schimbăm hrana așa cum vrem noi. S-a ordonat mâncare caldă o dată pe zi, ei bine, o asigurăm. Iar dacă vă dăm vouă apă în loc de fiertură, după aceea o să începeți să faceți reclamații. Cică apa ne-au dat-o nouă, iar mâncarea au ținut-o pentru ei... Mai ales că toate sunteți tare culte, meștere la scris. Așa că nu se va schimba nimic.

Ți-e și frică să te uiți la Tania Stankovskaia. Pielea i se cojește din ce în ce mai mult. Dinții parcă i s-au lungit, îi ies printre buzele crăpate și se ițesc ca niște pari într-un gard vechi. Și deși Tania, ca de obicei, nu scoate o vorbă despre suferința ei, toți văd că are o diaree groaznică. De douăzeci de ori pe zi ea coboară de pe priciul al treilea și se strecoară, târșâindu-și cizmele, căruntă, înfricoșătoare, ciufulită, spre colțul vagonului unde se vede gaura uriașă ce ține loc de hârdău.

— Musia! Doctore Musika! Ia uită-te la Tania! Doar ești medic!

Doctorița Musika ridică din umeri și-și scutură codițele.

— Mare necaz cu filoloagele astea! Sunt un simplu medic, nu magician! Păi ce poate să facă un medic în vagonul nr. 7? Să presupunem că-i prescriu bolnavei Stankovskaia o doză mărită de vitamine, perfuzii cu glucoză și acid ascorbic, să stea la pat... și, desigur, o mâncare consistentă... Ascultă, Jenecika, Tatiana are pelagră, iar pelagra înseamnă trei D. Musia își mișcă buzele, încercând să-și amintească. Aici uiți tot ce-ai știut! Trei D. Un D îl țin minte precis, dermatită. Vezi cum se cojește de tot? Al doilea... Al doilea D mi se pare că e diaree. Stricare la stomac. Vezi și tu. Și n-ai cum să oprești această diaree provocată de avitaminoză.

— Și al treilea D?

— Al treilea? Ei, al treilea, în opinia mea, încă nu se manifestă la Tanika, este demență... Te lasă mintea... Cedează psihicul.

Nu, în mod clar, al treilea nu era. Știam asta foarte bine, pentru că seara Tania mă chema adesea la ea, pe priciul de sus, și acolo îmi împărtășea gândurile deloc nebunești.

— Urăsc ipocriții, Jenika! Uite, ție îți place Olga Orlovskaia... Iar eu nu pot s-o văd! Îmi aduc mereu aminte de poezia ei: „Stalin, soarele meu de aur!" Dacă acolo, în libertate, hai, mai poți să te înșeli, atunci aici, în vagonul nr. 7, în cercul al șaptelea al iadului lui Dante, ce fel de om trebuie să fii ca să continui să te rogi pentru tată, conducător, creator? Fie un idiot patentat, fie un fățarnic, un ipocrit!

— Tania, Tania! Hai să-i spunem lui Solovei că ești foarte bolnavă. Vrei? Poate că au vreun amărât de vagon sanitar, ce zici?

— Ce amuzantă ești tu, Jenika!

— Nu, vorbesc serios... Doar la Iaroslavka am avut medic, chiar unul omenos. Eu i-am spus Andriușenția. Mai ții minte când anul trecut închiseseră ferestruicile cu cheia?

— Îmi aduc aminte vag. Atunci am ajuns așa cum mă vezi acum. Lipsa de oxigen...

— Ei, uite, și eu atunci am bolit. Cu inima... Și Andriușența m-a ajutat. La dispoziția lui mi s-a mărit timpul de aerisire a camerei de la zece minute la douăzeci. Hai să întrebăm de vagonul sanitar, Tania. Poate există așa ceva.

— Ultimul vagon e destinat pentru carceră, asta spunea Fisa. Iar în privința vagonului sanitar, astea sunt numai visurile tale! Fata mea, te iubesc pentru credulitatea ta. Tu și Pașa Samoilova! Niște ciudate... Ați ieșit de la Iaroslavka ca niște copii mari. Bine! Gata cu discuțiile despre trupul ăsta suferind. Totul e terminat în privința lui. Vreau să-ți spun gândul meu ascuns. Cred că o să înțelegi. Ascultă, nu pot să mă uit la Nadia Koroliova. Mă chinuie conștiința. Parcă eu am închis-o. O proletară adevărată din Piter. De parcă nu sunt închisă alături de ea...

Am înțeles asta imediat, fără explicații suplimentare. Același sentiment ciudat de rușine și răspundere personală l-am încercat în vara anului 1937 la Butîrki, când am nimerit în celulă cu comunistele străine.

O mângâi pe Tania pe umărul descărnat, și-i șoptesc încetișor:

— Înțeleg, Taniușa. Și mie, la Butîrki, mi-a fost o rușine de moarte în fața Klarei. O comunistă germană... Scăpase ca prin minune de Gestapo. Mi se părea mereu că eu sunt responsabilă că se află la Butîrki.

Duhoarea se condensează, devine alunecoasă. Poate fi pipăită. Ca un făcut, iulie e din ce în ce mai fierbinte. Acoperișul vagonului nr. 7 este încins, nici nu apucă să se răcorească noaptea, nu ajută nici faptul că, în timpul mersului, ușile trenului nu sunt închise prea bine și pe crăpătura mare, cât o palmă, se strecoară o adiere.

Înaintea fiecărei opriri în gări, când trenul își încetinește și mai mult mersul de broască țestoasă, supraveghetorii merg

de-a lungul vagoanelor (de două ori mai repede decât trenul), trântesc uşile până la refuz, fixează bolţurile de la uşă. Apoi, după ce pleacă din staţie, trenul se opreşte din nou în câmp şi supraveghetorii refac crăpătura salvatoare din uşă. Poţi să stai lângă această crăpătură numai într-o ordine strictă.

Cele cărora nu le-a venit rândul să stea nici la fereastră, nici la crăpătura uşii stau culcate, neputincioase, pe priciuri, mişcându-şi buzele crăpate cât mai puţin posibil.

Gândul fiecăreia era la cana grosolană de lut, care ne crea mari emoţii. Cum să ai grijă ca apa să nu se verse? Când vagonul se legăna. Când vecinele făceau mişcări bruşte.

Unele preferă să-şi bea toată porţia zilnică de dimineaţă. Cele care păstrează apa însă, pentru a tot lua din ea câte o înghiţitură până seara, nu au nicio clipă de linişte. Se tot uită la cană, tremură pentru ea. Din când în când, apar conflicte ce ameninţă cu ruperea totală a relaţiilor dintre prietenii de ieri.

Teoreticienele din vagonul nr. 7, Sara Krieger şi Lena Krucinina, stau acum una cu spatele la cealaltă. Nu mai discută. Supărare mare. Sara şi-a băgat mâna în buzunarul jachetei pentru a scoate de acolo un bandaj pe care îl ceruse de la sora medicală de la Iaroslavka. Sara are picioarele pline de răni sângerânde din cauza cizmelor mult prea mari. Ea e mică, poartă numărul 33, dar i-au dat cizme bărbăteşti 44. S-a întins şi a lovit cu cotul cana Lenei. A vărsat o parte din apă. Nu multă, cam o lingură. Lena, impulsivă, era cât pe ce s-o lovească pe Sara. Aceasta a făcut ochii mari, a început să bâiguie cu vocea ei guturală, tot rostogolind în gură un „rrrr" peltic:

— O să ţi-o dau, mâine o să ţi-o dau... Nu trebuie să faci o scenă! Aici sunt şi nemembre de partid...

Dar Lena nu e în stare să-şi înfrâneze criza de furie. Obrajii i se făcuseră roşii.

— Nu numai nemembre de partid! Ci şi menşevice şi esere! Şi asta nu înseamnă că trebuie să te învârţi ca un hipopotam şi să verşi apa altuia.

(Lena Krucinina va face carieră în lagăre. Va reuşi să găsească drumul spre inima durei Zimmerman, comandanta lagărului de femei. Şi Zimmerman va face o excepţie pentru Lena, o va numi în serviciul administrativ al lagărului, unde se cuvine să fie numiţi numai cei mai de încredere deţinuţi de drept comun şi criminali, în niciun caz „duşmani ai poporului". De Lena va depinde care dintre tovarăşe să fie trimise la munci periculoase, mortale, şi care să fie păstrate în zonă.

Lena se va împrieteni cu responsabila lagărului, criminala Lidka-uşuratica, şi amândouă se vor ţine numai de maşinaţiuni, alături de ofiţerul cu paza şi regimul. Ele vor purta pufoaice îngrijite, pâslari de calitatea întâi, iar pe mâini, mănuşi călduroase împletite de nişte femei în vârstă din baraca germană.

Deja peste un an, multe dintre fostele vecine din vagonul nr. 7 o vor numi pe Lena „descurcăreaţa dracului", iar cele care preferă o exprimare intelectuală, „curtean viclean".)

...Cum de s-a întâmplat ca într-o noapte gardianul să fie neatent, să lase deschisă crăpătura de la vagonul nr. 7 în timpul staţionării? Omeneşte vorbind, se poate înţelege asta. Şi gardianul avea o mulţime de treburi, numai dacă te gândeşti că „dispozitivul special" trebuia numărat de două ori pe zi, deşi acesta nici nu avea unde să dispară din vagonul bine sigilat, plus alte sarcini de îndeplinit.

Şi s-a produs o minune. Prin crăpătura din vagonul nr. 7 au început să pătrundă sunete ale vieţii omeneşti obişnuite: râsete, voci de copii, clipocitul apei. Era aproape insuportabil.

Cel puţin douăzeci de deţinute s-au lipit de crăpătură, încălecate una peste alta. Era o staţie neînsemnată, pierdută în

sălbăticia din Ural. Băieţei desculţi vindeau ouă pe care le ţineau în căciuli. Pe o plăcuţă ruginită, fixată pe o construcţie din lemn, era scris: „Apă caldă."

Pentru prima dată mi-am apărat cu disperare „locul sub soare". Şi am reuşit să ocup o poziţie avantajoasă, chiar jos de tot. Cu toată fiinţa mea trăiam acum viaţa acestei gări mici, repetându-mi: „Doamne, fă o minune! Fă-mă să fiu deodată cea mai săracă şi mai nearătoasă dintre aceste femei care stau ghemuite de-a lungul peronului cu căldăruşele şi cu oalele lor în aşteptarea trenului de pasageri. Nu m-aş plânge niciodată de soartă, niciodată, până la moarte. Sau fă-mă măcar, uite, acea babă care pipăie cu bâtul plăcile murdare, jupuite, ale pavajului de lemn. Probabil că nu i-a mai rămas nimic, poate numai câteva săptămâni sau zile de trăit. Oricum, e om. Nu un «dispozitiv special»..."

Lucrul cel mai chinuitor era să vezi robinetul întredeschis de la cişmea şi apa care curgea din el. A venit un băiat gol până la mijloc şi, aplecându-se, şi-a băgat spinarea arsă de soare sub şuvoi.

Şi cineva din vagonul nr. 7 n-a mai rezistat. A întins mâna, cu o cană de lut, prin crăpătura uşii vagonului.

— Apă!

Apoi, când totul s-a terminat, multe spuneau că tot ce se întâmplase amintea de o scenă din *Învierea* lui Tolstoi.

— Aoleo, e un tren cu condamnaţi! spunea una dintre femeile care stăteau pe vine lângă căldăruşele lor cu castraveţi.

— Unde? Unde?

— Păi trebuie să le dăm şi lor ceva de pomană! Ei, Daşa!

— Nişte ouă, dă încoa' nişte ouă!

— Uite, cer de băut... Dă-le nişte lapte, Manika!

Mâini arse de soare, scorojite, au început să se strecoare prin crăpătura vagonului nr. 7 oferind castraveţi muraţi, bucăţi

de pâine, plăcinţele cu brânză, ouă. De sub basmalele coborâte pe sprâncene se uitau la deţinute nişte ochi plini de lacrimi nobile şi milă, de femei de la ţară. Cineva turna în cănile întinse lapte, iar el se vărsa pe pământul reavăn.

— Numai femei, ia te uită…

— Da, poate că în alte vagoane sunt şi bărbaţi. Cine să mai ştie?

— Doamne, poate şi Vaniatko al Gavrilovilor o fi pe-aici pe undeva?

— Şi de ce nu le dau apă, diavolii? Anka, ia du-te, adu căldarea!

— Păi doar nu intră căldarea…

— Ia uită-te, au rămas acasă copilaşii. Câţi copii au lăsat orfani…

Pentru o clipă, mi s-a părut că nu suntem în 1939, ci ne-am întors în 1909. Dar contemporaneitatea a dat curând de ştire prin vocea unei femei tinere care strecura repede prin crăpătura vagonului o legătură de ceapă verde.

— Na, luaţi nişte vitamine! Mâncaţi vitamine! Sunt cele mai importante!

Toate astea au durat câteva minute. Printr-o minune, supraveghetorii, ocupaţi cu rezerva de apă, nu au observat nimic. Trenul s-a pus în mişcare. Responsabila de vagon, Fisa, şi o comisie special aleasă, formată din Pava Samoilova şi Zoia Maznina, au început să numere firişoarele de ceapă verde pentru a le împărţi corect tuturor.

Dar nici măcar împărţirea cepei nu putea stinge agitaţia stârnită. Urma protestul apei. Prima a dat tonul Tamara Varazaşvili.

— Tovarăşi! Vreau să spun câteva cuvinte, a zis ea încet, dar cu intonaţie de orator, ridicându-se în mijlocul vagonului. Trebuie să cerem o alimentare normală cu apă. Rămânem fără puteri. Fiecare avem în spate doi, chiar trei ani de închisoare. Şi ce închisoare! Toate suntem bolnave de scorbut, pelagră, distrofie

alimentară. Cine le-a dat acestor oameni dreptul să ne tortureze astfel prin sete?

— Așa e, Tamara! a aprobat Hava Maliar, care a ridicat vocea pentru prima dată de la începutul călătoriei.

— Nu vorbiți în numele tuturor, s-a auzit de pe priciurile de sus.

— Desigur, nu le am în vedere pe cele care sunt gata nu numai să se supună la tot, dar să și justifice tot, a continuat Tamara.

— Și să mai și vină cu argumente teoretice! a spus Hava și s-a ridicat în picioare alături de Tamara, subliniindu-și sprijinul.

— Apoi, despre ce este vorba? Unde s-a dus apa? Oare drumul nostru trece prin Sahara? De ce nu pot să ia apă din gări de trei ori pe zi?

— Și ce propuneți? Greva foamei? se aude din colțul în care stau eserele.

— Încetați agitația antisovietică! Nu-i măsurați pe toți cu măsura voastră!

Asta e Lena Krucinina.

— Tocmai, nu mă adresez tuturor, ci numai acelor tovarășe care nu și-au pierdut demnitatea umană și respectul față de sine.

— Bravo, bravo, Tamara! Deja sunt multe, foarte multe acum.

În acest timp, s-a strecurat spre ușă, târșâindu-și cizmele, Tania Stankovskaia.

— Hai să cerem! a declarat ea și, fără să mai aștepte încuviințarea acțiunilor sale, a început să bată cu pumnii săi mici, vineți, în ușa vagonului.

Trenul deja își încetinise din nou mersul, apropiindu-se de alt canton.

— Apăăăă!

Și altcineva:

— Nemernicilor! Torționarilor! Nu aveți dreptul! Nu trăiți sub puterea sovietică?

Şi urletul disperat al cuiva:

— O să facem praf vagonul! Trageţi! Oricum acesta este sfârşitul! Apăăăă!

Tropăit de picioare pe peron. O bufnitură. Uşa e de perete! Cinci supraveghetori, în frunte cu Solovei-Razboinik.

— Gura! strigă el şi ochii i se injectează de sânge. Ce-i, v-aţi scrântit? Vă răsculaţi? Ei, hai, spune, care e iniţiatorul?

Şi pentru că, desigur, nimeni nu răspunde la această întrebare, o apucă pe Tania Stankovskaia, aflată mai aproape de uşă, şi pe tăcuta Valia Strelţova, total nesemnificativă. Ordonă să fie duse la carceră, ca iniţiatoare ale protestului. Atunci iese în faţă Tamara.

— Cerem apă, spune ea liniştită. Toate cerem. Iar cele pe care le-aţi luat nu sunt vinovate de nimic. Mai mult, Stankovskaia este foarte bolnavă, nu va rezista la carceră.

Hava vorbeşte şi mai liniştit şi mai încet decât Tamara:

— Nu credem că în ţara sovietelor oamenii pot fi chinuiţi prin sete. Considerăm asta un abuz din partea gardienilor şi cerem o raţie normală de apă.

— O să vă arăt eu să cereţi! bubuie Solovei-Razboinik sufocându-se nu numai de furie, dar şi de uimire.

Acum nu are nimic în comun cu acel Solovei care trăia textul lui Puşkin.

— Mişcenko! Să le pui pe toate pe raţii scurte! Şi când o să ajungem, o să le arăt eu pe mama dracului! O să vedeţi voi pe dracu'!

Face o mişcare indecisă spre Tamara şi Hava, dar, după o ezitare de o clipă, întâlnindu-le privirile liniştite, se întoarce, lăsând impresia că într-adevăr le consideră iniţiatoare ale revoltei pe Tania, care abia se ţine pe picioare, şi pe tăcuta Valia Strelţova.

Supraveghetorii pleacă, luându-le pe cele două prizoniere. Dar vagonul nu s-a potolit. În urma supraveghetorilor se aud

loviturile a zeci de pumni în pereții vagonului, în ușă. Plutește peste tot același urlet furios:

— Apăăă!

Acum nimeni nu se mai ridică de pe priciuri. Crăpătura ușii e acoperită. Bolțul e închis etanș. Rațiile de pâine sunt reduse aproape la jumătate. Fiertura nu se mai aduce. Stare de carceră.

Dar asta nu deranjează aproape pe nimeni. Mai bine zis, aproape nimeni nu observă aceste vicleșuguri ale lui Solovei-Razboinik. Nu de asta le arde. Toate se gândesc la același lucru, Tania nu va ieși de acolo în viață.

Tamara era foarte abătută. Aproape a încetat să-și mai dea capul pe spate cu gestul ei obișnuit. E a treia zi de când îi repetă lui Mișcenko, cel care ne împarte pâinea, că s-a produs o greșeală: nu Stankovskaia, ci chiar ea, Tamara Varazașvili, a fost prima care a cerut o alimentare normală cu apă.

— Iar a doua am fost eu, nu Strelțova. Pot confirma martorele, spune cu o voce liniștită Hava Maliar, cu chipul acum palid.

Dar lui Mișcenko nu-i place deloc când aceste femei „educate" încep să trăncănească în limba lor deșteaptă.

— N-am văzut nimic! N-am auzit nimic! pufnește el flegmatic. Hai, ia rațiile!

Dar Fisa Korkodinova, care nu degeaba era considerată încă de la Comitetul Orășenesc al comsomolului din Nijni-Taghil o minunată propagandistă, găsește tonul potrivit de abordare a lui Mișcenko.

— Cetățene comandant, îi cântă ea în strună. Îmi permiteți să vă adresez o întrebare...

Mișcenko e măgulit peste măsură: „Hm... ce fată respectuoasă, n-ai ce zice..."

— Ei, hai, acceptă el, dar mai pe scurt...

— Permiteți-mi, cetățene comandant, ca eu, în calitate de responsabilă de vagon, să aflu pentru câte zile e pusă la carceră deținuta Stankovskaia? Ca să țin socoteala... Care e termenul ei?

— Ei, dacă e pentru socoteală, pot să spun. Pentru cinci... Poimâine o să fie aicișa...

Dar au adus-o la finalul aceleiași zile. Solovei-Razboinik și-a dat seama că va fi mare agitație în legătură cu întocmirea actului constatator al decesului. Așa că mai bine să o predea la destinație pe picioare, iar de acolo n-au decât să se descurce ei.

Valia Strelțova, eterna tăcută, nici acum nu se dezminte, se urcă tăcută pe priciul al doilea, la locul ei. Nici măcar nu a întrebat unde e cana ei. Nici măcar nu i-a mulțumit Nadiei Koroliova că a avut grijă și i-a păstrat întreagă cana. A păstrat-o, să nu i-o spargă cineva.

(Abia peste opt ani, când Valia Strelțova se va îmbolnăvi de moarte, după ce răcise la cositul fânului, în taiga, unde, până în noiembrie, acolo, în Kolîma, se doarme în simple colibe, toți vor afla motivului tăcerii ei încăpățânate, izolarea ei de oameni.

Cu o zi înainte să moară, Valia va povesti vecinei ei, Natașa Arsenieva, o femeie religioasă, că în timpul anchetei ea, Valia, și-a pus semnătura pe zeci de condamnări la moarte. În libertate, Valia era asistent tehnic al primului secretar dintr-un comitet regional de partid. Și au convins-o să-l denunțe pe secretar, întreg biroul, și mulți alții din activul comitetului.

Natașa Arsenieva, o adventistă de ziua a șaptea, a simțit că este datoria ei ca după moartea Valiei să povestească asta tuturor din lagăr. Pentru ca oamenii să știe că răposata roabă a lui Dumnezeu Valentina a suferit, s-a căit și înainte de moarte a cerut iertare lui Dumnezeu și oamenilor. Așa își va găsi și sufletul ei odihna.)

— Tania, Taniușa, te rog, culcă-te pe priciul de jos, o imploră Pavocika Samoilova. Mie nu-mi este deloc greu să urc. Eu sunt tânără, sănătoasă, dar tu? Unde să te urci în starea asta?

— E în regulă, spune răgușit Tania, vreau numai să-mi întind picioarele. La carceră am stat tot timpul cu genunchii îndoiți... Acolo nici măcar oasele mele n-au unde să intre. Carcera asta e o mare realizare a tehnicii moderne.

I se scot Taniei cizmele din picioare. I se jertfesc câteva picături de apă pe marginea ștergarului din Iaroslavka, pentru a-și șterge murdăria de pe față. Doctorița Musika îi ia pulsul.

— De ce ai mâinile așa de reci? întreb eu speriată, ducându-mă sus, în vizită la Tania. E o căldură așa de mare, te sufoci aici, și tu ai mâinile de gheață! În carceră au găsit o metodă de a face frig?

— Nu. Acolo te sufoci și mai tare decât aici. Nu ai aer deloc. Nici eu nu știu ce se întâmplă cu mâinile mele.

Tania își privește mâinile care seamănă cu ghearele strânse ale unui cocoș bătrân jumulit ce se află pe tejgheaua unei măcelării.

(Abia peste câțiva ani, când lucram ca asistentă medicală în barăcile spitalului de lagăr, îmi voi da seama că mâinile acestea înghețate sunt un semn clar al sfârșitului apropiat al celor care mor de distrofie. M-am obișnuit apoi așa de mult cu asta, încât, după ce simțeam răceala unei alte gheare de cocoș, pregăteam deja formularul „certificatului constatator al decesului", pentru a-l transmite mai apoi la personal pentru arhivă.)

— Ei, nu te teme, Jenika, n-o să mor pe drum. Neapărat trebuie să ajung până în tranzit. Ai înțeles? Deși, îți spun ca o prietenă, tare aș vrea să mor în regulă... după tranzit o să vedem...

— Din cauza soțului tău?

— Nu. Nu sunt una dintre prostuțele alea optimiste. Știu că a fost împușcat. Nu. Dar într-adevăr trebuie să iau legătura cu un bărbat. Ivan Lukici, înțelegi... Al nostru, din Donbass. În

1935, a ajuns secretar al Comitetului Raional, iar până atunci a lucrat în mină. Un om deosebit.

— Îl iubești?

— Ei, și tu! Are 62 de ani.

Tania tușește mult, răgușită, înainte de a începe să povestească. Doctorița Musika a spus deja de câteva ori că la Tania începuseră să se formeze depuneri în plămâni, și, zicând asta, dădea din cap așa de îngrijorată, încât codițele ei negre, legate cu niște cârpe, le tot atingeau pe vecine.

Când Tania a fost arestată – și înainte de arest a fost instructor cu propaganda culturală la Comitetul Regional – muncitorii din mina în care lucraseră și tatăl Taniei și doi frați ai ei au semnat o declarație colectivă în apărarea ei. Spuneau că familia din care face parte este cunoscută de toți, sunt muncitori, mineri din tată-n fiu. Tatiana a primit totul de la puterea sovietică: educație, loc de muncă, apartament, tot. Deci nu putea să aibă niciun motiv să intre în legătură cu contrarevoluționarii. Și-ar fi făcut singură rău. Pentru ea nu exista nici zi, nici noapte, dacă era vorba de serviciu. Au adunat peste 50 de semnături. Și s-au dus la Ivan Lukici. Iar el în acest timp era deja secretarul Comitetului Raional.

— A semnat și el. Nu s-a uitat la nimic. Doar era nașul meu, el m-a recomandat în partid în 1922. A luat cererea asta, a semnat și a mai și adăugat într-o parte: „Așa cum am garantat în 1922, așa garantez și acum."

— Prieteni adevărați! Și după aceea?

— După aceea i-au băgat la închisoare pe toți care semnaseră, fără nicio excepție. Și pe Ivan Lukici. Asta am aflat eu mai târziu, în tranzit, de la unele noi. Uite, îți dai seama, nu pot să mor înainte să ajung în tranzitul ăla. Eserele spun că acolo neapărat o să întâlnim bărbați. Ele știu cum stau lucrurile.

— Vrei să-i mulțumești?

— Ce să-i mulțumesc? Știe și el că aș fi făcut totul pentru el. Aici e vorba de altceva. Vreau să-i spun că degeaba a făcut asta. Nu are sens. Ascultă la ce mă gândesc. Înțelegi, eu cred că de-alde Ivan Lukici sunt mulți în partidul nostru, printre cei care au rămas în libertate. Dar deocamdată ei nu pot să facă nimic.

— De ce?

— Nu știu. O să ne spună istoria. Dar dacă acum ei se vor ridica împotriva lui Stalin, n-o să iasă nimic de aici, în afară de câteva mii de morți, o să fie o mare aiureală. Dar o să vină vremea când o să poată să-și ridice vocea. Și trebuie să se păstreze până atunci. Și așa deja ne iau rând pe rând. Ce să mai intre și ei cu gâtul în știreang? Nu folosește cu nimic cauzei noastre...

Discuția din acea noapte se întrerupe de apariția neașteptată pe priciul de sus a Havei Maliar. Are părul despletit și Tania, când o vede, își întinde gheara de cocoș și cântă (da, cântă!) în șoaptă:

— „Cum de îndrăznești, Aida, să concurezi cu mine?"

— Mai încet, Tania... V-am adus...

Hava se adresează tuturor cu „dumneavoastră", dar la ea sună foarte normal. Mă șterg la ochi. Oare nu e un miraj? În palma deschisă a Havei văd cinci bucățele de zahăr tăiat. Este încă de la Iaroslavka. Acolo ni se dădeau câte două bucățele pe zi. Dar în timpul transportului zahărul nu era prevăzut. Cum de i-a trecut prin minte să-l păstreze? Iar după ce am fost chemate la comisia medicală, a pus deoparte câte o bucățică pe zi, pentru că, atunci când ți-e rău de la inimă, nu e nimic mai bun decât să sugi o bucățică de zahăr. Imediat ți se normalizează pulsul. Și Tania trebuia să mănânce chiar acum două bucățele, iar restul în următoarele zile. Imediat o să-i fie mai bine.

(Hava Maliar, în ciuda inimii bolnave, va apuca vremuri fericite. Va ajunge să citească materialele de la congresele al XX-lea și al XXII-lea. Cu pas lent, privind în jur cu ochi etiopieni neîncrezători, va urca pe scara casei mari din Piața Staraia.

Va cunoaşte luxul de a avea apă caldă într-unul din noile apartamente moscovite. Şi abia în primăvara anului 1962, o mână dintre fostele deţinute transportate în vagonul nr. 7, care au scăpat, o vor conduce pe drumul spre crematoriu.)

Uneori, trenul se oprea pentru o zi întreagă, din nu se ştie ce considerente superioare. Erau zilele cele mai chinuitoare. Aerul era inert, fierbinte, urât mirositor. Uşa era închisă bine. Iar ordinul era să tăcem toate, chiar dacă stăm în câmp.

În cele din urmă am ajuns! Sverdlovsk. O să avem baie. Menşevica Liusia Ogandjanian fusese deja aici. Şi ea, iar şi iar, ca o Şeherezadă, repetă basmul despre punctul sanitar de la Sverdlovsk. Ce curat e, mare, spaţios! Nu e cu nimic mai prisos decât baia Sandunovskie[1]. La vestiar este o oglindă uriaşă. Toată lumea primeşte prosop. Poţi să te speli în voie. Şi să bei pe săturate…

— Numai să nu ne grăbească prea tare. Probabil o să se răzbune pe noi Solovei-Razboinik, pentru protestul cu apa.

Dar Solovei-Razboinik e impulsiv pe moment, îi trece repede, acum zâmbeşte din nou.

— Responsabila de vagon nr. 7! rosteşte el bubuitor. Ieşiţi! În rânduri câte cinci!

Calea ferată secundară unde s-a oprit vagonul nu are peron. Mina Malskaia, Sofia Andreevna Lotte şi alte câteva nu pot sări. E prea sus. Pavocika Samoilova şi Zoia Maznina îşi încrucişează mâinile sub picioarele lor, le dau cumva jos. Dar scriitoarea Zinaida Tulub se teme să sară chiar şi aşa. Stă pe marginea vagonului şi povesteşte în detaliu gardienilor însoţiţi de câini cum s-a declanşat la Iaroslavka vechiul ei reumatism şi ce sportivă remarcabilă fusese ea în tinereţe. Atunci un asemenea salt, desigur, nu-i punea nicio problemă, dar acum…

---

[1] Baie publică celebră din Moscova, care funcţiona din anul 1808 (n. tr.).

— Hai, sari odată! Ţii în loc toată formaţia! răcneşte Solovei. Mişcenko, hai, dă-o jos cum ştii!

Mişcenko îşi oferă supus gâtul de taur şi de el se agaţă fosta femeie minunată, e adevărat cam de modă veche, autoare a unor romane istorice reuşite.

— Să ştiţi, vă sunt foarte obligată, zice ea, îndreptându-şi uniforma Ejov când Mişcenko, gâfâind, o lasă jos.

O mulţime de umbre cenuşiu-maronii se agită lângă fiecare vagon.

— Aliniaţi-vă câte cinci! Sus piciorul!

Solovei-Razboinik aleargă de la un vagon la altul, schimbând din mers cu gardienii mostre de folclor. Câinii ciobăneşti germani se smulg din zgărzile lor şi latră nervoşi. Au tot umblat şi arată jigăriţi, slabi.

— Interesant de ştiut, care e norma de apă care le este alocată lor pe timpul călătoriei? aruncă scurt în aer Nina Gviniaşvili.

Şi Mişcenko, care era în apropiere, care nu ştie să sesizeze sarcasmul, răspunde nevinovat:

— Beau cât îi ţine burta. Cât le intră...

Cei din vagoane s-au aliniat în rânduri de câte cinci. Se formează un şir lung, de vreo şaptezeci de metri, cenuşiu-maroniu, mobil. Cine a fost cuprins de ameţeală de la aerul proaspăt, s-a lăsat jos.

— Ţineţi-vă, ţineţi-vă! Ţineţi-vă una pe alta. Nu lăsaţi pe nimeni să cadă...

Supraveghetorii aleargă împreună cu câinii, iritaţi de faptul că, în ciuda interdicţiei lor categorice, unele femei leşină.

— Câte cinci, câte cinci! Nu încurcaţi rândurile!

— Coada, strânge coada! Cele din faţă, sus piciorul! Cele din spate, ţineţi-vă după ele! Mai la stânga, mai la stânga!

Tania Stankovskaia face glume cu vocea ei răguşită, chinuită.

— Și dacă e să mergem la stânga, ne pune câte încă zece ani pentru deviere de stânga?

— Spirituală mai e răposata, îmi șoptește la ureche Nina Gviniașvili.

În strălucirea dimineții timpurii de vară, Tania chiar arată ca un cadavru. Capul i se leagănă neputincios pe gâtul întins, ca un fruct ofilit pe o tulpină.

— Un pas la stânga, unul la dreapta, se va folosi arma, ne previn supraveghetorii.

Vestiarul punctului sanitar depășește cele mai optimiste speranțe. Spațiu mare. Curățenie. Și oglinda! Jumătate de perete! Dar oricum nu cuprinde atâtea sute de femei goale cu ligheane în mâini, înghesuite în fața ei. Plutesc, plutesc în sticla albăstruie sute de fețe triste, neliniștite, care-și caută reflexia.

Mă recunosc numai după asemănarea cu mama mea.

— Pavocika, o strig eu pe Pava Samoilova, ca să vezi: m-am recunoscut doar fiindcă semăn cu mama. Acum semăn mai mult cu ea decât cu mine. Dar tu?

— Păi așa tunsă am început să semăn mai mult cu Vania.

Chiar și aici, în momentul tulburător al întâlnirii cu oglinda, după o despărțire de trei ani, Pava nu uită nicio clipă de fratele său. Îi leagă o mare iubire și prietenie.

(La Vladivostok, pe Pava o va aștepta un noroc rar. Doar ei, din tot grupul, îi va fi scris să-l întâlnească în punctul de tranzit pe cel la care visase. Fratele ei Vania se va afla în zona vecină, a bărbaților, separată de un gard. Și ei se vor întâlni lângă acest gard. Și Vania îi va da ca amintire surioarei o pernuță, păstrată tot timpul la el. Și va repeta: „Iartă-mă, iartă-mă, Pavocika, te-am distrus…" „Cu ce ești tu vinovat, Vaniușa?", întreabă Pava. „Păi numai prin faptul că sunt fratele tău."

Iar înainte de a ne urca pe vaporul *Djurma*, care va duce grupul femeilor în Kolîma, Pava îi va arunca înapoi fratelui acea pernuță, pentru că ea nu avea altceva ce să-i dea.

Și astfel se încheie totul pentru ei, pentru că, în 1944, conform informării unui corespondent secret despre „niște mici discuții", Vania va fi împușcat și sora lui va afla abia în anii '50, după reabilitarea ei și a lui Vania, post-mortem.)

...Solovei! A înnebunit? Ce-i cu el?

Da, comandantul escortei, cu o detașare de invidiat, se plimba de colo-colo printre sutele de femei goale. Ele nici n-au apucat să reacționeze în vreun fel, când au observat că lângă toate ușile ce duceau de la vestiar la duș se află câte doi soldați în uniformă și cu puști în mâini.

— Ce-i asta, tăicuță! a început să bocească țărănește Polia Șvîrkova. Sau nu mai suntem deloc oameni, că ne duc pe noi, în pielea goală, pe lângă niște bărbați. Se vede că s-au scrântit...

— Anchetatorii dumneavoastră, în 1937, nu v-au lămurit că nu contează sexul atunci când este vorba de spioni, sabotori, trădători?

— Ei, ce să spun, atunci, dacă e așa, nici pentru noi nu sunt bărbați.

Și Nina Gviniașvili a pășit curajoasă peste prag, printre soldați.

— Nu, nu, fetelor, începu să șoptească pătimaș Tania Krupenik. Nu, soldații ăștia văd în noi femei și ființe umane. Uitați-vă la fețele lor.

Tania spunea adevărul adevărat. Privirile tuturor supraveghetorilor care stăteau lângă uși erau ațintite într-un singur loc, undeva jos, lângă picioare. Niciunul, absolut niciunul nu a ridicat vreo privire curioasă.

Cu Solovei-Razboinik era altceva. El nu și-a refuzat plăcerea de a o chema în fața lui pe responsabila vagonului nr. 7.

— Responsabila vagonului nr. 7! Vino în fața mea ca vântul și ca gândul! a răcnit el, aruncându-și în jur ochii poznași, anticipând cu plăcere apariția Fisei în pielea goală.

Și ea s-a prezentat în fața lui. O rumoare generală de entuziasm a trecut prin mulțimea de femei. În vagon nimeni nu remarcase părul Fisei. Pieptănat neted în spatele urechilor și strâns într-un coc la ceafă, el nu atrăgea în niciun fel atenția. Acum, despletit, lăsat liber, se revărsa de-a lungul trupului Fisei, acoperind-o până la genunchi. Ea stătea cu lighenașul în mână și părea în același timp și o Lorelei din Ural, și Sfânta Varvara, cea căreia îi crescuse prin minune părul pentru a-i acoperi goliciunea în fața torționarilor păgâni.

— Responsabila vagonului nr. 7 vă ascuuuultă, cetățene-șef, a spus cu o voce de bas Fisa, ținându-și părul la piept, așa cum ții un șal aruncat pe umeri.

Solovei, cu o dezamăgire pe care nu putea să o ascundă, și-a transmis ordinele, iar deținutele din vagonul nr. 7 și-au înconjurat responsabila inteligentă și isteață cu multă dragoste.

Plăcerea a durat o oră întreagă. Gardienii, ocupați cu agitația din camera de dezinfecție, nu ne grăbeau. Toate parcă prinseseră viață. Plescăitul apei se împletea cu valurile de râs. Tania Krupenik, în timp ce își spăla lenjeria cu mișcări iuți, a început să fredoneze un cântec despre malul Niprului. Rezerva de dragoste de viață și bunătate era inepuizabilă la Tania. Nicio clipă nu se simțea respinsă pentru faptul că doar ea, din tot vagonul, avea o pedeapsă nu de zece, ci de douăzeci de ani. Chiar Tania spunea că i-au trântit atâția ani pentru că procesul ei avusese loc pe 5 octombrie 1937. Tocmai intrase atunci în vigoare o nouă lege care stabilise noul termen maxim de detenție, 25 în loc de 10. Dar multe femei din vagon comentau că asta s-a întâmplat pentru că Tania era rudă apropiată cu fostul președinte al Sovnarkomului din Ucraina, Liubcenko. Și

doar se ştie: cu cât eşti mai aproape de comuniştii cunoscuţi, cu atât pedeapsa e mai mare...

— Ce-i zece, ce-i douăzeci, totuna e, dădea Tania din mână când era întrebată. Nimeni nu va sta atât. Partidul o să vadă. Nu se poate aşa ceva. Uite, a zburat şi Ejov! Va veni sorocul şi altor duşmani. Este clar că au pătruns duşmanii în NKVD. O să fie demascaţi... Şi o să ieşim! Deja acum se poartă mai bine cu noi decât în timpul lui Ejov. El ne-a ţinut doi ani la izolator, în fortăreaţă. Iar acum mergem la muncă. Să cucerim Nordul extrem... Deci cred că vom munci conştiincios.

(Prin ce se deosebeşte o pedeapsă de zece ani de una de douăzeci Tania va simţi în 1947, când tovarăşele ei, cele care au supravieţuit, vor ieşi una după alta din lagăr. În locul lor, o să apară oameni noi – persoane arestate în timpul războiului. Printre ele, neînfrânte, nedistruse de închisoare sau de lagăr, Tania, cu apucăturile ei de membru de partid din anii '20-'30, se va simţi singură. Iar în 1948, va avea loc un incendiu la baza agricolă de la sovhozul Elghen din Kolîma. Şi Tania, care lucra acolo ca deţinut agronom, va fi ameninţată de o nouă pedeapsă, de un nou proces, cu acuzaţia de sabotaj şi incendiere.

Şi într-o noapte albă a scurtei veri din Kolîma, Tania Krupenik – ochi căprui, sprâncene negre – va fi găsită legănându-se în laţ, într-una din serele în care se cultivau castraveţi şi roşii pentru şefii din lagăr şi sovhoz. Deasupra capului moartei Tania se vor învârti şi vor bâzâi o mulţime de ţânţari din Kolîma, graşi, respingători, semănând cu nişte mici lilieci.)

...Primele zile după Sverdlovsk au adus un aflux de vioiciune. Se reiau recitarea versurilor, discuţii din domeniul de specialitate al fiecăreia. Zinaida Tulub recită în franceză din Maupassant. Toate se entuziasmează de prestaţia ei, nici măcar Lena Krucinina nu mai aduce aminte de motanul Lirik al Zinaidei.

Mina Malskaia își duce mai rar mâna la inimă și a fost de acord să prezinte (nu, nu o prelegere! Ce rost are, în această stare, să îngreunăm atenția tovarășelor!) un scurt rezumat despre geografia Nordului extrem.

A treia zi, toate observă că, după adevărata desfătare de la punctul sanitar din Sverdlovsk, rația de apă pare și mai mizeră. Din nou încep certurile, ciorovăielile.

— Ooof, oftează Polia Șvîrkova, burta nu ține minte binele de odinioară! Ca să vezi, am băut la Sverdlovsk o juma de vadră, și acum din nou... Ce situație...

— Gata cu plânsul, nu mai faceți gălăgie! o întrerupe una dintre cele care pot să doarmă fără probleme.

— Nu mai fiți rele, fetelor! Și de unde o veni tot răul ăsta din oameni? oftează greu Nadia Koroliova.

— Cum de unde? Năvodul a fost aruncat adânc. Ei, și a prins tot felul de pești...

Asta e Tania Stankovskaia care vorbește răgușit de sus.

Acum nu se mai ridică deloc, iar la întrebările mele despre sănătate răspunde:

— Oricum o să ajung până la punctul de tranzit!

Odată, în zori, când ajunsesem deja aproape de Irkutsk, toate ne-am trezit din cauza unei smucituri puternice.

— E vreun accident?

— Ar fi ceva... Să se facă praf vagonul nr. 7. Atunci, vrând, nevrând, ar trebui să ne țină în câmp. Am respira și noi pe săturate!

— Nu mai visați. Uitați-vă, zboară cănile. Ăsta necaz neașteptat. Nu accidentul de tren. Fără căni, încearcă să ajungi până la Vladivostok. Și mai avem mult de tras.

Trenul s-a oprit. Afară se aude tropăitul gardienilor, care aleargă de la un vagon la altul, strigăte întrerupte, înjurături.

— Ce credeți, ce s-ar fi putut întâmpla? repetă politicoasă a suta oară Zinaida Tulub și-și aruncă rugător prin vagon o privire languroasă, demnă mai degrabă de Anna Kern[1], decât de deținutele vagonului nr. 7.

Toate tac. În cele din urmă, se aude de sus vocea Taniei Stankovskaia.

— Una din două: o erupție neașteptată a Vezuviului, sau s-a primit răspunsul lui Stalin la versurile Olei Orlovskaia.

Smucitura vagonului i-a produs o mare pierdere Nadiei Koroliova - i s-a spart în două cana și acum plânge lângă ea ca după fiica moartă.

Dintr-odată ușa se deschide violent. S-a simțit imediat că nu este vorba despre o vizită obișnuită a gardienilor. Toate au sărit în sus. Ce mai e și asta? În urma lui Solovei-Razboinik, împinse din spate de doi soldați, în vagonul nr. 7 urcă una după alta câteva femei. Sunt atât de slăbite, încât trebuie să se sprijine de pereți. Poartă aceleași uniforme Ejov cenușii. Și sunt multe, cam cincisprezece.

— Responsabila vagonului nr. 7! Ia în primire completarea! comandă Solovei. Haideți, mișcați-vă puțin pe priciuri, faceți loc, că uite, se prăbușesc. Asta-i situația...

— Și unde să le punem, cetățene-șef? Și așa ne întoarcem toate la comandă pe partea cealaltă, începu să protesteze de data aceasta chiar și Fisa.

— Păi ce vă mai întoarceți? Rămâneți așa! E mai liniște! glumește sumbru Solovei.

— Hai, hai! Culcați-vă, nu vă mai învârtiți atâta! adaugă Mișcenko.

---

[1] Anna Petrovna Kern (1800-1879), memorialistă a societății rusești, cunoscută îndeosebi prin faptul că marele Pușkin i-a dedicat, în anul 1825, unul dintre cele mai cunoscute poeme de dragoste scrise în limba rusă (n. red.).

Nadia Koroliova, plângând în hohote, vine la Solovei să-i explice că ea nu e vinovată că a fost un accident. Dar ce să facă acum fără cană?

— Alta nu-ți dăm. Ce credeți? Eu trebuie să dau socoteală pentru ele sau cum? La Vladivostok se face inventarul complet. Și adaugă moralizator: Trebuie să aveți grijă de bunurile statului.

Unul după altul, supraveghetorii și Solovei sar jos din vagon. Se închide bolțul de la ușă. Cele noi stau grămadă în mijlocul vagonului, chiar lângă deschiderea closetului, strângându-și la piept jachetele. Minute în șir este liniște. Câteva deținute vechi aruncă priviri ostile. Ca să vezi! Și așa abia o ducem, n-avem ce bea, n-avem ce respira, și acum... Unde să le punem?

— Cine v-a tuns în halul ăsta?

Polia Șvîrkova a observat prima că înfățișarea celor noi este cumva deosebită de a noastră, cele obișnuite. E ceva mai degradant.

— Părul!

— Da, ne-au tuns. Nu suntem de la Iaroslavka. Noi suntem de la Suzdal. Am fost aduse la Iaroslavl numai în ziua transferului. Am călătorit în vagonul nr. 12. Dar s-a stricat. Un accident. Am fost împărțite în trei grupe și am fost duse în alte vagoane. Dar se vede că e mare aglomerație.

Suzdal. Al doilea izolator de femei de importanță unională. La Butîrki multe visau la el. Este o fostă mănăstire. Iar chiliile sunt mai uscate decât celulele... Și uite...

Da, spre deosebire de deținutele din Iaroslavl, cele din Suzdal sunt tunse la zero. Cele din Iaroslavl se uită cu groază la capetele rase ale musafirelor lor nepoftite. Iar acestea, la rândul lor, aruncă priviri pline de invidie spre cozile, buclele, bretoanele noastre ciufulite, prăfuite, încărunțite.

— Oh, dragelor, oftează Polia Șvîrkova.

Și acesta este semnalul. Semnalul ca toate să vadă în cele nou-venite nu niște poveri cu care trebuie să împartă rația de apă și aer, ci niște surori adevărate, care fuseseră umilite și suferiseră chiar mai mult decât noi. Părul! Să razi părul!

— Veniți aici, tovarășă! Puteți să vă așezați aici.

— Puneți-vă jacheta lângă a mea...

— Dați-vă jos cizmele și urcați cu picioarele aici. O să ne înghesuim, acum a mai rămas puțin. Mergem prin Siberia.

Una dintre cele noi m-a recunoscut. Se strecoară spre mine.

— Jenia!

Dar eu n-o recunosc imediat pe cunoștința mea din libertate, de la Moscova, Lena Soloviova. E greu să recunosc o Lena cochetă, care râdea mereu, în silueta aproape asexuată din fața mea, parcă abia ridicată din pat în urma unei febre tifoide. Părul blond, scurt, care i-a rămas se ridică țepos, aiurea, pe craniul lung. Pe umerii ascuțiți, uniforma Ejov atârnă parcă agățată de cuier.

Din felul în care o privesc multă vreme cu ochi străini, din intonația cu care exclam în cele din urmă „Lenocika!", poate că pentru prima oară în perioada detenției și-a dat seama că a ajuns de nerecunoscut.

Cu mișcări febrile scoate din buzunar o basma boțită, murdară, și și-o pune pe cap.

— Dar așa? Așa măcar semăn puțin? mă întreabă ea și își întinde mâna osoasă, noduroasă, spre părul meu. Ce fericită ești! Ai bucle! Aceleași... ca la Moscova...

Mă copleșește un sentiment profund de milă.

(Este abia 1939. Și în ciuda anchetei prin care am trecut, a procesului, a închisorilor Butîrki, Lefortovo, Iaroslavka, încă mai am multe de învățat despre cum poate fi tratată o ființă umană. Faptul că deținutele de la Suzdal, printre care s-a aflat

și cunoștința mea Lena Soloviova, au fost tunse astfel, îl interpretez ca pe o limită a batjocurii asupra unei femei. Peste doi-trei ani, pur și simplu nici nu voi mai observa cum arată capul vreunei femei care poartă o ciudată căciulă de lagăr care seamănă cu acoperămintele de cap ale pecenegilor migratori.)

...O să crească... Lenocika, draga mea, o să crească! O să fii din nou frumoasă. Să nu ne invidiezi. Doar și noi suntem la fel ca tine. Și nouă ne pot face așa ceva... Îmi ating părul. Nu, mă rog, nu știu cum aș putea îndura asta...

— Lena, unde e Ivan? Unde sunt fetele?

Pe fața împietrită ca o mască a Lenei se simte o tresărire:

— Fetițele? Nu știu, nu știu nimic. Nu mi-au permis să corespondez cu ele. Și Ivan e acolo unde sunt toți oamenii decenți.

Lena vorbește cu o voce aproape indiferentă. Se vede că deja nu se mai teme de nimic. Îi este indiferent dacă vreuna dintre stalinistele fanatice din vagon o vor turna supraveghetorilor.

Printre deținutele din Suzdal, există totuși una care nu are capul ras.

— Nu m-am lăsat! explică ea cu o voce puternică și cu o dicție foarte clară, în care ghicesc fără greș pedagogul.

Este Lilia Its, Elizaveta Ivanovna. Directoare la o școală medie din Stalingrad. Înaltă, atrăgătoare, cu bucle mari de păr blond care-i atârnă pe umeri. Cândva fetițele o adorau, dar îi spuneau totuși Elizaveta cea Groaznică.

— Am smuls foarfecele. L-am lovit pe frizer, i-am mușcat mâinile, continuă Lilia Its cu aceleași intonații profesorale, de parcă explică o lecție. Mi-am salvat părul, dar mi-am mutilat piciorul. Nu-i nimic! Asta este mai puțin traumatizant.

Genunchiul drept al Liliei are o culoare ciudată, vinețiu-purpurie.

— M-au aruncat în carceră cu toată puterea şi m-am lovit de patul de fier. Dar nu au apucat să mă tundă. S-a nimerit la fix plecarea convoiului... Erau grăbiţi... N-au mai avut când să se răfuiască cu mine.

Tamara Varazaşvili îi strânge cu căldură mâna Liliei.

— Vă respect curajul, tovarăşă.

Din colţul în care se instalaseră marxistele noastre (şi fără să aibă de gând să cedeze niciun centimetru din spaţiul lor vital) se aude o întrebare:

— Dar nu v-a trecut prin minte că tunsoarea putea fi cerută de considerente pur igienice? Poate că apăruseră păduchii? întreabă Lena Krucinina.

Toate deţinutele din Suzdal resping această teorie. Deja o discutaseră de multe ori.

— De unde păduchi în izolatoare? Acolo era gol şi curat. Piatră, fier şi un om în uniforma Ejov. De două ori pe lună mergeam la duş. Igiena era respectată. Pur şi simplu a fost o bătaie de joc.

— Ei, puţin probabil că o tunsoare obişnuită poate fi considerată bătaie de joc. Uite, când în închisorile ţariste te rădeau pe cap...

Tania Stankovskaia nu se mai poate abţine. Nici nu-ţi dai seama de unde mai are forţă pentru a striga în tot vagonul:

— Fetelor! Haideţi să facem o scrisoare de recunoştinţă adresată tovarăşului Stalin. Cum că viaţa a devenit mai bună, mai veselă. Deja nu ne mai radem jumătate de cap, ci tot. Mulţumesc, adică, ţie, tată, conducător, creator pentru viaţa noastră fericită.

— Stankovskaia! Când auzi propaganda asta antisovietică, pur şi simplu nu-ţi vine să crezi că aţi fost membru al Comitetului Orăşenesc de partid.

— Când vă ascult, pur şi simplu nu-mi vine să cred că nu faceţi parte din personalul închisorii. Apropo, de ce nu chemaţi acum

supraveghetorul să-i raportați despre această discuție? Poate că în schimb v-ar da niște lenjerie curată. Că puțiți rău de tot...

— Ei, fetelor, ce-i asta? imploră naiva Nadia Koroliova. Oare e bine să vă jigniți așa una pe alta? Uite ce necaz am eu, mi s-a spart cana, și tot nu mă arunc pe oameni. Ce să faci, trebuie să înduri. Închisoarea-i închisoare. Nu e stațiune... cum se spune în cântec. „Boierule, asta e clădire de staaaaat..."

— „Aleksandrovski Țentraaaaal"[1], continuă altcineva prelung.

Roțile huruie întruna, lent și neregulat. Cred că pe jos am fi ajuns deja la Vladivostok.

Vagonul nr. 7 a obosit. L-au chinuit, l-au supraîncărcat. Și totuși merge mai departe, se târâie, pătrunde din ce în ce mai adânc în depărtările siberiene. Acoperind huruitul roților, din vagon se face auzit un cântec vechi al deținuților:

...Pentru ce criiiime,
Tribunalul m-a trimis la ocnă?

Printre deținutele de la Suzdal se află femei cu oarecare faimă. Lina Holodova, care luptase cu Sciors[2] în războiul civil. Zvonul despre ea circulase în rândul deținutelor. Femeile spuneau: printre noi se află Anka lui Ceapaev. Se dovedise că nu era Anka, ci Lina, cea care luptase cu Șciors. Anchetatorii îi spuneau: „Nu ți-au ajuns bărbații din satul tău, așa că te-ai dus pe front, să-ți faci de cap în voie!"

Cunoscuta parașutistă Klava Șaht. Chiar după doi ani de Suzdal, în uniforma Ejov, își păstrase eleganța mișcărilor, a

[1] Una din vechile închisori din Rusia imperială, aflată în regiunea Irkutsk (n. tr.).

[2] Nikolai Aleksandrovici Sciors (1895-1919), celebru comandat al Armatei Roșii în timpul Războiului Civil (n. red.).

manierelor. Numai degetele mâinilor îi erau deformate. În timpul ultimului salt se agăţase de nişte cabluri.

Felia Olszewskaia, membru de partid din 1917, lucrase mulţi ani în mişcarea revoluţionară ilegală poloneză. Sora ei era căsătorită cu Bierut[1].

O celebră preşedintă de colhoz din Uzbekistan, Tadjihon Şadieva. Multora chipul ei li se părea cunoscut, pentru că în anii '30 apărea frecvent în filme documentare şi pe coperţile unor reviste precum *Ogoniok* şi *Projektor*. În trei ani de închisoare, Tadjihon încă nu se obişnuise cu ideea că nu mai era treaba ei să-şi facă griji cu privire la economia ţării. Cu entuziasm, dar şi cu frecvente greşeli de exprimare în limba rusă, tot povesteşte despre nişte adunări de demult la care reuşise să-l facă de ruşine pe nu ştiu care Biktaghirov în problema termenelor de culegere a bumbacului. Tania Krupenik şi Ania Şilova discută cu ea planuri în domeniul agronomiei pentru regiunea Kolîmei.

Nu mă mai satur s-o privesc pe Lena Soloviova. O cunoştinţă din libertate este o mare bucurie. Ea îl cunoştea pe băiatul meu cel mare. Le ştiam pe fetiţele ei. Am stat cu ea alături în 1936, pe bulevardul Tverskoi, în timpul consfătuirii traducătorilor. Cu ea îmi pot aminti ce luări de cuvânt interesante au avut atunci Pasternak, Babel, Anna Radlova. O mângâi pe cap şi mă rup cu greu de discuţie pentru a urca pe priciul de sus, să văd ce face Stankovskaia.

— Sunt vie, încă sunt vie, nu te teme, spune de fiecare dată Tania.

(Da, într-adevăr, va muri numai în punctul de tranzit. Dar nu va avea norocul să-l găsească printre bărbaţii deţinuţi pe

[1] Bolesław Bierut (1892–1956), lider comunist polonez şi agent NKVD, a ocupat şi funcţia de preşedinte al Poloniei (1947–1952) (n. red.).

naşul ei de partid, Ivan Lukici, pentru că acolo va fi dusă pe sus, pe nişte priciuri de pe care nu se va mai ridica.

Va sta aşa, culcată, aproape imaterială, nu un om, ci umbra unei fiinţe umane. N-o vor atinge nici ploşniţele care urmează tranzitul de la Vladivostok, în mod organizat, aproape ca nişte fiinţe raţionale, şi atacă fiecare nou lot de prizonieri.

Pentru ca lucrurile să meargă şi mai rău, Tania va orbi brusc, nu va mai putea nici să mă vadă, o să mă ţină numai de mână.

În ziua morţii Taniei, printre deţinuţi se răspândise zvonul că undeva aici murise Bruno Jasieński[1], de distrofie. Îi spun despre asta Taniei, iar ea, rânjindu-şi dinţii mari, hidoşi, deviaţi în toate direcţiile din cauza scorbutului, începe să râdă şi spune clar cu vocea ei obişnuită, răguşită: „Am noroc. Când o să-ţi aminteşti de mine, o să spui: a murit în aceeaşi zi cu Bruno Jasieński, de aceeaşi boală."

Vor fi ultimele cuvinte ale fetei dintr-o familie veche de mineri, „fina" de partid a lui Ivan Lukici, cea mai curajoasă pasageră din vagonul nr. 7, Tania Stankovskaia.)

...Pe măsură ce ne apropiam de Vladivostok toate vorbeau din ce în ce mai mult despre încălţăminte. Ni se spunea că trenul nu va opri chiar în oraş, ci în nu ştiu ce loc. Ciornaia Recika[2]. Va trebui să mergem pe jos câţiva kilometri până la tabăra de tranzit.

— Şi cum să mergem aşa, cu cizmele astea? O să facem bătături de ne dă sângele...

— Hai să-i cerem nişte obiele lui Solovei... Măcar să stea bine pe picioare.

---

[1] Bruno Jasienski (1901-1938), scriitor polonez, iniţiator al mişcării literare futuriste în Polonia (n. red.).

[2] Pârâul Negru (n. red.).

— Și de unde să le ia el?

— Să dea Domnul ca Korșunidze ăla de la Iaroslavka să meargă în așa cizme până la sfârșitul vieții!

Uneori în izolatoare lipseau chiar și cizmele. De aceea unele deținute purtau încălțămintea proprie, chiar cea în care erau când fuseseră arestate. Cu tălpi care cădeau, legate cu sfoară, cu tocuri rupte.

...În comportamentul gardienilor se simțea finalul apropiat al călătoriei. În fiecare zi, ne numărau de mai multe ori, tot scriau și iar scriau. Mișcenko era extrem de epuizat. Primise sarcina peste măsură de grea de a le trece pe deținutele de la Suzdal, mutate în vagonul nr. 7, într-o listă separată. Se apucase de trei ori de treaba asta, de fiecare dată amânând încheirea ei pentru a doua zi.

— Care-i porecla dumneavoastră? o întreabă el pe Tadjihon Șadieva.

— Eu nu sunt criminală de drept comun ca să am și poreclă! îi dă replica fosta președintă a colhozului uzbek. Pentru mine numele este suficient.

— Bine, numele!

— Șadieva.

— Și națională?

— Uzbekă.

— Asta nu... Nu nația, ci naționala...

— Îl interesează inițialele tale, șoptește isteața doctoriță Musika.

— Aha, inițialele? T.A.

— În întregime, în întregime inițialele, cere Mișcenko.

Cu nemțoaicele are și mai multe probleme.

— Gat-zen-buhl-ler...

— Tau-ben-ber-ger...

Mişcenko îşi şterge sudoarea rece de pe frunte.

— Iniţialele dumneavoastră?

— Charlotte Ferdinandovna…

Cu fiecare oră e tot mai greu… Ei, ar trebui o leafă mai mare pentru o asemenea muncă!

…La Vladivostok am ajuns exact peste o lună din ziua plecării de la Iaroslavl. La drept vorbind, încă nu la Vladivostok, ci undeva în apropierea lui. Poate la Ciornaia Recika sau cum s-o numi localitatea asta. Era noapte când s-a oprit trenul. Lângă vagoane aştepta deja o escortă întărită care trebuia să preia grupul de la Solovei-Razboinik. Ciobăneştii germani lătrau asurzitor, smucindu-şi lesele.

— Ieşiţi câte cinci! Hai, în formaţie!

Se simţea după miros apropierea mării. Mă copleşea dorinţa aproape irezistibilă de a mă culca cu faţa în jos pe pământ, de a întinde mâinile şi de a dispărea, de a mă evapora în spaţiul de un albastru-închis cu miros de iod.

Atunci au început să se audă voci disperate.

— Nu văd! Nu văd nimic! Ce se întâmplă cu ochii?

— Fetelor! Daţi-mi mâinile! Nu văd nimic… Ce-i asta?

Era orbul găinilor. Fuseseră afectate cam o treime din pasagerele vagonului nr. 7 imediat ce au ajuns pe pământul Orientului Îndepărtat. Orbiseră, rătăceau cu mâinile întinse şi chemându-şi tovarăşele în ajutor.

Panica celor care se îmbolnăviseră, disperarea lor se transmisese tuturor. Supraveghetorii nu-şi mai vedeau capul de treabă, încercând să impună liniştea necesară procesului de predare-primire a deţinuţilor şi efectuarea inventarului.

Ce bine au prins atunci cunoştinţele medicale ale doctoriţei Musika.

— Fetelor, nu vă fie frică! striga doctorița Musika scuturându-și codițele și ștergând cu mâneca lacrimile ce curgeau șiroaie. Ascultați-mă, fetelor, nu ați orbit, ăsta e numai orbul găinilor, din cauza lipsei de vitamine și scăderea rezistenței organismului. De asemenea, schimbarea mediului și trecerea bruscă la altfel de climă. Se poate trata. O să treacă, auziți? Asta se întâmplă numai de la apusul soarelui până în zori. E nevoie de untură de pește. Trei linguri e suficient. Nu vă fie frică, dragele mele!

...Procedura predării-primirii durează toată noaptea. Zorii zilei adună nuanțe de mov și roșu la orizont. Apoi apare soarele strălucitor, galben, care pare desenat de mâna unui artist.

— Acum o să înțeleg cu adevărat pictura japoneză, spune Nina Gviniașvili privind cerul și înfășurându-și în jurul picioarelor prosopul de la Iaroslavka, rupt în două, pentru a putea ajunge cu cizmele mari și grele până la tabăra de tranzit.

...Din nou panglica lungă, cenușiu-maronie, mișcătoare.

— Hai, porniți! Cele din față, pasul mai mic! Vă previn: un pas la stânga, un pas la dreapta și folosim arma...

Cizmele se pun în mișcare, cufundându-se în nisip. Am aruncat o privire în urmă. Acolo, sub razele minunate ale soarelui, zăcea, deformat și murdar, vechiul vagon de marfă. Pe el, pieziș, din colțul stâng până în cel din dreapta sus, scria mare cu cretă: „Dispozitiv special."

Capitolul 3

Tabără de tranzit

Şi s-a făcut dimineaţă. Dimineaţa zilei de 7 iulie 1939. Tot mergeam şi mergeam. Se anunţa o zi caniculară. Dar deocamdată ne lovea în faţă un aer plăcut, mirosind a rufe proaspăt spălate. Îl înghiţeam cu aviditate. Parcă ştergea de pe noi murdăria din vagonul nr. 7. Drumul când urca, când cobora şi pe toată durata lui nu am întâlnit pe nimeni: niciun om, nicio maşină, niciun cal. De parcă murise toată lumea. Şi numai pe noi, ultimii supravieţuitoti, ne chinuie până la capăt viaţa care ne secătuieşte.

Mi se părea că dorm în mers. Că dorm şi visez mirosul de mare şi drumul pustiu. Numai gemetele şi strigătele mă readuceau la realitate. Strigătele, oricât de ciudat ar părea, erau de bucurie. Oarbele de aseară ţipau bucuroase: „Pot să văd!" Încă nu toate înţeleseseră că, odată cu lăsarea serii, vor orbi din nou.

Cele din Suzdal sunt mult mai slabe decât noi, cele din Iaroslavl. Cu capetele lor rase păreau toate identice, ca ieşite de pe nişte benzi rulante care produceau grozăvenii.

Drumul e infinit. Nici până acum nu ştiu câţi kilometri erau. Gardienii care ne escortau răguşiseră de tot din cauza strigătelor, ciobăneştii lătrau alene, ca nişte câini paşnici, de curte. Se face din ce în ce mai cald. Trebuie să rezistăm cu orice preţ, să nu cădem... Doar ne aşteaptă punctul de tranzit, mult visatul punct de tranzit, unde zona bărbătească este separată de cea a

femeilor numai prin sârmă ghimpată, unde putem să ne întâlnim cu bărbații, cu soții NOȘTRI. Deci există șansa de a ne întâlni cu soții... Credem supuse în această legendă născută din experiența de penitenciar și lagăr a eserelor și menșevicelor noastre. Speranța aceasta nebunească conduce acum niște umbre pe jumătate vii prin urcușurile și coborâșurile drumului nostru sub soarele din ce în ce mai fierbinte.

În cele din urmă am ajuns la porțile taberei de tranzit. Sunt consolidate din belșug cu sârmă ghimpată.

Câinii încep să latre mai vesel, simțind că misiunea lor plină de răspundere se apropie de final.

— Intrați pe poartă câte cinci, câte cinci! strigă neobosiți gardienii, împingându-le înainte pe femeile care sunt gata să se prăbușească.

În interiorul gardului de sârmă ghimpată se află femei, o mulțime de femei. Au rochii și bluze decolorate, peticite, rupte. Femeile sunt slabe, epuizate, cu fețele arse de soare. Și ele sunt tot deținute, dar din lagăr. Nu au simțit răsuflarea de moarte a celulelor din Iaroslavl și Suzdal. Femeile acestea seamănă cu un grup de cerșetoare, refugiate, femei rămase fără adăpost. Dar noi... noi am venit din niște adevărate coșmaruri.

Și gândul acesta se citește clar pe fețele deținutelor din lagăr care ne privesc. Groază. O milă pătrunzătoare. Disponibilitatea frățească de a împărți cu noi ultima cârpă. Multe dintre ele plâng pur și simplu când se uită la noi, văzând cum ne târâm pe poartă ca o panglică cenușie. Se aud comentarii șoptite:

— Uniforma Ejov...

— Câte doi ani, și mai mult în izolator...

— Deținute din penitenciar...

Deținut din penitenciar... Un animal groaznic care se numește deținut de penitenciar... Cuvinte de rău augur cărora

le va fi scris să atârne de gâturile noastre ca o ghiulea grea. Deținuți din penitenciar...

Eram cele mai rele dintre cei răi. Cele mai criminale dintre criminale. Cele mai nefericite dintre nefericite. Într-un cuvânt, am fost cele mai, cele mai...

Nu ne-am dat seama imediat de oroarea deplină a situației noastre. Abia mai târziu ne-a fost clar că, spre deosebire de Iaroslavl, unde toate eram relativ egale, în acest nou cerc al infernului lui Dante nu exista egalitate. Se dovedește că populația lagărelor se împărțea în numeroase „clase" create de fantezia diabolică a torționarilor.

Am auzit aici pentru prima oară sintagma „deținuți de drept comun". Aceasta este aristocrația lagărului – persoane care nu au săvârșit crime politice, ci de serviciu. Nu sunt dușmani ai poporului. Pur și simplu niște indivizi care au delapidat, au luat mită, au cheltuit banul public (cu penalii care se ascundeau sub aceeași denumire delicată vom face cunoștință puțin mai târziu. În tranzit ei încă nu sunt prezenți).

Cei de drept comun sunt mândri că nu sunt dușmani ai poporului. Ei sunt oameni care-și răscumpără greșeala prin muncă asiduă. Au în mână toate funcțiile de comandă care le sunt permise deținuților. Cei care împărțeau muncile, brigadieri, șefi de echipă, șefi de barăci – în marea lor majoritate toți sunt deținuți de drept comun.

Apoi venea ierarhia complicată a politicilor – „58". Articolul cel maj ușor era 58/10. Cei care spuneau bancuri, „flecarii", erau, conform terminologiei oficiale, „agitatorii antisovietici". Lor li se adăugau și posesorii articolului format din litere, KRD (activitate contrarevoluționară). În marea majoritate a cazurilor nu erau membri de partid. Conform legilor din lagăr, categoria aceasta primea munca cea mai ușoară și uneori chiar participa la serviciile administrative formate din deținuți.

Mai înainte intrau aici deținuți condamnați pe baza articolului PEȘA (suspiciune de spionaj). Cele mai „groaznice" înainte de sosirea noastră erau așa-numitele KRTD (activitate contrarevoluționară trotkistă). Erau paria din lagăr, ținuți la muncile cele mai grele, nu le era permis accesul la „funcții", iar uneori, în zilele de sărbătoare, erau izolați în carceră.

Sosirea noastră a adus puțină consolare în rândul KRTD-iștilor. În comparație cu deținuții din închisoare, care veniseră din izolatoarele politice, condamnați de Colegiul Militar pe baza unor articole de terorism, „crimele" KRTD-iștilor au pălit. A venit un schimb puternic pentru a munci la tăiatul lemnelor, la defrișare de terenuri, la cositul fânului din Kolîma.

De fapt, deosebirea dintre noi și KRTD consta în termenele arestărilor noastre. Ei – ca și noi, sunt în cea mai mare parte comuniști – fuseseră arestați înaintea noastră, când încă se dădea cel mai adesea pentru KRTD 5 ani. Noi însă, victimele lui Ejov și Beria, am primit deja câte zece ani, iar mai apoi și câte douăzeci-douăzeci și cinci de ani de detenție în penitenciar. Și rezulta un paradox original: pentru că înainte erau luați cei legați de opoziție, în componența KRTD-iștilor apăreau oameni care votaseră cândva greșit sau se abținuseră de la vot. Iar printre noi, în ciuda pedepselor mari și a regimului sever care a fost creat datorită particularităților vremurilor când am fost arestate, predominau comuniștii ortodocși, activiști din aparatele de partid, intelectualitate de partid care nu făcuse parte din nicio opoziție. Dar cine lua seama la neconcordanța asta?

— Nemțoaicele patriarhale trebuiau să pună la baza vieții trei sau chiar patru K – *Kinder, Küche, Kirche, Kleider*[1] –

[1] Copii, bucătărie, biserică, îmbrăcăminte (l. germ.) (n. red.).

glumeau ale noastre în tranzit, dar acum viața noastră este formată din patru T – troțkism, terorism, muncă grea[1].

Și mai glumeam în legătură cu controalele medicale pe care ni le făceau în tranzit:

— Respirați, spunea medicul, lipindu-și urechea, și întreba: Ce articol?

— Detenție în penitenciar... zece ani...

— Nu mai respirați...

Da, era cam greu să mai respiri. Cu un cinism care nu mai mira pe nimeni, medicina de lagăr făcea comisii în strictă conformitate cu articolele și punctele. Celor condamnați la închisoare li se cuvenea „muncă grea", categoria întâi de sănătate. Și o dădeau. E suficient să spunem că, cu patru ore înainte de a muri, primise „categoria întâi de sănătate" și Tania Stankovskaia.

Pentru prima dată ne-am ciocnit aici cu medicina de lagăr și ne-a învățat ceva nou despre profesia de medic. În primul rând, profesia asta îl poate salva pe deținătorul ei de la moarte pentru că de el aproape mereu este nevoie în calitate de medic, chiar dacă este condamnat la închisoare. În al doilea rând, pentru un medic e mai greu în lagăr decât pentru alți muritori simpli să-și păstreze sufletul viu, să nu-și vândă, pentru o zeamă de linte, conștiința, viața a mii de tovarăși. El este ispitit la tot pasul și prin colțișorul cald în „blocul de serviciu", și prin bucățelele de carne din supă, și prin pufoaica de calitate. Încă nu știam care dintre tovarășii medici vor rezista în fața ispitelor, care va ceda (asta se va vedea deja în Kolîma). Dar toți au observat imediat că, după ce a ajuns membră a comisiei medicale și și-a acoperit uniforma de la Iaroslavka cu un halat alb,

[1] În limba rusă, *tiajolîi trud* (n. tr.).

iar pe cap şi-a pus un baticuţ cu o cruce roşie, Ania Ponizovskaia, de la închisoarea din Suzdal, a încetat imediat să mai stea cocoşată, iar în voce i-au răsunat mici accente metalice, la început destul de melodioase.

Tabăra de tranzit era o curte uriaşă, înconjurată cu sârmă ghimpată, murdară, plină de mirosuri de amoniac şi clorură de var (era turnată din belşug în latrine). Deja am menţionat o specie deosebită de ploşniţe care populau baraca enormă, de lemn, cu ieşiri în fiecare capăt, cu trei niveluri de priciuri, în care am fost instalate. Am văzut pentru prima oară în viaţă cum aceste insecte, asemeni unor furnici, acţionau în colectiv şi aproape conştient. În ciuda lentorii lor obişnuite, ele se deplasau vioi în detaşamente puternice, după ce se hrăniseră cu deţinuţii de dinainte, obraznice şi pricepute. Pe priciuri era imposibil nu numai să dormi, dar şi să şezi. Şi astfel, chiar din prima noapte, a început marea migraţie sub cerul liber. Cele mai norocoase au reuşit să facă rost de undeva de scânduri, bucăţi de cuşti rupte, rogojini. Cele care nu reuşiseră să se orienteze aşa de repede în noua conjunctură, întindeau pe pământ aceeaşi jachetă credincioasă de la Iaroslavka.

Nu voi uita niciodată prima noapte petrecută în tabără sub cerul liber. După doi ani de închisoare, am văzut pentru prima oară stelele deasupra capului. Dinspre mare venea o adiere de prospeţime şi aducea cu ea un sentiment iluzoriu de libertate. Constelaţiile pluteau deasupra capului meu. Mi-am amintit din nou cuvintele lui Pasternak...

Vântul mângâia stelele
Pătimaş şi jertfelnic,
Cu ceva veşnic al său,
Etern şi creativ...

Melodia acestor versuri părea să se repete în firele de telegraf. Valurile de aer dinspre mare au învins în cele din urmă mirosul acru de clor. Fac un efort şi reuşesc să mă simt aproape fericită. Până dimineaţă, când va trebui să începem din nou chinul, mai e încă mult timp. Dar acum am versurile şi stelele, şi marea extrem de aproape. Îmi amintesc din nou că Vladivostok este port, că de aici pleacă zilnic, în ţinuturi străine, îndepărtate, vapoare. Şi poate că „Tabăra de tranzit" este doar un astfel de vapor cu care mergem noi...

Închid ochii lăsându-mă pradă întâlnirii ameţitoare cu natura după o despărţire aşa de îndelungată. Plutesc, plutesc... Unde este oare Arca lui Noe a noastră? Licăresc stelele deasupra noastră, licăresc vieţile noastre – luminiţe în vânt, fragile, înşelătoare...

Dimineaţă, când, din întuneric s-au ivit tot felul de culori şi nuanţe ale zorilor, am descoperit plină de extaz, în colţurile curţii tufe de urzică şi nişte brusturi uriaşi, prăfuiţi. M-au fermecat cu măreţia lor verde. Uitasem de tot de firea otrăvitoare a urzicii, admirându-i frumuseţea. Iar credulii brusturi bonomi... Doar au ajuns aici din ţara îndepărtată a copilăriei mele, au nimerit la o asemenea depărtare din curticica din spate de pe străduţa noastră din Arbat.

— Deşteptarea! Micul dejun!

Mânacarea a fost adusă în bucătării de campanie şi ne-am aşezat imediat la nişte cozi uriaşe. Ne-au dat o fiertură foarte fierbinte şi chiar nişte „plăcinţele" mortale de la care s-a dublat imediat numărul celor cu probleme intestinale.

În primele trei zile, cât timp a avut loc controlul medical, seria noastră nu a fost trimisă la muncă. Ne-am petrecut timpul făcând noi cunoştinţe. Cu aviditatea unor persoane care scăpaseră nu de mult de izolator, vorbeam şi nu ne mai săturam

să trăncănim cu femeile din lagăr, un grup mare care se afla aici, în tranzit, de peste o lună. Şi din nou destine, destine... Poveşti de viaţă incredibile, şi totuşi adevărate, autentice. Tragice în esenţă, dar adesea formate dintr-o serie de episoade comice datorită absurdităţii lor.

— Tovarăşă, în mod clar m-am mai întâlnit cu dumneavoastră, spunea emoţionată Sofia Mejlauk, soţia adjunctului lui Molotov, privind spre Tania Krupenik a noastră.

— Da, şi mie mi se pare cunoscută faţa dumneavoastră... Există două posibilităţi. Sau ne-am văzut la casa de odihnă guvernamentală, sau la închisoarea din Butîrki...

Toate încercam să desfacem stăruitor ghemul timpului în sens invers. Fiecare începea cu momentul arestării şi a mia oară auzeam variante ale aceluiaşi basm despre marele Căpcăun. Femeile din lagăr ştiau mult mai multe decât noi. În primul rând, marea lor majoritate fuseseră arestate mai târziu, în al doilea rând, regimul lor era mult mai puţin dur în comparaţie cu al nostru, permitea o anumită comunicare cu angajaţii liberi din afara taberei.

În ziua în care stăteam retrasă, cutremurată de moartea Taniei Stankovskaia, a venit la mine o tinerică drăguţă şi mi-a spus încet:

— Nu vă întristaţi aşa în legătură cu prietena. Aici se moare mult prea des pentru a-ţi permite să reacţionezi aşa la moarte. Gândiţi-vă la altceva. De exemplu, la familia dumneavoastră, acolo, în libertate. A mai rămas cineva?

— Copiii... Părinţii... Soţul meu a fost arestat.

— Uitaţi cum facem. Eu lucrez în afara zonei. Scrieţi o scrisoare. O s-o pun la poştă. O s-o primească.

Posibilitatea de a-i trimite mamei o scrisoare fără a avea în calitate de coautor cenzorul din Iaroslavl! Asta înseamnă deja

ceva... Şi umplu două foi minuscule de notes cu nişte litere microscopice, pentru a încăpea cât mai mult. Notesul din care a rupt fata aceste două foi, după care l-a băgat înapoi în buzunar cu mişcări lente, mi se pare un adevărat miracol, de parcă ea scosese din buzunar o mână de diamante. Şi să te comporţi atât de nepăsător cu un asemenea lucru! Încântarea mea şi uimirea nu cunosc limite atunci când binefăcătoarea mea îmi dă cu aceeaşi nonşalanţă un plic... Un plic adevărat, cu timbru!

Încă nu pot să cred ce fericire trăiesc. Îi dau scrisoarea pregătită cu acelaşi sentiment pe care îl are probabil şi un marinar naufragiat atunci când lansează în mare o sticlă cu un mesaj disperat de a primi ajutor.

Fata aceasta de 22 ani, Allocika Tokareva (articolul KRD, pedeapsă de zece ani), care a simţit simpatie faţă de mine, a fost geniul meu cel bun în perioada petrecută în tabăra de tranzit de la Vladivostok. Ea m-a introdus, cu tact şi bunăvoinţă, într-o lume nouă pentru mine, m-a învăţat acel *savoir vivre* din lagăr.

— Când o să completeze pentru dumneavoastră tot felul de documente, mă învăţa ea, să spuneţi că înainte de Filologie aţi făcut câţiva ani de Medicină.

— De ce? întrebam eu uimită.

— Dacă în Kolîma va fi nevoie de asistente medicale, pregătirea asta vă poate ajuta. O să lucraţi astfel într-o clădire. Nu la carieră, nici la tăiatul lemnelor...

— Păi asta este o minciună! Oricum nu pot să lucrez ca asistentă medicală...

— De ce să nu puteţi? Important pentru oameni e ca o asemenea muncă să fie făcută de cineva serios. O să-i salvaţi pe muribunzi. N-o să luaţi mită de la ei...

— Dar de tratat?

— Nu mă faceți să râd... În lagăr un singur lucru te tratează – eliberarea de muncă pentru o zi, două...

— Nu pot să mint...

— Trebuie să învățați...

Asemenea cuvinte în gura unei fete tinere cu o față rotundă de copil mi se păreau o continuare a marii nebunii.

Dar la început nu am fost o elevă prea sârguincioasă și am stricat imediat relațiile cu o anumită Tamara, o persoană puternică, impunătoare, care purta înaltul titlu de „comandant al coloanei".

Tamara era prima dintre „șmecherii" adevărați din lagăr de care m-a apropiat destinul. Oricât de ciudat ar fi, ea era deținut politic „58". Mi se pare chiar că avea KRTD. Și dacă ea, în ciuda acestui articol, a îndrăznit să ocupe o asemenea funcție, atunci înseamnă... Dar abia mai târziu am înțeles asta. Iar atunci, după ce am aflat că Tamara e fost activist de comsomol la Odessa, pur și simplu m-am dus la ea s-o întreb cu inocență dacă sosiseră cumva lucrurile noastre de la Iaroslavka. Chestiunea era extrem de importantă pentru mine, pentru că papucii de casă roșii, cu care măsurasem sute de kilometri în celula mea, se stricaseră de tot, nu primisem nimic de încălțat și rămăsesem practic desculță. În lucrurile mele se aflau pantofii mei vechi, negri, dar încă destul de solizi, și mi-i doream atât de tare încât ajunsesem să-i visez.

Am pus întrebarea, desigur, în forma cea mai politicoasă, adresându-mă Tamarei cu „tovarășă", așa cum se obișnuia la noi, cei din închisoare.

— Ai văzut-o pe nefericita asta? i s-a adresat Tamara adjunctei sale, o deținută de drept comun care o urmărea peste tot.

Fața frumoasă a Tamarei, care avea de obicei o culoare plăcută și care se remarca astfel printre fețele noastre galben-cenușii, s-a făcut roșie de mânie. Cum am aflat după aceea, ea făcea

parte din categoria de „şmecheri" care se află mereu în stare de alertă şi aşteaptă doar o ocazie să se năpustească asupra cuiva.

— Valizele dumneavoastră încă n-au sosit, madam turist, îmi aruncă ea ironic în faţă. Şi să nu-mi spui „tovarăşă"! Nu am păscut porcii împreună... Iar în problemele delicate, adresează-te responsabilei tale, nu mie...

Toate astea mi le-a comunicat strigând, lovind cu pumnul în masă, atrăgând tuturor atenţia asupra noastră. Mânia ei împotriva mea ţinu cel puţin cinci minute. Eu am agravat incidentul, spunând:

— Vă rog să mă scuzaţi, într-adevăr nu sunteţi tovarăşă, am greşit.

Şi mi-am făcut astfel un duşman de moarte extrem de puternic. Am simţit concret consecinţele deja în a treia zi, când eu, care abia mă ţineam pe picioare de epuizare, scorbut, diaree distrofică, am fost trimisă să muncesc într-o carieră de piatră.

Între timp, câteva femei din Odessa care o ştiau pe Tamara din libertate spuneau că, înainte de a fi arestată, fusese o fată foarte frumoasă, o comsomolistă activă, binevoitoare şi deschisă faţă de oameni. În timp, am întâlnit adesea asemenea schimbări totale de personalitate în condiţiile luptei pentru supravieţuire din lagăr. Pentru unele trecutul fusese eliminat total. Apărea astfel un om nou, înspăimântător. Un monstru, un robot fără suflet, fără sentimente umane şi, mai presus de toate, fără memorie.

Asemenea oameni nu-şi aduceau niciodată aminte de libertate, de perioada umană din viaţa lor. Amintirile acestea îi împovărau.

Femeile din Odessa care se aflau în tranzit ştiau asta foarte bine şi nu o tratau niciodată pe Tamara ca pe o cunoştinţă veche. Aceasta, după ce ajunsese la închisoare, parcă îşi uitase şi toate rudele, sau poate astfel se ferea de condamnarea

faptelor sale și a evenimentelor cărora le căzuse victimă. Starea ei permanentă de așa-numită „iritare", adică disponibilitatea de a face scandal și de a-i jigni pe cei care se aflau subordonați ei, se explica prin disprețul față de oameni și printr-o spaimă ascunsă față de ei. Pe numeroșii săi lingăi și persoane servile Tamara îi disprețuia. Iar pe cei care, prin tăcere și privire, arătau că înțeleg mecanismul activității ei, îi ura puternic și-i persecuta.

Eu, prin adresarea mea naivă de „tovarășă", i-am stârnit amintiri despre acel trecut pe care ea îl considera inexistent, care o împiedica în cariera de azi. De aceea mi-a și răspuns așa de exploziv. După ciocnirea cu ea, am început să mă gândesc mai bine la esența acestui tip psihologic scos la lumină de condițiile din lagăre. Și de câte ori mă întâlneam cu Tamara îmi aduceam aminte de versurile lui Blok:

Ce groază pentr-un mort ca, printre oameni,
Să se prefacă viu și pătimaș!
Dar trebuie să se strecoare-n lume,
Acoperind al oaselor geamăt.

Mai apoi, pe drumul meu de lagăr, am întâlnit mulți asemenea oameni, morți spiritual. În închisoare nu existau. Închisoarea, mai ales izolatorul, dimpotrivă, îi înalță pe oameni, îi purifica moral, descoperea toate diamantele de profunzime și reflexele de aur ale sufletului.

...La cariera de piatră am reușit să aflu ce înseamnă munca de ocnă. Era deja canicula de iulie. Raze ultraviolete nemiloase, specifice Orientului Îndepărtat. Chiar și piatra emană o căldură infernală. Și, lucrul cel mai important, noi, care nu mai văzusem de peste doi ani nicio rază mică de soare, ne dezobișnuiserăm în celulele noastre de orice muncă fizică, eram bolnave de scorbut și pelagră... Iar vagonul nr. 7 ne

pusese capac. Tocmai noi trebuia să facem față acestor munci cu pământul și piatra, care cereau chiar și din partea bărbaților o mare forță și rezistență.

Lucru uimitor cât de rare erau în arșița aceasta insolațiile! Îmi aduc aminte numai de două cazuri. Prima a fost Liza Șeveliova, secretara personală a Elenei Stasova în problemele activității Cominternului, care a murit în spitalul pentru deținuți din Magadan. A doua a fost Veriko Dumbadze, o fetiță de 16 ani arestată din cauza tatălui. Au fost duse la spital pe aceleași târgi cu care noi căram pietre, dar, deja peste două zile, amândouă au fost din nou considerate apte de muncă.

Îmi veneau mereu în minte tot felul de asociații livrești. Noua Caledonie. Jean Valjean la ocnă... Ca să vezi, în cele din urmă, cum arată toate astea în viață.

„Șmecherii" din tranzit nu încetau să ne repete că munca asta este un adevărat paradis având în vedere data arestării noastre și articolele din lege conform cărora am fost condamnate. Mai ales că deocamdată nu ni se cere nicio normă și ni s-a dat rația întreagă de alimente. Uite, în Kolîma o să fie altceva. Acolo trebuie îndeplinită norma! Dar aici, pur și simplu este un loc de odihnă în așteptarea plecării. În ciuda unui asemenea „liberalism", multe dintre noi s-au umplut de răni grave pe picioare. Noaptea, deși o petreceam sub cerul liber, era greu să adormi din cauza respirației obosite, a gemetelor și strigătelor scoase de sute de voci. În dinți îți scrâșnea tot timpul praf de piatră.

Multora începuse deja să le apară abrutizarea specifică lagărului. Începuseră să-i privească cu indiferență și detașare pe muribunzi, pe cei bolnavi de orbul găinilor care bântuiau seara, cu mâinile tremurătoare întinse înainte, alături de însoțitorii care îi călăuzeau, dar și mulțimile de ploșnițe care colcăiau pe pricuri. Unii dintre ei, asemenea cerșetorilor, își expuneau ostentativ parcă rănile deschise și zdrențele fostei uniforme Ejov.

Dar aceştia reprezentau doar o mică parte. Cei mai mulţi se agăţau de viaţă. Încă se mai minunau de negura trecătoare de dimineaţă şi de amurgurile scăldate în culoare care apăreau la ora când ne întorceam de la cariera de piatră. Şi mai era poezia... Încă ne mai recitam una alteia în timpul nopţilor. Încă mai trăiam în acea lume dulce-amară a sentimentelor pe care ne-o dăruise cu atâta dărnicie izolarea de la Iaroslavka. Simţeam instinctiv: câtă vreme mă vor emoţiona briza mării, strălucirea stelelor şi versurile, atâta vreme o să fiu vie, oricât de tare mi-ar tremura picioarele, oricât de tare s-ar îndoi şira spinării sub greutatea tărgilor cu pietre încinse. Rezistenţa în faţa lumii îngrozitoare care venea asupra noastră consta tocmai în păstrarea în suflet a tuturor acestor ultime comori.

Unele dintre noi începuseră deja să ducă dorul celulelor solitare.

— Pe cuvânt de onoare, era mai bine. Era curat. Aveam cărţi. Şi nu eram folosite ca animale de povară.

— Dacă nu am fi fost scoase de acolo, am fi murit în maximum un an de scorbut...

— Dar acum? Credeţi că o să mai trăim până la anu'?

...Odată, în zori, când printre spărturile de nori încă mai fremătau stele palide, toată tabăra a fost trezită de Nadia Lobiţina. Nadia era eseră şi, în ciuda vârstei de 30 de ani, ni se părea un anacronism viu. Ochelari, coafură de modă veche şi modul de a vorbi – aminteau de o studentă la începutul anilor 1900. Dar, în acest moment, Nadia se comporta ca un căutător de urme din taiga sau ca un conducător al pieilor roşii din cartea lui Mayne Reid[1]. A pus urechea la pământ şi a ascultat,

[1] Thomas Mayne Reid (1818-1883), scriitor american de origine irlandeză, cunoscut pentru povestirile sale inspirate din cultura amerindiană (n. red.).

cu un deget ridicat. Apoi a sărit în sus de pe scândura pe care dormea și, cu o șoaptă șuierătoare, a declarat:

— Vin! Vine un convoi... uriaș... Probabil bărbați! Doar v-am spus...

Multe o priveau cu milă pe Nadia. Halucinație? Psihoză? Nu e de mirare...

Dar fantezia asta s-a dovedit a fi adevărul adevărat. A sosit un convoi de bărbați. Tot deținuți din penitenciare, de la izolatorul politic din Verhneuralsk. Tot de la izolatoare. Tot comuniști, în principal. Bărbați, bărbații NOȘTRI!

Așa s-a împlinit în parte o prezicere a eserelor. Numai că acum, din cauza numărului uriaș de deținuți, întâlnirea cu rudele devenise aproape imposibilă. Am scris deja că numai Pavocika Samoilova a avut fericirea să-și întâlnească fratele.

Nu suntem gonite de lângă sârma ghimpată care separă zona noastră de cea a bărbaților. Și privim șirul imens de bărbați care trece prin fața noastră. Merg în tăcere, cu capetele plecate, târându-și greu picioarele încălțate cu cizme asemănătoare cu ale noastre. Poartă aceleași uniforme Ejov, numai că pantalonii cu dunga cenușie arată și mai jalnic decât fustele noastre. Și, deși bărbații, s-ar părea, sunt mai puternici decât noi, totuși nouă tuturor ne e milă de ei, o milă maternă. Ni se par și mai neajutorați decât noi. Ei suportă așa de greu durerea (asta era impresia noastră generală!), niciunul dintre ei nu se pricepe să-și spele așa de repede lenjeria cum o facem noi, sau să cârpească ceva... Erau soții și frații noștri, lipsiți de ocrotirea noastră în acest loc teribil.

— Sărmanul, n-are cine să-i coasă un nasture..., și-a amintit cineva această formulă a iubirii feminine dintr-un roman de tinereţe al lui Ehrenburg[1].

---

[1] Ilia Ehrenburg (1891–1967), scriitor și jurnalist sovietic, laureat al Premiilor Stalin și Lenin în 1942, 1944 și 1948 (n. coord.).

Fiecare mi se pare că seamănă cu soțul meu. Îmi pocnesc tâmplele de atâta încordare. În jurul meu la fel se uită și celelalte femei. Și deodată...

Deodată unul dintre bărbați, în sfârșit, ne-a observat:

— Femei! Femeile NOASTRE!

Nu găsesc cuvinte să descriu ce s-a întâmplat după aceea. Parcă un curent electric puternic ne-a pătruns pe toți, de o parte și de alta a sârmei ghimpate. În acel moment s-a demonstrat cu claritate că, în adâncul lor, toți oamenii gândesc și simt la fel! Tot ce fusese înăbușit în decursul celor doi ani lungi de închisoare, tot ce fiecare purtase în sine în celulă răzbătuse la suprafață și fierbea acum în jurul nostru, în noi, se părea că și în aer. Acum, și noi, și ei strigam și întindeam mâinile unii spre alții. Aproape toți plângeau în hohote.

— Dragilor, scumpilor, iubiților, sărmanilor!

— Rezistați! Fruntea sus! Fiți curajoși!

Se pare că asemenea cuvinte se strigau din ambele părți.

După prima izbucnire, fiecare a încercat să-și caute perechea. S-a apelat la criteriul geografic și de partid. Pentru că marea majoritate a deținuților bărbaților erau comuniști, schimbul de informații decurgea astfel:

— Leningrad, Comitetul Regional de partid!

— Este cineva din Comitetul Regional al comsomolului din Dnepropetrovsk?

— Comitetul Orășenesc din Ufa! Aici e prim-secretarul vostru!

Următoarea etapă a fost aruncarea de „cadouri". Tensiunea emoțională avea nevoie să se manifeste cumva în acțiune. Fiecare, de o parte și de alta, voia să ofere ceva de-al lui. Dar nimeni nu avea nimic. Și atunci s-a rezolvat problema astfel:

— Luați, uite, prosopul ăsta! Încă nu e prea rupt!

— Fetelor! Cine are nevoie de un ceaun? Chiar eu l-am făcut, dintr-o cană furată de la închisoare...

— Pâine, luați pâine! După atâta drum ați slăbit de tot...

Imediat au început și poveștile de dragoste la prima vedere. Ca prin magie, ființele acestea umane, numai piele și os, și-au regăsit sensibilitatea, dorința de a recepta lumea, încercând să lase în urmă suferințele crude și nemăsurate. Mâine, cu toții vor fi duși în părți diferite și nu se vor mai vedea vreodată. Dar azi, se privesc emoționați prin sârma ghimpată ruginită și vorbesc, vorbesc...

Niciodată în viața mea nu am întâlnit o iubire mai sublimă, mai plină de abnegație ca în aceste povești de dragoste de o zi ale unor oameni necunoscuți. Poate pentru că aici iubirea înflorea la un pas de moarte.

În fiecare zi, primeam de la bărbații noștri scrisori lungi. Colective și individuale. În versuri și în proză. Pe foi slinoase de hârtie și chiar pe frânturi de cârpe. În tandrețea febrilă a acestor scrisori se revărsa bărbăția lor umilită. Eram pentru ei o imagine colectivă a feminității. Ei împietriseră de dor și durere numai la gândul că noi, femeile LOR, am fost nevoite să trecem prin același calvar și prin care au trecut și ei.

Țin minte începutul primei scrisori colective: „Dragele noastre! Soții, surori, prietene, iubite! Spuneți-ne cum putem lua asupra noastră întreaga voastră durere?..."

În ciuda numărului mare de bărbați și de femei, s-au întâlnit foarte puțini cunoscuți din viața în libertate. Cei care-și întâlniseră măcar niște compatrioți se considerau fericiți. În acest grup de bărbați se afla un poet tătar din Kazan, tinerel, ridicol, de la orfelinat, care-și alesese un pseudonim atrăgător – Geniul republican. Dar pentru faptul că era din Kazan i-am iertat până și acest pseudonim. Stăteam cu orele aproape de el, lângă

gardul se sârmă ce ne despărțea, amintindu-ne nume de familii din Kazan. Pur și simplu nume. Ca o incantație. Ca o confirmare a faptului că ei nu mi-au apărut în vis, toți acești oameni de știință, poeți, activiști de partid. Că în lume trăiesc nu numai jandarmi, „șmecheri", supraveghetori și muribunzi.

Soarta acestui mare grup de bărbați a fost tragică. Foarte repede, fără să-i lase măcar să-și revină după călătoria cu trenul, au început să-i încarce pe vapor, pentru a-i trimite în Kolîma. De la tabăra de tranzit până în port trebuiau să meargă pe jos nu știu câți kilometri, dar nu puțini. În ziua plecării, a avut loc o întârziere la eliberarea pâinii și bărbații au fost trimiși de acolo flămânzi. După ce au parcurs câțiva kilometri prin arșiță, au început să cadă din picioare, iar unii chiar să moară. Restul s-au așezat așezat atunci pe jos și au declarat că, până nu vor primi pâinea, nu vor merge mai departe.

Proteste organizate aveau loc destul de rar printre deținuții obișnuiți cu disciplina – doar erau foști comuniști. Gardienii au intrat în panică. Au început să-i lovească cu cizmele pe cei morți, după metoda doctorilor bravului soldat Švejk. („Duceți-l la morgă pe simulantul ăsta!") Au omorât chiar câțiva oameni care abia își târau picioarele pentru „tentativă de evadare". Iar pe restul au trebuit totuși să-i aducă înapoi în tabăra de tranzit pentru încă o săptămână.

Așa cum se întâmplă mereu după represiuni, au început să ne dea cât de cât de mâncare. Primeam mai des acele „plăcințele" mortale, fiertura devenise mai consistentă. Plăcințelele astea, ca niște mingiuțe de tenis, zburau peste sârma ghimpată, pentru că tovarășii noștri dragi tot voiau să ni le dea nouă, iar noi nu le acceptam, le aruncam înapoi, asigurându-i că suntem sătule.

Allocika Tokareva, care începuse o idilă înflăcărată cu un băiat din Harkov, a stat lângă sârma ghimpată nopți la rând. Ochii îi

ardeau cu o strălucire fanatică. Nu mai rămăsese nici urmă din nebunia ei din lagăr. Era gata, dacă trebuia, să sară cu pumnii pe „comandantul coloanei", autocrata Tamara. Dar aceasta privea extrem de disprețuitoare la „romantismul" ăsta. Nu vedea nimic serios în efluviile platonice de lângă gardul de sârmă.

— Lasă-i, numai să iasă numărul la verificare... Că de aia e punct de tranzit...

...Brigada noastră de descărcare de la cariera de piatră se micșora de la o zi la alta. Diareea produsă de avitaminoză îi secera pe oameni, transformându-i în umbre. La spital, de regulă, ajungeau numai muribunzii aflați vizibil în ultima fază, și nici aceștia toți. Restul stăteau culcați de-a valma pe pământ sau pe priciuri, sărind în sus în fiece clipă pentru a da fuga la latrină. Cei care încă se mai țineau pe picioare, când veneau de la muncă, le dădeau bolnavilor apă galbenă, ce mirosea a putregai, din butoaie, iar uneori, cuprinși de disperare, dădeau fuga după felcer, care, cu niște degete murdare, băga în gurile deschise, uscate, tablete de fenilsalicilat.

Termenele de ședere în tranzitul din Vladivostok erau foarte diferite și pentru anumiți deținuți, și pentru convoaie întregi. Pentru unii era numai un punct de trecere de care se despărțeau peste câteva zile. Alții rămâneau aici cu lunile. Iar anumiți „șmecheri", care știuseră să se adapteze la cerințele șefilor de aici, trăiau cu anii.

Din tranzit, drumurile duceau în diverse părți. Direcția lagărelor de reeducare și muncă din Nord-Est era un moșier bogat. Domeniile acestei direcții se întindeau în spațiile uriașe ale acestui ținut. Dar pentru un deținut condamnat la închisoare calea mergea numai în Kolîma. Ce mister psihologic – cuvântul acesta, care în libertate îi speria pe toți, pe noi,

cei care ne aflam în tranzit, nu numai că nu ne speria, dar chiar ne dădea speranţe noi.

— Numai de-am pleca mai repede de aici!

— Măcar în Kolîma o să fim sătui!

— Orice ger e mai bun ca arşiţa asta!

În astfel de comentarii ieşea la suprafaţă nevoia sfântă de speranţă a sufletului omenesc. Zvonurile despre Kolîma, răspândite în tranzit de unii recidivişti de drept comun care fuseseră deja acolo, influenţau profund starea de spirit. Povestirile lor, e adevărat, proveneau din perioada anilor 1934–1935, dar oricum erau ascultate cu aviditate. Îmbogăţite cu o doză bună de minciună şi lăudăroşenie, aceste povestiri creau imaginea unui Klondike sovietic, unde un om cu iniţiativă (chiar deţinut!) nu va pieri niciodată, unde bogăţii de basm, cum ar fi bucăţi uriaşe de carne de ren, icre de somon, ulei de ficat de cod readuc în scurtă vreme la viaţă orice muribund. Ca să nu mai vorbim de aur, pe care poţi obţine tutun şi tot ce doreşti.

— Lucrul cel mai important, fetelor, să aveţi curaj! Kolîma îi primeşte pe toţi, le dă de mâncare şi-i îmbracă! aşa povestea un tânăr „şmecher", blond, cunoscut cu numele de „Vasiok-delapidatorul".

Vasiok ştia mereu o mulţime de noutăţi şi le împărtăşea cu plăcere. El fusese deja de două ori în Kolîma, iar acum făcea a treia pedeapsă pentru o delapidare în Magadan. Patriotismul pentru Kolîma al lui Vasiok nu avea margini.

— Ce, e cald? se interesa el cu părere de rău când trecea pe lângă brigada pietrarilor, epuizată de arşiţă. Nu-i nimic, o să plecaţi în curând în Kolîma. Acolo e răcoare.

Şi Vasiok începea să cânte cu o voce pătrunzătoare:

Kolîma, tu Kolîma, planetă îndepărtată,
Douăsprezece luni de iarnă, restul este vară...

Prin firea sa, Vasiok-delapidatorul semăna cu Luka al lui Gorki. El nu pierdea nicio ocazie să-şi liniştească aproapele aflat în suferinţă. Chiar pentru cele bolnave de orbul găinilor avea un cuvânt de îmbărbătare. Şi era ascultat cu aviditate.

— Nu-i nimic, fetelor, numai să ajungeţi în Kolîma! Acolo ştiţi cum o să mâncaţi carne de morsă? Cu kilogramele! Se găsesc chiar în zonă, în butoaie, uite, cum e apa aici! Vitamina A vie, numai să-l întrebi pe felcer! Pentru ochi, în principal, nu e nimic mai bun. Cum mănânci două, trei bucăţi, gata, uiţi de orbul găinilor!

Şi pentru femeile mai în vârstă care se aflau acolo, e adevărat, mai puţine, dar care sufereau mai mult decât noi, cele tinere, Vasiok-delapidatorul găsea perspective vesele.

— Mămică, nu-ţi pierde curajul, lucrul cel mai important e să nu-ţi pierzi curajul! În Kolîma n-o să fii bătrână. Ştii cum se spune acolo? Patruzeci de grade nu e vodcă, o mie de verste nu e drum, o mie de ruble nu sunt bani; şaizeci de grade nu e ger, iar şaizeci de ani – nu e bătrână! Mamică, o să te şi măritãm, o să vezi!

Şi deşi tuturor le era clar că povestirile lui Vasiok, aşa cum spuneau anchetatorii noştri, trebuiau „traduse în limbajul anului 1937", totuşi vorbele lui despre Ţara Făgăduinţei, Kolîma, ca o otravă dulce, pătrundea în conştiinţa multora.

Din ce în ce mai des, în nopţile noastre delirante, pe lângă gemete şi scrâşnete de dinţi, începuseră să se audă şi exclamaţii:

— Măcar de-am ajunge mai repede în Kolîma!

Şi Vasiok-delapidatorul, care ştia tot ce se întâmplă, a început să ne facă des semne cu ochiul, şoptind cu vocea lui liniştitoare:

— Gata, în curând!

Capitolul 4

Vaporul Djurma

Era un vapor vechi, care văzuse multe. Părțile lui din aramă – mânerele, toartele trapelor, portavocea căpitanului – totul era opac, cu o tentă verzuie. Sarcina lui era transportarea deținuților și despre el circulau zvonuri de rău augur: despre ce se petrecea pe traseu, despre faptul că deținuții morți erau aruncați la rechini, chiar și fără saci.

Nu știu care a fost motivul, dar multă vreme nu am fost primite la bord și ne-am legănat în niște bărci uriașe de lemn care stăteau acostate la chei. Echipajul de pe *Djurma* pregătea cu greu nava pentru cursă. Vedeam marinarii care spălau puntea cu mopul, i-am văzut pe căpitan și pe timonier care se uitau deloc politicos la noi prin binoclu.

Ziua plecării a fost mohorâtă, cu nori grei, nemișcați deasupra capului. Numai din când în când soarele arunca printre ei raze de lumină. O spumă de un gri murdar stropea hublourile. O neliniște plutea în aer, parcă urma să se întâmple o nenorocire. Și totuși, la această stare se adăuga și curiozitatea. Cum-necum, mă aflam în fața primei mele călătorii pe mare.

Era foarte incomod și obositor să stăm în barcă. În înghesuială ne amorțeau picioarele, de la frig și aerul mării ne lua amețeala și tot timpul ne venea rău. Dar lucrul cel mai îngrozitor era cântatul. Până și acum, la peste douăzeci și cinci de ani,

roşesc de ruşine când îmi aduc aminte de această „activitate artistică", deşi personal nu sunt răspunzătoare de ea. Doar nu mie sau prietenelor mele ne-a trecut prin minte să fredonăm cântece comsomoliste vesele.

Ira Muhina fusese balerină, era închisă pentru punctul 6, pentru că luase cina cu nişte admiratori străini. Întinderea de apă din faţa noastră i-a adus aminte de Volga. A început să cânte:

Frumoasă din popor, ca marea cea mai adâncă...

Câteva voci au continuat şi ele:

Liberă ca patria...

— Tăceţi, tăceţi imediat, striga Tamara Varazaşvili, unde este demnitatea voastră de oameni?

— La ce vă aşteptaţi de la un grup de nebuni incurabili? a întrerupt-o cu o grimasă de dispreţ total Nina Gviniaşvili.

Coristele supărate au trecut demonstrativ la fortissimo. Degeaba Ania Atabaeva, fost secretar al Comitetului Raional de partid din Krasnodar, a încercat cu vocea ei de bas să le acopere strigând, încercând să le convingă că în situaţia prezentă un asemenea cântec despre patria liberă poate fi interpretat ca bătaie de joc şi provocare.

De unde provocare? Mi s-a părut mai degrabă un servilism neruşinat. Îmi aduc aminte şi acum, tremurând, cum începuseră să zâmbească căpitanul de pe *Djurma* şi timonierul, cum începuseră să vorbească în şoaptă şi să-şi dea unul altuia binoclul pentru a vedea mai bine amatoarele originale de cor.

În cele din urmă ne-am îmbarcat... Pasarele, scări vechi şi şubrede, coborâri şi urcări. Mi se pare că mă ţin pe picioare numai pentru că nu am unde să cad. Ne mişcăm într-o masă

compactă, curg ca o picătură a acestui val cenușiu. Sunt bolnavă. Sunt foarte bolnavă. Încă de dimineață, în ziua plecării, am avut febră mare și o diaree intermitentă provocată de scorbut. Am ascuns asta ca să nu fiu lăsată în urmă și despărțită de prietenii mei. Și acum, după îmbarcarea pe *Djurma*, am stări de leșin și trăiesc parcă într-o lume fragmentară, nu mereu coerentă.

În fine, ajungem în cală. Aici e o duhoare densă, sufocantă. Suntem multe, foarte multe. Stăm atât de înghesuite, încât nici nu putem respira. Stăm în șezut sau culcate direct pe podeaua murdară, una peste alta. Stăm cu picioarele desfăcute, pentru ca între picioarele noastre să se mai poate instala altcineva. Ah, tânjeam după vagonul nr. 7 al nostru! Se dovedește că fusese foarte confortabil! Acolo erau priciuri.

Dar măcar să plecăm cât mai repede. Ni se pare că vaporul este gata să se răstoarne. Auzim cum corpul lui se freacă de promontoriu, scârțâie. Auzim cum se agită pe lângă vapor oameni, bărci, șalupe. Se pare că a fost îmbarcată toată lumea. Au adus și bărbații în partea învecinată a calei.

Dar nu, lucrurile cele mai groaznice de acum începeau. Prima întâlnire cu adevăratele deținute penale. Cu cele printre care va trebui să trăim în Kolîma.

Ni se părea că în cala în care ne aflam nu mai putea fi băgat nici măcar un pisoi, dar în ea au mai adus încă vreo câteva sute de femei, dacă le putem numi așa. Nu erau niște penale obișnuite, ci chiar crema lumii interlope. Așa-numitele „jigodii" – recidiviste, criminale, sadice, experte în perversiuni sexuale. Și acum sunt convinsă că asemenea persoane trebuie izolate nu în închisori și lagăre, ci în spitale de psihiatrie. Iar atunci când în cala noastră a năvălit amestecul ăsta de trupuri aproape goale, tatuate, mutre care făceau tot felul de grimase, ca niște maimuțe, primul gând pe care l-am avut a fost că ne-au abandonat pe mâna unor nebune.

Duhoarea groasă a început să vibreze de țipete, de obscenități, de înjurături, de hohote sălbatice de râs și cântece. Cântau și dansau, bătând step chiar acolo unde nici nu aveai unde să pui piciorul. Imediat s-au apucat să le terorizeze pe „fraiere", pe alde „contra"[1]. Erau încântate la culme de faptul că există pe lume oameni și mai disprețuiți, și mai respinși decât ele, și anume dușmanii poporului!

Timp de cinci minute, ne-au fost demonstrate legile junglei. Ne-au luat pâinea, ne-au smuls ultimele zdrențe din boccele, ne-au împins de pe locurile pe care le ocupasem. A început panica. Unele dintre ale noastre plângeau pur și simplu, altele încercau să le convingă pe fete, adresându-li-se cu „dumneavoastră", altele i-au chemat pe cei de gardă. Degeaba! Pe toată durata călătoriei pe mare nu am văzut niciun reprezentant al autorităților în afară de un marinar care a adus lângă trapa noastră un cărucior cu pâine și care ne-a aruncat jos aceste „rații", așa cum se aruncă mâncarea în cușca animalelor sălbatice.

Ne-a salvat Ania Atabaeva, secretar al Comitetului Raional de partid din Krasnodar, o femeie solidă, oacheșă, de vreo 35 de ani, cu voce gravă, autoritară și brațe de docher. Ea și-a luat avânt și cu toată forța de care era în stare a pocnit-o peste față pe una dintre fete. Aceasta s-a prăbușit la podea și în cală, pentru o clipă, s-a lăsat o liniște adâncă. Ania s-a folosit de moment și, sărind pe un balot, ridicându-se astfel deasupra mulțimii, a dat drumul, cu vocea ei bubuitoare, unei rafale ca de mitralieră de înjurături care mai de care mai deocheate. Toată gașca a înlemnit. Jalnice creaturi, erau așa de fricoase, așa de josnice! Ania a fost prima dintre noi care și-a dat seama că la ele se referă proverbul: „Laș cu cei voinici și brav cu cei fugari."

[1] În rusă, *kontrik*, formă scurtă, peiorativă, de la „contrarevoluționar" (n. tr.).

Forța care iradia din întreaga personalitate a Anei le-a hipnotizat. Mai mult, și forma prin care se manifestase această forță se dovedise a fi accesibilă înțelegerii lor.

— Cine-i asta? se întrebau una pe alta, privind-o cu teamă și respect pe originala „fraieră".

Din toate colțurile calei a venit răspunsul dat de câteva dintre noi:

— Responsabila noastră! Responsabila!

Asta au înțeles. Responsabila. Ea poate să și dea peste bot, și chiar să te arunce în „carceră".

— Dați înapoi pâinea și boarfele! a ordonat Ania cu o voce înfricoșătoare.

Și le-au dat. Desigur, înjurăturile au continuat să plutească în aer, au continuat și țipetele, și cântecele murdare, dar agresiunea împotriva „politicilor" a fost stopată.

...Navigăm. Mi se pare că de trei zile și trei nopți. Zilele și nopțile s-au contopit. Deschid ochii și văd ciorchinele de fețe omenești. Ochi inflamați, obraji palizi, murdari. Un miros greu, acru. Marea este destul de calmă, dar cele care au slăbit mult continuă să vomite. Chiar pe vecine, pe grămada de boccele murdare. Pentru prima dată în drumul nostru dureros de aproape trei ani apar păduchii. Penalele i-au adus. Niște păduchi grași, albi, se târăsc la vedere, fără să facă nici cel mai mic efort să se ascundă în cusăturile hainelor.

Din fericire pentru noi, călătoria a fost una dintre cele mai lipsite de evenimente de pe *Djurma*. Am avut noroc. Nu s-a întâmplat nimic rău cu noi. Nici incendiu, nici furtună, nici inundație, nici să se tragă cu arma după fugari. Uite, Iulia mea, care rămăsese din cauza bolii în tabăra de tranzit încă două săptămâni după plecarea noastră, a venit mai apoi cu aceeași

Djurma și a avut loc un incendiu la bord. Penalele au vrut să profite de panică pentru a evada. Au fost blocate într-un colț al calei. Ele s-au revoltat, au fost stropite cu furtunul cu apă pentru a fi potolite. Apoi au uitat de ele. Iar apa asta, din cauza incendiului, a început să fiarbă. Și peste *Djurma* multă vreme după aceea a plutit un miros grețos de carne fiartă.

Cu noi nu s-a întâmplat o asemenea grozăvie. Pur și simplu a fost o călătorie normală cu *Djurma*. Am fost tratate chiar cu oarecare înțelegere și umanitate. Uneori trapa era lăsată deschisă și vedeam deasupra noastră o bucată de cer. Am plutit așa, dar el tot stătea deasupra noastră. Iar mai târziu, când numărul celor cu diaree era tot mai mare, ni s-a permis chiar să folosim latrina de pe puntea inferioară a vasului.

Odată, urcând pe scară, am leșinat și m-am prăbușit. M-am trezit peste câteva secunde, după ce am auzit lângă mine niște cuvinte fermecate:

— Vă e rău, tovarășa?

O voce de bărbat. Intonație de intelectual. Este medic, un deținut medic. Mergea în Kolîma cu același transport. Era folosit ca medic în izolatorul închisorii. Chiar există și un salon pentru bolnavi pe vas? Pe cine bagă acolo? Printre deținuți nu cred că există și oameni sănătoși. Aha… Îi internează pe cei cu temperatură mare. Și se pare că eu chiar fac parte din această categorie, pentru că doctorul zice că am cel puțin 39 de grade.

După ce schimbăm câteva vorbe, aflu că în libertate noul meu prieten, al cărui nume este Krivițki, nu a fost de fapt doctor, ci adjunct al Comisarului Poporului pentru industria aviatică. Dar medicina o studiase încă înainte de revoluție, când era emigrant politic, la Zürich. I-am spus că eu sunt din Kazan. Acum trei ani fusese și el acolo, la deschiderea unei fabrici de avioane. L-am întrebat dacă își amintește de Aksionov.

Preşedintele Comitetului Orăşenesc? Ei, cum să nu, îl ştie... A făcut chiar cunoştinţă cu soţia lui! O doamnă fermecătoare... Aaaa... dumneavoastră eraţi?

...Într-adevăr, Krivitki nu a mințit. Exista un punct sanitar pe vas. Pe priciuri, lipiţi unul de altul, săteau de-a valma toţi bolnavii. TOŢI! Bărbaţi şi femei. Politici şi penali. Cu diaree şi sifilitici. Vii, dar şi morţi pe care încă nu apucaseră să-i scoată de acolo. Într-un colţ se afla un hârdău uriaş pe care TOŢI – şi bărbaţi, şi femei – îl foloseau sub privirile tuturor.

S-a dovedit că aveam peste 40 de grade. Am fost înghesuită între un bărbat şi o femeie, pe priciul de jos. Prin protecţia doctorului Krivitki. Vecinul din stânga s-a dovedit a fi un criminal voinic. Era aproape gol, în delir striga lucruri înspăimântătoare şi mi se părea că vulturul uriaş, tatuat pe pieptul lui, o să mă lovească cu ciocul care se afla chiar la nivelul nasului meu. În dreapta, gemea Sofia Petrovna Mejlauk, soţia adjunctului lui Molotov.

— Dacă o să mor, să transmiteţi fiicei mele că nu sunt vinovată cu nimic, a repetat ea tot timpul, apucându-mă de mâini.

Cred că era o seară de sâmbătă şi sus, în cabina căpitanului, oamenii se distrau. Se auzea muzică şi se dansa. Iar melodia repeta acelaşi lucru:

Amurgul se lasă încet,
Stelele se împletesc într-un dans...
În restaurantul mare, zgomotos,
Cathy dansează foxtrot...
Tra-la-la...

Din nou am senzaţia că tot ce se întâmplă în jurul meu este doar un film. Acum apar în prim-plan picioarele dansatorilor.

Apoi, tot în prim-plan, pulpele goale ale acestui bătrân care stă pe hârdău. Tremurânde, extrem de slabe, ca ale unui cocoş jumulit, acoperite de o piele vânătă... Nu, probabil asta nu putem filma, ar fi interpretat ca un naturalism grosolan.

Râsetele de sus se aud din ce în ce mai tare. Se vede că au băut serios. Şi din nou: „Cathy dansează foxtrot. Tra-la-la..." Acesta este singurul disc pe care îl au?

Trebuie să mă duc la toaletă. Nu, nu, nu pot aici. Or fi toţi aproape morţi, dar sunt bărbaţi. O să mă duc sus...

Cu un efort supraomenesc, mă ridic de pe prici şi mă strecor afară printre vecinii mei. Krivițki doarme într-un colțișor destinat special medicului. Ce bine e să fii medic! Doarme pe două scaune puse unul lângă altul... Bine că doarme. Pentru nimic în lume nu mi-ar fi permis să merg sus, m-a prevenit în mod special să nu îndrăznesc, că pot să mor pe drum.

Urc pe scara abruptă a vaporului aproape în patru labe. Urc multă vreme. Probabil o oră. În fine văd deasupra capului stelele ce strălucesc pe cerul ca de plumb. Întunericul e străpuns de fuioarele de fum ale vaporului. Uite şi puntea. Văd apa. Pe ea dansează luminile *Djurmei.*

Şi brusc îmi dau seam că m-am rătăcit. Ştiu că toaleta e undeva alături, dar nu-mi dau seama cum să ajung la ea. Mi s-a mai întâmplată o dată la Iaroslavka, după ce am fost la carcera de jos. Este groaznic. Omul care şi-a pierdut simțul direcției deja nu mai este om. Pipăi pereţii ca o oarbă. Mi se pare că fumul vaporului îmi acoperă ochii. Aproape nu mai pot să văd nimic. Nu trebuie să mor aici, în mijlocul mării. O să mă arunce peste bord, la rechini. Şi fără sac. Doamne, mai aşteaptă până la Magadan! Te rog, Doamne, te implor!... Vreau să-mi dorm somnul veşnic în pământ, nu în apă. Sunt om. Doar chiar TU ai spus: „Din ţărână ai venit şi în ţărână..."

(Nu cu mult timp în urmă, în 1964, am citit într-o povestire a lui Saint-Exupéry cuvintele rostite de un pilot pierdut într-o furtună în Anzi: „Jur că niciun animal nu ar putea îndura ceea ce am îndurat eu.")

Am socotit că asta era a şasea zi petrecută pe mare. M-a găsit acelaşi Krivițki, care s-a trezit şi a remarcat absenţa mea. Dar asta am aflat mult mai târziu, pentru că mi-am recăpătat cunoştinţa abia peste două zile şi două nopţi, în ziua când sirena *Djurmei* anunţa veselă apropierea de golful Nagaevo.

Muribunzii au fost scoşi pe rând, pe targă, şi aşezaţi pe mal în rânduri ordonate, pentru ca gardienii să-i poată număra cum trebuie, să nu fie nicio încurcătură cu certificatele de deces. Am stat aşa culcaţi chiar pe pietrele de lângă mal şi am privit în urma convoiului nostru care pornise în direcţia oraşului, unde urmau să treacă prin torturile băii colective şi ale camerei de dezinfecţie.

Şi am stat aşa culcaţi până noaptea târziu, şi gardienii rămaşi cu noi au început să-i blesteme pe şefii care uitaseră, se vede, de muribunzii abandonaţi. S-a aflat mai târziu că nu erau maşini disponibile, toate fiind folosite pentru a transporta în acea zi un număr mare de deţinuţi în taiga.

Deşi era luna august, Marea Ohotsk avea o nuanţă plumburie. Tot încercam să-mi întorc capul pentru a vedea o bucată liberă de orizont. Dar nu am reuşit. Colinele liliachii se ridicau în jur ca nişte ziduri de închisoare. Încă nu ştiam că aceasta este o caracteristică a Kolîmei. În toţi anii trăiţi acolo, niciodată nu am reuşit să surprind cu privirea un orizont deschis...

Gardienii, îngheţaţi de frig şi enervaţi, au făcut un foc. Deasupra focului făcea rotocoale un fum negru, ca de smoală, străbătut de reflexele purpurii ale focului.

— Aţi văzut vreodată pe hartă acest loc? a întrebat deodată cu o voce calmă Maria Zacher, nemţoaica de la Comintern, care stătea alături de mine.

Nu, nu știam unde se află pe hartă. De fapt, înainte eram cumplit de ignorantă. Nu studiasem nici harta Kolîmei, nu auzisem de Cathy care dansa în restaurantul mare și gălăgios. Nu știam că oamenii pot fi aruncați la rechini chiar așa, fără niciun sac... Acum știu toate astea.

Cerul a început să fie brăzdat de niște nuanțe minunate de violet. Se apropia primul meu răsărit de soare din Kolîma. Am simțit brusc o stare de ușurare și o împăcare cu soarta. Da, este un pământ străin și crud. Nici mama mea, nici fiii meu nu vor găsi calea spre mormântul meu. Dar totuși e pământ. Am ajuns până la el și nu mă mai amenință rechinii care colcăie în apele plumburii ale Oceanului Pacific.

Capitolul 5

„Astăzi nu ați avut noroc, dragă doamnă Moarte!"

Nu, nu este un vis, chiar stau într-o cadă. Îi ating interiorul lunecos de un alb orbitor. Ce invenție a geniului omenesc! Apa caldă emană un miros amețitor de pin. Pentru că medicul mi-a prescris nu o baie obișnuită, ci una de conifere. Da, în privința căzii nu am nicio îndoială, e adevărată. Numai că trupul osos care se vede prin apă este al meu?

De două săptămâni mă aflu în țara minunilor, cunoscută sub numele de spitalul de lagăr din Magadan. Eu și alții de-ai noștri suntem îngrijiți aici, salvați de la moarte. Și asta după ce mă obișnuisem cu gândul că toți oamenii cu care am intrat în contact în ultimii trei ani, dacă nu sunt deținuți, vor un singur lucru: să te tortureze și să te omoare.

Primele zile petrecute aici s-au contopit într-un vârtej confuz de amnezie, durere, căderi în abisul neființei. Dar într-o zi, după ce am deschis ochii, am văzut aplecat asupra mea chipul unui înger. Da, era cel mai adevărat înger al lui Rafael, care stătea pe nori la picioarele Madonei Sixtine. Numai că buclele aurii ale îngerului erau atent coafate, iar bărbia delicată începuse puțin, puțin de tot, să se îngreuneze, așa cum îi stătea bine unei femei care se apropie de vârsta de 40 de ani. Îngerul avea un nume potrivit – Anghelina Vasilievna. Doctor Klimenko,

Anghelina Vasilievna, soția unui anchetator NKVD, conducea secția de femei a spitalului pentru deținuți din Magadan.

— Uite, v-ați revenit, a început să răsune vocea îngerului, cu notele ei cerești de flaut. Acum trebuie numai să mâncați mai mult... Fără să ținem cont de diaree...

Îndemnul de a „mânca mai mult", în condițiile noastre, putea fi luat drept cea mai rafinată ironie, dacă îngerul, în același timp, nu ar fi pus pe noptiera de lângă patul meu o tavă plină cu mâncare.

— Puteți să mâncați tot, nu vă faceți griji, a adăugat îngerul, îndreptându-se apoi spre alți bolnavi.

Nu am așteptat să fiu invitată a doua oară. Am rupt cu dinții carnea fiartă de pui adusă de înger, la fel de lacom cum, probabil, o făcuse și strămoșul meu în amurgul nopții neanderthaliene, când înfuleca vreun bizon.

— Ce faceți? Mâncați carne când aveți asemenea diaree? a șoptit atunci Sofia Petrovna Mejlauk, care îmi era și aici vecină.

Ea considera că numai o dietă severă este singura modalitate de a scăpa de diareea noastră chinuitoare.

Dar eu am avut încredere în îngerul care mi-a spus: „E o diaree produsă de scorbut. Trebuie să mâncați tot." Aveam încredere și mai mult în vocea trupului meu epuizat, dar, în esență, sănătos și tânăr. Iar el urla, țipa cu disperare, cerea mâncare!!!

Nu știu ce a făcut-o pe doctorița Klimenko să mă țină în închisoare peste o lună, lăsându-mă să mă odihnesc după călătorie, dar și să-mi aducă aproape zilnic de acasă produse cu multe calorii. Poate că ea, ca medic, studia procesul de vindecare a unei persoane aflate pe punctul de a muri? Doar mai târziu a spus de câteva ori:

— Când a sosit convoiul cu *Djurma*, dintre toți muribunzii cea mai lipsită de speranță erați dumneavoastră. Nu credeam

niciodată că Zacher, Mejlauk, Antonova vor muri, iar dumneavoastră o să vă reveniți...

Da, poate că medicul era mânat de un interes profesional. Dar nu e vorba numai de asta. În jurul îngerului-medic circulau tot felul de zvonuri ciudate. Se spunea că salvase viața a zeci de oameni, ba ținându-i mai mult în spital, ba nelăsându-i să se ducă la munci grele, ba prescriind hrană suplimentară. Am simțit și simpatia ei personală pentru mine.

Indiferent cum o fi, totul a mers ca în Dickens. Printre oamenii răi se afla un înger și îngerul acesta m-a salvat de la moarte. Dar uneori, în profunzimea ochilor albaștri liniștiți ai doctoriței se citea o umbră de suferință. Și atunci mi se părea că aici nu e vorba atât de Dickens, cât de Dostoievski și că, printr-o asemenea comportare, Anghelina probabil încearcă să ispășească crimele soțului ei pe care-l iubește.

Zilele treceau. În curând a murit Sofia Petrovna. Pur și simplu de foame. Refuza să asculte sfaturile doctoriței și să mănânce.

— Prostii! spunea era fără să-și piardă, nici pe patul de moarte, aplombul femeii care era obișnuită să dea ordine. Ce spuneți! Eu m-am tratat la Oslo, la profesorul X, la Paris, la profesorul Y, și știu că numai o dietă mă poate salva.

Anghelina, cu o răbdare cu adevărat îngerească, îi explica faptul că aici, la Kolîma, apar niște boli deosebite de cele tratate de obicei la Oslo și Paris. Dar Sofia Petrovna doar zâmbea condescendent.

A murit liniștită. Nu s-a mai trezit din somn. Apoi ne-a părăsit Maria Zacher. Înainte de a muri, a uitat brusc toate cuvintele rusești pe care nici înainte nu le știa prea bine. Dar acum nici nu putea să-și aducă aminte cum se spune la „apă". Pe atunci eu începusem deja să mă dau jos din pat și, pentru că în

salon nimeni n-o înțelegea pe Maria, s-a întâmplat să fiu lângă ea când și-a dat ultima suflare.

Sfârșitul ei a fost atât de „literar", încât critica l-ar fi condamnat pe autorul care ar fi descris o asemenea moarte, ca fiind exagerată. Totuși chiar așa s-a întâmplat. Maria culcată pe pat, numai piele și os, abia înălțându-se deasupra nivelului saltelei. Fața ei, în general ascuțită, tipic „ariană", devenise acum de nerecunoscut. Nasul, bărbia, conturul buzelor vinete erau trasate cu un font gotic. Dar pe acest chip fantomatic încă străluceau ochii uriași, căprui, aprinși, plini de gânduri și suferință. Maria, până în ultima clipă, a fost activă mental.

— Oare o să pot să mai citesc rusește? Ce crezi, de ce am uitat deodată toate cuvintele rusești?

— Probabil este vorba de o proastă irigare a creierului. O să-ți aduci aminte mai târziu...

Cu câteva minute înainte de a muri, a început să recite niște versuri antifasciste, mi se pare ale lui Erich Weinert[1]. Țin minte că se repeta refrenul: „*Der Marxismus ist nicht tot.*"[2]Mi-a atins apoi mâna cu degetele ei osoase, reci ca gheața, și a rostit cu ultima suflare:

— *Aber wir sind tot.*[3]

Și a murit.

Se murea zilnic – și dintre ai noștri, și din rândurile grupurilor anterioare. Dar asta nu-ți putea înăbuși sentimentul

---

[1] Erich Bernhard Gustav Weinert (1890-1953), scriitor german. A fost membru al Partidului Comunist German (KPD). Propagandist în slujba URSS, devine în 1943 președintele Comitetului Național „Germania Liberă", grup creat de sovietici și compus din comuniști germani exilați după 1933 și prizonieri de război. Grupul avea misiunea de a întreține propaganda antinazistă (n. coord.).

[2] „Marxismul nu este mort" (l. germ.) (n. red.).

[3] „Dar noi suntem morți" (l. germ.) (n. red.).

puternic al revenirii la viață, care ne cuprinsese pe toți ceilalți care ne însănătoșisem. Trebuia să trăim cu orice preț... Și fiecare zi ne aducea acum ceva pentru care merita să fim recunoscători. Diareea trecuse de tot. Luasem în greutate două kilograme. Nu mai aveam obrajii palizi și îmi creștea pofta de mâncare. Am aflat că aici puteai să obții și rații suplimentare de hrană.

— Știi să brodezi? m-a întrebat misterios numita Sonia-asiriana, o asistentă din rândurile deținuților de drept comun.

— Sigur, răspund eu convinsă, readucându-mi în minte din negura timpului imaginea cruciulițelor pe canava și lecțiile de lucru manual de la liceu.

— Uite, brodează modelul ăsta pe o pernă. Și o să te răsplătesc așa cum se cuvine...

Era un buchet de trandafiri imperiali în jurul cărora se încolăcea o inscripție multicoloră: „Dormi liniștit, Grișa, Sonia te iubește."

Acum zilele mele de convalescență erau folositoare. Trandafirii ieșiseră tare bine. Sonia a fost mulțumită și-mi punea zilnic în noptieră ceva de mâncare. La întrebările de unde avea toate astea, Sonia râdea în hohote și spunea:

— Of, proastele astea de contrarevoluționare! Stai în banca ta, ai grijă de tine și nu te mai agita, lucrează în continuare!

Dar s-a dovedit că Grișa nu avea suficiente temeiuri pentru un somn prea liniștit, pentru că într-o bună zi Sonia mi-a propus să-i șterg numele de deasupra trandafirilor.

— Să apară aici în loc de „Grișa" „Vasiok", ai înțeles? mi-a cerut Sonia, punându-mi pe noptieră o bucată de salam cracovian.

Astfel, din cauza hachițelor inimii Soniei, încă două zile am avut parte de lucru.

Deținutele turbulente care se aflau alături de noi în spital erau aici în minoritate și se comportau mult mai bine decât pe

Djurma. Atmosfera te îndemna la o stare de spirit mai sentimentală şi ele îşi povesteau seara istoriile vieţii, variind aventurile amoroase şi tâlhăreşti care, de fapt, dovedeau o imaginaţie foarte limitată. Nouă ne cereau mereu să le povestim „vreun roman" sau să recităm din Esenin.

Iar la una dintre fete, obraznica şi frumoasa Tamara, venea pe ascuns la întâlnire un adevărat Ostap Bender[1] în carne şi oase. Odată, s-a întâmplat să ne întâlnim pe coridor.

— Ce tot înjuri aşa? îi spunea cu blândeţe Tamarka. Ce, nu vezi că avem aici o femeie educată, are articolul 58!

— Îmi cer scuze, madam, a spus Ostap Bender cu accent de Odessa, dezvelindu-şi în zâmbetul său o mulţime de dinţi de aur, îmi cer scuze. Îi respect tare mult pe cei învăţaţi. Mă credeţi sau nu, şi eu ar fi trebuit să fiu membru corespondent al Academiei de Ştiinţe. Numai că acolo nu pot lucra în specialitatea mea.

— Şi ce specialitate aveţi?

— Seifurile rezistente la foc. Calificare înaltă. Poate aţi auzit de mine? La noi se spune deschizător...

— Cine nu-l ştia la Leningrad! a adăugat cu mândrie Tamarka.

...Anghelina mi-a prescris un tratament injectabil, iar eu mă refac rapid.

— Un viţel numai bun de sacrificat, glumeşte acru Liza Şeveliova, în libertate secretar personal al Stasovei, cine are nevoie de vindecarea asta? Cum ieşiţi de aici imediat mergeţi la munci comune. Într-o săptămână o să ajungeţi din nou acelaşi cadavru de pe *Djurma*... Nu merită nici două parale binefacerea asta a Anghelinei. Speranţe false...

---

[1] Ostap Bender, personajul principal al romanelor *Douăsprezece scaune* şi *Viţelul de aur*, de Ilf şi Petrov, escroc sentimental, dornic de îmbogăţire (n. red.).

— Noi, bandiții, știți ce proverb avem? se amestecă Tamarka. Să mori tu azi, că eu mor mâine!

— Adevărul este undeva la mijloc, trage împăciuitor concluziile isteața Liusia Ogandjanian, nu trebuie să fim nici egoiști, nici pesimiști. Știți, Selvinski[1] are niște versuri, în care spune: „Astăzi nu ați avut noroc, dragă doamnă Moarte! Adio, doamnă, ne revedem data viitoare!" Iar data viitoare poate că se amestecă din nou doamna Mare Întâmplare. Așa că totuși am câștigat o amânare. Iar asta nu e așa puțin...

...Când m-am întors de la infirmerie în zona din lagăr alocată femeilor, așa-numitul JENOLP[2], când am intrat în baraca nr. 8, a deținutelor venite de la închisoare, primul sentiment a fost cel de rușine. Îmi era rușine să mă uit la fețele livide, la nasurile, obrajii, degetele degerate, la ochii flămânzi ai tovarășelor mele întoarse în această seară târzie de noiembrie de la muncă. Astăzi, după cele două luni de spital, mă deosebesc atât de tare de ele, de cele „apte de muncă" din lagăr. Eu mă simțeam bine, mă îngrășasem puțin, eram bine hrănită, proaspătă. Am simțit că le-am trădat.

După spital, cu paturile lui separate, cu podelele curate, încăperile aerisite, baraca noastră, nr. 8, pare cu adevărat bârlogul unui animal sălbatic. E șubredă, există numai priciuri duble, are colțurile înghețate, cu o sobă uriașă de fier în mijloc. În jurul sobei, emanând un miros greu, se usucă mereu cizmele, pâslarii și obielele.

— Veniți de la stațiune? îmi aruncă acru Nadia Fiodorovici.

Muncile comune, la care ajung și eu din dimineața următoare, sunt numite cu un cuvânt ce sună frumos, „amenajări funciare".

---

[1] Ilia Selvinski (1899-1968), poet rus (n. red.).

[2] Abreviere pentru Secția de femei a punctului de lagăr (n. tr.).

Ieşim din zonă în prima tură, într-o beznă totală. Mergem vreo cinci kilometri pe jos, în formaţie, câte cinci pe rând, însoţite de strigătele gardienilor şi de ocările borfaşelor, care, pentru cine ştie ce mânării, au nimerit ca pedeapsă în brigada noastră. După ce parcurgem distanţa asta, ajungem în câmp deschis, în bătaia tuturor vânturilor, unde brigadierul - un criminal, Senika, un tip dezgustător, care îţi propune deschis nişte pantaloni vătuiţi de categoria întâi pentru „o oră de distracţie" – ne dă târnăcoapele şi lopeţile de fier. După care, până la ora 1 după-amiază atacăm cu târnăcoapele astea pământul îngheţat al Kolîmei.

Nu mai ţin minte, dar poate că nici nu am ştiut niciodată, ce scop raţional se afla în spatele acestei „ameliorări". Ţin minte numai vântul feroce la un ger de minus patruzeci de grade, greutatea monstruoasă a târnăcopului, bătăile neregulate ale inimii. La ora 1, mergem undeva în zonă, la prânz.

Din nou paşii grei prin nămeţi, din nou strigătele şi ameninţările gardienilor pentru faptul că ieşim din ritm. Acolo ne aşteaptă bucata de pâine râvnită şi fiertura, iar mai apoi o „odihnă" de o jumătate de oră, în timpul căreia ne înghesuim lângă soba de fier, încercând să luăm de la ea căldură să ne ajungă măcar pentru jumătate din drum. Apoi „măsurarea" pământului lucrat şi înjurătura lui Senika, brigadierul. „Ce să recepţionezi aici, când femeile astea nu pot să facă nici măcar treizeci la sută din normă?" Şi, în fine, noaptea, plină de coşmaruri şi aşteptarea chinuitoare a ciocanului care loveşte o şină de fier şi dă deşteptarea.

Este iarna anului 1939-1940. Una dintre noi a făcut rost de undeva de un număr destul de recent din *Pravda*. Seara, înainte de stingere, e senzaţie în baracă. În *Pravda* e tipărit textul integral al unui discurs al lui Hitler. Cu comentarii neutre. Iar pe prima pagină, o fotografie: primirea lui Joachim von Ribbentrop la V.M. Molotov.

— Ce portret minunat de familie! spune Katia Rotmistrovskaia, urcând pe rândul doi de priciuri.

Katia nu ştie ce înseamnă să fii precaută. I s-a spus deja de multe ori că, din nefericire, printre noi au apărut oameni care ascultă mult prea atent ce se vorbeşte în baracă seara.

O să treacă o jumătate de an şi această lipsă de precauţie va fi plătită de Katia cu preţul vieţii. Katia va fi împuşcată pentru „propagandă antisovietică în baracă".

...După zece zile de „amenajări funciare", rana de la picior mi s-a deschis din nou. M-am transformat iar, cu o viteză uimitoare, în muribund. Acum nu mă mai deosebesc deloc de celelalte deţinute şi nu mai am motive pentru mustrări de conştiinţă. Degeaba s-a străduit Anghelina.

Duminica nu lucrăm. Spălăm, ne cârpim hainele şi mergem în vizită în alte barăci, unde locuiesc persoane care au săvârşit infracţiuni minore şi deci cu pedepse mai mici. Nu sunt deţinute din închisoare. În acele barăci se simte miros de locuinţă umană, pe sobele de fier se prăjesc peşti cumpăraţi din afara zonei. Acolo, unele priciuri sunt acoperite cu pături in carouri, iar pernele sunt acoperite cu feţe de pernă de tifon, au broderii. Cele care locuiesc în aceste barăci lucrează, în marea lor majoritate, în clădiri – la spălătorii, băi, spitale. Au un ten sănătos şi sunt pline de viaţă.

Am făcut cunoştinţă cu locuitoarele barăcii nr. 7, merg la ele duminica. Acolo locuiesc cele care participă la activitatea de amatori din lagăr. Cântăreaţa Vengherova cântă solo. Fostele balerine îşi dau jos cizmele şi pâslarii şi-şi pun fustele de balet, pentru a-şi demonstra talentul. Există şi un cor. Într-o duminică, nimeresc la un asemenea concert. Ascult cum treizeci de femei, despărţite brutal de copiii lor, care nu ştiu nimic de soarta orfanilor lor, cântă cu mult suflet, de parcă îşi leagănă copilul:

Dormi, bucuria mea, dormi, micuța mea...
Am învins amurgul și noaptea...
Dușmanul nu-ți va lua bucuria,
Nani, nani, nani, nani...

Comandantul KVC (Secția cultural-educativă) le-a lăudat pentru interpretare.

În mijlocul barăcii nr. 7, pe un pat de lemn lângă sobă, își duce zilele o deținută de 80 de ani, „o supraviețuitoare a imperiului", prințesa Urusova. După acest concert, ea spune:

— Când vechii iudei au ajuns prizonieri în Babilon, li s-a poruncit să cânte la harpă. Dar ei și-au agățat harpele pe pereți și au zis: „O să muncim în sclavie, dar de cântat, niciodată..."

Își scutură capul aproape chel și adaugă: „Nu existau pe atunci ofițeri responsabili pentru cultură... Erau oameni cu totul diferiți..."

În baraca nr. 7 am auzit tot felul de noutăți, așa-numitele „bombe" de lagăr, adică zvonuri neverificate. În baraca nr. 8, a deținutelor de la închisoare, numai de vești nu îți ardea.

— În curând o să fie o mișcare mare în taiga... La Elghen... E un sovhoz... Un punct de pedeapsă...

— Zilele astea va veni un transport mare din Tomsk. Până acum au fost închiși fără să lucreze, ca la închisoare. Acum o să muncească.

— Probabil deținuții din închisori o să meargă în taiga...

Tot timpul trebuie să ții minte că, oricât de grea a fost ziua de azi, de la cea de mâine trebuie să te aștepți la și mai rău. În fiecare seară, când te duci la culcare, trebuie să-i mulțumești destinului că azi încă ești în viață. „Azi nu ați avut noroc, dragă doamnă Moarte!"

Capitolul 6

La munci ușoare

Când în Secția de femei a punctului de lagăr din Magadan a venit un nou grup, o compatrioată din Kazan, medicul Maria Nemțeviţkaia, cutremurată de starea mea mizerabilă, mi-a dăruit o jachetă tricotată, frumușică, pe care avusese dreptul să o păstreze în bagaj datorită profesiei salvatoare de medic.

Stăteam pe priciul de jos în baraca deținutelor, revărsând una asupra celeilalte nume de cunoștințe și prieteni. Numele se amestecau cu exclamații cunoscute: împușcat... zece ani... dispărut fără urmă...

Din când în când, doctorița, cu lacrimi în ochi, mă mângâia pe păr, iar eu, ca fermecată, mângâiam jacheta dăruită. Nasturii ei strălucitori și culorile îndrăznețe mă hipnotizau.

— Am slăbit foarte mult. O să-mi fie mare, spuneam eu, fără să mă gândesc la cum se va „integra" asemenea jachetă în ansamblul general: pâslarii de cârpă, legați cu funii de picioare, fusta cenușie, cu dungi maronii, de la închisoarea din Iaroslavl, pufoaica jerpelită, cârpită.

Un freamăt ușor și vocile șoptite ale deținutelor au anunțat apariția în baracă a Verkăi, brigadiera-șefă. Privirea ei ageră a descoperit imediat jacheta din mâinile mele.

— Sigur că e mare de tine! Și unde să porți tu așa ceva? La spartul pietrelor, da?

Mâinile experimentate ale Verkăi au început să frământe uşor lâna subţire.

— E naturală. Dă s-o probez...

— Sigur, sigur, Verocika, vă rog, probaţi-o, repeta doctoriţa Maria, strângându-mă puternic de mână.

Ea cunoştea foarte bine puterea brigadierei-şefe.

Verka, cu un gest nepăsător, şi-a băgat jacheta sub şalul gros şi a dispărut.

— Să nu vă pară rău, Jenecika, încerca doctoriţa să mă convingă tulburată. Probabil că jacheta asta o să vă salveze viaţa. Sigur, sunt printre brigadieri şi din ăştia, care iau şi nu fac nimic, dar despre Verka am auzit că pentru fiecare lucru te trimite la muncă uşoară măcar două săptămâni. Iar pentru dumneavoastră acum, după spital, şi în starea asta, e aşa de important să nu mai mergeţi la munca aia blestemată. Şi poate că gerul se va mai muia între timp.

Cuvintele doctoriţei Maria s-au adeverit chiar din dimineaţa următoare, la împărţirea muncilor. Ca de obicei, stăteam îngheţate de tot, câte cinci, aşteptând să fim chemate. Era 5 dimineaţa. Nimic pe cerul întunecat şi în aerul dens nu prevestea apropierea răsăritului. Intrând grăbită în ritm, am pornit în rândul meu de cinci spre poartă şi deodată am surprins asupra mea privirea atentă a Verkăi, brigadiera. Stătea cu lista în mână, în scurta bine vătuită, cu şalul de puf, înconjurată de un pluton întreg de escortă.

— Hai, hai, striga ea la fiecare două, trei secunde, printre zâmbetele cochete adresate celor din escortă.

De fapt, uneori Verka oprea respectivul şir de cinci persoane şi „reţinea" din el vreo siluetă asexuată înfofolită în cârpe.

— În stânga! Într-o parte! striga atunci Verka şi inima tuturor îngheţa.

Pentru că „reținuta" putea fi oprită și pentru ceva bun, dar și pentru ceva rău. Te puteau opri pentru o altă etapă în taiga, în comparație cu care viața din Magadan ți se părea un rai. Dar te puteau opri și pentru a fi trimisă la o muncă mai ușoară, în interior, unde măcar pentru câteva zile ți se vor dezumfla picioarele chinuite, unde vei întâlni personal liber și, odată cu asta, și posibilitatea de a transmite ilegal scrisori, câștigarea „pe sub mână" a unor rații de pâine, chiar a unui castron cu supă.

— Într-o parte! În stânga! a spus Verka pe când șontâcăiam pe lângă ea.

Astfel că jacheta mea din Kazan, dăruită fără voie, în acest moment se dovedise pentru mine cojocelul de iepure al lui Griniov[1].

Pur și simplu nu puteam să-mi cred auzului când, la finalul împărțirii sarcinilor, Verka mi-a aruncat nepăsătoare:

— O să mergi la hotel... Brigadier e Anika Polozova.

Hotelul pentru oameni liberi. Este locul de basm unde sunt trimise numai deținutele de drept comun, unde noi, contrarevoluționarele, nu avem acces. Este acea Arcadie fericită unde, după ce termini de spălat pe jos, deținutele-femei de serviciu puteau lua de la musafiri comenzi pentru spălat și primeau pentru asta bucăți mari de pâine ș i chiar zahăr.

Cu adevărat, Verka, după ce lua ceva, plătea cinstit. Nu ca mulți alții.

Hotelul din Magadan în anul 1940 era amplasat într-o clădire mare, cenușie. Numai în două camere locuiau familiști: niște șefi de rang mijlociu, ale căror apartamente încă se construiau. Restul erau locuitori din Kolîma: lucrători de la exploatările miniere abrutizați de băutură, borfași care-și făceau de lucru în Magadan în intervalele dintre pedeapsa ispășită și cea nouă,

[1] Trimitere la povestirea lui A.S. Puşkin, *Fata căpitanului* (n. tr.).

încă neprimită, şi chiar câţiva aventurieri care au putut, aflându-se „în ţara înghețului", să-şi fabrice nişte documente false.

Camerele erau arhipline. Şi coridoarele la fel. Aici, de-a valma, câte doi în fiecare pat de fier, iar, din loc în loc, pe saltele puse direct pe jos, trăiau oameni obişnuiţi, „de pe continent". Erau, în cea mai mare parte, geologi, care, din anul 1937, după ce stătuseră în „garaninşcina"[1] câte doi, trei ani, în casa Vasikov[2], acum, după „primăvara liberală" din 1939, au fost puşi în libertate. Aici, în hotel, aşteptau primăvara, începutul navigaţiei, întoarcerea pe continent.

— Fetelor! Până la ora 3 după-amiază e curăţenia oficială. De la 3, e treaba voastră... Până la stingere... Numai să nu trageţi la măsea! Dacă o să trageţi la măsea, o să răspundeţi singure, eu nu ştiu nimic, a comunicat brigadiera Anka Polozova adresându-se brigadei sale formate din cinci hoaţe selectate şi mine.

Anka, la rândul ei, avea un articol serios, bun – SVE[3]. Element social-periculos. Intermediar între politică şi interlopi. Cu un asemenea articol poţi pe bună dreptate să ocupi un post important de brigadier pentru femeile de serviciu de la hotel.

— Ei, mă duc să completez normele! a continuat Anka.

— Hai, du-te şi le completează! a pufnit răguşită Marusika. Mai bine să zică că ăla moare de nerăbdare! Ia te uită cum îşi aruncă galoşii... A turbat de când aşteaptă...

Într-adevăr, administratorul clădirii, un caucazian tânăr, posesorul unei bărbii ascuţite şi al unor ochi ieşiţi din orbite,

---

[1] Perioadă de mari represiuni în Kolîma (1937–1938), legată de numele comandantului Sevvostlag (Lagărul de reeducare şi muncă din Nord-Est), colonelul S.N. Garanin (n. tr.).

[2] Nume familiar dat închisorii din Magadan, de la cel al comandantului ei (n. tr.).

[3] Abreviere pentru „element social-dăunător" (n. tr.).

cu care Anka deja de o lună „completa normele", o aştepta în uşa camerei lui.

— Acum, Aşotik, vin, drăguţule, i se adresă Anka neaşteptat de tandru administratorului. Fetelor, încă ceva! Azi a venit una nouă de tot, 58... E tare slăbită... ce să spun, deţinută de la închisoare... Aşa că uite, n-o faceţi pe şacalii cu ea... Arătaţi-i ce şi cum. Cum îţi zice? Jenia? Ei, foarte bine! Uite, mergi cu Marusia-uşuratica. Spune-i despre ce este vorba, Maria. Da? Că mi-au rămas normele necompletate. Vin, Aşotik, puişor.

— Şi-i mai spune şi puişor! pufni din nou Marusika-uşuratica, dându-şi ochii albaştri peste cap. E mai uşor să-l îngropi decât să-i dai de mâncare. Bagă în el ca un şarpe... Jumătate muncim pentru ei...

Spre seară am văzut cum, supunându-se unei legi nescrise, brigada privilegiată aduce obrocul – jumătate din veniturile obţinute în urma muncilor la negru – pentru hrana şarpelui Aşotik şi a iubitei sale, brigadiera Anka Polozova.

Munca noastră consta în spălarea podelelor nevopsite, pe care se umbla mult. Cu o cârpă şi o găleată m-am pus la coadă la boilerul din care un deţinut bătrân ne turna cu grijă fiecăreia o jumătate de căldare de apă fiartă. Restul trebuia să completăm cu zăpadă.

Bătrânul mi-a aruncat de câteva ori o privire piezişă pe sub sprâncenele stufoase şi a stabilit imediat articolul şi durata pedepsei.

— Deţinut de la închisoare, da? Aşaaaa... Trebuie să-ţi dai jos pâslarii. O să se strice de la apă. Ei, astea vesele, să-i fi dat fetei ceva de încălţat pentru treabă. Doar aveţi, ştiu eu...

— O să-i dăm, moşule, nu ne mai certa aşa! Ei, Jenika, dă-ţi jos pâslarii! Ia, uite nişte galoşi potriviţi! a spus Elvirka, o femeie tatuată din cap până-n picioare, aruncându-mi nişte

galoşi bărbăteşti cu care ea mersese prin încăperea în care se afla boilerul.

— Mulţumesc, Elvirka! Dar dumneavoastră ce-o să faceţi?

— Vai, fraţilor, mor de râs! Îmi spune „dumneavoastră"! Cum staţi cu sănătatea, Maria Ivanovna? Treceţi pe la mine, pe la priciul doi, după stingere... O să bem ceva, schimbăm şi noi câte o vorbă la o carte... Ce minunaţi mai sunt ăştia condamnaţi politic.... Să nu te iei de mine! O să iau ceva de încălţat de la orice fraier din cameră, doar n-o să merg desculţă, a continuat Elvirka.

Cu mişcări de maimuţă şi-a scărpinat apoi talpa dreaptă pe care era tatuat: „N-o să-mi uit bătrâna mamă."

Bătrânul care ne dădea apa m-a oprit la ieşire. Eram ultima.

— Haideţi să facem cunoştinţă. Văd că sunteţi politic. Cum de v-a trimis aici? Se vede că din cauza sănătăţii, sunteţi scutită de munci grele, da? Şi eu sunt tot agitator antisovietic. 58/10. Sunt leningrădean de la Kirovski. Mi se deschid măruntaiele. Am fost operat în timpul războiului civil. Iar după lucrul la şosea şi la minele de aur mi s-au rupt cusăturile pe dinăuntru. Uite, şi li s-a făcut milă de mine, m-au pus aici, la căldură. Ei, am şi o vârstă, şaizeci şi ceva de ani. Dar nu de mine e vorba. Vreau să vă previn. Sunteţi fată tânără, iar aici e un loc al desfrâului.

— Am înţeles. Am deja peste treizeci de ani. Din cauza faptului că am slăbit am întinerit aşa, că vi se par o fată tânără.

— Oricum, tot tânără sunteţi. Şi nici nu sunteţi genul celor de aici. Îi cunosc eu pe oameni. Aşa că uite, să nu intraţi deloc la nimeni în cameră. Să nu puneţi piciorul. Mai ales de Aşotka să vă feriţi. Şi dacă este să câştigaţi ceva, atunci doar de la femei. Aici trăiesc două familii. Imediat ce terminaţi cu podelele, să veniţi la mine. O să văd duc chiar eu la Solodiha. Ieri au întrebat de o fată pentru spălat. E adevărat, e lacomă drăcoaica, dar

le dă de mâncare la toți. Ei, și mai puteți să-i serviți pe cei care se află pe coridor. Sunt de-ai noștri, reabilitați. E adevărat, și ei de-abia o duc de azi pe mâine, sunt dați peste cap, au fost și ei închiși câte doi, trei ani... Dar o să împartă cu dumneavoastră și ultima bucățică. Și ei au mare nevoie de spălat.

Toate celelalte au terminat munca oficială cu două ore înaintea mea. Acum, îmbrăcate cu niște șalvari lungi, cu baticele trase pe ochi, legate cu un nod special, tot hoțesc, cu rochii de culori și modele fantastice, umblau acum prin clădire umplând-o de strigăte, râsete și înjurături.

De fapt, nici nu erau înjurături. Starea de spirit a fetelor era pașnică, chiar prietenoasă. Dar orice idee sau comentariu era însoțit de un cuvânt obscen format din patru litere.

— O formă de viață neevoluată! a comentat bătrânul aproape tandru, dându-mi o altă porție de apă fiartă. În afară de aceste cuvinte nu știu nimic. E adevărat, sunt monocelulare... Dar există și fete bune printre ele. Dar trebuie să te ocupi de ele din copilărie. Da, am trăit noi pe continent și nu am știut câtă mizerie din asta e la noi în țară.

Spălatul podelelor nu era o muncă prea grea, deși, de foame și din cauza poziției aplecate mă lua amețeala. Îmi era extrem de ușor când îmi aduceam aminte de muncile comune, de exemplu de „îmbunătățirile funciare": un târnăcop de fier de un pud[1] care lovea fără speranță pământul înghețat, și arsurile groaznice din cauza gerului care se strecura pe sub pufoaica uzată. Iar asta era o muncă într-adevăr ușoară, pentru borfași. Un acoperiș deasupra capului, la căldură. Și mai ai și apă fierbinte. Mâinile umflate ți se înmoaie. Cu toate acestea, îți vine să plângi de necaz când cei care locuiesc aici, care tot umblă pe hol, lasă urme murdare pe bucata de podea pe care tocmai ai spălat-o.

[1] Unitate de măsură egală cu 16,38 kg (n. tr.).

— Ei, tu, Maria Ivanovna! Ce, ți-ai ieșit din minți? îmi spune și se uită cu o uimire neprefăcută la munca mea Elvirka, schimbată într-un halat mic cu flori și puternic machiată. Ia uitați-vă, fetelor, la nefericita asta! Ce mai zgândăre! Păi ce, ai venit la soacră, vrei să arăți că ești cea mai tare muncitoare?

— Da' nu mai urla așa, mai bine arată-i omului cum se face! Doar e deținut politic...

Marusika-ușuratica vorbea cu o voce de bas de alcoolică, dar ochii albaștri te uimeau în continuare cu o expresie visătoare.

— Jenika, uite ce e, ascultă la mine.

Mă apucase de mânecă.

— În primul rând: un câine negru nu-l poți spăla până-l faci alb, asta e una! În al doilea rând: mai trebuie să muncești și pentru tine, iar tu faci totul numai pentru șef. Asta e a doua. Iar în al treilea rând, uite cum trebuie să faci...

Marusika, cu niște mișcări abile, toarnă toată apa pe jos și rapid o întinde peste podeaua murdară.

— Să fie măcar umed, să vadă Așotka așa, că e spălat. Hai în sala boilerului, să bem ceai! Din rația mea! Mi-a dat un fraier niște pâine albișoară.

O fericire de nedescris, paradisiacă – să stai lângă boilerul cald, să iei din cana bătrânului apă fierbinte, să muști din când în când din bucățica de zahăr tăiată și să ciugulești câte puțin din rația Marusikăi.

...Solodiha s-a dovedit a fi o femeie extrem de impulsivă.

— Asta? Păi abia de se ține pe picioare... E un mort viu... Unde să spele ea un morman de rufe? Deja de o lună nu am nimic spălat.

— Pe oricine ai pune la târnăcop fără să-i dai să mănânce ajunge așa, slăbănog, a comentat bătrânul. Dar e liniștită. Și nici nu cere mult.

Luam la mână aproape cu iubire lenjeria Solodihăi, sortând-o în grămezi. Acest moment mi se părea unul de cotitură, solemn, pe drumul meu de lagăr şi închisoare. În primul rând, pentru prima dată în ultimii trei ani trebuia să-mi câştig singură, din proprie iniţiativă, pâinea. În al doilea rând, mă atrăgea finalitatea viitoarei munci. Era un scop deloc rău, să îmbraci cu haine curate aceşti copii murdari care se agitau într-o colţ al camerei plin de vase murdare şi de lucruri în dezordine.

— Dar nu cumva eşti vreuna contagioasă? s-a interesat Solodiha privindu-mă critic. Că tare slabă mai eşti...

— Nu. Scorbutul nu e contagios. Asta e din cauza foamei...

— Bine! Uite, acum o să mă duc la magazin, apoi o să stăm la masă.

Înainte de a pleca la magazin, Solodiha a şoptit multă vreme ceva băiatului cel mare, un puşti de zece ani care, din când în când, ridica privirea spre mine. La scurtă vreme de la plecarea mamei, băieţaşul s-a strecurat pe coridor, aruncându-i din mers surorii de şase ani:

— Ai şi tu grijă să nu şuteasscă asta ceva! Că eu m-am săturat deja...

...Avea dreptate Iulia, tovarăşa mea de celulă de la Iaroslavka, când spunea în glumă că dintr-o sută de grame de mâncare pun imediat pe mine un kilogram. Deja după o săptămână de muncă la hotel devin de nerecunoscut.

— Iote ce repede a crescut pe pâinea mea carnea ei, spune Solodiha aproape binevoitoare, mai punându-mi nişte caşă de grâu cu multă grăsime.

Într-o săptămână am făcut ordine în toate cotloanele din casă şi a apreciat asta, mai ales după ce s-a convins că bunurile sunt la locul lor.

— Păi se vede că eşti de treabă. Aşa ochioasă... Ca să ştii, la mine menajerele nu au stat multă vreme în slujbă. În Magadan sunt puţine femei. Iar aici, la hotel, sunt numai nişte şacali.

Încerc să o fac să înţeleagă că sunt o persoană cinstită.

— Ei, ce să zic, asta e bine, mă îmbărbătează ea, atunci uite, mai întăreşte-te puţin şi o să-ţi găsim şi un bărbat. Că doar aici sunt până şi expeditori de la exploatările miniere. Cum se cuvine! Şi o să-ţi dea şi bani...

Seara mă întorc în baraca nr. 8 şi imit în faţa deţinutelor noastre personajele din hotel. Toate râd în hohote, iar eu sunt amuzată de grija Solodihăi de a mă vinde cât mai avantajos vreunui bărbat.

Într-o zi, când spălam podelele pe coridor (de data asta repede, după metoda Marusiei, ca să-mi rămână mai mult timp pentru Solodiha), simt deodată o palmă zdravănă pe spate: vocea răguşită, plină de aburii alcoolului şi ai ceaiului tare, spune şuietător:

— Să mergem... Să ne iubim un pic... Îţi dau o sută!

Până atunci, fusesem nevoită să cunosc problema prostituţiei fie în calitate de aspect social (în legătură cu creşterea somajului în SUA), fie ca subiect de film (cu Alisa Koonen în prim-plan). Nici în viziunile nocturne cele mai sinistre de la Butîrki şi Iaroslavka nu mi se puteau arăta asemenea cuvinte şi gesturi adresate mie... mie!

Indignarea e aşa de puternică, încât uit imediat sfaturile detaliate ale bătrânului de la boiler referitoare la cum să mă comport în asemenea cazuri („drept cu cârpa pe faţă şi trimite-l la plimbare pe limba lui"). În loc să fac asta, din adâncurile subconştientului izbucnesc:

— Nemernicule! Cum de îndrăzneşti?

Un rânjet îi schimonoseşte faţa arsă de ger. Îşi împinge căciula într-o parte.

— Io-te-te! Ce ochişori. Frumoaso... Ce, 58? Haide, îţi dau 200...

Labele lui degerate, cu degetele strâmbe, se întind din nou spre mine.

— Plecaţi, strig eu punând mâna pe căldare, o s-o arunc...

Şi deodată mâna cuiva (cu mănuşă de piele) îl ridică de chică pe pitecantropul meu, ca pe un pisoi amărât, şi în urma unei lovituri puternice a piciorului cuiva (nişte pâslari de bună calitate) acesta zboară în colţul îndepărtat al coridorului, umplând aerul cu o salvă de blesteme.

Bărbatul care-mi luase apărarea era Rudolf Kruminş, unul dintre locatarii reabilitaţi care locuia aici şi care ieşise din casa Vasikov după o şedere de doi ani.

De la acest episod a început prietenia mea cu locatarii de pe coridor care aşteptau prima corabie pentru a pleca pe continent. Am început să mă grăbesc şi la Solodiha, pentru a apuca, înainte de plecarea în lagăr, să stau măcar o oră în acest sector al coridorului. Să spăl pe fugă şi lenjeria băieţilor. Să le cos nişte nasturi. Să spăl cănile şi castroanele.

O oază în deşert. Feţe omeneşti. Discuţii despre lucrurile dragi, care ne tulbură pe toţi. Încredere totală. Niciunul dintre ei nu se temea să rişte să-mi trimită în libertate corespondenţa.

— Jenia, nu mai coaseţi aşa de tare nasturii la paltonul ăsta de piele, spune geologul Ţehanovski, amuzant, oacheş, care în timpul anchetei fusese bătut aşa de tare, că rămăsese cu o tuse netratabilă, vă rog, nu mai faceţi eforturi aşa de mari, oricum în fiecare seară îl taie cu un cuţitaş.

Vorbea despre haina de piele a apărătorului meu, Rudolf Kruminş. Fusese luat la administraţie să lucreze până la primăvară şi e îmbrăcat bine, nu ca restul.

Dragul de Rudolf! Iar eu mă tot gândeam de ce se rup așa nasturii. Asta pentru că, sub pretextul recunoștinței pentru munca mea, să-mi bage în buzunar bomboane și bucăți de zahăr.

Obrajii lui Rudolf se înroșesc.

— Ticălosule! mârâie el spre Țehanovski.

Acum, sar dimineața de pe priciul meu plină de energie. Chiar așteptam cu nerăbdare împărțirea sarcinilor, simțind de fiecare dată o ușurare când porțile lagărului rămâneau în urmă. Fără a rămâne prea mult în urma celor două, Elvirka și Mariuska-ușuratica, mergeam pe străzile Magadanului înghețat, înainte de venirea zorilor, acoperit de o ceață cenușie, încercând să ajung cât mai repede la hotelul meu. În menajeria de acolo - în care totul se reducea la alcool, hoții, dezmăț, vorbe urâte, în care se complăceau bandiți, expeditori, fete și „șefi" mărunți din Kolîma - mă așteptau privirile amabile ale unor tovarăși care avuseseră norocul să se smulgă din gura balaurului care mă chinuise și pe mine. Datorită grijii lor dezinteresate eram acum nu numai bine hrănită și sătulă, dar și cu sufletul încălzit.

Îmi alungam teama ascunsă că această viață fericită s-ar putea sfârși cât de curând. Și pentru mine a fost o grea lovitură atunci când, în acea dimineață geroasă de decembrie, când, după ce am trecut câte cinci pe lângă formațiunea supraveghetorilor, am auzit exclamația Verkăi, brigadiera, îndreptată spre mine:

— La o parte! La stânga!

Gata. Deci asta a fost: o lună de lucru la hotel este un preț destul de bun pentru o jachetă de lână cu nasturi strălucitori.

— Deocamdată în baracă! Mâine o să mergi la muncile comune...

Până seara am stat nemişcată, culcată, în baraca pustie. Durerea acută, sfredelitoare din inimă, nu era provocată nici de gândul la târnăcopul ruginit şi nici la gerul cumplit de la muncile comune. Mai groaznic era gândul că n-o să-i mai văd pe noii mei prieteni reabilitaţi de la hotel, că n-o să mai aud glumele întrerupte de tuse ale lui Ţehanovski, că n-o să mai cos cu grijă nasturii de la haina de piele a lui Rudolf, tăiaţi cu briceagul.

Seara, înainte de a se întoarce deţinutele noastre politice, uşa barăcii s-a deschis şi în aburii aerului alb, compact, care a pătruns în baracă, am distins imediat pâslarii albi, de fetru, şmecheroşi, ai brigadierei femeilor de serviciu, Anka Polozova.

— Stttt..., a spus Anka apropiindu-se de mine şi uitându-se în jur conspirativ. Lucrul cel mai important e să nu fii tristă. Nu te-au părăsit ăia, fraierii tăi... În primul rând, uite, un pachet de la ăla în haina de piele. Totul cum se cuvine... Şi bani, na... Lucrul cel mai important, uite...

Anka scoate din buzunarul noii sale pufoaice cochete o grămadă de bancnote mototolite.

— Pentru Verka... Să nu te mai trimită la munci comune... Desigur, înapoi la hotel nu mai ajungi. A primit o muştruluială de la URC[1] că te-a trimis acolo, la oameni care sunt în libertate. Dar ea o să găsească ceva, să nu te trimită totuşi la muncile comune...

— De unde sunt banii?

— De la fraierii tăi... Mai întâi s-au certat două ore cum să te salveze, că, uite, ce e etic, ce nu e etic... Apoi au adunat ăştia, banii... Şi ţi-au poruncit să nu refuzi. Cum că într-o asemenea situaţie toate mijloacele sunt bune. Că altfel, pur şi simplu o să dai ortu' popii.

---

[1] Abreviere pentru Filială autonomă de lagăr (n. tr.).

Verka, brigadiera – un adevărat geniu al strategiei şi tacticii din lagăr – de data aceasta „m-a lăsat în urmă" la împărţirea sarcinilor, pentru a mă trimite la muncă în OLP[1] al bărbaţilor, care se numea „delegaţia administraţiei locale orăşeneşti". După ce a primit de la URC o săpuneală că eu, o fiară periculoasă din rândurile deţinuţilor politici, am stat o lună întreagă, în ciuda tuturor regulilor, la o muncă nesupravegheată, m-a aranjat acum ca dintr-o zonă să ajung în cealaltă. Dar totuşi era o muncă pentru „bandiţi". Trebuia să spăl vasele la cantina zonei bărbăteşti a lagărului. Să fiu sătulă. Să am un acoperiş deasupra capului. Nu am avut niciun fel de îndoială referitor la caracterul etic sau nu al acestei mite. Anka s-a dus singură şi i-a dat banii brigadierei.

Unitatea aceasta a bărbaţilor se numea administraţie locală orăşenească pentru că în ea erau păstraţi muribunzii, cei care rămăseseră în urma mutărilor pe motiv de boală. Scheletele acestea vii lucrau la întreprinderile administraţiei locale orăşeneşti, fie curăţând zăpada de pe străzile Madaganului, fie ocupându-se de ghenele de gunoi.

...Cantina acestei zone era condusă de un tătar din Crimeea pe nume Ahmet. Chipul lui plăcut, cu ochii ca nişte măsline, iradia o viclenie veselă şi şmecherie. Prin comportament, mişcări, maniera de a vorbi semăna cu un servitor viclean dintr-o comedie clasică cu şmecheri. În libertate fusese tot bucătar, sau, aşa cum spunea el, „*chef* bucătar". Toată ziua vocea lui de bas plutea deasupra bucătăriei, tot cântând şi acompaniindu-se cu lovituri de cuţit. Din raţia de lagăr, acest tip descurcăreţ reuşea să asigure, pentru sine şi anturajul apropiat, o hrană destul de bună, furându-i pe cei grav bolnavi în modul cel mai neruşinat.

---

[1] Abreviere pentru Filială autonomă de lagăr (n. tr.).

Problema femeilor în acest punct de lagăr pentru bărbați se punea și foarte acut pentru „șmecherii" bine hrăniți, sătui și obraznici din rândurile bandiților. Cele două, trei hoațe care spălau pe jos erau depășite de situație, nu se mai descurcau cu sarcinile, deși băgau în ele bucăți uriașe de carne furată.

Combinația de „șmecheri" prădători și siluetele care abia se mai deplasau, ca niște arătări, din jurul lor, conferea acestui loc o impresie de rău augur și în prima zi a venirii mele abia mi-am ținut lacrimile, când am văzut de ce fel de creaturi sunt înconjurată aici, ca un animal hăituit, că puțin probabil că voi reușit să rezist măcar câteva zile.

Apariția mea (o femeie dintre deținuții politici!) a fost acolo o senzație. Când am venit cu primul schimb, la ora 6 dimineața, am rămas câtva timp șocată și speriată, așteptând să iasă din spațiul său privilegiat Ahmet, Luminația Sa, stăpânul mâncării. Baraca aflată pe post de cantină și bucătăria erau pline de un miros rânced de zeamă de ovăz și de frunze verzi de varză. Stăteam acolo de parcă eram condamnată, iar în jurul meu alaiul de brigadieri, tot felul de responsabili și femei de serviciu discutau în contradictoriu, cu ironii mizerabile, chiar în prezența mea. Mă uitam pe mâna cui o să ajung...

Nu, va trebui să fug din această vizuină de lupi, chiar dacă ajungeam din nou la muncile comune. Priveam în urmă cu melancolie, în speranța că voi găsi și aici vreun apărător de genul lui Rudolf. Dar aici se află toată pătura privilegiată a deținuților, toți „șmecherii" – bandiți, hoți, criminali renumiți.

— Haide, faceți pași! se aude vocea asurzitoare a lui Ahmet. Unde au trimis-o pe muiere? La cantină... Păi este vreun șef la cantină, au ba? Ce-ați dat fuga așa?

Ahmet e indignat. Mă privește ca pe proprietatea sa legitimă. Îmi aruncă o privire evaluatoare. Apoi, începând să

danseze şi să cânte din mers o melodie interlopă, îmi pune la picioare ceva fabulos – un castron plin cu gogoşi. Conform reglementărilor, acestea trebuiau să se acorde ca o recompensă celor mai harnici din rândurile muribunzilor. De fapt, ele erau devorate de alaiurile de „şmecheri".

Trebuie să fii viclean în lupta cu lupii. Fac o încercare… Folosesc o armă de autoapărare total neaşteptată pentru Ahmet. Cu un efort de memorie, reuşesc să încropesc câteva fraze în limba lui, în care îi spun că sunt din Kazan. Aproape tătară. Să mă trateze ca pe o soră, să nu lase să fiu jignită. Sunt deţinut politic. Chinuită, epuizată. Sunt sigură că Ahmet-aga îi va alunga pe toţi aceşti…

Ahmet nu mai auzise de multă vreme sunetele limbii lui materne. O umbră de omenie îi trece prin ochii măslinii. „La dracu'! Uite ce mai noroc! Zici să eşti slăbită? O să te hrănim cum nu se poate mai bine. Bine, mă rog! Ahmet-aga va aştepta o săptămână întreagă. Munceşte liniştită, mănâncă pe săturate, n-o să te atingă nimeni. Sări pe gogoşi! Nici lui Ahmet-aga nu-i plac slăbănoagele…"

O săptămână… Ei, ce să zic, e bună şi asta! Poate că într-o săptămână îmi va trece durerea permanentă, înţepătoare din inimă. Şi atunci o să mă întorc la muncile comune.

— Mănâncă, fă-te bine.

Ahmet îmi dă o bucată mare de carne fiartă.

— Mănâncă pe săturate, şi nu te chinui prea tare cu munca. Doar nu e urs, nu fuge în pădure. Uite, n-are decât să tragă partenerul tău. E puternic ca un cal…

Întorc capul. Chiuveta de fier e împărţită în două. Lângă ea lucrează repede şi precis, ca un automat, un bărbat de vârstă mijlocie cu o faţă inteligentă, acoperită de o barbă de culoare închisă, cu buze strânse, cu o căciulă de blană trasă jos pe

frunte. Gamele, gamele de tablă, uşoare şi sonore, zboară ca o ploaie în chiuvetă pe ferestruica făcută în perete. Mai întâi în secţiunea murdară a chiuvetei, unde sunt vărsate resturile de fiertură, apoi în cea curată, unde sunt clătite. După care gamelele, aşezate în mormane curate, sunt date pe ferestruica din perete şi zboară pe masa de servire, unde sunt umplute cu fiertură. Sigur că nu e apă curentă. La fiecare zece, cincisprezece minute, spălătorul îşi părăseşte lucrul, ia două căldări şi iese în curte pentru a aduce de la boiler apă caldă curată.

Imediat îţi sare în ochi cât de sârguincios, nu ca în lagăr, îşi face treaba acest bărbat posac. Cu nişte mişcări cunoscute, iuţi, ca pe bandă rulantă, învârteşte gamelele nesfârşite. E ciudat că spălătorul de vase nu e un om bolnav grav. E chiar bine făcut. În ce fel a scăpat el de mină şi se află aici la o muncă tipic feminină?

— E surd! îmi explică Ahmet când îmi observă privirea. E surd de-a binelea. Poţi să tragi şi cu tunul... E scutit de munci. A trecut prin toate comisiile. E german din regiunea Volgăi. Uite, las' să muncească el cât pentru doi. Iar tu, uite, stai aici la chiuveta curată, să clăteşti! Să nu-ţi treacă prin minte să cari apă, las' s-o aducă el. Iar tu să mănânci, să te faci bine, apoi o să stau de vorbă cu tine... Să nu-ţi fie frică de nimeni!

Şi-mi face cu ochiul semnificativ.

— E surdo-mut?

— Ei, nu, numai surd. Iar de vorbit, bolboroseşte ceva în limba lui...

Ascult bolboroseala surdului şi în mod clar disting cuvântul *verfluchte*[1] adresat lui Ahmet. Îmi iau locul la cea de-a doua chiuvetă şi mă apuc de treabă. Nu e o muncă aşa de uşoară pe cât pare. Gamelele parcă sunt vii, aterizează în apă fără cea mai

[1] Blestemat (l. germ.) (n. tr.).

mică pauză şi eu repet şi repet, ca un robot, aceeaşi mişcare cu mâna. Peste două ore, îmi înţepenesc gâtul şi umerii. Desigur, nu vreau să mă folosesc de favorurile pe care mi le-a oferit Ahmet şi încerc să dau fuga după apă. Dar colegul meu, cu un gest insistent, ferm, îmi ia căldarea, bolborosind încetişor câteva cuvinte în germană.

— Ce curcan blestemat... Şi mai chinuie şi femeile..., bombăne el şi aruncă spre bucătarul-şef al nostru priviri pline de mânie.

Şi zilele trec. Până şi în somn văd mereu cum zboară spre mine gamelele murdare. Muribunzii de la administraţia orăşenească locală munceau şi, prin urmare, şi mâncau la ore diferite. Cantina funcţiona aproape neîntrerupt. Dar în orele de vârf tensiunea devenea maximă. Nici nu puteai să te întinzi puţin, darmite să-ţi iei ochii pentru o clipă de la chiuvetă. Mirosul greu, pătrunzător de fiertură, de la care-ţi venea să vomiţi, emana acum şi de la mine, de la mâinile mele, de la hainele şi pufoaica mea. De la apa fierbinte transpiram mereu, iar pe uşa din spatele meu, care se deschidea din când în când, pătrundea aer rece. Tusea mă chinuia, împiedicându-mă să mă odihnesc noaptea.

Dacă uneori Ahmet, care se milostivea de mine, îmi dădea un înlocuitor, iar pe mine mă trimitea în cantină să adun gamelele, eu sufeream şi mai mult. Aspectul cantinei şi al clienţilor ei era insuportabil. Mâncau îmbrăcaţi în jachete, scoţând lingurile din turetcile pâslarilor de lagăr. Nu erau locuri suficiente şi mulţi mâncau în picioare, stând în jurul unei sobe mari, rotunde, de fier. Mâinile cu care ţineau gamelele tremurau. Mirosul greţos ce venea de la pâslarii ce abureau, uscându-se de la căldura puternică, depăşea chiar şi mirosul de fiertură.

Ah, cum tremurau degetele osoase, negre, degerate, înfipte în gamele... Baraca mare vuia. Înjurăturile alternau cu tusea persistentă, cu hârâitul, zăngănitul lingurilor. Cel mai rău era să asculţi cum glumeau lugubru între ei muribunzii.

— În sănătatea voastră! Să dea Domnul să nu fie ultimul! glumeau de regulă ei înainte de a da peste gât păhărelul cu extras de plante care se dădea într-un colţ al cantinei, pentru a preveni scorbutul.

Ahmet-aga lupta cu înverşunare pentru respectarea regulilor sanitare, igienă şi ordine. De aceea, deasupra ferestrelor complet îngheţate ale cantinei se lăfăiau nişte draperii de hârtie cu desen perforat, iar la un moment dat Ahmet, împreună cu secţia sanitară, a avut chiar ideea de a instala un lavoar, cu un prosop, deasupra căruia era atârnată o pancartă executată artistic: „Spălaţi-vă mâinile înainte de mâncare şi nu vă veţi îmbolnăvi de scorbut." La scurtă vreme însă nu au mai turnat apă în lavoar, aşa că tentativele de spălare a mâinilor deveniseră inutile. Dar pancarta a rămas.

„Şmecherii" mâncau la bucătărie, într-o cămăruţă special delimitată pentru ei, de unde ajungeau până în colţul spălătoriei noastre mirosurile fermecate ale supei de carne adevărată şi ale celebrelor gogoşi prăjite în ulei de floarea-soarelui. În prima mea zi de lucru, Ahmet a încercat să mă aşeze alături de ei, dar eu, cu lacrimi în ochi, l-am implorat să mă lase să stau lângă surd.

— Mi-e frică de ei, spuneam eu foarte sinceră, pentru că într-adevăr chiar simţeam că sunt îngrozită în această lume populată de pitecantropi.

Ahmet a interpretat comportarea mea ca un semn de pudoare a femeii musulmane şi chiar a explicat celor din jur că muierea din Kazan nu va putea deveni niciodată prostituată, aşa cum se întâmplă cu cele din Moscova.

Desigur, dacă era să fiu cu adevărat principială şi onestă, nu ar fi trebui să mănânc din gogoşile făcute cu făină de furat, dată pentru a fi dreasă fiertura. Dar îmi era prea foame ca să mă ridic la un asemenea nivel de virtute. Liniştindu-mă prin nişte sofisme destul de sforăitoare referitoare la faptul că oricum muribunzii nu vor primi aşa ceva în vecii vecilor din mâinile lui Ahmet, duceam mâncarea lângă chiuveta noastră, o puneam pe o ladă întoarsă cu fundul în sus, pe care se aflau deja bucăţi mari de pâine tăiate de colegul meu.

Apoi ne aşezam unul în faţa altuia pe nişte taburete şi mâncam cu lingura din acelaşi vas, respectând cu stricteţe ordinea de pescuire a bucăţelelor de carne de ren. Despre silă sau chiar despre o teamă raţională – de a nu ne molipsi de ceva de la o persoană necunoscută – uitasem amândoi în totalitate.

De fapt, simţeam că este un om curat din toate punctele de vedere. Între noi, deja de a doua zi, s-a stabilit o înţegere tacită. Mi se părea amuzantă şi emoţionantă maniera lui de a mă trata în această junglă ca pe o doamnă. Îmi oferea jacheta ca şi cum ar fi fost un mantou cochet. Se ridica dacă eu stăteam în picioare, mă lăsa să trec prima pe uşă.

Surdul rostea multe vorbe, încetişor, singur. Desigur, în germană. După ce s-a obişnuit cu faptul că cei din jur tratau spusele lui ca pe o bolboroseală fără sens, nu se mai jena să-şi expună gândurile cu voce tare. Ascultându-i cuvintele, mi-am dat repede seama că am de-a face cu un catolic ortodox dintr-o familie patriarhală de fermieri. Cu mine comunica prin gesturi şi mimică, fără să-şi dea seama că înţeleg germana.

De aceea mă simţeam puţin ciudat. De parcă trăgeam cu urechea la secretele cuiva. Dacă ar fi ştiut că îl înţeleg, probabil s-ar fi abţinut de la multe dintre cele spuse. La un moment dat,

după ce am rupt o bucată de ziar, am scris pe margine în germană: „Înțeleg tot ce spuneți, țineți cont de asta."

Helmut (atunci mi-a spus numele său) s-a tulburat groaznic. S-a uitat mult timp fix la mine, cu niște ochi umezi, apoi mi-a sărutat mâna umflată de la apa din chiuvetă, mirosind a supă, și și-a exprimat convingerea că *gnädige Frau*[1] nu va folosi vorbele lui pentru a-i face rău. El vede asta pe fața mea.

La scurtă vreme, a avut loc un episod care l-a făcut pe Helmut să se apropie și mai mult de mine. A fost un episod dramatic pentru mine, care mi-a redat pentru un timp fosta acuitate de a recepta viața și marea Oroare, acuitate atenuată de lupta zilnică pentru supraviețuire din lagăr.

Într-o dimineață, a sosit din taiga un grup de oameni care munciseră la exploatările miniere, niște epave umane vii care nu mai erau bune pentru a munci în abataj. În timpul transportului, ei mureau ca... Era cât pe ce să scriu „ca muștele", dar m-am oprit. Ar fi mai corect să spun că muștele cad precum muribunzii din Kolîma. Cei care rezistau erau sortați la Magadan, o parte fiind lăsați aici, dar, în principal, erau trimiși în locuri precum combinatul alimentar de la Taskan, unde mai apucau, până la plecarea într-o lume mai bună, să slujească nobila cauză a cuceririi Nordului extrem, la „munci ușoare". Mai târziu am aflat că aceste munci ușoare constau în 12 ore de stat zilnic într-un ger de minus 50 de grade în taiga, unde muribunzii tăiau crengi de pin siberian, materie primă pentru producerea extractului antiscorbutic în combinatul alimentar.

Cum se întâmpla mereu în astfel de situații, în bucătăria noastră începea o nebunie curată. Trebuia să dai de mâncare la timp acestor oameni – fiertură, pâine, să speli mormanele de gamele peste plan. Eu, aplecată deasupra chiuvetei, lucram de

[1] Doamna (l. germ.) (n. red.).

zor, în momentul în care pe ferestruică s-a strecurat un cap care purta peste căciulă un bandaj făcut dintr-un prosop murdar.

— Cine e aici din Kazan? a întrebat bărbatul.

Am tresărit. Mi-au trecut prin minte tot felul de gânduri sinistre. Poate că soțul meu se află în grupul acesta și este pe moarte? Dar poate că omul a fost trimis de unul dintre prieteni? Și de cine anume?

— Avem cu noi un muribund, unul de-al vostru, din Kazan... Își dă duhul de tot. Probabil că la noapte o să dea ortu' popii. Uite, a auzit el că e aici o femeie din Kazan care lucrează la cantină și m-a trimis pe mine. Cere niște pâine. Măcar să mănânce pe săturate și el înainte de moarte. Puteți să-i dați o rație? Doar aici sunteți lângă mâncare...

Vocea îi tremura, se simțea în ea sentimentul amestecat de invidie și, în același timp, un fel de supunere plină de umilință față de cei care reușiseră să ocupe o asemenea poziție în viață. Lângă mâncare!

— Mi-a promis o jumătate de rație pentru efort, a continuat el ștergându-și cu mâneca jachetei, scorțoasă de la mizeria seculară adunată în ea, transpirația de pe frunte și obraji produsă de apa fierbinte din chiuveta mea.

— Uite, luați, am spus eu întinzându-i rația mea. Să-i transmiteți salutări. Dar stați puțin, cine este? Cum îl cheamă?

— Numele? Maiorul Elîșin. A lucrat la NKVD în Kazan.

Am scăpat totul din mână. Maiorul Elîșin! În fața mea, ca pe un ecran, a plutit cabinetul plăcut, cu fereastra mare ce dădea în bulevard. În urechi a început să-mi răsune vocea catifelată, baritonală a maiorului. „Recunoașteți în fața partidului!... Sunteți o fire romantică... V-a atras ilegalitatea..." El! El a fost cel care a încadrat „crimele" mele în punctul 8, în articolul despre terorism, care se pedepsește cu moartea. El m-a

făcut să ajung la izolator, să fiu „deținut politic". Bine, chiar dacă nu putea să-mi dea drumul, ca să nu intre chiar el în dinții acestei „roți a istoriei", dar ar fi putut măcar, doar asta stătea în puterea lui, să-mi dea nu zece ani, ci cinci... Putea să nu-mi pună stigmatul de „terorist", ci să se limiteze măcar la „propagandă antisovietică", care încă îți mai dădea niște șanse de supraviețuire. Dar sandvișurile? Oare pot uita feliile de franzelă franțuzească acoperite cu șunca de un roz delicat, mirosind frumos? El punea în fața mea farfuria cu aceste sandvișuri – în fața unei deținute flămânde, din beci – și mă ispitea: „Semnați procesele-verbale și mâncați sănătoasă"!

— Ce s-a întâmplat, l-ați cunoscut? Se spune că nu a fost rău. Alți NKVD-iști au pățit-o rău, lucrează acum în mine. Dar pe ăsta nu s-a răzbunat nimeni. Toți spun că nu e periculos. Ei, dar acum totuna e: în noaptea asta o să dea oricum ortu' popii. Știu sigur, l-am văzut eu bine. Când dinții sunt dezgoliți și ies așa din gură, gata, e sfârșitul...

În adâncul orbitelor căzute ale bărbatului licări o umbră întunecată de teamă – oare îi va scăpa din mână rația asta, așa de apropiată, din care i se promisese jumătate?

Dinții dezgoliți... Era chiar detaliul care lipsea pentru a-mi depăși ezitările. Dinții ieșiți din gingii, din cauza scorbutului, acoperiți de o piele subțire și ieșiți înainte... I-am văzut la muribunda Tania, în lagărul de tranzit.

— Uite pâinea... Stați puțin! Numai să-i spuneți că este de la mine. Rețineți numele meu și...

Deodată picioarele au refuzat să mă mai asculte. M-am așezat pe lada așezată cu fundul în sus, care slujea drept masă pentru noi.

— *Was ist los*[1]? întreabă neliniștit Helmut surdul, dându-mi hârtie și creion pentru a răspunde.

[1] Ce s-a întâmplat? (l. germ.) (n. tr.).

— Cel care a venit după pâine este anchetatorul meu.

— *Ach so!*[1]...

În zilele care au urmat am suferit cumplit. Convoiul a plecat, nu am aflat dacă Elîșin a murit sau nu, fostul maior strălucit a cărui funcție era să ispitească victimele cu turtă dulce, în timp ce alții le șfichiuiau cu biciul. Dar mă chinuia mai ales propriul meu comportament. Cum am putut să mă cobor până la această răzbunare măruntă! De ce am cerut să i se comunice numele meu, de ce am încercat să otrăvesc cu fiere această ultimă bucată de pâine din viața lui? Ce josnicie! Oare în iadul acesta nu suntem oare chit, nu ne-am plătit unul altuia pentru tot? Socoteala e închisă. E închisă prin moarte, prin ASEMENEA moarte.

Dar în timp ce eu mă chinuiam cu asemenea gânduri, surdul meu, dimpotrivă, comenta povestea rației de pâine pe care am oferit-o călăului meu.

— O să rămâneți în viață, auziți? îmi șoptea el tot timpul în germană. O să fiți eliberată. Pentru că i-ați dat pâinea dușmanului... Rămân pentru totdeauna prietenul dumneavoastră. Sunt gata să-mi dau viața...

Din nefericire, foarte curând, Helmut a trebuit să pună în practică aceste asigurări.

Problema e că se apropiase sfârșitul acestei săptămâni pe care mi-o dăduse Ahmet-aga pentru a mânca pe săturate și a prinde puteri. Surprindeam tot mai adesea asupra mea niște priviri lacome. Iar într-o dimineață, după ce a pășit ca un păun mândru în fața mea, mi-a oferit o eșarfă mare de lână („șmecherii" făceau ușor rost de asemenea lucruri din centrele de dezinfectare), mi-am dat seama că a venit sfârșitul momentului de acalmie. Va trebui din nou să plec la „muncile comune".

---

[1] Înțeleg! (l. germ.) (n. tr.).

— Nu, nu, mulțumesc, nu-mi trebuie șalul ăsta... Am unul, e călduros...

Ahmet a strâns din buze, gura îi semăna acum cu o capcană care se închisese.

— Știu că tu ești o doamnă, ești cultă... Mi s-a spus că, în cazul tău, nu se poate așa, dintr-odată. Ahmet a așteptat. Te-a hrănit. Azi, cultă, mâine, cultă... Cât timp poți să fii cultă?

A plecat foarte iritat. Dar, peste o oră, a cerut să mă duc în magazia lui.

— O să iei cârpele să speli pe jos...

Îl rugasem demult pe Ahmet să-mi dea o cârpă nouă de spălat pe jos. Era un pretext bun. Dar totuși îmi era frică să mă duc în magazia întunecată. Ei, nu, nu va îndrăzni. Aici e un loc strâmt, se aude tot, o să strig, dacă el... Dar, pentru orice eventualitate, i-am scris repede lui Helmut un bilețel: „Ahmet m-a chemat la magazie. Aveți grijă." El a dat din cap liniștitor și în ochii lui cufundați în orbite s-a aprins o luminiță fanatică.

Sub tavanul magaziei, ardea cu o lumină roșietică un bec mic. Ahmet, în poziția unui padișah sătul, zăcea tolănit pe sacii cu cârpe.

— Dacă nu vrei șalul, na, ia asta!

Un colier lung din mărgele de sticlă ieftine zăngăneau victorios în mâinile lui. Se vede că gestul reflecta întreaga lui măreție de bucătar-șef, apogeul dorinței sale și acum considera afacerea ca încheiată. Refuzul meu de a accepta darul a trezit neanderthalianul din el. Ușa spre care m-am năpustit s-a dovedit a fi închisă cu cheia. Am început să strig. Se apropia de mine cu ochii strălucitori.

Atunci ușa șubredă a magaziei a început să se miște, să scârțâie... să sară din balamale. O bufnitură și... L-am văzut pe Helmut, prăbușit pe jos, cu ușa ruptă sub el. Părea că fusese aruncat

de un val de mare. Mânia i se citea pe chip. Arăta ca un gladiator rănit sau un vânător medieval care învinsese un mistreț...

O clipă de tăcere. Urmată de o explozie reciprocă de blesteme în germană și tătară. De fapt, Ahmet a trecut repede la rusă:

— O să vă arăt eu, jigodiilor! V-ați înțeles, da? Surdul e mai bun ca Ahmet, da? Acum o să mă duc la brigadier... Pe amândoi vă trimit de-aici! Amândoi să mergeți la muncă grea... că nu vă mai adunați voi oasele!

Dar bucătarul-șef a fost nevoit să-și amâne câteva ore „răzbunarea sângeroasă". Brigadierul, venit în fugă, a anunțat sosirea pe teritoriul nostru a unui alt convoi uriaș care se întorcea de la munca în mină.

— Repede! Pregătiți rapid mâncarea! O să moară pe drum și tu o să răspunzi pentru ei! Ceee? Să-i trimiți de aici? Ți-ai și găsit momentul! Hai, dă comanda! În jumătate de oră să le dai tuturor de mâncare!

Ahmet a început să se agite.

— Surdul să spele singur! a comandat el. N-au de ce să mai vrăjească acolo amândoi! Iar tu, marș, la servire! Distrează-te și tu pentru ultima oară!

Stau la fereastra de servire, băgând automat polonicul în marmita cu fiertură, dau gamelele pline creaturilor ciudate care stau la coadă în fața mea, înfofolite, peste jachete, cu saci, cârpe, cu obraji și nasuri negre degerate, cu gingii însângerate, fără dinți. De unde au venit? Din noaptea primordială? Din coșmarurile lui Goya?

O groază apocaliptică îmi împietrește ființa. Dar continui să amestec cu furie fiertura din marmită, pentru a le turna ceva mai consistent, mai sățios.

Tot vin mereu. Rândul parcă nu are sfârșit. Iau cu degete rigide castronul, îl pun pe marginea mesei lungi de scândură și

mănâncă... Mănâncă fiertura ca pe împărtășanie. De parcă în ea se află misterul păstrării vieții.

Unul dintre ei se apleacă spre mine pe ferestuică și mă roagă:

— Nu s-ar putea și mai fierbinte? Să ne încălzim mațele...

— E foarte fierbinte! Mâncați sănătos, tovarășe, îi răspund eu aproape plângând.

Și deodată îi aud vocea lui puternică:

— Fraților! Păi aici e o muiere! Mitika! Ia vino încoa, aici e o muiere, pe bune! Doamne! De trei ani nu am mâncat fiertură servită de mână de muiere...

Nu, ăsta nu e Ahmet, nu e bucătarul-șef din Crimeea.... Este un țăran, un țăran simplu, tată de familie, care deja de trei ani duce în groaznica exploatare minieră din Kolîma viața unui animal asexuat de transport. În tot acest timp, nu a văzut femei. Și gamela din mâinile mele a trezit în acest om ceva omenesc, ceva ce fusese stins de tot.

— Ia mai toarnă ceva în plus, porumbițo! mă roagă el peste câteva momente, venind pe partea cealaltă a ferestuicii. Draga mea muierușcă! Ia spune ceva cu vocea ta blândă de muierușcă, să ascult puțin măcar cum era înainte...

Îmi întinde gamela cu mâna lui uriașă, odinioară puternică. O mână de agricultor, o mână de spărgător de piatră cu unghii mari, negre.

— Mulțumesc, draga mea, să-ți dea Dumnezeu să-ți vezi copilașii.

Atunci m-am aplecat pe ferestruică, i-am tras spre mine capul și l-am sărutat pe gura fără dinți, simțindu-i pielea nerasă, înțepătoare.

...În dimineața următoare, Verka, brigadiera, repeta foarte des comanda neliniștitoare: „La stânga! La o parte!" Se forma

un grup mare pentru munca în taiga, din deţinutele noastre de la închisoare. Eu am fost trasă la o parte printre primele. Nu ştiu dacă aici a fost şi mâna răzbunătoare a lui Ahmet-aga. Cel mai probabil, pur şi simplu am ajuns pe lista comună a celor trimişi la celebrul colhoz din taiga, Elghen, unde toate ale noastre se temeau cel mai mult să nu nimerească şi unde aproape toate, mai devreme sau mai târziu, oricum ajungeau.

Am apucat să-i scriu un bileţel lui Helmut şi să-l strecor celor care mergeau la cantină. Dar nu am aflat dacă el l-a primit şi care a fost soarta acestui cavaler-spălător de vase, care şi-a sacrificat pentru mine locşorul călduţ.

Capitolul 7

Elghen înseamnă „mort" în iakută

I-am scris în tot acest timp mamei scrisori optimiste. „Doar știi cât îmi place să călătoresc. Uite, și acum sunt bucuroasă că o să plecăm mai departe de la Vladivostok..." Așa începea scrisoarea mea trimisă din tabăra de tranzit, pe cale neoficială. Și de la Magadan i-am trimis, prin intermediul prietenilor mei din hotel, niște descrieri amănunțite ale naturii din Nord, care se încheiau invariabil cu ideea că, probabil, în curând, o să mergem mai departe.

Iar ea, sărmana, îmi scria ca răspuns: „Mă tot uit pe hartă și mă minunez: unde ați putea merge mai departe..."

Aceste cuvinte ale ei mi le-am amintit mereu în timpul drumului de la Magadan la Elghen. Într-adevăr, se părea că nu avem unde să ajungem mai departe, dar noi tot mergeam și mergeam. Eram înghețate și înghesuite ca oile, de parcă mergeam la tăiere, ne tot cărau în camioane deschise. Și se părea că aceste pustiuri acoperite de zăpadă, aceste movile ca niște căpățâni de zahăr nu au capăt.

Ca de obicei, la începutul drumului, unii încă mai făceau asocieri literare. Se auzeau exclamațiile cuiva despre Jack London și Colț-Alb, despre Alaska. Dar în scurtă vreme, toți au tăcut, împietriți de frig și conștienți de faptul că uite, s-a întâmplat, s-a întâmplat lucrul de care se temeau toți, vom fi duși

chiar în acel Elghen care atârnase deasupra noastră precum sabia lui Damocles în toate cele opt luni petrecute la Magadan.

Era 4 aprilie, gerul de aproape minus 40 de grade, bătea puțin vântul. Apropierea primăverii se vedea numai în albul orbitor al zăpezii curate și strălucirea pe întinsul ei a razelor de soare. De la această privelişte nu-ți puteai lua privirea. Vai, pe atunci încă nu știam că „orbitor", în acest caz, e un cuvânt ce trebuie să fie înțeles literal, că această frumusețe de basm e înșelătoare, iar razele ultraviolete reflectate pe această zăpadă orbesc cu adevărat. Ne așteptau conjunctivitele cumplite, acute, și inflamații ale ochilor.

Senzația de „capăt de lume" și de rupere de civilizația omenească nu ne-a părăsit tot drumul.

— Știți, nu m-ar surprinde să văd ieșind un mamut din spatele dealului, îmi șoptește vecina mea de mașină, clănțănind din dinți și făcându-se ghem.

Am fost de acord cu ea. Și mie mi se părea că mergem nu numai departe de orașele noastre, dar ne îndepărtăm și de epoca noastră, ajungem în curând în neolitic.

Peste Elghen plutea o ceață groasă când mașinile noastre au intrat pe strada principală, unde se afla o clădire scundă, de lemn – administrația colhozului. Era ora pauzei de masă și pe lângă noi, în direcția lagărului, treceau șiruri lungi de muncitori înconjurați de gardieni. Scurtele albe, vătuite, ale celor care ne păzeau apăreau ca niște pete de lumină pe fundalul cenușiu. Toți muncitorii, ca la o comandă, au întors capul în direcția transportului nostru. Și noi, încercând să ne dezmorțim după greaua călătorie, priveam încordați spre fețele noilor noștri tovarăși.

— Se spunea că la Elghen sunt numai femei. Dar ăștia... Ce crezi, oare nu sunt bărbați?

— Hm... Parcă... De fapt...

La început râdeam unii de alții. Am trăit s-o vedem și pe asta: nu mai știm să distingem bărbații de femei... O, e femeie! O, nu! Cum spunea Cicikov despre Pliușkin[1]... Dar cu cât te uitai mai atent la șirurile de muncitori, nu-ți mai ardea deloc de glume. Da, sunt asexuați, roboții ăștia în pantaloni vătuiți, pâslari, cu căciulile trase mult peste ochi, cu fețe cărămizii mușcate de ger, înfofoliți cu tot felul de zdrențe.

Descoperirea asta ne doboară. În mulți ochi, care păreau demult secați, pentru totdeauna, apar din nou lacrimi. Ochii ni s-au umplut de lacrimi. Uite ce ne așteaptă aici! În acest Elghen, noi, care deja ne-am pierdut profesia, apartenența de partid, cetățenia, familia, ne vom pierde și sexul. Mâine o să ne contopim în marșul fantomatic al acestor făpturi ciudate care trec acum pe lângă mașinile noastre, pe zăpada împietrită ce le trosnește sub picioare.

— Elghen înseamnă „mort" în iakută, explică o femeie din batalionul de pedeapsă care ni s-a alăturat acum.

Ea mai fusese aici, ajunsese ca prin minune înapoi la Magadan, iar acum uite, a încasat-o din nou pentru legături cu cei aflați în libertate. Ea ne arată baza agricolă, grajdurile, ferma zootehnică ce se zărea în depărtare. Dar cuvintele vesele, energice, nu se leagă deloc cu peisajul general, astfel încât totul trece pe lângă urechile noastre. Dar „Elghen care în iakută înseamnă mort" ni se va întipări adânc în conștiință. Bine i-au zis iakuții.

Am ajuns la lagărul de femei. Sârmă ghimpată, turnuri de pază simetrice, o poartă care scârțâie și-și deschide lacom botul pentru a ne înghiți. Șiruri de barăci scunde, acoperite cu carton gudronat jerpelit. O latrină comună, din scânduri, în care crește grămada de excremente împietrite de ger.

---

[1] Personaje ale lui N.V. Gogol din romanul *Suflete moarte* (n. tr.).

Şi totuşi suntem bucuroase că am ajuns. Cum, necum, e un loc de stat. Fumul nemişcat care se vede deasupra barăcilor dovedeşte că acolo există viaţă. Şi treptat, treptat, începe să dispară sentimentul de dezarmare şi durere care ne cuprinsese pe toate, prinse în menghina taigalei orbitoare preistorice.

Stăm deja, înghesuite, lângă un cazan în care apa clocoteşte liniştit. Miroase a obiele ce se usucă şi a bucăţi de pâine prăjite pe sobă. E o locuinţă... Încet, încet, ne desfacem cârpele şi, cu degetele înţepenite, parcă de sticlă, înşfăcăm raţiile de pâine primite.

În acest moment greu, soarta ne-a trimis unul dintre acei oameni care probabil se nasc pe lume tocmai pentru a fi o alinare pentru cei din jur. Era şefa de baracă. Maria Sergheevna Dogadkina. O femeie simplă, fâşneaţă, oacheşă, de 50 de ani, vorbind cu acele intonaţii de prescurăreasă moscovită care îl impresionaseră şi pe Puşkin. Nu, nu avea de gând să ne spună cuvinte blânde. Dimpotrivă, tot timpul ocăra pe cineva.

— Aşa se închide uşa? striga ea cufundându-se în norul dens de ceaţă îngheţată ce se formase în jurul intrării în baracă.

Şi după intervenţia ei energică, uşa îngheţată, strâmbă a barăcii se închidea aşa cum trebuie, păzind căldura din interior.

— Cum vrei să se usuce aşa? Le-ai pus strânse grămadă... Rău te-a mai învăţat mama ta..., reproşa ea cuiva şi, după ce lua cârpele, le îndrepta cu o mişcare abilă şi le atârna lângă sobă pe sfoară.

— De ce înfuleci pâinea cu îmbucături aşa de mari, ca un pescăruş? Aşa o să te saturi mai bine? Iote ce s-a aruncat asupra ei, de parcă îi ia raţia cineva. Ia dă-o-ncoa, o s-o prăjesc eu puţin...

Şi Maria Sergheevna înfigea cu abilitate o bucăţică din raţia cuiva pe o ţepuşă de fier special făcută, o părpălea puţin lângă

cazanul încins și dădea posesoarei o bucățică fierbinte ce răspândea aroma sfântă de pâine coaptă.

— Uite, așa o să fie mai sățioasă...

Alerga ca un vârtej prin baracă, împărtășind fiecăreia din exprienţa sa, din munca sa, din cuvintele sale exigente și binevoitoare, materne. Și deja ni se pare că noi toate suntem musafirele Mariei Sergheevna. Desigur, locuința dragei noastre gazde nu este luxoasă, și masa e săracă. Dar tuturor ne e clar că „suntem bogați cu ceea ce ne face bucurie". Și ea parcă nici nu e o deținută (deși are și ea articolul său, propagandă antisovietică), se uită și se comportă ca o gospodină, face totul pentru a fi cuiva mai ușor, mai suportabil.

— De dimineață v-am tot așteptat, am topit mai multă zăpadă. O apă fiartă foarte gustoasă. Beți cât vreți, încălziți-vă. Care nu are cană, uite, luați de acolo de pe poliță cutii. Și să nu vă faceți grijă de latrină, să nu dați noaptea fuga afară. Gata, ați înghețat destul. Uite, am pus într-un colțișor o căldare mare. O s-o scot pe ascuns dimineața, supraveghetorii nici n-o să bage de seamă. Și să nu vă întristați prea tare.... Elghen și Elghen... Dracul nu e așa de negru cum se spune. Uite, eu sunt de trei ani aici și încă trăiesc. Dormiți liniștite. Noaptea e un sfetnic bun. E târziu acum. Umblă Somnul prin prăvălie, iar Moțăiala prin casă...

Tresar de bucurie. Sunt cuvintele unui cântecel pe care doica noastră Fima îl cânta micuțului Vasika. Și adorm pe priciul de sus cu o senzație ciudată de pace și ocrotire a căminului. Aud prin somn cum Maria Sergheevna mătură pe jos, zăngăne din căldări, transformând ca prin minune baraca de la Elghen într-o casă țărănească. Chiar dacă e una murdară, sărăcăcioasă, unde foșgăie gândaci negri, totuși miroase a gospodărie și a pâine prăjită, unde spre seară Moțăiala începe să

umble prin casă. Somnul mă cuprinde dulce. Aud vocea doicii Fima care-l leagănă pe băieţelul meu cel mic:

Unde o să-l găsească,
Acolo o să-i aştearnă de dormit...

În dimineaţa următoare, realitatea groaznică va rânji din nou la noi. Apare din nou cuvântul „convoi". Cum? Deci şi de aici mai ai unde să te duci? Păi cum să nu! Dar Mîlga? Ea e considerată zona de pedeapsă pentru Elghen. Şi mai este şi Izvestkovaia. Aceea e zona de pedeapsă pentru Mîlga. Dar tăiatul copacilor? Câte puncte sunt în taiga, în comparaţie cu care baraca asta ţi se va părea un palat! Iar când o să vină vara, începe cositul fânului. Ei, dar să trăim noi până atunci...

Maria Sergheevna nu este dintre cei cărora le place să spună poveşti. Lucrurile sunt aşa cum sunt. Nu ai de ce să-ţi acoperi ochii, trebuie să ştii adevărul. Şi oricum nu ai de ce să te sperii. Peste tot sunt oameni. Trăiesc şi la tăiatul copacilor.... Nu toţi brigadierii sunt nişte animale. Sunt şi unii mai buni...

— Aţi primit sentinţe grele. Doar sunteţi deţinuţi politici... Mai răi decât cei cu KRTD, se spune. Nu-i nimic, totul o să fie în ordine... O să se obişnuiască şefii. Mai întâi nici pe ăştia cu KRTD nu-i lăsa să-şi tragă sufletul, dar acum, uite, pe una a pus-o responsabilă cu baia.

Da, am nimerit la Elghen, la o zonă de pedeapsă, dar nu din vreo vină, ci pur şi simplu „din cauza articolelor la care am fost încadrate", în calitate de deţinuţi politici de închisoare. Iar aici cel mai adesea ajung recidiviştii cei mai învederaţi, „ticăloşii". Şi mai sunt şi „doicile".

— Nu se ştie de ce le-a trecut prin cap şefilor că aici e locul cel mai potrivit pentru prunci. E adevărat... Au construit un

centru pentru copii... E zonă pentru copiii deținuților. Ei, și aici sunt multe „doici". Care dintre copii vor scăpa, nu le poți veni de hac nici cu pușca...

„Doici" – prin acest substantiv erau numite toate femeile deținute prinse cu legături amoroase sau „suspectate" de a fi însărcinate. În privința lor, măsurile severe represive cunoșteau un oarecare umanism, dacă se poate spune așa.

De câteva ori pe zi, se aude comanda: „La hrănire!"

Și aceleași siluete asexuate înfofolite în cârpe, în șiruri de cinci, tropăie repede sub supravegherea acelorași scurte vătuite către centrul pentru copii, unde fiecare primește în brațe câte un bebeluș. Pruncul este pus în fața unei sarcini complicate – să sugă câteva picături de lapte din sânul celei care se hrănește cu rația din Elghen, dar lucrează la „îmbunătățiri funciare". De regulă, deja peste câteva săptămâni, medicii din lagăr constată „întreruperea lactației" și mama e trimisă la tăiat de copaci sau cositul fânului, iar pruncul trebuie să-și apere dreptul la viață cu ajutorul alimentelor disponibile în lagăr. Acest contingent de doici e foarte variabil, se înnoiește continuu cu păcătoase care vin din toată Kolîma.

— Uite cum se face paza maternității și a pruncilor! exclamă Nina Gviniașvili când vede pentru prima dată plutonul de mame înconjurate de soldați înarmați...

Dar toate detaliile referitoare la idilicul centru pentru copii și bucuriile maternității de la Elghen o să le aflăm mai târziu. Dar acum din nou, după ce ne-am tras puțin sufletul în baraca Mariei Sergheevna, suntem tulburate la maximum de zvonurile legate despre mutări care parvin de la URC (Sectorul de evidență și repartizare). Acolo, se spune, se pregătesc deja din plin listele de convoaie pentru tăiatul lemnelor. Zvonurile despre locurile unde este cel mai rău sunt diferite. Din unele

informații, la kilometrul 7 poți să rezişti mai mult decât, să spunem, la kilometrul 14, la Zmeika, pentru că gardienii nu sunt aşa de ticăloşi. Din altele, dimpotrivă, la 7 poți să dai mai repede ortul popii, acolo s-a dus numai vestea că sunt bараci, dar e o frigăraie în ele ca în pădure...

Galia Stadnikova îndrăzneşte să pună o întrebare ofiţerului cu paza şi regimul.

— Spuneți-mi, vă rog, nu aş putea să contez pe lucru în specialitate? Sunt felcer-mamoş...

Ofiţerul zâmbeşte şi spune apăsat:

— Pentru articolele dumneavoastră avem două specialități: tăiatul copacilor şi îmbunătățiri funciare.

...Eu am primit kilometrul 7. Lista e amestecată. E o grupă de-a noastră, deținutele de la închisoare, dar sunt şi vechi locuitoare de la Elghen. Printre noi sunt şi dintre cele „care dansează şi cântă", adică borfaşe, şi câteva „creştini ortodocşi" – nişte colhoznice religioase din regiunea Voronej. Ele sunt duse la kilometru 7 ca pedeapsă, pentru că au refuzat să muncească duminica.

Stăm o oră întreagă la poartă, cât timp au loc schimburi de cuvinte între gardieni şi conducere. La poartă se află şeful unității sanitare, Kucerenko, un om vânjos, cu o faţă arămie, de parcă e pompierul Kuzma[1]. Gardienii i se adresează cu respect, folosind apelativul „doctor", deşi el, aşa cum am văzut mai târziu, este un felcer de companie.

— Şi dacă încep să moară pe capete pe drum? rosteşte el tare, astfel încât auzim şi noi. Ia uitaţi cum sunt îmbrăcate deţinutele politice...

---

[1] Personaj din poezia omonimă pentru copii a lui Samuil Marşak (n. tr.).

Da, din nou arătăm cel mai rău dintre toți. Colhoznicele au șaluri groase, pufoase, scăpate prin minune. Unele hoațe au chiar cojocele. Iar noi suntem îmbrăcate numai în uniforma oficială, fără niciun lucru de-al nostru, încălțămintea găurită prin care intră zăpada.

Mai târziu am aflat că există totuși o formulă de umanism oficial: „Îmbrăcat și încălțat conform sezonului"... Și în anumite perioade, când „mortalitatea deținuților depășea normele admise", funcționarii de la unitatea sanitară începeau să tragă de timp din acest motiv. În acest caz, reprezentantul instituției se dovește că a avut neplăceri tocmai din cauza unei asemenea probleme, de aceea protesta acum...

Am stat peste o oră la poartă, lângă gheretă, înghețând, așteptând sfârșitul discuției șefilor și ascultând cântecele borfașilor. Dansau și urlau:

Știi și tu că sâmbătă
Nu mergem la muncă,
Iar pentru noi e o zi importantă...
Ha, ha!

În fine, intenția umană a triumfat. Kucerenko a reușit să demonstreze un lucru evident: într-adevăr nu suntem îmbrăcate și transportate conform sezonului. Și acum suntem cărate, hurducate în remorci de tractoare, pentru că niciun alt mijloc de transport nu se poate strecura până la kilometrul 7, aflat la distanță de șosea, în taigaua aproape neumblată.

Mergem... Prin văioage și șanțuri prin pădure, în blestemele supraveghetorilor și înjurăturile criminalelor. Și kilometrul 7, se vede, e numit destul de convențional. Mai are ceva în plus... Fără îndoială, mai are ceva în plus, și destul de mult. În fața noastră nu apare niciun om, niciun animal. Și e iarnă, iarnă... Deși e aprilie. Luna aprilie a anului 1941.

Capitolul 8

La tăiatul copacilor

Brigadierul nostru, borfaşul Kostik, poreclit Actorul, e o fiinţă destul de educată. Într-o anumită perioadă a vieţii sale furtunoase a lucrat în efectivul auxiliar al unui teatru din provincie. De aceea ştie nişte cuvinte aşa de sofisticate, precum „bufonadă", „culminaţie", „travesti". Asta îi conferă înjurăturii lui o nuanţă irepetabilă, originală.

La eşalonul nostru se uită absolut fără nicio încredere. Merge de-a lungul formaţiunii noastre ca un comandant de oşti înainte de luptă şi, cu o mare durere, examinează aceste indivíde jerpelite înarmate cu fierăstraie şi topoare. Mda. Se vede că va trebui să se care la Elghen ca să se poată distra puţin. Ce să aleagă de aici? Pe borfaşe nu le suportă. E un om curat, se teme de tot felul de boli venerice. Alea credincioase, ei, doar se ştie, alea sunt scrântite. Iar deţinutele astea de la închisoare... Poate or fi fost şi ele cândva muieri. Dar azi nu prea arată, sunt nişte muribunde... pur şi simplu o parodie de femei...

Kostik îşi îndreaptă moţul de pe frunte şi începe să fredoneze:

La naiba, sunt o parodie,
N-ai cu cine să-ţi petreci timpul...

Dar când îl vede pe şeful lucrărilor forestiere din sovhoz care se apropia, schimbă tonul şi începe să vorbească despre planul de producţie.

— Cu asemenea muribunde pot eu să fac norma? Aici e numai „arhiva A".

Pavel Vasilievici Keizin, şeful lucrărilor forestiere, se uită şi el la fel de trist la fierăstraiele noastre – proaste, ruginite, tocite, şi la noi. Asta da completare! Deşi slujba de aici nu l-a transformat într-un sadic, omul e realist când evaluează deţinuţii şi reuşeşte să stăpânească la perfecţiune arta de a se uita la oameni ca la o anexă a fierăstraielor şi topoarelor.

De la colibele noastre până la locul de muncă sunt cam patru kilometri. Mergem în şir indian pe pământul nedesţelenit, prin zăpada din ce în ce mai afânată. Încă de la primii paşi, picioarele ni se udă complet, iar când, după-amiaza, începe din nou gerul cumplit, pâslarii îngheaţă, durerile din picioarele degerate nu te lasă să mergi.

Kostik, imediat ce rămâne singur cu noi, fără Keizin care venise numai pentru o zi, fără supraveghetorii care adesea fumau strânşi lângă foc, începe să-şi neglijeze obligaţiile. Instructajul în privinţa tăierii copacilor îl face cam aşa:

— Aţi mai văzut un copac ca ăsta? Nu? Hei, dumneavoastră, Maria Ivanovna! Este în nămeţi, l-aţi văzut? Ei, prin urmare, înainte de a-l tăia cu fierăstrăul, trebuie să călcaţi cu picioarele în jurul lui... Uite aşa...

Pentru el nu este o problemă când calcă zăpada în picioare, cu cizmele lui înalte de fetru cu turetci îndoite, cu pantalonii băgaţi în cizme, după moda interlopă. Iar eu şi Galia Stadnikova, perechea mea, încercăm să repetăm mişcările lui şi imediat ne trezim cu pâslarii plini de zăpadă.

— Acum cu toporul taie puțin din față. Iar acum continuă din ambele părți. Păi ce naiba, Maria Ivanovna, ce, n-ați ținut niciodată în mână un fierăstrău? Doamne Dumnezeule!

— Oare dumneavoastră chiar credeți serios că eu și Galia putem să tăiem un asemenea copac?

— Nu un singur asemenea copac, ci 8 metri cubi la două persoane, asta e norma voastră, auzim noi un răspuns sec, profesionist.

Se înțelege, nu Kostik ne răspunde așa, ci Keizin, șeful lucrărilor forestiere, care se apropiase. Iar Kostik, care tocmai ce arătase că puțin îi pasă de noi și de copaci, cu o voce mizerabilă, de lingău, adaugă și el:

— Aveți trei zile să vă faceți norma. Trei zile rația merge oricum. Dar din ziua a patra, vă rog să mă scuzați, îmi pare rău... După categorii, în funcție de îndeplinirea normei... Cum îți așterni, așa o să dormi...

Trei zile, eu și Galia am încercat să facem imposibilul. Sărmanii copaci! Ce-au mai suferit ei probabil când mureau din cauza mâinilor noastre nepricepute. Noi, fără experiență și mai mult moarte decât vii, puteam doar să doborâm pe altcineva. Toporul ne cădea din mâini, aruncându-ne în față așchii mărunte. Tăiam febril cu fierăstrăul, acuzându-ne în sinea noastră una pe asta de stângăcie, deși cu voce tare nu ne făceam niciun reproș, dându-ne seama că o ceartă era un lux pe care nu ni-l puteam permite. Din când în când, fierăstrăul patina. Dar lucrul cel mai groaznic era momentul când copacul chinuit de noi se pregătea în fine să cadă, iar noi nu știam în ce parte se va prăbuși. Odată Galia a fost lovită tare la cap, dar infirmierul a refuzat până și să-i șteargă vânătaia cu iod, declarând:

— E un truc vechi! A vrut chiar din prima zi să fie scutită de muncă!

Urmăream cu atenție lucrul bigotelor din Voronej. Ceea ce făceau ele ni se părea o magie neagră. Ce rapid lucrau! Cu ce mișcări ample, ritmice, puneau în mișcare fierăstrăul! Cu câtă supunere cădea copacul în direcția corectă la picioarele celor care din copilărie cunoșteau munca fizică!

Dacă am fi fost lăsate să ne revenim puțin și am fi primit de mâncare pe săturate, cine știe, poate că am fi îndeplinit și noi cândva norma. Dar între timp, comandantul punctului nostru, după părerea generală nu prea ticălos, a fost mutat la kilometrul 14, iar aici a fost adus cel de acolo. Nemernicul a venit cu câțiva subalterni la fel de monstruoși ca și el. Și a început un regim de teroare.

— Aici nu e stațiune! și-a început el domnia cu această formulă deja cunoscută. Norma! Mâncarea e în funcție de îndeplinirea ei! Pentru sabotaj primiți carceră!...

Mi-a amintit puțin de Koșciunidze din Iaroslavl. E adevărat, nu avea nimic caucazian în trăsături, era blond, cu fața ciupită de vărsat. Dar făcea aceeași grimasă când vorbea cu noi, își strângea buzele, conferindu-i o vizibilă asemănare. Toate au observat.

— Pur și simplu e fratele lui Korșunidze. Ei, nu fratele lui bun, dar văr tot e...

Și am început să-i spunem Văru'.

...Dimineața ne sculam devreme, pe la ora 5. Șalele ne dureau. Locurile de dormit nu erau făcute din scânduri, ci din bârne. Cioturile nefinisate îți intrau în trup. Fiecare dimineață începea cu o senzație de gol interior. Printr-un efort colosal trebuia să fie depășit, pentru a te scula și a face prima mișcare – să te duci la soba de fier și să-ți găsești în mormanul de cârpe urât mirositoare aruncate în jurul sobei obielele și mănușile tale. Nu era așa de ușor. Pentru prima oară după

călătoria cu *Djurma* ne aflam în aceeași încăpere cu penalele, iar asta ne complica fiecare pas. Pe fete nu le costa nimic să ia niște obiele sau pâslari străini, mai rezistenți, să dea la o parte de lângă sobă lucrurile altora, să-ți smulgă din mână un fierăstrău mai ascuțit. Și Văru' nostru nu accepta nicio reclamație.

El era întors în totalitate, ca să zic așa, cu fața spre producție și ne explica foarte clar la începutul zilei și la verificare că nu poate fi vorba de nicio scuză și că nu intenționează să arunce pâinea poporului pe trădătorii și sabotorii care nu-și îndeplinesc norma. Dar la toate întrebările legate de subzistența noastră avea în repertoriu o grimasă extrem de expresivă și aceeași formulă scurtă. „Aici nu e stațiune!"

Astfel a intrat în viața noastră din pădure Marea Foamete. Cine știe, poate că actorul nostru, Kostik, s-ar fi milostivit de noi și ne-ar fi adăugat niște procente. Dar Văru' proceda mereu științific. Chiar el îi controla pe nemernicii săi subalterni, ca aceștia să ne alunge de la foc și să verifice lucrul brigăzii. Și când Kostik venea să ne măsoare rezultatele de peste zi, în spatele lui se afla un gardian înarmat, astfel că, chiar dacă voia, Kostik nu putea să facă nimic pentru noi.

— 18 procente pe ziua de azi, ăsta e tot punctul vostru culminant, spunea posac Kostik și, aruncând o privire spre gardian, punea cifra în dreptul numelui meu și al Galinei.

După ce primeam, „conform randamentului", o bucățică de pâine, mergeam în pădure și, încă înainte să ajungem la locul de lucru, literalmente cădeam din picioare de slăbiciune. Totuși împărțeam în două bucățica asta. Prima o mâncam dimineața, cu apă fiartă, iar a doua în pădure, punând zăpadă peste ea.

— E adevărat, Galia, sandvișul cu zăpadă e mai sățios decât pâinea simplă?

— Ei, măcar de-ar fi așa...

În prima săptămână a regimului de înfometare, am mai glumit din când în când. De exemplu, se practica un fel de joc. Abia târându-ne picioarele, plecăm cu greu de la muncă. Gârbovite, cu fețele chinuite de ger, îmbrăcate în niște zdrențe de neimaginat. Și atunci începeam crearea imaginară a „unei cronici a lumii bune". Ca și cum o foaie bulevardieră din lumea capitalistă ar descrie pitoresc distracțiile dintr-o înaltă societate.

— Într-o cavalcadă veselă, doamnele se întorceau de la picnicul lor minunat din pădure, unde au plecat în această dimineață de la castelul Elghen în valea Taskanului. (Elghen făcea parte din raionul Taskan.) Vocile sonore ale doamnelor au început să anime colțișoarele umbroase ale parcului. Prințesa Zatmilova i-a uimit pe toți prin eleganța deosebită a costumului de amazoană (peticele de pe pantalonii vătuiți ai Galiei Zatmilova chiar că depășeau orice eleganță prin înfățișarea lor uimitoare)... Acoperământul de cap al baronesei von Aksenburg (este un amestec al celor două nume de familie ale mele), copiat după cele mai bune modele ale lui Paquin, se pare că va deveni un etalon al modei acestui sezon de primăvară... La castel, pe doamne le aștepta un rafinat prânz cu homari proaspeți, serviți sub îndrumarea atentă a experimentatului majordom Cousin de Korșunidze...

Oricâd de ciudat ar părea, asemenea flecăreală în primele zile ale regimului nostru de înfometare ne mai susținea cât de cât, ne liniștea, ne ajuta să ne menținem spiritul treaz și să nu uităm că suntem oameni.

Dar în curând nu ne-a mai ars de glume. Vărul a început să folosească a doua armă a sa. Acum neîmplinirea normei era considerată drept sabotaj și se pedepsea nu numai cu înfometarea, dar și cu carcera. Noi, cele care nu îndeplineam norma

(şi fizic vorbind, nu putea s-o îndeplinească niciuna dintre deţinutele politice de la noi), eram duse direct din pădure nu în baracă, ci la carceră.

E greu de descris ce însemna asta. Un bordei neîncălzit care semăna cel mai probabil cu un closet comun, pentru că, pentru rezolvarea necesităţilor naturale, nimeni nu era scos afară, şi nu erau nici hârdaie. Aproape toată noaptea trebuia să stăm acolo în picioare, pentru că pentru a te aşeza pe cei trei buşteni ce ţineau loc de prici trebuia să stai la rând. Eram trimise acolo direct din pădure, ude, îngheţate de frig, flămânde, cam pe la 8 seara, şi eram eliberate la 5 dimineaţa, chiar la apel, şi plecam din nou în pădure.

De data aceasta, se părea că nu mai puteam scăpa de ea, de Moartea care ne însoţea permanent. Încă puţin şi o să ne ajungă... Iar noi deja eram epuizate, tot încercând să fugim de ea. Cel puţin eu, când mi-am văzut chipul reflectat într-o bucată de sticlă spartă găsită de Galia, am citat vorbele Marinei Ţvetaeva[1]:

În felul acesta nu mă pot iubi,
Cu una ca aceasta nu pot trăi. Nu sunt eu...

Nici măcar Galia nu a încercat să mă mângâie în vreun fel, sau să protesteze... S-a uitat doar la mine cu ochii ei seci şi a spus:

— Măcar el să nu abandoneze băiatul!

Se referea la soţul ei. El scăpase cumva, rămăsese în viaţă în libertate.

---

[1] Marina Ivanovna Ţvetaeva (1892-1941), poetă rusă, a cărei fiică a stat închisă în Gulag timp de 16 ani (n. red.).

Capitolul 9

Se salvează cine poate

Mai întâi am încercat să ne salvăm singure. Adică, la drept vorbind, ideea ne-a dat-o Kostik Actorul, care totuşi nu avea o inimă rea.

— Vreţi să vă daţi sufletul? Ne-a întrebat el, pe mine şi pe Galia, profitând de absenţa supraveghetorului. Deci plutiţi încetişor şi gata, labele sus? Şi asta e toată mizanscena voastră, da?

— Păi ce mai putem face, tovarăşe brigadier? Spuneţi-ne...

— Trebuie să vă imaginaţi şi voi, folosiţi-vă creierul. Fiindcă în Kolîma doar trei lucruri contează: înjurătura, hoţia şi înşelătoria. Uite, alegeţi care vi se potriveşte, a spus enigmatic Kostik.

Dar asta era numai o pregătire teoretică. Lecţia practică am primit-o tot de la o deţinută politică de-a noastră, Polina Melnikova. Ea era printre puţinii care îşi îndeplineau printr-o adevărată minune norma. Muncea singură, fără pereche, având un fierăstrău cu un singur mâner. Odată sectoarele noastre au fost alături.

— Uite, mi-a atras atenţia Galia arătând spre Polina, o adevărată statuie închinată lui Gogol.

Da, semăna foarte mult. Gârbovită şi înfofolită în cârpele sale, stătea de peste o jumătate de oră pe o buturugă îngheţată, lăsând la o parte fierăstrăul şi toporul.

— Păi când își îndeplinește norma, dacă stă așa?

Când am întrebat-o, ne-a răspuns că deja își terminase norma. Am insistat până când, privind în jur să vadă dacă nu e cumva vreun gardian în apropiere, ne-a explicat cum stă treaba.

— Peste tot în jur sunt numai stive. Stive vechi, tăiate de loturile de dinainte. Aici sunt o mulțime, nimeni nu le-a numărat...

— Ei, și ce? Doar imediat se vede că sunt vechi, nu sunt proaspăt tăiate...

— Păi ce le deosebește, de fapt? Numai faptul că au capetele mai întunecate. Iar dacă de la fiecare bârnă tai capătul, atunci tăietura va arăta proaspătă. Și apoi muți stiva... Și gata norma...

Operațiunea aceasta a primit la noi în continuare denumirea de „împrospătare a sandvișurilor". Ea ne-a permis să ne tragem sufletul. Am schimbat puțin metoda Polinei: baza stivei era făcută din lemnele „noastre", tăiate de noi, apoi lăsam vreo două din lemnele căzute, dar încă netăiate, pentru a se vedea că suntem în toiul muncii. Iar mai apoi ne apucam să tragem lemnele din stivele vechi, tăindu-le capetele și făcându-ne propria stivă. În felul acesta, din cele trei lucruri care contau în Kolîma, l-am ales pe ultimul. Și pentru a nu ceda de la principiul deplinului adevăr, mai adaug că nu ne chinuia deloc conștiința. E greu de spus dacă Kostik a ghicit care este sursa noilor realizări, dar de tăcut, a tăcut.

Din păcate, răgazul acesta a fost de scurtă durată. Nici nu am apucat să ne revenim puțin în urma rației întregi, să ne tragem sufletul după carceră, că la kilometrul 7 al nostru au năvălit tractoarele pentru a ridica lemnele tăiate. În trei zile, „rezervele" noastre de îndeplinire a normei au dispărut.

Pe Văru' l-a cuprins nebunia când a aflat că performanțele noastre au scăzut din nou la18-20% din normă. Acum înșelătoria se întorsese împotriva noastră.

— Doar aţi putut, când aţi vrut, să faceţi 100%! Şi acum iar v-aţi luat de sabotaj! Vă trimit la carceră...

De multe ori, în cei 18 ani lungi de „patimi", m-am trezit faţă în faţă cu Moartea. Dar oricum, nu devenise obişnuinţă. De fiecare dată, am simţit aceeaşi groază care mă împietrea şi aceeaşi căutare febrilă a unei soluţii. Şi de fiecare dată, organismul meu sănătos, imposibil de distrus, găsea în mod miraculos resurse de a susţine viaţa care abia mai pâlpâia. Şi, lucrul cel mai important, de fiecare dată apărea o circumstanţă salvatoare, la prima vedere total întâmplătoare, dar, de fapt, o manifestare firească a acelui Bine Suprem care, în ciuda a orice, guvernează lumea.

De data aceasta, salvarea de la moartea inevitabilă, la tăiat de copaci în Elghen, a început să ne-o aducă... merişorul. Da, chiar el, fructul acru care creşte în Nord, ce-ţi strepezeşte dinţii. Şi nu era vorba de acel merişor care apare, într-un climat normal, la sfârşitul verii, ci merişorul de sub zăpadă, rămas din recolta de anul trecut, care dormise în nămeţi de-a lungul iernii de zece luni din taiga şi care acum era scos din tainiţe de mâna precaută, palidă, a primăverii din Kolîma.

Era deja luna mai când eu, tăind crengile de pe un trunchi căzut la pământ şi stând aplecată, am remarcat pentru prima dată pe un loc în care se topise zăpada, lângă o buturugă proaspătă, această minune a naturii, această creaţie perfectă, o crenguţă de merişor care scăpase de sub zăpadă. Cinci-şase fructe, aşa de roşii, că ziceai că sunt negre, aşa de delicate, încât inima ţi se frângea de durere când te uitai la ele. Ca oricare altă frumuseţe coaptă din plin, se risipeau la cea mai mică atingere. Nu puteai să le rupi, îşi scurgeau sub degete sucul ca de coral. Dar puteai să te culci pe burtă şi să le iei direct de pe crenguţă cu buzele extrem de uscate, spuzite, strivindu-le cu grijă cu

limba de cerul gurii, delectându-te cu fiecare în parte. Gustul lor era imposibil de descris. Ca un vin vechi adevărat care, „cu cât e mai vechi, cu atât e mai puternic". Oare poți compara gustul acesta cu acreala merișoarelor obișnuite? Aici era dulceața și aroma suferințelor îndurate, salvarea din iarnă! Ce descoperire! Primele câteva crenguțe le-am mâncat singură și abia după ce am descoperit-o pe a treia m-am gândit și la alții.

— Galia, Galia, am început eu să strig cu o voce cutremurată, lasă toporul, vino repede aici! Uite... Aici sunt „struguri negri, din visele aurii"...

Da, țin minte foarte bine, tocmai cu aceste „rafinamente" din Severianin[1] mi-am caracterizat descoperirea.

Acum mergeam dimineața în pădure nu cu disperare, ci cu speranță. Observasem deja că merișorul crește mai mult în jurul buturugilor, pe lemnele acoperite de mușchi. Și îl găseam aproape zilnic. Consideram foarte serios și ne asiguram una pe alta că mâna asta zilnică de „vitamină vie" ne-a întărit serios sănătatea. Parcă nici amețeală nu mai aveam așa de des de la foame, și gingiile distruse de scorbut începuseră să sângereze mai puțin.

Ne-a susținut foarte mult în acea primăvară periculoasă de moarte pentru noi și tăria de caracter pe care ne-au demonstrat-o femeile noastre semianalfabete din Voronej, cele cu credință în suflet. La sfârșitul lui aprilie al aceluiași an era Paștele. În ciuda faptului că tocmai cele din Voronej, în mod real, fără nicio înșelătorie, își îndeplineau norma, că pe ele în principal se baza planul de producție al kilometrului 7 al nostru, Văru' nici n-a vrut să audă când l-au rugat să le elibereze de la muncă în prima zi de sărbătoare.

— Noi vom îndeplini de trei ori norma, numai să țineți cont...

---

[1] Igor Severianin (1887-1941), poet, eseist și traducător rus (n. red.).

— Nu recunoaștem nicio sărbătoare religioasă și aici mie să nu-mi faceți agitație! Din zori mergeți în pădure! Și să încercați numai să nu munciți... Acolo, în zonă, se poartă cu mănuși cu voi, dar aici trebuie să mă descurc singur... Muncitorește...

Și acest nemernic a dat subalternilor lui ordine concrete. Am văzut toate astea. Din baraca de unde ele refuzaseră să iasă, repetând: „Azi e Paștele, Paștele, e păcat să muncim", ele au fost scoase cu patul armei. Dar, când au venit la locul de muncă din pădure, și-au pus grămadă, cu grijă, fierăstraiele și topoarele, s-au așezat liniștite pe niște buturugi înghețate și au început să cânte rugăciuni. Atunci paznicii, în mod evident, îndeplinind instrucțiunile Vărului, le-au ordonat să se descalțe și să stea cu picioarele goale pe stratul de gheață, în apa rece ce ieșea la suprafața micului lac din pădure.

Țin minte cât de neînfricată a luat atunci partea țărăncilor vechea bolșevică Mașa Mino.

— Ce faceți, a strigat ea la gardienii înarmați, și vocea ei se sugruma de mânie, sunt niște simple țărănci. Cum de îndrăzniți să le atâtați împotriva Puterii sovietice? O să facem plângere! O să găsim ac și de cojocul vostru...

Ca răspuns au urmat amenințări și chiar s-au tras câteva focuri de armă în aer. Nu mai țin minte acum câte ore a durat tortura asta, pentru credincioase – una fizică, pentru noi – una morală. Ele au stat desculțe pe gheață și au continuat să cânte rugăciuni, iar noi alergam de la un gardian la altul, implorându-i și încercând să-i convingem, plângând și strigând.

În acea noapte carcera era așa de plină, că era greu și de stat în picioare. Și cu toate acestea noaptea a trecut pe neobservate. Totul timpul au fost certuri. Cum să apreciem comportamentul femeilor din Voronej? Fanatism sau rezistență omenească adevărată pentru apărarea libertății de conștiință? Să le numim

nebune sau să le admirăm? Și, lucrul cel mai important: noi am putea să facem așa ceva?...

Ne certam cu atâta patimă, încât aproape uitasem de foame, de epuizare, de umezeala urât mirositoare a carcerei.

Lucrul cel mai interesant este că niciuna dintre femeile care stătuseră cu orele pe gheață nu s-a îmbolnăvit. Și a doua zi și-au făcut norma 120%.

...Uneori, în tentativele de a se salva de moartea care ne dădea târcoale, unele dintre deținutele noastre au căutat ajutor la medicul local. Legătura lui cu medicina era cuprinsă foarte bine în cuvintele „vraci pentru cai", și nu în sensul figurat, ci în cel mai propriu sens: în libertate, el lucrase ca sanitar la un punct veterinar la un sovhoz, dar asemenea situații erau frecvente în medicina de lagăr.

Felcerul nostru locuia într-o coșmelie confortabilă, lipită de unul dintre pereții casei din bârne în care locuiau cei de la interne. Coșmelia se numea „ambulator", dar cei ca noi nu aveau voie să intre acolo. După ce auzea ciocănitul în ușă, felcerul ieșea pe scară și băga termometrul în gura bolnavului. Astfel lua el temperatura, stând pe o bancă lângă „ambulator". Felcerul avea aceleași idei ca Văru' în privința deținuților politici. Nici el nu se purta „cu mănuși" cu noi, ci „muncitorește". Scutirea de muncă o dădea începând de la 38 de grade în sus. Restul bolilor erau numite „prefăcătorie" și „automutilare". Limita de scutiri care i se permitea o consuma exclusiv cu cele din lumea interlopă, care îi plăteau fie cu alimente obținute de la militari, fie în natură, pentru că felcerul, deși avea vreo 50 de ani, încă mai era un bărbat robust.

Și totuși, salvarea adevărată a venit pentru mine de la adevărata medicină. Mai precis, m-a salvat un chirurg deținut,

leningrădeanul Vasili Ionovici Petuhov, care a venit la noi la kilometrul 7, împreună cu șeful unității sanitare din Elghen, Kucerenko, în iunie 1940, pentru o inspecție.

— Comisia sanitară! Comisia sanitară! se repeta în jur ca un clopot ce aducea o veste bună în acea zi.

Comisia sanitară înseamnă pentru unii trecerea la o râvnită muncă în interior, pentru alții, trecerea la OPZ, adică la punctul de însănătoșire, de convalescență, iar asta înseamnă să te întorci în zona din Elghen care, în comparație cu tăiatul copacilor, ți se pare Pământul Făgăduinței, și vreo două săptămâni, poate chiar trei, să primești, fără să muncești, rația și o fiertură „întăritoare". Dar, chiar și pentru cele care rămân să muncească în pădure, există perspectiva unor scutiri. Se știa că astfel de comisii nu apar așa, din senin, ci doar atunci când „pierderile" în rândul deținuților depășeau anumite norme, când, în interesul producției, animalele de muncă trebuiau să fie hrănite, cât de cât.

Și iar am avut noroc: Kucerenko, șeful secției medicale, care se vedea că știe meserie, după ce mi-a pipăit „oasele", a ieșit din „ambulatoriu" și eu am rămas singură cu doctorul deținut Petuhov. Câteva minute, ne-am uitat în tăcere unul la altul. În această infirmerie improvizată, spațiul de lucru al felcerului, cu un pat de lemn acoperit cu pernuțe brodate, cu evantaie cu „vederi artistice" pe pereți, am văzut o față inteligentă, de intelectual, a unui medic adevărat. Am primit-o ca pe un semnal dintr-o lume civilizată pe care crezusem că am lăsat-o în urma mea pentru totdeauna.

— Nu sunteți din Leningrad? m-a întrebat el cu o voce calmă.

— Nu. Dar acolo, la Leningrad, se află acum fiul meu cel mare. La rude.

Peste câteva momente, se dovedește că ruda mea din Leningrad, doctorul Fiodorov, și el chirurg, este bine cunoscut de Petuhov.

— Dați-mi voie... Un băiat? De vreo 12-13 ani? Alioșa, da? Păi l-am văzut cu Fiodorov. La începutul anului 1938... Chiar înainte de arestarea mea. Da, într-adevăr, are ochii dumneavoastră...

Râd și plâng, și-l iau de mâini pe acest om necunoscut. Acum mi-e mai aproape decât oricine pe lume. El l-a văzut pe Alioșa al meu. Numai acum doi ani. Iar eu nu mi-am văzut copiii de peste trei ani...

— O să vă salvez, spune ferm doctorul. Desigur, pe onoarea mea. Puteți să faceți multe lucruri bune pentru oamenii de aici. Oamenii dumneavoastră. Cunoașteți limba latină, nu? Ei, asta e bine, îi va face o impresie extraordinară lui Kucerenko. Așteptați să fiți transferată în lagăr.

Mi-a dat scutire de muncă pentru trei zile, cu diagnosticul „distrofie alimentară". Am fost cuprinsă de o adevărată fericire să stau întinsă în baraca pustie, pe prici, cu o carte în mână. Da, cu o carte! Mi-o dăduse o criminală, Lelika. Făcuse rost de ea de la supraveghetori. Ea mă simpatiza și știa cum să-mi facă o bucurie. Era un manual de școală, Istoria de clasa a cincea. Probabil că unii dintre gardieni făceau cursuri prin corespondență.

„Zeii trăiau în Olimp", citeam și reciteam eu. „Ei beau nectar și mâncau ambrozie".... Ce fericire să stai culcată! Să nu tai cu fierăstrăul! Să vezi că din litere se formează în continuare cuvinte. Beau nectar. Desigur, semăna cu merișoarele de sub zăpadă. Dar uite, ambrozia? Oare cum era la gust? Probabil un fel de cartof prăjit...

Spre finalul celei de-a doua zile a beatitudinii mele, am auzit huruitul unui tractor venit din zonă.

— Ieşiţi cu lucrurile!

De data aceasta, cuvintele de rău augur au sunat ca o veste bună. Noi, cei chemaţi, ştiam că plecăm de la punctul forestier de la kilometrul 7, de la Văr...

— O să mergi la centrul pentru copii. Soră medicală la copii..., m-a anunţat binevoitor tânărul venit să mă conducă acolo, iar eu eram gata să-l sărut.

Pe drum, remorca noastră s-a dezlegat de tractor şi ne-a răsturnat într-un ochi mare de zăpadă. Deşi era luna iunie, mai exista zăpadă. Dar avea asta vreo importanţă? Doar fugisem din nou, norocoasă, de Moarte.

Evghenia Ghinzburg
Destin în bătaia vântului

Anexă

1

Lev Kopelev:

Ea a murit pe 25 mai 1977, la ora 7 dimineaţa.

A fost înmormântată a doua zi.

Nu a existat niciun ferpar. Numai puţini au putut fi anunţaţi.

Noaptea începuse să plouă – o ploaie cenuşie, rece, de toamnă, care se oprea şi pornea din nou. Pe la prânz, mica ei garsonieră era plină. În holul îngust, în colţuri şi de-a lungul pereţilor erau mormane de pelerine, pardesie, umbrele.

Sicriul este în cameră, pe masă.

Ea e de nerecunoscut. O bătrânică, galbenă ca şofranul. Şi doar niciodată nu ni se păruse bătrână, nici în cele mai grele zile de boală. Tot timpul intrau şi ieşeau prieteni, cunoscuţi, cititori. Foştii deţinuţi din Kolîma şi Vorkuta, locatari din blocurile vecine... La bucătărie se fuma. Se înghesuiau oamenii pe scară, la intrare.

Într-un colţ al camerei, este un pick-up. Bach. În surdină.

Fiul ei, Vasili Aksionov, negru la faţă, gârbovit, saluta în tăcere, se mişca încet, schimba discurile.

Sicriul a fost scos în ploaie. Maşina mortuară, un autobuz, câteva autoturisme. Până la mormânt a fost condusă de cel puţin o sută de oameni.

Cimitirul Kuzminskoe. Vechi. Mare. Verde. Aleea principală lată. Sicriul este dus pe un catafalc.

Am cotit pe o alee îngustă, laterală. Ne-am oprit. Mai departe trebuia să ne strecurăm pe niște poteci, printre grilaje.

Crucea întunecată pe mormântul soțului Anton Walter. Alături o groapă proaspătă, lutoasă.

Ploaia s-a potolit. Sicriul a fost deschis din nou. Este și mai evidentă paloarea chipului. L-am întrebat pe Vasia: „Pot să vorbesc?" A dat din cap.

„Fusese născută pentru fericire. Pentru a fi fericită și pentru a dărui fericire. Pentru a iubi și a fi iubită. Pentru a crește copii. Pentru a scrie versuri și proză. Pentru a învăța studenți. Pentru a învăța frumosul. Și asupra ei – o femeie atât de tânără, de frumoasă, de plină de viață – s-au abătut o asemenea nenorocire, asemenea necazuri și suferințe care i-au frânt pe mulți bărbați puternici; ea a îndurat toate grozăviile ocnei staliniste, care a distrus sute de mii de oameni. Acolo a aflat și despre moartea fiului cel mare... Iar după o detenție de zece ani, după un scurt interval de speranțe – un nou arest, noi chinuri, condamnarea la deportare pe viață. Și ajunsă în libertate – moartea soțului, doctorul Walter, și toate noile nenorociri, noi dezamăgiri. Scurte bucurii și necazuri de durată. Și, în fine, boala chinuitoare, groaznică... Dar mereu, oriunde, ea a rămas aceeași. Mereu și oriunde, a fost un om adevărat, o femeie adevărată. Ca acei copaci din Nord, unde a suferit așa de mult – copaci care cresc în ciuda gerurilor și uraganelor, cresc și fac roade. Așa și ea, de fiecare dată s-a ridicat deasupra necazurilor sale – a muncit, a dăruit bucurie și a știut să se bucure și singură.

Cartea ei a căpătat o glorie universală. Cartea aceasta a fost prima dintr-o serie care încă mai continuă și va continua. Toți cei care au scris de atunci și scriu amintiri, care încearcă să întipărească, să înțeleagă trecutul nostru, soarta tragică a țării noastre, toți am mers pe urmele ei. *Destin în bătaia vântului* este începutul unui nou capitol în istoria gândirii sociale de la noi și a literaturii de la noi...

Ce fericire că a apucat să guste măcar o fărâmă din această glorie. A văzut Parisul, s-a întâlnit cu Böll[1], la Köln. Şi ce se mai bucura de călătoria asta... Păcat că nu a apucat să vadă publicarea părţii a doua.

A murit în chinuri. Moartea a fost o scăpare de aceste dureri... Şi totuşi, este o moarte absurdă, crudă, care ne-a adus tuturor tristeţe, durere... Dar moartea a venit. Iar nemurirea va continua. Ea va trăi cât vor trăi cei care o ţin minte. Va trăi şi mai mult decât limba în care e scrisă cartea ei, şi limbile în care au fost şi vor fi traduse aceste cărţi!"

Apoi a vorbit Zora Ganglevskaia, fostă deţinută, o femeie înaltă, căruntă, a vorbit încet, cu o voce egală, surdă: „...Când la noi, în Kolîma, a venit un lot de la închisoare, lucram pe atunci la spital ca soră medicală, femeile au adus-o foarte bolnavă, epuizată. Avea febră. Au adus-o şi au spus: «Vindecaţi-o. Jenia trebuie să trăiască, neapărat trebuie. E cea mai bună, cea mai talentată. O să scrie despre noi toate.» Şi am pus-o pe picioare. Şi în spitalul nostru toţi o îndrăgiseră. De atunci ne-am împrietenit. Şi uite, ea a trătit şi a scris. Şi câte mai putea să scrie... Cine a cunoscut-o n-o va uita niciodată, o s-o iubească mereu. Adio, Jenia..."

S-a apropiat de sicriu şi o altă veche prietenă – Wilhelmina Slavuţkaia. „Vreau să-i spun lui Alioşa (Alioşa stătea vizavi, înalt, frumos, distrat, cu o şapcă pestriţă) – bunica ta, Alioşa, a început să-şi scrie cartea ca o scrisoare către nepot. Toţi îţi suntem recunoscători pentru asta. Dar tu trebuie să fii demn de cartea asta. Este o mare onoare. S-o ţii minte pe bunica."

...Ultimul rămas-bun. Lovitura de ciocan. O lovitură puternică, de dincolo de mormânt. Până şi în crematoriu – în atelierul mecanic, standarizat al morţii – aminteşte de acest rămas-bun din cimitir.

---

[1] Heinrich Böll (1917-1985), scriitor german, laureat al Premiului Nobel în 1972 (n. red.).

...Pomana a avut loc la aceeași masă pe care dimineața se afla sicriul. O pomană obișnuită, tristă dar și cheflie, când spre final uneori deja se râde mai mult decât se plânge.

Vasia își aducea aminte cum mersese cu mama la Paris. Fiica Tonia a venit acum de la Orenburg, unde avea turneu teatrul ei, întârziase la plecarea sicriului, la înmormântare și seara a rămas la mormânt. La pomană a povestit cum îi mai plăcea mamei să sărbătorească, cum se veselea și-i molipsea și pe ceilalți cu veselia ei.

Cineva a spus:

— Trebuie să scriem despre ea. Trebuie să scrie toți care o știu.

2

Raisa Orlova:

Am văzut-o pentru prima oară în august 1964, la Frida Vigdorova, care mi-a spus solemn:

— Evghenia Semionovna Ginzburg-Aksionova, care a scris *Destin în bătaia vântului*, a venit de la Lvov.

Când mai înainte, când am citit manuscrisul, am încercat să mi-o reprezint pe autoare, îmi apărea în fața ochilor o față de mucenic, tragică, a unei femei bătrâne.

Tinerică, frumușică, veselă. Plinuță, dar se mișcă ușor. Părul cu cărare dreaptă, strâns la spate. Deloc la modă. La ceafă are niște bucle. Nicio față de mucenic. Mai degrabă o doamnă care a avut noroc în viață. Îngrijită, aranjată. Unele ca ea au și menajere, case de vacanță, mașini.

Ochii iradiază inteligență.

Pe fața ei – în pometii moi, în tăietura ochilor – se citesc și trăsături tătărești, și unele simple, rusești. Tocmai prin asta semăna ca o soră cu Frida – reflexe ale unor vechi evenimente ale istoriei pe fețele intelectualelor ruso-evreice.

Odată am văzut cum discută cu o țărancă tătăroaică. Amândouă au fețele rotunde, pometii mari, sunt frumoase. Vorbirea ambelor e rotunjită, moale. Se deosebește clar de acea limbă intelectuală medie care răsună de regulă în jurul nostru.

— Dacă e să credem în transmigrația sufletelor, în viața anterioară am fost o femeie de la țară.

La o lună de la prima noastră cunoștință am fost la Lvov, în delegație. Mă temeam să mă duc la ea. Dar ea ne-a primit așa de amabil în orașul care ni se părea străin, neplăcut, că nu mai voiam să mă duc nicăieri fără ea. Ne-am despărțit când ne-am dus să ținem cursurile.

Chiar în prima seară, am stat până seara târziu, a început o ploaie torențială și ne-a lăsat să înnoptăm la ea.

— Nu am nimic de mâncare, numai ceai și ouă.

Sunt indiferentă față de mâncare.

Un apartament mic, sărac mobilat, curățel. O reproducere a Madonei lui Rafael – după aceea s-a mutat la Moscova. Fotografia lui Pasternak e pusă în așa fel, încât cei care intră nu o văd – n-aș fi remarcat-o, dar chiar ea mi-a arătat-o –, e numai pentru apropiați. Teancuri de note.

Vorbim, vorbim, sărim de la o temă la alta – închisorile și lagărele ei și ale lui Lev, știrile din Moscova, politice și literare, cărțile lui Vasili Aksionov, ziarul din Lvov la care a lucrat în calitate de corespondent.

A povestit mult despre răposatul soț, Anton Iakovlevici Walter. German din Crimeea. Medic, era pasionat de folclor, înregistrase cântece germane, povești. S-a întâlnit de câteva ori cu Jirmunski. Și a fost arestat în „cazul" Jirmunski.

Când Evghenia Semionovna și doctorul Walter au fost reabilitați, s-au stabilit la Lvov. Lui Walter îi plăcea foarte mult orașul – străzile, catedralele, clădirile ce păstraseră spiritul arhitecturii germane.

Amândoi au început să lucreze acolo. Totul mergea spre bine. Totuși, pe neașteptate, a revenit scorbutul din lagăr.

— Avitaminoză, deși erau o mulțime de fructe, dar organismul lui nu le mai asimila... Doar Anton a fost multă vreme la munci comune, în mină. Are șapte coaste rupte. L-am tratat la Moscova, l-am îngropat la Kuziminki.

Ne-a recitat versurile lui Korjavin. De la ea am auzit pentru prima dată:

... Să vă temeți deci de cei cu spiritul de fier,
Care au barat drumul îndoielilor,
În a căror inimă frica de a vedea bezna e mai mare
Decât cea de a călca în ea...

În jurnalul meu, scrie așa: „După concepția despre lume e comunistă, după felul în care simte lumea, nu."

Mai întâi nici ea nu a vrut să reintre în partid. Dar anchetatorul de partid a întrebat: „Și ce veți scrie în formulare? KRTD?"

— Pentru Anton, readucerea mea în partid a fost o lovitură. Komarov m-a readus. Am fost lăudată pentru că am dat dovadă de stoicism bolșevic, nu am semnat nimic despre mine sau despre alții.

Cu Pavel Vasilievici Aksionov, fostul soț, s-a întâlnit din nou în 1956, la Kazan.

— Ortodox a fost, așa a rămas.

Pentru noi, atunci tocmai deosebirea asta – ortodocși și liberali – stabilea în mare măsură relația cu oamenii.

Pe 9 aprilie 1965, ea scria de la Lvov: „Raiecika, draga mea, mulțumesc pentru pachetul cu scrisorile lui Soljenițîn, care mi-a produs mare bucurie... Te rog, trimiteți-i biletul meu cu mulțumirile pentru atenție și cuvintele bune. Tare aș vrea să mă întâlnesc cu el, dar este așa de greu, pentru că și eu, și el locuim în provincie."

S-au întâlnit la Moscova. Au stabilit prin telefon întâlnirea în apropierea blocului în care se oprea el de regulă când venea din Riazan. S-au uitat unul la altul și s-au întors să plece. Au continuat să aștepte. Apoi totuși au făcut câțiva pași, au început să se uite mai bine, nesiguri, unul la altul, și amândoi au spus aproape concomitent: „Nu vă imaginam deloc așa!"

*

S-a păstrat o fotografie – noi lângă scara blocului ei din Lvov, strada Șevcenko nr. 8. Ea zâmbește, are ochii mijiți, ca niște tăieturi.

O altă fotografie, în profil. Își prinde acele de păr. Își îndreaptă părul. O mișcare veche, feminină, cochetă. Are cotul ridicat. O linie

a mâinii elegantă. Știa că o prinde gestul acesta. O admir. Și mă doare. Împlinise 34 de ani în închisoare. S-a eliberat după 50.

Când se uita la femeile tinere, elegante, spunea uneori cu durere:

— Eu nu am fost așa, mi-au luat asta, mi-au furat-o.

Pierderea „anilor de înflorire feminină", cum le spune chiar ea, a fost, mă rog, mai dureroasă decât pierderea serviciului, decât chiar pierderea libertății.

La Lvov, mi-a făcut cunoștință cu prietenul său, Leonid Vasilievici. Un colonel în rezervă, înalt, cu părul de culoare deschisă, frumos. El era entuziasmat de ea, ea se bucura de entuziasmul lui.

În toamnă, ne-a scris că el s-a dus la Tula, la mama muribundă: „Sunt lipsită de un interlocutor permanent, înțelegător, tocmai atunci când am așa de mare nevoie de el."

În anul 1965, la Kiev și Lvov, au fost arestați câțiva poeți și pictori tineri. Acuzați de naționalism. Începuse din nou din Ucraina.

La o petrecere de 1 mai, a apărut o polemică: au oare dreptate tinerii, ar trebui să se facă o revistă manuscris, sunt arestați acum oare oamenii fără temei ș.a.m.d. Unii îi apărau, alții îi condamnau cu precauție pe cei arestați. Leonid Vasilievici voia să spună ceva, dar i-a ieșit numai o bolboroseală și a căzut mort în brațele Evgheniei Semionovna.

După moartea lui Leonid Vasilievici, deja nu mai avea putere să rămână în Lvov. Ea scria (4 iulie 1966): „...oricât ați dori să-mi grăbiți schimbul de locuință cu Moscova, din păcate, iar a căzut. E ceva fatal în asta... Se vede că acest cimitir, Lîceakovskoe, nu vrea să cedeze deloc în fața lui Kuzminskoe (ați văzut umorul spânzuratului?)."

Din când în când, fiul ei îi făcea rost de bilete la casele de creație. Îi plăceau atmosfera de acolo, plimbările, posibilitatea de a lucra fără să fie întreruptă, posibilitatea comunicării.

Când a venit prima dată la Maleevka, administratorul a întrebat-o:

— Sunteți membru al familiei?

Ea a răspuns ca de obicei:

— Nu, eu am dosar personal.

A fost greu să se mute la Moscova. Dar au ajutat-o prietenii, au ajutat-o cititorii – cunoscuți și necunoscuți, peste treizeci de oameni. În special au făcut mult Roi Medvedev și Grigori Svirski, pe atunci amândoi membri de partid. A făcut demersuri pentru ea și un funcționar al Comitetului Central, Igor Cernouțan.

Unii au ajutat-o pe comunista care rămăsese fidelă drapelului și după cei 18 ani de lagăr; alții – pe victima regimului; alții – pe scriitoarea care spusese adevărul și, deci, în pofida intențiilor ei, demascase sistemul; alții – au avut pur și simplu grijă de un prieten.

În anul 1966, ea s-a mutat într-o garsonieră pe Aeroportovskaia, într-o casă în regim cooperativ a scriitorilor.

Când mi-a dat numărul de telefon, explica:

— Începutul, ca la toate casele noastre, 151, iar mai departe numai despre mine: prima dată – când? – 37, iar a doua parte – cât? – 18.

După ce s-a mutat la Moscova, uneori întreba:

— Dar poate că trebuia să stau eu liniștită la Lvov, să scriu și să tot scriu lucrurile mele! Doar sunt un om viu totuși!

Contradicțiile, patimile, chiar și sciziunea dintre scriitor și om constituie una dintre sursele dramatismului ultimilor ani de viață ai Evgheniei Ghinzburg.

Ea scria, pe 5 aprilie 1965, din Lvov: „Da, Raiecika, ați simțit foarte bine că în spatele scurtei mele felicitări cu ocazia marii sărbători de 8 martie se află o stare de spirit destul de tristă. Și, la drept vorbind, de ce-aș fi veselă? Anii numărați care mi-au mai rămas, poate chiar luni (acesta nu e pesimism, ci o socoteală reală a vârstei), aleargă așa de repede, iar ce trebuie să termin încă nu e terminat, se îneacă în vâltoarea iute a fiecărei zile…"

Nu era un slujitor plin de abnegație, de sacrificiu în slujba Cuvântului. Putea să fie distrasă de la lucru de bucurii mari și mici, de griji cotidiene și sărbători, din când în când chiar pur și simplu de banalități. Dar ea depășea năzuința spre fericire – așa de nepotolită, depășea bolile, depășea frica.

Memoria și datoria o făceau să se întoarcă la vechea mașină de scris, acoperită cu grijă de o rogojină roșie.

După ce s-a mutat la Moscova, nu a intrat nici în Uniunea Scriitorilor, nici în vreun comitet de grup al vreunei edituri. Se ataşase unei grupe de partid pe lângă administraţia blocului, ca pensionară. Plătea cotizaţie. Scotea de două ori pe an o gazetă de perete. Mergea mereu la şedinţe (făcea totul cum se cuvine). Şi continua să scrie *Destin în bătaia vântului.*

— În celula mea de partid sunt numai persoane înapoiate, „colonei negri"[1], habar nu au cine sunt eu, de fapt, habar nu au de samizdat.

Nevoia de a-i vedea, fie şi din când în când, de a-i auzi, de a merge la şedinţe o apăsa din ce în ce mai mult, îi stârnea repulsie. Dar tocmai această organizaţie de partid i-a dat în anul 1976 caracterizarea pentru a merge în călătorie la Paris.

Manuscrisul *Destinului în bătaia vântului* de la începutul anilor '60 era citit, transmis din mână în mână, retipărit. La IML[2] s-au făcut 400 de exemplare (manuscrisul a fost trimis acolo de revista *Iunost*).

Roi Medvedev[3], care era prieten cu Evghenia Semionovna (ea îi spunea cu blândeţe „nepot", tatăl lui murise în anii terorii), a dat *Destin în bătaia vântului* lui A.D. Saharov[4]. La Institutul de fizică, manuscrisul a fost multiplicat la *Era*.

Una dintre cititoarele Evgheniei Semionovna a dictat toată cartea pe bandă de magnetofon.

În ultimii ani, Evghenia Semionovna repeta adesea:

— Îi sunt recunoscătoare lui Nikita[5] nu numai pentru că ne-a eliberat pe noi toţi, că altfel aş fi stat în îngheţul veşnic cu o etichetă

---

[1] Aşa erau numiţi conducătorii dictaturii militare din Grecia (n. tr.).

[2] Abreviere pentru Institutul de Marxism-Leninism (n. tr.).

[3] Roi Aleksandrovici Medvedev, scriitor născut la Tbilisi în 1925, autor al unei lucrări critice asupra stalinismului, *Să judece istoria*, apărută în 1969 (n. coord.).

[4] Andrei Dmitrievici Saharov (1921-1989), fizician şi disident rus, renumit pentru luările sale de poziţie în spiritul drepturilor omului. În 1988, a fost creat Premiul Saharov, acordat şi în prezent de Parlamentul European persoanelor cu contribuţii valoroase în domeniul drepturilor omului, disidenţilor şi activiştilor (n. coord.).

[5] Referire la liderul sovietic Nikita Hruşciov (n. coord.).

la picior, dar şi pentru că ne-a izbăvit de frică. Sunt aproape zece ani, până la arestul lui Siniavski şi Daniel, de când nu m-am mai temut.

Dacă aş putea afla adevăratele tiraje din samizdat, cred că *Destin în bătaia vântului* ar ocupa unul din primele locuri.

Manuscrisul a ajuns în Occident. În anul 1967, editorul italian Mandadori a scos cartea concomitent în italiană şi în rusă. Multe capitole au fost transmise la BBC.

Ministrul securităţii statului, Semiceastnîi, la adunarea de la redacţia ziarului *Izvestia*, a declarat că *Destin în bătaia vântului* este o „lucrare calomnioasă care-i ajută pe duşmanii noştri". Asta spunea atotputernicul şef al atotputernicului KGB.

Încă de la Lvov, am aflat că există o altă variantă a manuscrisului, mult mai dură. Numită *La adăpostul aripii lui Lucifer*. Ea a povestit despre asta în şoaptă, într-un parc pustiu.

Peste câţiva ani, am întrebat-o despre acest manuscris. A răspuns:

— L-am ars. M-am speriat şi l-am ars.

Strigătul lui Semiceastnîi a readus vechile frici... Nici nu se putea altfel. Nu văd un asemenea erou care, după 18 ani, să nu se teamă de repetare. Şi sunt oare numai deţinuţii? Se tem şi fiii şi fiicele celor care au fost în lagăre. Fiii şi fiicele celor care atunci se temeau de lagăre. Se teme marea majoritate, şi nu fără temei.

Chiar ea scrie la finalul cărţii: „Mai poţi să-i înţelegi şi, după ce înţelegi, să-i ierţi pe cei care sunt loviţi pe vecie de GROAZĂ, care nu sunt în stare să-şi învingă memoria nervoasă. Recidivele groazei – de fapt, care nu au dus nici la dezicerea de trecut, de prieteni, de cartea aceasta – le mai încerc şi eu din când în când la auzul sunatului la uşă, noaptea, când cheia se întoarce în uşă pe dinafară."

S-au speriat pentru ea şi prietenii. Au început să se gândească cum s-o apere. Au organizat un interviu cu un corespondent al ziarului *L'Unità*, căruia ea i-a spus: „Cartea a fost publicată în străinătate fără ştirea şi acordul meu."

Era adevărat. Dar faptul că manuscrisul a devenit carte în Italia, în Germania, în Franţa, în SUA, asta a bucurat-o.

Îi traduceam recenziile din ziarele şi revistele americane şi engleze. O irita faptul că unii recenzenţi puneau la un loc *Destin în bătaia vântului* cu cartea Svetlanei Stalina, *Douăzeci de scrisori către un prieten*, care ieşise aproape concomitent. Tentativele noastre de a o apăra pe Svetlana nu au avut niciun succes – ea ura tot care avea cât de cât legătură cu Stalin.

În curând, Semiceastnîi a fost înlocuit.

Trecuse pericolul direct pentru ea…

3

Lev Kopelev:

În octombrie 1970, la Moscova a venit preşedintele Franţei, Pompidou. Printre ziariştii care îl însoţeau se afla şi Karol, un cunoscut publicist politolog, autorul unor cărţi despre China şi Cuba. Se născuse în Polonia, într-o familie de comunişti, în 1939, la 16 ani, fugise de hitlerişti spre Răsărit; a terminat şcoala la Rostov, a intrat la universitate, a devenit soldat; a fost arestat pentru „discuţii antisovietice". Din lagăr a ajuns din nou pe front, într-un batalion disciplinar. După război, s-a repatriat în Polonia şi de acolo a plecat în Franţa.

Karol este un „stângist independent". În primăvara anului 1963, el, angajat la revista *L'Express*, a luat parte la editarea *Autobiografiei* lui Evgheni Evtuşenko[1], care a stârnit furia funcţionarilor de partid şi a unor conducători ai Uniunii Scriitorilor. Tocmai Karol a cerut ajutor atunci lui Togliatti[2] şi acela i-a luat apărarea poetului.

Karol s-a bucurat foarte mult când i-am făcut cunoştinţă cu Evghenia Ghinzburg.

— Cartea dumneavoastră este o creaţie remarcabilă. Şi documentară, şi artistică. Nu e suficient să spui adevărul, mai trebuie şi să-l

[1] Evgheni Aleksandrovici Evtuşenko, poet rus născut în anul 1933, reprezentant al generaţiei dezgheţului care a urmat morţii lui Stalin (n. coord.).

[2] Palmiro Togliatti (1893-1964), lider incontestabil al Partidului Comunist Italian, din perioada interbelică până la moartea sa, cu excepţia perioadei 1934-1938 (n. coord.).

creadă oamenii. Şi l-au crezut nu numai cei care nu ştiu nimic, dar şi cei păcăliţi, înşelaţi. Cartea dumneavoastră convinge, şi-ţi întăreşte totodată convingerea.

Karol i-a plăcut şi ei, aşa cum ne-a plăcut şi nouă. Au discutat extrem de amical, cât timp el întreba, asculta. Dar când a început să-şi manifeste simpatia pentru Che Guevarra, pentru răscoalele studenţeşti din Paris din mai 1968, ea s-a supărat:

— Dar ce spuneţi? Guevarra ăsta este un bandit obişnuit, un fanatic, iar băieţii şi fetele voastre pur şi simplu au înnebunit din cauza lozincilor stupide, a drogurilor. Se roagă la Guevarra ăsta sau, şi mai rău, la Mao.

Karol a încercat să protesteze, dar ea l-a întrerupt din ce în ce mai aprinsă, din ce în ce mai apăsat:

— Vă rog să mă iertaţi, dar nu înţelegeţi nimic. Mao este o nouă ediţie a lui Stalin. Uneori dai de emisiunile radio ale lor – nişte ţipete aşa de respingătoare. Cum îl mai slăvesc ei pe marele lor cârmaci! Doar e acelaşi lucru care a fost şi la noi. Sartre al dumneavoastră este un idiot sau un ticălos. Cum poate el să vorbească despre revoluţie după toate câte s-au întâmplat? Toate revoluţiile sunt criminale. Imorale! Inumane!

Ea mai era susţinută gălăgios şi de alţi participanţi la discuţie. Karol a reuşit să răzbată cu mare greutate.

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, nu pot să înţeleg. Dumneavoastră nu credeţi ziarele voastre care scriu despre Occident sau despre ţara dumneavoastră. Şi de ce le credeţi atunci când mint despre China? Eu am fost acolo. De două ori. Şi am stat mult. Am mers prin ţară. Am discutat şi cu Ciu En-Lai, şi cu studenţii, şi cu muncitorii. La ei sunt multe lucruri rele, respingătoare. Este şi fals, şi cruzime. Dar sistemul lor e cu totul altul decât al vostru. Revoluţia culturală a fost mai întâi chiar o revoluţie. Tinerii s-au ridicat pentru că nu mai voiau să accepte birocraţia şi nu mai voiau nişte rânduieli ca la voi. Mao a fost suficient de inteligent şi a încercat nu numai să nu înăbuşe mişcarea asta, dar a şi început s-o conducă. Desigur, în China sunt multe lucruri îngrozitoare, crude. Şi am scris despre asta. Dar ei au acolo alte rânduieli decât voi. Şi politica e opusă celei de la

voi. În China, pentru prima oară în sute de ani, nu mai există oameni flămânzi. Nu mai există foamete, sărăcie... Dumneavoastră sunteți educați în școala stalinistă a nerăbdării. Săriți de la o extremă la alta. Vă înțeleg mânia. Ieri și azi, am fost cu Pompidou la primiri. Spectacole birocratice. Ritualuri triviale, stupide. Merg pe stradă și văd că lumea Kremlinului și a miniștrilor lui nu seamănă cu lumea străzii, a magazinelor, a berăriilor și cu lumea aceasta a dumneavoastră. Între ele e o prăpastie. Dar acum observ un paradox ciudat – lumile acestea diferite se suprapun într-un singur lucru: ele sunt extrem de conservatoare. Putem înțelege de ce guvernul dumneavoastră nu vrea ca masele să fie independente. Dar, se pare, și dumneavoastră respingeți toate revoluțiile pentru că sunt imorale. Și ce vreți să faceți, să le interziceți? Să nu le permiteți? Dar dumneavoastră vă plac cutremurele și taifunurile? Și ele sunt imorale și inumane.

— Ah, caracterul inevitabil al revoluției! Este o poveste născocită de Marx. La noi, în anii '20, trotkiștii strigau despre revoluția mondială. Și acum și voi faceți același lucru. Suedezii și englezii s-au descurcat fără nicio revoluție. La ei, șomerii trăiesc mult mai bine decât cei mai buni muncitori și profesori ai noștri.

— Uitați că și acolo a fost, la un moment dat, o revoluție. Și azi nu ar prea fi de acord cu dumneavoastră, cum că ei trăiesc precum în rai. Iar caracterul inevitabil al revoluției nu este nicidecum o poveste. Exemplul este mai 1968, ne-a luat pe toți prin surprindere. A fost o revoluție adevărată stihinică. Nimeni nu știa ce să facă. Comuniștii erau cei mai pierduți. Acum încercăm să tragem învățăminte. Trebuie să fim gata și de niște cutremure inevitabile, pentru a preveni asemenea distrugeri, asemenea victime care ar putea fi evitate, pentru ca revoluția să nu degenereze în teroare, în totalitarism. Nu vrem să vă repetăm nici pe voi, nici pe chinezi.

— De vrut, nu vreți, dar sunteți încântați de călăii chinezi, așa cum și Romain Rolland și Feuchtwanger[1] au fost încântați de călăii

[1] Lion Feuchtwanger (1884-1958), romancier german cu origini evreiești, care se stabilește în SUA după preluarea puterii de către Adolf Hitler (n. coord.).

noştri. Sunteţi nişte snobi sătui, o faceţi pe nebunii din cauza grăsimii, nici nu înţelegeţi ce faceţi! În cele din urmă, o să vă distrugeţi şi pe voi. Reveniţi-vă până nu va fi prea târziu!

Karol se aprinsese şi el, nu se mai abţinea deloc şi striga aproape la fel ca şi oponenţii lui.

— Nu e aşa, nu e aşa! Noi încercăm să vă studiem şi să vă înţelegem. Înţelegeţi odată, în afară de necazurile dumneavoastră de ieri mai există şi alte necazuri îngrozitoare. Pe pământ sunt milioane de oameni flămânzi. Zilnic mor de foame sute de mii de oameni. În Vietnam, în Indonezia sunt omorâţi zilnic oameni. Sunt omorâţi, şi torturaţi, şi chinuiţi... Noi vă compătimim. Vorbim şi scriem despre Soljeniţîn, Siniavski[1], Daniel[2], Ghinzburg, Galanskov[3], facem demersuri, protestăm. Dar nu putem să uităm nici de suferinţele altor oameni din alte ţări. Dumneavoastră strigaţi: „snobi sătui." Dar dumneavoastră nu ştiţi nimic despre noi. Da, unii dintre noi au destui bani pentru a trăi liniştiţi, a scrie articole, cărţi, a se delecta cu arta, a călători. Dar noi am intrat în lupta politică numai pentru că aşa ne porunceşte conştiinţa, ne porunceşte compătimirea... Şi dumneavoastră spuneţi că asta e snobism!

Disputa s-a încheiat fără nicio soluţie. Karol a plecat aproape disperat. A doua zi, mi-a spus:

— Ghinzburg e o femeie remarcabilă. Ştiam dinainte că e o scriitoare minunată. Dar ieri am admirat patosul ei, patima ei tinerească. Semăna cu studenţii noştri, cu cei mai radicali, atunci, în mai. Dar ea îi blestemă, nu vrea să-i înţeleagă. Este groaznic că oamenii cei mai buni ai voştri devin nişte reacţionari aşa de convinşi. Este una dintre cele mai crude urmări ale stalinismului.

Iar Evghenia Semionovna, când îşi aducea aminte de Karol, spunea:

---

[1] Andrei Donatovici Siniavski (1925-1997), scriitor rus, disident, supravieţuitor al lagărului Perm 36, care adăpostea deţinuţi politici (n. coord.).

[3] Iuli Markovici Daniel (1925-1988), disident rus, scriitor şi translator (n. coord.).

[4] Iuri Timofeievici Galanskov (1939-1972), disident rus, poet şi istoric, mort în lagărele de concentrare sovietice (n. coord.).

— Desigur, e inteligent şi ştie multe. Dar e o varză în creierul lui. Un troţkist tipic. I-am întâlnit în tinereţe. Unul dintre ei chiar mi-a făcut curte. Era un guraliv scârbos. Niciodată nu mi-a plăcut de ei. Şi uite, ca să vedeţi, peste jumătate de secol auzi acelaşi lucru: „revoluţie mondială!", „să conduci stihia"; ei, acolo, în Occident, au înnebunit de tot.

4

Raisa Orlova:

Ea se obişnuise să fie prima. În celulele de închisoare, în exil, da, probabil, şi mult mai devreme, la şcoală, la facultatea muncitorească, la universitate. Peste tot în mod firesc devenea centrul, concentrarea oricărei societăţi. Pentru că ea era frumoasă, comunicativă, spirituală, cel mai adesea era cea mai cultă, uimea prin memoria neobişnuită, povestea uimitor şi artistic.

Ea se acomodase foarte bine şi cu vecinele din apartamentul comunal. De aceea la ea veneau tineri şi bătrâni, intelectuali rafinaţi şi membri de partid de rând, eseri şi stalinişti, dame de lume şi colhoznice...

Mintea vie, energia, temperamentul şi, odată cu ele şi dorinţa de a fi prima, desigur, sunt înnăscute, cum e auzul muzical sau memoria. Dar în tinereţe toate aceste calităţi ale ei s-au dezvoltat şi s-au accentuat în mediul intelectualităţii de partid din Kazan, iar, mai târziu, pe priciurile închisorilor, în lagăr.

Ea simţea şi-şi dădea seama că e atractivă, era conştientă de caracterul inepuizabil al forţelor sale vitale. Şi conştientizarea acestui lucru a întărit-o şi mai mult.

Ea a avut multe necazuri, dar nu a cunoscut nici tristeţea singurătăţii feminine, nici durerea unei iubiri fără răspuns sau înşelate.

Ea a îndurat, a depăşit, a făcut faţă grozăviilor celor 18 ani de ocnă. Aşa a apărut conştiinţa mândră a victoriei.

Mai întâi, probabil, o mirare veselă. Uite, deci, cum stau lucrurile! Totuşi a reuşit!

Dar a fost şi durere – câţi ani din viaţă au fost pierduţi ireversibil, a trecut pe lângă ei fără speranţă!

Cu cât o despărțea din ce în ce mai mult timp de Kolîma, cu cât mai tare sunau vocile admiratorilor, cu atât o chinuiau din ce în ce mai des, cu furie, și gândurile amare:

— Cum de nu înțelegeți, pur și simplu sunt o bătrână bolnavă! Totul e mult prea târziu! Bat o jumătate de oră la mașină și obosesc, de parcă am tăiat un copac. Respirație grea, aritmie. Ah, sărmana, sărmana Jenia, ce neobosită mai era ea... Iar acum îi e greu și să gândească. Acum înțeleg ce înseamnă să-ți alunece gândurile. Înainte toți considerau că e o imagine artistică. Dar acum simt chiar eu că gândurile alunecă, se preling... Și nimeni nu are nevoie de nimeni. Mi-e silă să mă uit la mine și la toată lumea.

Dar, peste câteva zile sau chiar peste câteva ore, ea putea să povestească mândră:

— Azi am făcut douăzeci de mii de pași. Exact, după pedometru. Mai întâi am început să respir greu, dar m-am forțat. Și uite, acum sunt ca un castravete. Și am stat la mașina de scris nici mai mult, nici mai puțin de patru ore. Nu știu ce s-a întâmplat, dar opt pagini și jumătate sunt deja gata. Deci mai am ceva putere!

După ce a venit definitiv la Moscova, nu se mai simțea mereu și oricând prima. Și mai rar – singurul centru al atenției. Noii prieteni, noile cunoștințe i se păreau interesante, multe plăcute, altele îi deveniseră apropiate sufletește. Ea auzea iar și iar laude, se entuziasmau de ea cunoscuți scriitori, oameni de știință. Dar în societatea lor, dar și printre cei mai puțin celebri moscoviți, dar la fel de încrezători și vorbăreți, ea era nevoită, parcă de fiecare dată, să se afirme din nou.

Apartamentul ei din Moscova era mobilat fără pretenții, confortabil, dar de modă veche: o pianină, o canapea cu niște perne, un fotoliu tapisat vechi, o măsuță de telefon scâlciată, o masă ovală acoperită de o față de masă cu franjuri, multe cărți – pe rafturi, pe masă, pe scaune. O mare reproducere a Madonei, adusă de la Lvov. Multe fotografii: fiii, Tonia în diverse roluri, Anton Walter, Pasternak, Soljenițîn, Roi Medvedev, părinții. Ea în tinerețe. La ea veneau mulți oameni de tot felul, uneori care nu se cunoșteau unii cu alții. Veneau la ea tovarăși de lagăr, de închisoare, copiii și prietenii lor, intelectuali „de diferite limbi", scriitori,

medici, juriști, angajați ai editurilor, redacțiilor, institutelor științifice, teatrelor. De aceea, ziua de naștere a Evgheniei Semionovna, 21 decembrie[1], era serbată de regulă de două sau chiar de trei ori. Ea trata foarte serios acest lucru, dădea dispoziții, selecta cu grijă cine cu cine poate sta la aceeași masă. Și asta era tot dorința de a se întoarce înapoi...

Lev Kopelev:

Ea aprecia versuri, cărți și anumiți oameni, așa cum ni se părea nouă atunci, nedrept, cu patimă: ba extrem de sever, ba foarte îngăduitor.

În *Destin în bătaia vântului* scria: „În tot acest an am avut, mă rog, un singur eveniment fericit: la începutul primăverii am reușit să primim de la bibliotecă un mic volum de Maiakovski (...). Câteva săptămâni trăim numai cu Maiakovski"...

Iar nouă ne spunea:

— Nu-mi mai place Maiakovski. În tinerețe, l-am iubit foarte mult, dar acum nu. E grosolan, gălăgios. Un gazetar, nu poet! Și tare mai glorifica el Puterea sovietică. Un propagandist! Gură mare! Nu, nu-mi mai place de el. E adevărat, după el au fost mulți și mai proști... Nu am cerut din partea nimănui trimiterea „în adâncul ocnelor siberiene"[2]. Dar de ce să faci ticăloșii? Doar aproape toți scriitorii sovietici au colaborat direct cu autoritățile, i-au blestemat pe dușmanii poporului și, deci, pe noi toți. Iar literatura rusă a fost mereu de partea celor asupriți, pentru cei umiliți și jigniți.

— ....Ați citit versurile noi ale lui X? A, nu vă plac. Ei, Lida Korneeva v-a învățat așa. Sunteți maximaliști literari și rigoriști. Dar eu sunt o simplă profesoară de literatură. Și mai sunt și o ziaristă de rând. Și sunt recunoscătoare pentru fiecare carte onestă, pentru fiecare poezie sinceră. Doar nu pot să scrie toți ca Tolstoi, Tvardovski sau Soljenițîn. Și romanul ăsta (nuvela, poemul) trebuie măsurat cu o altă unitate de măsură. La nivelul lui e o creație destul de demnă.

---

[1] În realitate, 20 decembrie (n. tr.).

[2] Vers din poezia omonimă a lui A.S. Puşkin (n. tr.).

În el e exprimat adevărul, chiar dacă nu tot, chiar dacă cu precauție, dar e măcar o fărâmă de adevăr. Sunt idei bune...

— ...De ce aveți o părere așa de proastă despre Y? Poate că nu e prea inteligent, dar nu e prost deloc. Și după fire e un om bun, perfect cuviincios. Iar v-ați supărat pe el pentru ceva? Dar cu mine se poartă foarte frumos. Ieri m-a sunat din nou, vrea să-mi aranjeze o lucrare literară. Nu, nu cred în ruptul capului că e capabil de o faptă rea. E adevărat, uneori se teme, își ia prea multe măsuri de protecție. Dar asta se poate înțelege. Doar are serviciu. Nouă doar ne e bine, suntem niște cazaci liberi. Nu, nu. Degeaba vă legați așa de el...

— ...Ieri m-am plictisit din nou toată seara cu Z. Dar cu ea nu pot să mă cert. Ea, știți dumneavoastră, e așa de corectă, ortodoxă. Odată, Vasia a început să vorbească în prezența ei și ea s-a îngrozit: „Jenia, cum de permiteți ca fiul dumneavoastră să gândească așa ceva, să aibă această opinie? Doar e mai rău decât revizionismul! Este deja un atentat la fundamentele originale, la lucrurile cele mai sacre! Trebuie să aveți o influență asupra lui. Doar e membru al Uniunii Scriitorilor, el merge în străinătate!" Eu o liniștesc, zic, ei, astea sunt numai glume, asta e acum *façon de parler* a tinerilor. Dar ea tot cotcodăcea, se îngrozea, mai că plângea... Nu, e imposibil să protestezi în fața ei. Doar a fost 18 ani în lagăr. Și acum până și pe Stalin încearcă să-l apere: „Ah, totuși a fost un bolșevic, el a construit socialismul." Dar eu o iubesc și ea mă iubește. N-am ce face, e prietenie veche. Totuși nu i-am dat și nici n-o să-i dau cartea mea. Ea vrea să uite tot. Dacă ar citi, ar muri de frică, de durere. Nici pe dumneavoastră n-o să vă chem când vine ea, că cine știe ce mai trântiți, mai rău ca Vasika.

Față de cei apropiați și chiar față de persoanele pe care le știa foarte bine, de regulă, era tolerantă. Se certa. Uneori se supăra. Dar ierta multe. Așa ea, în ultimii ani, îi ierta lui Roi Medvedev ideologia marxistă, polemica cu Saharov și Soljeniţîn. Fostului arestat Lev Matveici îi trecea cu vederea „vechiul bolșevism" ortodox naiv. Tamarei Motîliova – fidelitatea față de temeiurile partidului, cu toate convingerile ei liberale.

Faptul că plăcea sau nu pe cineva era pentru ea mai important ca orice altă disensiune.

— Pe Jenia Evtușenko îl iubesc așa de tare. E un copil mare. Sincer până la naivitate. A căzut în fața mea în genunchi. „Vreau să fiți mama mea, considerați-mă fiul dumneavoastră." Ei, parcă e un copilaș. Și are niște versuri minunate – *Moștenitorii lui Stalin*, *Babii Iar*, *Stația Iarnă*, în opinia mea sunt adevărate opere poetice. Sau, de exemplu, *Dispar fricile din Rusia...* Sunt niște versuri minunate, l-au inspirat și pe Șostakovici. Snobii ăștia au adus moda de a-l critica. Dar, în opinia mea, e mai bun ca Voznesenski. Acela e foarte talentat, dar e cumva artificial, mecanic.

5

Raisa Orlova:

În fiecare an, Evghenia Semionovna petrecea câte două, trei săptămâni pe vase de croazieră.

— Deschid și închid navigația.

Îi plăceau călătoriile astea, se bucura de întinderile Volgăi, de plimbările prin orașe și de confortul strălucitor. Și-și respecta cu severitate regimul invariabil.

În primăvara anului 1970, a mers împreună cu ea o veche prietenă din Kazan. Și a pus o condiție:

— Nicio discuție despre *Destin în bătaia vântului*. Tu ești pensionară, dar eu încă lucrez. Așa că nu povesti nimănui nimic despre tine.

La măsuța lor se așeza din ce în ce mai des un bărbat înalt, slăbuț, gârbovit. Ochii de un albastru transparent, palid. Un inginer, văduv fără copii, Evgheni Nikolaevici.

Vaporul se apropia de Kazan. Pasagerii se înghesuiseră pe punte.

Cineva a spus:

— Uite și *alma mater* a mea. Aici am terminat Facultatea de Drept, înainte de revoluție.

— Iar eu Facultatea de Istorie și Filologie, în 1925, nu s-a abținut Evghenia Semionovna.

Şi imediat s-a auzit vocea lui Evgheni Nikolaici:

— Deci aţi studiat împreună cu Evghenia Ghinzburg?

— Cu care Ghinzburg?

— Oare nu aţi auzit? Autoarea *Destinului în bătaia vântului*.

— Mi se pare că ne-am întâlnit.

Ea a răspuns sec, distrată, întorcându-se spre prietenă.

Evgheni Nikolaevici s-a uitat supărat. Nu s-a mai aşezat la măsuţa lor.

Cabina lui era vizavi de cea a radistului. O pală de vânt a deschis uşa de la coridor şi au zburat câteva scrisori. El le-a ridicat şi a văzut pe plic: „Pentru Evghenia Semionovna Ghinzburg." I-a adus scrisoarea.

— Se pare că dumneavoastră sunteţi...

Le-am povestit prietenilor şi cunoştinţelor această poveste de mai. Deci se mai întâmplă minuni.

În luna septembrie a aceluiaşi an, a avut nişte bilete în plus pe vaporul *Dobroliubov*, pe traseul Moscova-Perm-Moscova. Ne-am bucurat de propunerea ei de a călători împreună şi atunci am făcut cunoştinţă cu Evgheni Nikolaevici. Douăsprezece zile am luat împreună micul dejun, prânzul, cina. Ne plimbam adesea toţi patru. Am stat pe punte.

La restaurant, fiecare plătea partea lui. Ei îşi spuneau folosind prenumele şi patronimicul. Din când în când, mai scăpau câte un „tu", „Jenia". Ne făceam că nu observăm.

El îi făcea curte ca odinioară. Ea o făcea pe cocheta, întinerise, devenise mai frumoasă. Iar el radia de mândrie.

Şi eu am început s-o iubesc din nou, ca atunci, la Lvov. Îi admiram bucuria, aşa de târzie şi aşa de meritată.

El mi se părea un reazem solid, o femeie se poate baza pe el. Povestea puţine despre el. Mai mult despre copilăria de pe Volga, despre pescuit. Nu intra în dispute. Disprețuia fățiș politica, mereu. Era departe de literatură. Şi nu se prefăcea că pentru el e important tot ce ne interesa aşa de mult pe noi trei.

Lucrul cel mai important era că o iubea.

...Seara. Pe punte. Ea recită *Femeile ruse*. Ne odihnim. Volga. Libertate. Oameni fără griji.

Și eu încerc să-mi imaginez celulele de închisoare unde ea recita poemul lui Nekrasov, le dăruia versuri colegelor ei nefericite – și celor care le auzeau pentru prima oară, și celor care-și aduceau aminte de el, când recita ea.

În capitolul *Vagonul nr. 7* ea scria că pe eroinele poemului lui Nekrasov „le simțim ca pe niște colege de suferință. Nimeni nu s-ar mira dacă alături de Klava Mihailovna și Nadia Țariova s-ar afla aici Maşa Volkonskaia și Katia Trubețkaia!"

În timpul lui Nicolae I, oamenii erau la fel arestați, trimiși la ocnă, erau omorâți chiar și oamenii lor, chiar cei cărora țarul le botezase copiii, cu ale căror soții și surori dansase la baluri.

Și geografia e neschimbată: Șilka, Nercinsk. Multe seamănă.

Dar cât de mult s-au perfecționat torturile într-o sută de ani! Guvernatorul din Irkutsk încerca s-o convingă pe Ekaterina Trubețkaia să nu se ducă mai departe. În 1937, nu mai existau asemenea „guvernatori", puțin probabil că găsești așa ceva.

Simt din nou cât de mult îmi place Nekrasov, cât de necesare îmi sunt versurile lui.

Evgheni Nikolaevici era entuziasmat:

— Ce memorie, nu? Cine mai poate așa ceva?

Amândoi, extrem de sinceri:

— Nimeni!

Și așa este: niciunul dintre oamenii din jurul meu nu poate recita pe de rost *Evgheni Oneghin*.

Două seri la rând, am ascultat *Prea multă minte strică*. Ea nu uitase nicio replică, nicio remarcă.

În salonul vaporului, câțiva oameni joacă cărți. Oameni necunoscuți, dar li se adresează:

— De ce jucați cărți când în jur e atâta frumusețe?

L. încearcă s-o rețină:

— Jenia, aveți porniri bolșevice. Ei vor să joace cărți, ce vă legați de gusturile lor?

— Ei, știți, așa putem merge foarte departe. De exemplu, să aprobăm homosexualitatea sau marijuana. În lagăr, le înțelegeam mai mult pe femeile care se culcau cu gardienii, decât pe lesbiene sau pederaști.

Când, în zilele ploioase, L. și Evgheni Nikolaevici beau câte o sută de grame, câte două sute, ea se supăra:

— Aveți nevoie de numai un motiv. Este pur și simplu delăsare.

Evgheni Nikolaevici fuma puțin, pe ascuns față de ea.

La început mulți prieteni, ca și noi, ne bucurasem de alianța lor.

Ea nu permitea nimănui să-i numim soț și soție.

— Pur și simplu suntem tovarăși de bătrânețe.

Dar, în scurtă vreme, în această tovărășie au început să apară crăpături mai mici și mai mari.

El a rugat-o să-și lege viețile împreună. Dar ea a refuzat, spunea că nu poate să plece din casa aceasta, că alături sunt Vasia, prietenii. Că îi place chiar apartamentul său.

Ea nu putea trăi fără plimbări lungi, fără călătorii în afara orașului. Iarna închiria o cameră la Peredelkino. Iar pentru el era greu să trăiască acolo unde lipsea minimum de confort.

Dar, lucrul cel mai important, ea nu iubea. Permitea numai să fie iubită.

Prietena ei spunea:

— Pur și simplu ea e neobișnuită, iar el – obișnuit.

Poate că așa și era.

Ea s-a îmbolnăvit, el a îmbătrânit, era și el bolnav. S-au văzut din ce în ce mai rar. El s-a mutat într-un azil de bătrâni și la scurtă vreme s-a sinucis.

6

Aproape la fiecare întâlnire ea spunea:

— De-aș ajunge mai repede la partea a treia. La exil.

A ajuns.

Iar în martie 1977, pe scara casei din Peredelkino invoca:

— De-aș ajunge până la toamnă. Până la publicarea părții a doua și a treia.

N-a mai ajuns.

Odată ea scria o recenzie laudativă pentru o carte proastă şi noi am început să polemizăm. Ea era de acord că e o carte proastă, dar o ţinea încăpăţânată pe-a ei – o laudă pentru că îi place autorul, e un om bun. Noi polemizam supăraţi, iritaţi.

Iar mai târziu, ea a citit începutul părţii a treia şi mi-a fost ruşine pentru cuvintele mele răutăcioase.

...Eliberarea. Nicio clipă în plus nu putea s-o ţină în spatele sârmei ghimpate. Nici măcar viscolul din Kolîma... Ea aleargă cu valiza grea în mână.

Vreau să citească şi mai repede, şi mai încet, să nu pierd nimic.

Cei doi îndrăgostiţi, după o despărţire grea, aleargă unul în întâmpinarea celuilalt.

În literatura unei disperări existenţiale ei n-ar fi putut să se întâlnească, ar fi fost înstrăinaţi, chiar dacă ar fi trăit în condiţii foarte bune în aceeaşi casă.

Dar *Destin în bătaia vântului* face parte din altă literatură.

Evghenia Ghinzburg şi în iad voia să rămână aceeaşi. S-a împotrivit standardizării crunte a lagărului: o bucăţică de blană veche, cusută la pufoaică, papuci roşii de casă, şalul doicii Fima...

La Magadan era deportată. Acolo, în baracă, a venit la ea fiul Vasia. Ea a fost separată de copil, l-a întâlnit pe tânăr peste doisprezece ani. Şi s-a văzut că le plac aceleaşi versuri. Toată noaptea au recitat unul pentru altul.

Pe 23 octombrie 1964, ne scria de la Lvov: „Vasia a fost două săptămâni. Mi se pare că această sosire a lui trebuie să pună capăt acelei înstrăinări absurde care s-a creat între noi în ultimii doi ani. Am avut discuţii adevărate, aşa cum avusesem acum zece ani la Magadan. Ne-am recitat volumele noastre unul altuia şi am intuit observaţiile. Am recitat şi versuri împreună, ca atunci.

E adevărat, rămâne totuşi ceva ce nu pot pricepe la el: patima pentru nişte distracţii de husar, trăncăneala cotidiană, un anumit stil nepretenţios în alegerea prietenilor. Nu ştiu, poate sunt barierele de vârstă?"

În ultimii ani, au fost depășite și aceste bariere. Soarta a dăruit mamei și fiului fericirea prieteniei.

Nu mai lăsa să iasă din casă noile capitole.

— Veniți și citiți. La mine la bucătărie am o sală de lectură pentru prieteni.

...A doua arestare. „Casa Vasikov" – închisoarea din Magadan. Te ia cu frig, de parcă totul mi se întâmplă mie, acum.

Povestirea aceasta o auzisem de la ea mai înainte. O vreme chiar mi s-a părut că putea fi publicată în *Iunost*, după schițele ei despre anii '20.

*

— Am știut mereu că o să scriu. Și toți ai mei știau. Ne împărțeam rația. Trebuia să încep odată și odată. Dar în primii trei ani din libertate, nu aveam niciun capăt de ață. Pur și simplu nu aveai unde să pui o masă.

Am început în vara anului 1959, în Zakarpatie. În pădure, pe o buturugă, într-un caiet de școală. Am fost acolo cu Anton și Tonia. Dar eu încă din închisoare, din lagăr, compusesem anumite capitole. Le repetam pe de rost, ca pe versuri.

Probabil de aceea scria relativ ușor, repede.

— Am citit capitolul *Nopțile de la Butîrki* primului ascultător, lui Anton, a început să plângă. Atunci am simțit pe neașteptate că nu va mai trăi mult.

Spre 1970, ea mai voia să termine numai un singur capitol, ultimul, *În lipsa obiectului crimei*.

În toamna aceea, o durea des inima, o epuizase insomnia, ea spunea că nu va apuca să termine, că moartea o ajunge din urmă.

Și de fiecare dată repetam încăpățânată:

— Sunteți obligată nu numai să terminați *Destin în bătaia vântului*. Sunteți obligată să mai scrieți și o altă carte, ca la Thomas Mann, *Roman despre roman*; cum a apărut manuscrisul, cum s-a dezvoltat, drumul ei spre samizdat și tamizdat.

N-a mai apucat să scrie cartea asta.

S-a întâmplat astfel încât am citit *Destin în bătaia vântului* după ce terminase ciorna acestor amintiri. Prin primele pagini se strecurase cu mare greutate, era marcată de clișee lexicale, sentimentalism, uneori și de formulări gazetărești.

Dar toate astea au dispărut la scurtă vreme, au răzbătut la suprafață indignarea, groaza, compasiunea, rușinea. Și deja nu mă mai gândeam, nu voiam să mă gândesc cum s-au scris toate astea. Unele sintagme continuau, destul de rar, să deranjeze, dar acum era deja neplăcut că le bag în seamă.

Nu știu prin ce metode artistice un autor îmi transmite tensiunea insuportabilă a celor doi ani de dinainte de închisoare. Împreună cu eroina-autor mă apropii de lucrurile groaznice, știu către ce se îndreaptă și, cu toate acestea, vrei să vină mai repede sfârșitul... oricare ar fi el...

După prima întâlnire cu acest manuscris, am citit în samizdat și tamizdat o mulțime de amintiri diverse despre lagăre – documentate și beletrizate, naive și lipsite de talent sau extrem de talentate. În *Destin în bătaia vântului* acum deja nu mai rămăsese niciun episod, niciun gând, nicio stare de spirit, niciun fapt care să nu se fi intersectat cu faptele, gândurile, episoadele, stările de spirit din alte cărți. Și despre Arhipelagul GULAG, eu, care nu am fost acolo, acum parcă știu așa de multe: arestarea, percheziția, interogatoriul, celula, punctul de lagăr, priciurile, șmecherii, caraliii. Toate acestea și multe alte cuvinte din lumea aceea au intrat puternic în modul nostru de viață, în conștiință, în subconștient.

...Recitind *Destin în bătaia vântului*, nu puteam să mă rup de carte. Nu, nu știu nimic. Și mi-e total indiferent dacă sunt pe lume și alte cărți despre ASTA.

Ea a spus odată: „Și pe noi toți istoria ne va trece la rubrica «ș.a.» Ei, Buharin, Rîkov ș.a." Nu, nu e adevărat. Ea, Evghenia Ghinzburg, care a scris *Destin în bătaia vântului*, ea e unică.

Trăiesc viața ei. O pierd. O găsesc. Aflu importanța durerii și a umilințelor.

Dacă toate acestea mi se transmit în felul acesta, s-au păstrat în felul acesta, înseamnă că nu e pur și simplu un document, nu e pur și simplu o „cronică a timpurilor cultului personalității". Numai arta poate să facă așa ceva. Și lipsa de pretenție, caracterul accesibil, naivitatea nu sunt niște slăbiciuni ale cărții, sunt particularitățile ei.

...La începutul anilor '60, noi speram că, după *Ivan Denisovici*, va apărea și *Destin în bătaia vântului*. În acel exemplar al *Destinului în bătaia vântului*, pe care l-am recitit în anul 1977, la scurtă vreme de la moartea autoarei, în capitolul *Vagonul nr. 7*, unul dintre cele mai puternice, mă derutează ceva. Nu-mi dau seama imediat de ce *Evgheni Oneghin* e declamat nu de Jenia, ci de o oarecare Șura (tot ea e și „mama lui Vasika"). Și deodată parcă am o revelație: capitolul era pregătit pentru a fi publicat în URSS. De aceea numele sunt imaginate...

...S-au ofilit speranțele Dezghețului. Nu se mai scria prin îndreptare, edițiile jubiliare „mort în perioada cultului personalității". Nu s-a înfăptuit visul Evgheniei Semionovna ca nepotul ei, în anul 1980, să citească ediția sovietică a *Destinului în bătaia vântului*.

Dar cartea există. De parcă e mai puternică decât alternanța conducătorilor noștri muți. Ea a învins!

7

La Lvov, ea ne recita versurile ei – i se păreau mediocre.

La Moscova, în perioada ei de mare glorie, angajații editurii „Molodaia gvardia" i-au propus să găsească o temă pentru o carte în seria „Viața oamenilor remarcabili". Ea a spus câteva nume, inclusiv pe cel al unei poete uitate, Mirra Lohvițkaia. Poate că și versurile Lohvițkăi, alături de cele ale lui Nadson, stau la originea propriilor ei experiențe poetice.

La începutul anilor '70, în Israel apăruse o antologie *Poeți ruși pe teme evreiești*. Editorii au inclus versuri pe teme biblice, în carte

erau reprezentați aproape toți poeții ruși din trei secole – de la Derjavin[1] la Sluțki[2].

Există acolo și o poezie a Evgheniei Ghinzburg:

...Și din nou, ca niște evrei cărunți,
Vom exclama, cuprinși de speranță,
Și vocea se va frânge, slăbind:
Anul viitor să fim la Ierusalim!

. . . . . .

...Că doar acesta este neamul!
Chinuiți, săraci, prigoniți.
Și totuși o să spunem în noaptea Anului Nou:
Anul viitor să fim la Ierusalim!

Ea compusese poezia aceasta în ajunul Anului Nou 1938, în închisoarea din Iaroslavl. O citise colegei de celulă. Ierusalimul era convențional, simbol al libertății.

Ea se bucurase de publicare, a arătat antologia prietenilor și cunoștințelor. Și era mirată – editorii antologiei, se vede, interpretaseră literal ceea ce pentru ea era o metaforă poetică.

Ea nu numai că nu se simțea, dar nici nu se recunoștea evreică, chiar spunea:

— Niciodată nu am avut și nu am putut să am o aventură cu un evreu. De aceea și de dumneavoastră, Liovocika, n-aș putea să mă îndrăgostesc...

— Jenecika, pur și simplu sunteți antisemtică, rasistă.

(Nici când a compus versurile acestea, nici când ni le recita la Lvov, nici când le văzuse tipărite în Israel, nici ea, dar nici nimeni

---

[1] Gavril Romanovici Derjavin (1743-1816), poet rus și om de stat, care a ajuns până la demnitatea de secretar personal al împărătesei Ecaterina a II-a (n. coord.).

[2] Boris Abramovici Sluțki (1919-1986), poet rus cu origini evreiești, traducător de poezii din limba ebraică. Este considerat unul din marii poeți ai generației poststaliniste (n. coord.).

altul... nu-şi puteau imagina că metafora se va realiza. Începând din 1973, şi ea a fost nevoită să-şi ia rămas-bun de la prieteni, cunoscuţii care plecau în Israel.)

8

Lev Kopelev:

O supăraseră ecourile nefavorabile despre luările de cuvânt ale lui Soljeniţîn, Maksimov[1], Korjavin[2].

— Ei, ce dacă uneori exagerează. Este firesc. Ei au o mânie justificată. Ei încearcă să explice idioţilor ăstora din Occident că ne predau şi se distrug şi pe ei. Ei, şi ce dacă Heinrich Böll e nemulţumit. Doar nici el nu pricepe nimic. E un german bun, naiv. Îl iubesc foarte mult. Dar el nu e capabil să-l înţeleagă nici pe Volodia, nici pe Aleksandr Isaievici, el nu a trăit ce am trăit noi. El doar a citit despre închisori, lagăre, Kolîma, Vorkuta. El e bun, îi compătimeşte pe toţi – şi pe chilieni, şi pe vietnamezi, şi pe tot felul de negri. Dar pentru noi asta nu se poate compara...

...Volodia Maksimov e un om bun, cu suflet. El a vorbit aşa de frumos cu mine. El îl iubeşte cu adevărat pe Vasia. Şi *Kontinent* este o revistă bună. Minunată. Volodia mi-a povestit aşa de mult despre noile lui planuri. Nu, nu, sunteţi nedrept cu el. Şi Heinrich e nedrept. Nu mai termină cu alde Springer şi Strauss ăştia. Nu sunt niciun fel de fascişti. Doar ăştia de stânga le spun aşa. Şi deodată Springer scoate cărţi şi reviste de toate orientările. Şi el i-a ajutat pe ai noştri să scoată *Kontinent*. De ce Brandt al vostru nu a făcut asta? Pentru că-i e frică să-i supere pe conducătorii noştri. Cum aşa, pentru ei sunt mai importante detensionarea, comerţul? Bravo lui Springer, nu i-a fost frică...

---

[1] Vladimir Maksimov (1930–1995), scriitor rus, redactor al revistei *Oktiabr*, de unde demisionează în 1968, după invazia sovietică în Cehoslovacia (n. coord.).

[2] Naum Moiseievici Korjavin. Născut în 1925, este un poet disident rus, stabilit în SUA (n. coord.).

Volodia Maksimov le spune fraților Medvedev agenți KGB. Se înțelege, nu cred așa ceva, Roicik e un om naiv, bun. Îl iubesc, dar nu sunt deloc de acord cu el. Încă mai trăiește în lumea iluziilor și dogmelor marxiste. Desigur, pentru guvernul nostru, punctul lui de vedere e mai aproape decât cel al lui Saharov. De aceea e persecutat mai puțin. E rău când Roi îl atacă pe Soljenițîn. Ăla face o cauză mare. Și e așa de singur! Știu și eu că în *Arhipelag* există o mulțime de imprecizii, de greșeli. Nu poți spune despre nimeni „a murit în mod comic". Dar, în general, *Arhipelagul* e o carte mare, grandioasă. Acolo face de câteva ori trimitere și la mine. Și pe dumneavoastră v-a menționat. Și în *Vițelul* a scris foarte amical despre dumneavoastră. Iar dumneavoastră sunteți nedrept față de el și mă supărați mai mult pe mine decât pe Roi. Doar el nu a fost niciodată prieten cu dumneavoastră. Nu, nu pot să fiu de acord cu asta. Noi toți avem un singur adversar, un adversar groaznic. El strivește toată lumea. Și pe noi e gata să ne sugrume. De ce să ne mai batem și între noi?

— Cartea dumneavoastră despre John Brown[1], Raiecika, am citit-o cu interes. Am aflat multe. Dar eroul îmi e nesuferit. El e un revoluționar adevărat. Nu i-e milă nici de sine, nici de alții. Sunteți mult prea îngăduitoare față de el. Nu, asemenea oameni nu trebuie iertați. De la ei vin toate necazurile. Doar pe negri, în cele din urmă, i-ar fi eliberat și fără vărsare de sânge și, desigur, fără acest fanatic de John Brown. Și, de fapt, pe mine nu mă interesează deloc cauza negrilor. Eu am fost într-o robie mult mai rea decât unchiul Tom.

9

Ea era credulă. Îi credea și pe interlocutorii puțin cunoscuți, și pe cei pur și simplu ocazionali, dacă îi plăceau. Repeta adesea că minciuna este unul dintre cele mai de neiertat păcate capitale.

Dar ea putea să fie așa de mult atrasă de zborul liber al imaginației, că uneori o observație fugară, niște cuvinte neauzite sau necitite bine se transformau în conștiința ei extrem de ciudat.

---

[1] *Sabia ridicată*, 1975 (n. tr.).

Unul dintre prietenii noştri comuni mi-a scris: „Se pare că ascunzi că te-ai închinat. Evghenia Semionovna spune că ai trecut demult la ortodoxism. Numai că nu vrei să arăţi asta în public."

La scurtă vreme, am auzit că alţi câţiva oameni spuneau acelaşi lucru, referindu-se la ea. Devenise imposibil să nu cer o explicaţie:

— Dar ştiţi, Jenecika, se lansează nişte zvonuri monstruoase despre mine. Anul trecut, un funcţionar de la Comisia pentru străinătate[1] povestea sigur de sine peste tot că eu sunt delator şi că de aceea mi se iartă, chipurile, toate păcatele, nici nu sunt exclus din Uniunea Scriitorilor; totuşi, Soljeniţîn şi Böll au aflat şi de aceea ar fi rupt relaţiile cu mine. Apoi cineva din Uniunea Scriitorilor şi, mi se pare, de la cenzură, încerca să mă convingă că am făcut cerere să plec în străinătate. Iar acum se spune că aş fi trecut pe ascuns la ortodoxie şi că mă duc pe ascuns la spovedanie.

— Dar chiar dumneavoastră aţi spus că v-aţi creştinat!

— Ce aiureală e asta? Când? Unde? La cine?

— Ce, aţi uitat? Doar mi-aţi spus. La noi acasă. Am observat o cruce deasupra patului dumneavoastră. Aţi spus că e un cadou de la Igor Hohluşkin. Şi după aceea am vorbit aşa de frumos despre Dumnezeu, despre religie. Doar din copilărie eraţi predispus la ortodoxie, am citit amintirile dumneavoastră. Şi nu pricep de ce vă temeţi, doar nu sunteţi membru de partid. Eu trebuie să ascund asta, că sunt o catolică credincioasă. Doar sunt membru. Coloneii mei negri m-ar face fărâme! Dar biserica catolică permite spovedania pe ascuns.

— Jenecika, veniţi-vă în fire! Şi dacă aş fi devenit credincios, nu m-aş fi temut chiar de nimic. Şi, desigur, nu aş fi ascuns asta de nimeni. Şi cu atât mai mult de prieteni, de apropiaţi.

— Nu am minţit niciodată. Poate că atunci aţi vrut să glumiţi. Dar asemenea glume...

— ...sunt inadmisibile. Sunt de acord. Şi niciodată nu glumesc cu aşa ceva. Mi se pare că-mi dau seama cum de a putut să vă apară

[1] A Uniunii Scriitorilor (n. tr.).

impresia asta. Probabil v-am spus – asta am spus-o nu o dată multora – că nu mă mai consider ateu. M-am convins că ateismul nostru, lipsa asta de Dumnezeu belicoasă – este cea mai dăunătoare, cea mai fanatică din toate religiile. Dar nu am devenit credincios. Sunt agnostic. Nu cred în existența lui Dumnezeu și nu pot, da, de fapt, și nici nu vreau să demonstrez inexistența lui. Dar sunt convins că dacă există vreo forță suprareală înaltă, forța aceea îi depășește așa de mult pe toți muritorii, că nimeni nu are dreptul să se considere reprezentantul ei, singurul ei interpret drept. Și, desigur, nu are dreptul ca, în numele lui Dumnezeu, să impună legi, să-i prigonească pe cei de alte credințe și pe renegați... Creștinismul îmi este mai aproape decât alte religii. N-o să afirm niciodată că ar fi mai bună, mai dreaptă decât celelalte. Dacă aș fi crescut în India sau în China, probabil că aș fi preferat budismul sau daoismul. Dar așa sunt educat, încât, din punct de vedere moral și cultural-istoric, să-mi fie mai aproape creștinismul. Și eu cred că principiile morale creștine sunt foarte necesare azi pentru a nu pieri omenirea.... Iar ortodoxia chiar îmi e apropiată din copilărie. Doica m-a învățat să mă rog la icoanele ei, mă ducea la biserică. Ascultam cu evlavie clopotele de la Catedrala Sf. Sofia, lavra Pecerskaia[1]. La fel de mult mă bucură și creațiile artei catolice – Madona Sixtină, liturghiile, recviemul... În închisoarea din Szczecin am găsit din întâmplare în gunoiul de lângă centrala electrică o carte de rugăciuni catolică; am învățat pe de rost „Pater Noster", „Ave Maria", „Credo", le repetam în izolatorul întunecos. Și când, la Lvov, în catedrala „Catedra" cânta corul puternic, cu orgă, eram așa de cutremurat, că nici acum nu-mi găsesc cuvinte pentru a descrie asta. Dar totuși bisericile rusești, rugăciunile rusești, icoanele rusești și cele mai naive obiceiuri populare – într-un cuvânt estetica ortodoxiei ruse îmi este mult mai aproape de suflet. Și acum ele mă tulbură mai puternic decât Beethoven și Ceaikovski. Uite, asta vă spuneam dumneavoastră, și nu numai dumneavoastră. Dar ați

[1] Ansamblu religios de la Kiev, care grupează numeroase biserici, mănăstiri și grote care adăpostesc moaște (n. coord.).

auzit asta ușor deformat și fantezia dumneavoastră creatoare a extrapolat cele auzite nu prea bine în direcția pe care ați apucat-o chiar dumneavoastră...

— Nu știu, nu știu. Probabil chiar că, la bătrânețe, am început să mă prostesc; a început ramolismentul.

Nu am mai vorbit despre asta. Numai de câteva ori, cu alte ocazii, ea remarca cu o intonație ironică:

— Da, da, doar sunteți agnostic... Ei, desigur, dumneavoastră, ca agnostic, nu puteți recunoaște asta...

10

De două ori am avut ocazia să lucrez împreună cu ea.

Traduceam scrisorile lui Schuman. Fiecare traducea separat partea lui, iar după aceea confruntam, verificam, ne corectam unul pe altul.

Ea lucra așa de scrupulos, așa de scrupulos, cum puțin traducători profesioniști o fac. Contractul cu editura era pe numele meu; ea nu era nevoită să-și facă griji pentru reputația sa... Cu toate acestea, se chinuia încăpățânată cu fiecare rând îndoielnic, tot căuta prin îndreptare, memoriile contemporanilor, lucrări de teorie muzicală și istorie.

— Nu poți să traduci dacă nu știi despre ce este vorba. Uite, în câteva scrisori e numit domnul X. Cum să pot merge mai departe dacă nu știu cine este omul ăsta? În ce relații era el cu autorul, cu destinatarul? Fără asta nu pot să redau corect intonațiile scrisorii. Trebuie să știi mai multe despre toți oamenii care sunt menționați aici. Și cu atât mai mult, trebuie să-ți imaginezi operele muzicale despre care este vorba. Pe unii îi caracterizează în detaliu, pe alții doar îi numește sau face niște aluzii. Cititorul de azi trebuie să înțeleagă ce a însemnat pentru autor sonata aceasta, cântecul acesta, cine a scris versurile pe care el pune muzica...

Ea verifica și răsverifica, și pe ea, și pe mine. Uneori mă enervam când bătea multă vreme pasul pe loc asupra vreunei construcții

idiomatice, a unei expresii colocviale, vreunei fraze de modă veche sau aluzii a unui critic muzical. Dar era implacabilă.

— Ei, lasă să se ocupe de comentarii antologatorul, lasă, e treaba lui. Dar noi doi trebuie să înțelegem totul.

Ea se agăța de autorul scrisorilor cumva indirect, ca o femeie. Mai întâi, pur și simplu îi era milă de el, sărmanul. Un psihopat clar. Și firea, ca a unei fete bătrâne cicălitoare: ăla l-a ofensat, pe ăsta îl ocărăște și recunoaște chiar el că pentru niște fleacuri. Uneori nici nu e clar de ce e supărat. Dar treptat s-a obișnuit cu el, chiar l-a îndrăgit.

— Doar vezi ce viață nefericită. O sărăcie umilitoare. Soția e tot timpul bolnavă. Fiecare ban trebuie să fie numărat, să implore pentru un adaus. Și compune o muzică genială! Vedeți, am scos notele pieselor lui de pian, ieri am încercat să cânt. Nu, nu, n-o să cânt în prezența dumneavoastră. Deja m-am dezobișnuit de tot, nu mai știu. Parcă am degetele de lemn. Și obosesc repede. Pentru mine încă mai pot. De aceea văd notele și, cum să vă explic asta, aud nu ceea ce zăngănesc, ci ceea ce trebuie să sune. Aud muzica interioară. În prezența dumneavoastră o să interpretez mai rău și nici eu n-o să mai aud nimic... Dar acum pentru mine e interesant să traduc. Uneori îmi pare așa de rău, chiar mă doare sufletul pentru el, când face prostii, are încredere în nemernici. Așa de rău îmi pare de soția lui nefericită, de el...

Apoi am tradus textele lui Brecht pentru baletul „Șapte păcate capitale". Era o comandă originală, „particulară". O artistă din Moscova voia să monteze baletul acesta cu cântece și se pregătea să interpreteze rolul principal. Noi ne cunoșteam și ea m-a rugat să-i traduc rapid, foarte rapid, după ce ne-a asigurat că a aranjat totul la Comitetul pentru repertorii, la Ministerul Culturii; traducătorilor li se garantau cele mai avantajoase condiții, important era să fie numai repede, foarte repede, iar între timp se face și contractul, mai rămăseseră numai câteva detalii birocratice neînsemnate...

Textul cântecelor trebuia să corespundă exact muzicii. Am tradus fiecare cântec mai întâi din ochi, când amândoi, când separat, iar după aceea Evghenia Semionovna se așeza la pian și, rând cu rând,

încercam, cântând, traduceam din nou, reparam. Fără ea, pur și simplu nu aș fi putut să fac asta.

Uneori ne certam, ba în glumă, ba în serios, din cauza anumitor strofe sau versuri. Ea nu permitea nici mie, nici ei niciun fel de omisiune, niciun fel de lucru de mântuială.

Lucram la niște ore bine stabilite, eu nu îndrăzneam să întârzii nicio clipă; când ajungeam, o găseam deja la pian.

Uneori îi reproșam că este prea chițibușară: lua la mână mult prea meticulos fiecare mărunțiș. Mai târziu am început să înțeleg că și „chițibușăreala" asta era unul dintre temeiurile consecvenței sale sufletești.

(Am făcut traducerea la timp. Dar cea care ne-o comandase, care înainte ne suna de două-trei ori pe zi, care dădea fuga la Evghenia Semionovna și o acoperea de complimente, parcă uitase de noi. Iar când, în sfârșit, am reușit să vorbim cu ea, a răspuns sec că dintr-odată totul a căzut, comisia pentru repertoriu nu a aprobat punerea în scenă; desigur, ea ne poate plăti munca din banii săi, „spuneți suma". În momentul acesta, mi-am luat la revedere nu prea amabil.)

Dar Evghenia Semionovna nu a regretat că am lucrat degeaba.

— A fost interesant, nici nu am bănuit că Brecht e un poet atât de bun... Am tradus pentru prima oară niște cântece.

11

Zi caldă de mai. Suntem toți trei în parcul Timiriazevski. Am găsit un colțișor liniștit, câteva buturugi. Am citit ultimul fragment din amintirile mele[1], cum am fost purtat dintr-o închisoare în alta.

Evghenia Semionovna a ascultat cu atenție, cu implicare.

— Iar pe noi patru, ne-au dus de la Kazan la Moscova într-un compartiment de patru persoane. Ne-au permis să cumpărăm într-o stație chiar și zmeură. Dar în cabina *Djurmei* a fost mai groaznic decât în toate vagoanele Stolîpin ale dumneavoastră.

[1] Volumul *Хранить вечно* („A se păstra veșnic"), Ardis, 1975 (n. tr.).

— ...Mie, în general, îmi place, dar de ce să recurgeți la niște înjurături grosolane? Nu, nu sunt de acord că despre interlopi trebuie să scrii cu limba lor. În felul acesta vă umiliți pe dumneavoastră. Și de ce povestiți despre toate aceste femei ale dumneavoastră? Ei, uite, mulțumesc, „nu despre toate". Deci totuși considerați necesar să treceți ceva sub tăcere?! Nu, o asemenea sinceritate nu este pe gustul meu. Eu sunt educată în spiritul secolului al XIX-lea. Coloritul local, originalitatea caracteristică a limbii hoților poate fi redată și fără măscări, fără înjurături. Eu nu-mi permit așa ceva. Ei, uite am scris eu cum la noi, în punctul de lagăr, se interziceau „legăturile unui deținut cu o deținută". Doar scriu despre iubirea unor deținuți, despre hoți, hoațe, prostituate, dar nu scriu în limba lor... Puteți să-mi spuneți moralistă, puritană. Nu, așa ceva nu este fățărnicie. La dumneavoastră nu e deloc clar, nu aveți scrupule. Sunteți mult prea îngăduitor cu acei intelectuali care încearcă să se dea drept borfași... Ce dacă Pușkin și Lermontov și-au permis niște libertăți, pentru vremea aceea chiar necuviincioase. Și Nekrasov, și Lev Tolstoi. Unor scriitori așa de mari li se iartă ceea ne nu ni se poate ierta nouă, celor de rând.

Strădania ei pentru o limbă curată, virginală era înrudită cu curățenia ei ireproșabilă și cu ordinea scrupuloasă. Dușul de dimineață era vital pentru ea și, se poate spune, necesar din punct de vedere ritual: nicio boală, febră, nicio slăbiciune a inimii nu puteau să-l împiedice.

— Da, da, sunt pedantă. Pentru că nu pot să trăiesc fără cea mai strictă ordine, fără *Ordnung*. Și să nu credeți că e de atunci când am fost căsătorită cu un german. Când am făcut cunoștință cu Anton, lui, se pare, în primul rând i-a plăcut că eu, o soră medicală, îi îndeplineam precis, fără nicio abatere, dispozițiile și aveam mare grijă de curățenie. Și ca totul să fie la locul lui. Și doar dumneavoastră știți ce înseamnă un mic spital de lagăr. Și, de fapt, cum poți să păstrezi curățenia în închisoare, în lagăr. Dar din copilărie urăsc neglijența, murdăria, dezordinea. Iar acum, pur și simplu, nu aș putea exista dacă nu aș respecta un regim strict în toate, fără nicio excepție. Uite,

îmi place să mă plimb cu Tamara Motîliova și pentru că e mereu punctuală. Și ei îi place ordinea. Și ea mă înțelege.

Dacă un musafir, invitat la o anumită oră, întârzia, ea îl întâmpina cu reproșuri severe.

— M-ați păcălit cu douăzeci de minute întregi. Există un proverb vechi: „Punctualitatea este politețea regilor." După abolirea monarhiei cineva își permite să nu dea doi bani pe orice fel de punctualitate.

Când lua o carte de la noi, o revistă sau un manuscris, îl returna invariabil în ziua convenită. Și același lucru îl cerea de la „datornicii" săi. Punctualitatea cea mai mare era pentru ea unul dintre temeiurile independenței. Și independența sa era apărată cu râvnă în cele mai mici mărunțișuri.

Ea nu permitea să se plătească pentru ea nici măcar la metrou.

— Lăsați apucăturile de lume. Bănuțul meu nu e mai rău decât al dumneavoastră. Nu, cu taxiul nu merg: nu am bani în plus, iar pe ai dumneavoastră nu merg.

Ultimii ani își petrecea iarna la Peredelkino, închiria o cameră mică, călduroasă, într-o casă mare de bârne, în adâncul unei grădini. În camera de alături locuia o scriitoare germană cu fiica ei adultă.

Evghenia Semionovna se plângea:

— Amândouă sunt așa de împrăștiate, și mama, și fiica. Și se mai spune că germanii sunt ordonați. Tot timpul strâng după ele. Fie la bucătărie, fie la baie, fie în hol. Și în sufrageria noastră mare comună uită mereu câte ceva. Și niciodată nu încuie ușa.

Vecina ei se temea și-i era milă de ea, cu respect. Știa de boala ei. Și numai prietenilor ei apropiați le încredința tulburarea:

— Este pur și simplu imposibil. Se supără pentru fiecare mărunțiș. Și începe să vorbească, să vorbească. Sau strânge singură, dar așa de demonstrativ, e așa de supărată. Ieri spunea că în baie săpunul nu trebuie să stea așa. Azi la bucătărie ceainicul nu stă cum trebuie. Nu vreau discuții, nu vreau certuri. E așa de bolnavă. Văd că se chinuie. Și deci mereu eu sunt vinovată sau Ninka mea.

Când locuiam la Peredelkino, la Sara Babionîșeva, seara ne plimbam cu Evghenia Semionovna. Odată, R. și-a adus aminte, că, la plecare, am lăsat pe plită oala cu supă, am uitat să închidem gazele. R. a dat fuga repede. Din fericire, totul s-a terminat numai cu arderea oalei, i-a ars fundul.

Evghenia Semionovna era nemulțumită:

— Eu nu v-aș permis așa ceva. Sarocika într-adevăr e o sfântă. După o asemenea poveste, nu v-aș mai fi lăsat la bucătărie.

Ea a vorbit despre asta multă vreme, serioasă și peste câteva zile și-a adus aminte din nou. Și nu putea s-o înțeleagă deloc pe Sara, care de fiecare dată, râzând, dădea din mână a lehamite.

Ordinea și grija pentru tot îi erau specifice invariabil și în calitate de scriitoare.

În proza ei narațiunea, profund tragică, ocolește cu dispreț pragurile murdare, dar uneori spumegă într-o formă așa puternică de patetism de modă veche și sentimentalism care amintesc nu numai de stilul marilor autori din trecut, ruși și străini, dar sunt înrudite și cu beletristica de rangul doi de la începutul secolului.

12

Raisa Orlova:

În relațiile mele cu Evghenia Semionovna a venit o vreme a înstrăinării. Iubirea mea pentru ea se transformase într-o prietenie durabilă.

În octombrie 1974, m-am dus la ea după ce nu ne-am văzut multă vreme. Am venit, deși știam că are cancer.

Ea stătea pe canapea, nu semăna deloc cu cea pe care o știam, distrată. Părul desfăcut, halatul descheiat, ochii plini de lacrimi.

Mi-a povestit că, după ce a descoperit tumora la sân, s-a decis să ascundă asta de toată lumea.

— Ce dacă e cancer. Nu mă duc la doctor. Nu-i las să mă taie.

Atunci vorbea foarte convinsă de cancer.

Iar mai târziu, aproape trei ani, în spital şi acasă, ea demonstra, încerca să convingă că era o tumoră benignă, iar acum face radiaţii. Apăruse acea peliculă de salvare inaccesibilă raţiunii, pe care o ţese boala însăşi.

Şi ea până la capăt a fost pieptănată ca de obicei, aranjată, îngrijită.

Dar cine ştie ce era în sufletul ei?

DIN JURNALE

Raisa Orlova:

„2 octombrie 1975. Ziua la E.G., la spitalul Botkinskaia. Mi-a fost frică să mă duc. La garderobă am dat de E. Evtuşenko. Şi el vine la ea. M-am bucurat: o să apere spaima mea faţă de ea, iar pe mine de LUCRUL ACELA GROAZNIC.

El tăcea numai când ea începea să vorbească, şi ea vorbea mult, tulburată.

— Viaţa mea decurge astfel încât, aş putea spune, îl repet pe Soljeniţîn în ordine inversă: mai întâi a fost Arhipelagul GULAG, şi acum, uite, Pavilionul canceroşilor. Dar diagnosticul tot nu e cunoscut.

— ...Aţi citit poemul lui, *Nopţi prusace*? Un procedeu cutremurător de autodemascare. Dar versurile sunt proaste, de album. Aşa ceva scriam şi eu în lagăr. Ca să ţin minte... dar acum lui Aleksandr Isaievici totul îi este permis. Şi să meargă gol pe stradă. Pentru tot ce a făcut el, toţi sunt obligaţi să se plece adânc în faţa lui...

— ...Aici multe seamănă cu lagărul, numai că în lagăr unitatea sanitară e aproape la un loc cu torţionarii. După orice examinare, la mine scria mereu „la muncile comune"...

Ieri am rugat o infirmieră să aranjeze patul, e mult prea tare. Iar ea îmi spune: „V-aţi obişnuit cu saltele de puf."

Şi atunci a trebuit să răspund: „Eu m-am obişnuit cu priciurile de lemn."

...Bîkov nu are stil, are numai subiect. Dar uite, Iskander a scris o carte, *Şerpi şi iepuri*, e genială. O să fie citită ca *Mowgli*.

Bolesc, bolesc mereu, dar deocamdată nu observ vreo scădere a activității intelectuale. Memoria nu slăbește.

Eu și Evtușenko confirmăm asta, care mai de care. Mai ales că amândoi suntem foarte sinceri.

Ea îi spune:

— Vreau să vă împăcați cu Vasia.

— Vasia e vinovat față de mine, de aceea e greu.

Noi încercăm s-o convingem: în certurile prietenilor e greu de stabilit cui îi aparține vina.

Ea mai spune:

— Dar dumneavoastră nu luați în seamă că e vinovat, iertați-l...

Evtușenko nu protestează, începe să vorbească de altceva.

— Dar eu țin minte pe de rost capitolul dumneavoastră: *Comunista italiana*.

Și eu încep să-mi aduc aminte niște episoade.

Ne ascultă cu plăcere. Niciodată nu se satură de asta. A venit Vasia. El și Evtușenko se salută politicoși, fac politicos schimb de informații.

... Iar pe mine mă cuprinde din nou, din ce în ce mai tare, senzația că ea și cartea ei au însemnat așa de mult pentru mine.

13

Din străinătate, în 1976, s-a întors întinerită. Parcă se însănătoșise. Toată seara a povestit despre Paris, Köln, Nisa. Deja nu suntem primii ascultători ai ei, povestirea e „rulată". Dar nici entuziasmul, nici uimirea încă nu s-au terminat.

— PEN-Club a organizat o recepție în cinstea mea. Era floarea literaturii franceze – Claude Roy, Eugène Ionesco, Pierre Emmanuel. Am dat autografe. Pe masă e un teanc mare de cărți, noua ediție a *Destinului în bătaia vântului*. Când am fost fotografiați, am rugat ca Vasia să nu fie fotografiat pe fundalul acestor cărți.

Pierre Emmanuel a ținut un asemenea discurs în onoarea mea, că e greu să-l repet. De fapt în franceză totul este mai rafinat, mai

elegant. Şi e aşa de inteligent, nu a vorbit nimic de politică, numai despre meritele artistice, despre limbă.

În PEN-Club a fost primită scriitoarea Evghenia Ghinzburg cu fiul. Iar la serbarea de la *L'Umanité*, oaspetele de onoare a fost scriitorul sovietic Vasili Aksionov cu mama lui în vârstă (respinge cu cochetărie protestele noastre indignate).

Acolo, la serbare, au venit la mine tot felul de oameni şi-mi şopteau la ureche: „Am citit... Am fost entuziasmaţi... E aşa de minunat... Aşa de groaznic..." Şi mi-am dat seama că şi la ei e acelaşi lucru ca la noi, au cenzura lor, şefii lor. Şi ei se tem de şefi, se tem de ai noştri.

Partea aceasta a povestirii este încheiată cu mânie: „Îi urăsc pe cei de stânga. Pe toţi cei de stânga îi urăsc..."

Pe masă sunt cărţi cu autograf. Franceze şi ruseşti. Un volumaş subţirel de versuri ale Irinei Odoevţeva.

— ...Vechii emigranţi ruşi au citit toţi cartea mea. Sunt aşa de naivi. Emoţionanţi. O limbă rusă frumoasă, veche. Numai că bagă mereu cuvinte franţuzeşti.

— ...Mă temeam cum o să încep să mă explic. Dar mi-am adus aminte franceza aproape imediat. De undeva, din străfunduri, au venit la suprafaţă cuvintele. Am trăncănit uşor, şi eu mă minunam.

În cameră – pe jos, pe canapea, pe scaune – sunt valize, cutii, pachete despachetate şi nedespachetate. Încă nu au fost date toate cadourile. Le-a adus rudelor, prietenilor, cunoştinţelor. Cel mai mult fiicei.

Tonia vine şi ea când eram acolo. Povestirile se întrerup, începe nebunia sărbătorească a probelor. Sunt bucuroase şi mama, şi fiica, şi noi, spectatorii.

Întrebăm precauţi despre medici, doar călătoria aceasta se numea oficial „pentru tratament". Şi Vasia a condus-o pe mama care se ducea la tratament.

Ceakovski, când i-a dat delegaţia de la *Litgazeta*, a remarcat patetic: „Semnez numai pentru că o ţin minte pe mama ta."

La întrebarea noastră despre medici răspunde iritată:

— Nu am fost şi nici nu am de gând. Şi aici l-am prevenit din vreme pe Vasika: niciun tratament. Mă duc să văd. Să văd oameni. Să mă bucur.

După o scurtă explozie de iritare, zâmbeşte din nou:

— Vasia a închiriat o maşină. E adevărat, în Paris a trebuit să mergem mult pe jos. Doar acolo e greu cu parcarea (râdem – apărătoarea purităţii vorbirii recurge la un americanism).

— ...Mergem la teatru sau la film, trebuie să punem maşina aşa de departe, că mergem pe jos două, trei cvartale.

— ...Am mers prin Franţa. În sud. La Nisa. Am fost la mormântul lui Herzen. În vizită la Chagall.

— ...La hotel mi-au adus buchete de flori. De la editori – italieni şi francezi. Doar acolo s-a dat o luptă pentru mine, cine primeşte drepturile de autor pentru partea a doua. Şi eu nu credeam că va trebui să lucrez. Nu aveau nici exemplar bun ale părţilor a doua şi a treia, a trebuit să corectez o copie proastă. Dar am încercat să nu fie măcar greşeli de literă.

Ne aducem aminte cum se mai întristase de ediţia din anul 1967, care era plină de greşeli.

Întrebăm dacă va scrie despre călătoria asta.

— Ei, ce lucruri noi poţi să mai scrii despre Franţa? Doar câţi scriitori ruşi au fost la Paris, şi care... Ei, dar uite la ce m-am gândit: *O locuitoare din Kolîma la Paris*. Sau se poate numi şi aşa: *Din Kolîma pe Sena*.

Vasili Aksionov povestea: „Mama, la început, s-a bucurat că poate comanda micul dejun în cameră. «Hai, cere micul dejun în cameră!» Dar mai apoi a refuzat categoric: „Nu, nu, am văzut eu cum pun tăvile pe jos."

A fost la toţi, la toţi (cu vocea uşor scăzută) – s-a văzut şi cu Nekrasov, şi cu Siniavski, şi cu Maksimov, şi cu Etkind. Şi toţi au fost aşa de deschişi cu ea.

Grişa Svirski a sunat la telefon, nu a putut să vină, e scump.

— Biletul de întoarcere l-am avut la trenul Paris–Moscova. Dar Vasia a spus: „O să mergem cu maşina până la Köln. O să-l vedem pe Böll."

Făcuseră cunoștință încă din primăvara anului 1970, când Böll și soția au fost la Moscova. Mai întâi i s-a adresat cu *Frau Ghinzburg*, apoi *Frau Evghenia*, în fine pur și simplu *Eugenia* sau chiar *Șenia*. Ea încerca să-l convingă că uitase germana, dar îi povestea destul de liber despre lagăr, despre cărțile germane pe care le îndrăgise în copilărie.

Atunci, în 1970, Evtușenko i-a invitat la cina cu Böll pe Aksionov, Ahmadulina, Voznesenski, Tania Sluțkaia, Okudjava, precum și pe Evghenia Semionovna și pe noi.

După aceea pe stradă, cât Vasia căuta un taxi, Böll a spus:

— A fost o întâlnire cu tinerii... Și doar tânără cu adevărat, *wirglich jung*, pot să vă numesc numai pe dumneavoastră. Și toți sunt mai tineri ca dumneavoastră, Jenia.

— Uite, nu mă așteptam deloc ca Heinrich Böll să spună complimente femeilor în vârstă.

— Nu știu deloc să spun complimente. Este adevărul. Am ascultat, m-am uitat și mi-am spus: dacă nu aș fi știut pe niciunul dintre acești oameni de la masă și mi s-ar fi spus că doi dintre ei au fost în închisoare, în lagăr, ghicește care?, nicio clipă nu m-aș fi gândit că e vorba de dumneavoastră, Jenia, sau de chefliul acela bărbos...

De fiecare dată când venea la Moscova, se întâlneau deja ca niște vechi prieteni. Și în scrisorile către noi, el îi transmitea invariabil cele mai tandre salutări.

— ...La început m-am speriat: cum așa, biletul e de la Paris, iar noi ne urcăm în tren la Köln. Dar acolo te obișnuiești repede, ești mai delăsător. Și frica trece repede. Am fost de acord. Numai că am fost tare neliniștită dacă vom ajunge la timp: trenul stă în Köln numai șase minute, iar noi uite câte valize avem... Heinrich ne-a liniștit: „Șenia, totul o să fie *in ordnung*."

La Lefortovo, în 1937, ea se considera condamnată la moarte, aștepta execuția. „Atunci m-am gândit la restul lumii. N-am văzut-o niciodată și nici n-o s-o mai văd."

A văzut-o. Și așa s-au întâlnit Parisul și fata din Kolîma. Și a fost una dintre acele întorsături așa de neașteptate, de fericite ale sorții, atât de prezente în viața și proza ei.

Ce s-a schimbat la ea? A simțit realitatea gloriei.

În 1967, gloria era la distanță. Și așa a ametit-o puțin. Dar aceasta, resimțită direct, tot ce văzuse, auzise, simțise, a acționat cu totul altfel.

Ea a devenit mai moale. Mai darnică. A devenit mai bună cu oamenii.

Cum de s-a întâmplat asta? Pe drumul de la Paris? Sau presimțind un alt drum, fără întoarcere?

14

Lev Kopelev:

După întoarcerea din Franța, aproape până la jumătatea iernii era vioaie, se plângea mai rar de oboseală, de dureri de inimă. Voiam să credem într-o minune, așa cum în primăvara anului 1965 credeam că prin minune se va vindeca Frida Vigdorova.

În februarie, au început durerile de picioare. Așa ceva mai avusese și în 1975. Și atunci doctorii spuneau că sunt metastaze în oase, în articulații. Iar după aceea s-a simțit mai bine.

Ea continua să locuiască la Peredelkino. Și de două ori pe zi ieșea în pridvor.

Se îmbrăca încet, tot gemea. Își punea cu greu pâslarii. Dar nu accepta ajutor.

— Nu e nevoie, nu e nevoie! Mi-e mai ușor când o fac eu singură. Simt unde mă doare mai tare. Of, am rămas de tot fără picioare! Doamne, ce mai durere blestemată... Of, unde sunt picioruşele mele iuți?! Ați auzit azi „Vocea"? Carter iar a spus ceva despre drepturile omului. În opinia mea, sunt numai flecăreli. Ei o spun pe-a lor, iar aici fac ce vor. Tot bagă la închisoare, bagă la închisoare... Iar despre Orlov, despre Alik nu s-a spus nimic. Nu, nu, nimeni nu ajută. Uite, așa cum nici medicii nu mă ajută pe mine. Și, vă rog, nu spuneți nimic. Este numai optimismul vostru inepuizabil...

Dar ea avea nevoie ca oamenii să intre în conflict cu ea. Ea dădea din mână când repetam că o să se ducă din nou la Paris şi de data aceasta o să se trateze, şi că într-adevăr Carter s-a decis să îmbine moralitatea cu politica.

De la începutul lui aprilie, abia mai putea să se mişte. Totuşi la ora stabilită pentru plimbare se îmbrăca şi stătea în pridvor, înfofolită cu haine de blană, pleduri. Sara venea în fiecare zi la ea, făcea de mâncare, făcea curat, o scotea la plimbarea „pe scaun".

Medicii i-au prescris din nou radiaţii, au promis că asta va îndepărta durerea. Ea a fost de acord, dar numai să rămână la Peredelkino, ca fiul să o ducă în fiecare zi la şedinţă şi s-o aducă înapoi.

— Fără aer o să mor. Aerul e principalul meu medicament.

După primele şedinţe, i-a fost mai bine. În aprilie, noi am plecat în Sud. Când ne-am întors, peste o lună, deja nu mai ieşea din apartamentul din Moscova.

Ne-am dus la ea. Ni se părea că nu ne mai văzusem de ani. Şi în penumbra camerei cu draperiile trase am observat că slăbise. Nasul şi bărbia se ascuţiseră, pometii se conturau tăioşi.

— Vedeţi ce-au făcut cu mine? Probabil nici nu mă mai recunoaşteţi. Mi-e şi frică să mă mai uit în oglindă. M-au tratat nemernicii ăştia de medici. M-au otrăvit cu röntgen. M-au radiat de parcă am cancer. Şi acum e deja clar, mi-au produs boala de iradiere. Abia mai pot să mă ridic. Nu mai ies din casă. Nu mănânc nimic.... Povestiţi-mi cum a fost, ce se mai întâmplă în lume.

Abia asculta povestirile noastre. Vorbea iar şi iar despre durere.

Apoi, peste trei zile, s-a schimbat şi mai mult decât în luna precedentă. Îi mai puteai recunoaşte numai ochii şi vocea. I-am sărutat mâna: o piele uscată, subţirică, pe nişte oscioare subţiri. Şi Raia i-a sărutat mâna. Pentru prima oară.

Aproape în fiecare seară venea o femeie modestă, micuţă, căruntă, o prietenă a ei, juristă. A devenit o infirmieră neobosită a ei. Evghenia Semionovna era foarte ataşată de ea. Dar uneori era iritată

când ea îl înlocuia pe Vasia. Ea nu voia să se despartă de fiu. Nici măcar pentru o oră. Şi nu permitea nimănui să rămână peste noapte.

— Nu pot să dorm dacă mai e cineva în apartament.

Abia după ce, într-o dimineaţă, a încercat să ajungă până la toaletă şi a căzut pe coridor, pierzându-şi cunoştinţa, nu s-a mai împotrivit să fie îngrijită zi şi noapte.

— Mor, Doamne, de ce e aşa de chinuitor? Oare am suferit aşa de puţin? Uite, s-a crezut că am inima slabă. Dar de ce inima asta încă mai îndură asemenea chinuri?... Anton avea mereu la îndemână otravă. Ce proastă că am uitat de asta. Dacă sunteţi nişte prieteni adevăraţi, faceţi-mi rost de nişte otravă.

Când am aflat că în ajun a vorbit despre preot şi ascultând plângerile astea, am spus:

— Jenecika, dar poate că v-ar ajuta rugăciunea? Vreţi să chem un preot?

— Un preot?... Dar eu sunt catolică doar. Şi nu vreau un popă străin. Vreau să mă rog rusește, şi catolici ruşi nu sunt.

— Ce spuneţi, prietena mea? Şi la catolici, şi la ortodocşi e acelaşi Dumnezeu, acelaşi Hristos. Ce pot însemna deosebirile bisericeşti pentru un creştin adevărat? Un preot ortodox se va ruga cu plăcere alături de dumneavoastră.

Ea s-a întors spre perete. A tăcut multă vreme. Şi deodată, cu vocea ei de dinainte, numai că puţin înăbuşită, încordată:

— Dar poate că mai aşteptăm puţin?

— Jenecika, nu m-aţi înţeles cum trebuie. Eu vorbesc despre o rugăciune pentru sănătate. Doar îl ştiţi pe prietenul nostru, Igor. Iarna asta a fost foarte grav bolnav. L-a vizitat un preot. S-au rugat împreună. Şi uite, Igor chiar a fost ieri la noi şi vrea să vă aducă preotul.

— Bine, bine. Numai nu acum. Mai târziu, când o să-mi fie mai uşor. Acum s-a instalat în mine un duh rău. Îi urăsc pe toţi.

— Uite, tocmai rugăciunea vă poate ajuta să-l alungaţi pe acest duh rău şi să vă faceţi bine.

— Cum să mă fac bine? Ce, nu vedeți, mor...

Părintele Gleb Iakunin a venit peste două zile. Ea s-a mai liniștit. Fie din cauza rugăciunii, fie din cauză că începuseră să-i facă Pantopon. Nu am mai avut când să mai vorbim cu ea. Când am intrat, își pierduse deja cunoștința.

În seara zilei de 24 mai, se părea că-și revenise puțin. A spus:

— Vasia, să nu uiți, trebuie să plătești pentru casa de vacanță. Poate mă duc acolo în august. Maia, de ce nu mâncați? Luați niște icre din frigider. Nu începeți un borcan nou, e deja unul deschis.

Pe 25 mai a murit.

LEV KOPELEV, RAISA ORLOVA

Cuprins

Prefață de Armand Goșu 5
Despre mama de Antonina Aksionova..... 9

PRIMA PARTE

Capitolul 1 — *Un apel telefonic în zori* 17
Capitolul 2 — *Profesorul roșcovan*..... 19
Capitolul 3 — *Preludiul*..... 23
Capitolul 4 — *Bulgărele de zăpadă* 27
Capitolul 5 — *„Unde e minte multă, e prostie și mai multă..."*..... 34
Capitolul 6 — *Ultimul an* 39
Capitolul 7 — *Numărătoarea secundelor* 46
Capitolul 8 — *A venit anul 1937* 51
Capitolul 9 — *Excluderea din partid*..... 56
Capitolul 10 — *În acea zi...* 59
Capitolul 11 — *Căpitanul Vevers*..... 65
Capitolul 12 — *Beciul de la Lacul Negru* 69
Capitolul 13 — *Ancheta dispune de informații precise* . 78
Capitolul 14 — *Bățul și morcovul* 83
Capitolul 15 — *Pereții prind viață* 89

Capitolul 16 — *„Oare o să mă ierți?”* 96
Capitolul 17 — *Interogatoriul „pe bandă”*..... 103
Capitolul 18 — *Confruntările* 109
Capitolul 19 — *Despărțirea* 119
Capitolul 20 — *Noi întâlniri*..... 122
Capitolul 21 — *Singuri pe lume*..... 135
Capitolul 22 — *Tuhacevski și ceilalți*..... 142
Capitolul 23 — *La Moscova*..... 151
Capitolul 24 — *Transferul* 156
Capitolul 25 — *Botezul de la Butîrki*..... 164
Capitolul 26 — *Întregul Comintern*..... 175
Capitolul 27 — *Nopțile de la Butîrki*..... 181
Capitolul 28 — *În conformitate cu legea din 1 decembrie*..... 187
Capitolul 29 — *„Un proces echitabil și rapid”*..... 194
Capitolul 30 — *„Ocna! Ce binecuvântare!”*..... 200
Capitolul 31 — *Turnul lui Pugaciov* 205
Capitolul 32 — *În vagonul Stolîpin* 213
Capitolul 33 — *Cinci pe lungime și trei pe lățime* 219
Capitolul 34 — *Cele douăzeci și două de porunci ale maiorului Weinstock* 226
Capitolul 35 — *Nopți luminoase și zile negre*..... 230
Capitolul 36 — *„Câinele lui Glan”*..... 236
Capitolul 37 — *Carcera subterană*..... 243
Capitolul 38 — *Comunista italiana*..... 250
Capitolul 39 — *„Anul viitor să fim la Ierusalim!”*..... 255
Capitolul 40 — *Zi după zi, lună după lună* 260
Capitolul 41 — *O gură de oxigen*..... 267
Capitolul 42 — *Incendiu în închisoare* 271

Capitolul 43 — *A doua carceră* 275
Capitolul 44 — *Ne aducem aminte de Giordano Bruno* 280
Capitolul 45 — *Sfârşitul piticului-monstru* 284
Capitolul 46 — *Timpul unor mari aşteptări*..... 292
Capitolul 47 — *O baie! Pur şi simplu o baie obişnuită!* 299
Capitolul 48 — *Pe ruinele Schlüsselburgului nostru* 303

PARTEA A DOUA
Capitolul 1 — *Vagonul nr. 7*..... 309
Capitolul 2 — *„Tot felul de jivine sunt în menajeria lui Dumnezeu..."* 316
Capitolul 3 — *Tabără de tranzit* 367
Capitolul 4 — *Vaporul* Djurma..... 388
Capitolul 5 — *„Astăzi nu ai avut noroc, dragă doamnă Moarte!"* 398
Capitolul 6 — *La munci uşoare*..... 408
Capitolul 7 — *Elghen înseamnă „mort" în iakută*..... 436
Capitolul 8 — *La tăiatul copacilor*..... 445
Capitolul 9 — *Se salvează cine poate*..... 452

ANEXĂ
Evghenia Ghinzburg — *Destin în bătaia vântului* de Lev Kopelev şi Raisa Orlova..... 461

Evghenia Ghinzburg cu fiul cel mare, Alioșa - Kazan, 1921.

Polina Melnikova (a treia din stânga) cu colegele de clasă – Baku, 1926.

© Getty Images

Provizii de hrană pentru condamnații ruși înfometați în timpul deportărilor în Siberia din anii 1920.

Construirea unui pod în regiunea Kolima, în anii 1930, pe „Drumul oaselor", de la Magadan la Iakutsk.

Prizonieri dintr-un lagăr muncind la construirea Canalului dintre Marea Albă și Marea Baltică, în 1932.

© Getty Images

Fotografie a lui Soljenițîn din 1974.

Evghenia Ghinzburg – Moscova, 1976.

Pentru comenzi și informații, contactați:
GRUPUL EDITORIAL CORINT
Departamentul de Vânzări
Str. Mihai Eminescu nr. 54A, sector 1, București, cod poștal 010517
Tel./Fax: 021.319.47.97; 021.319.48.20
Depozit
Calea Plevnei nr. 145, sector 6, București, cod poștal 060012
Tel.: 021.310.15.30
E-mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual: www.edituracorint.ro

Format: 16/54x84;
Coli tipo: 32

Tiparul executat la:

office@tipografiaeurobusiness.ro
www.tipografiaeurobusiness.ro

La sfârșitul anilor 1930, Evghenia Ghinzburg era un membru loial și foarte activ al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Totuși, ca atâția alții care au suferit în timpul regimului de teroare instaurat de Stalin, a fost arestată – în temeiul unor acuzații fabricate, potrivit cărora ar fi fost o teroristă trotkistă și o contrarevoluționară – și condamnată la închisoare.

Cu o grijă impresionantă pentru detalii, o putere de fier și un spirit de neînvins, Ghinzburg povestește despre anii, zilele și minutele îndurate în penitenciare și lagăre de muncă, inclusiv cei doi ani petrecuți în izolare impusă, singură în celulă. O relatare clasică despre supraviețuire, *Destin în bătaia vântului* este considerată una dintre cele mai importante mărturii despre regimul lui Stalin.

„Din punct de vedere istoric, volumul reprezintă un autentic record. Din punct de vedere uman, este o poveste pentru toate timpurile."
THE NEW YORK REVIEW OF BOOKS

Cartea a fost ecranizată în 2009, titlul filmului fiind *Within the Whirlwind.* Emily Watson o interpretează pe Evghenia Ghinzburg, iar regia îi aparține lui Marleen Gorris.

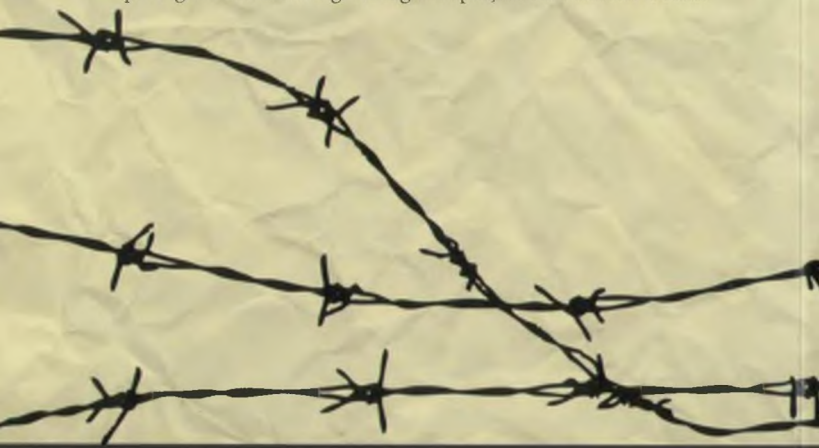

ISBN: 978-606-8723-48-8
www.edituracorint.ro
www.iiccmer.ro

Carte recomandată de
Historia